

BROJ 4
GODINA XXI

JULI—AVGUST
IZLAZI DVOMESEČNO

VOJNO DELO

OPŠTEVOJNI TEORIJSKI ČASOPIS

IZDAJE VOJNO IZDAVAČKI ZAVOD
BEOGRAD, Zahumska 26 — Telefon redakcije 44-981 lokali 17, 26 i 46

Admiral Mate JERKOVIC	Pomorstvo i RM u svijetlu Zakona o narodnoj odbrani — — — —	3
Pukovnik dr Srđan HAJDUKOVIC potpukovnik inž. Bora MILENKOVIC	Nauka i narodna odbrana — — —	17
Potpukovnik Simo S. NENEZIC	Značaj, smisao i sadržaj borbe mi- šljenja u Savezu komunista — —	27
Potpukovnik Novica VLAOVIĆ	O nekim teorijskim postavkama ru- kovođenja oružanim snagama — —	40
Pukovnici LONČAR Nedeljko SRŠEN Miljenko	O sadejstvu između jedinica PVO i ovih sa avijacijom — — — —	46
Pukovnik prof. dr mr ph Zlatko BINENFELD	Nervni BOT zaštita i lečenje — —	55
Pukovnici Marko POTKONJAK Dušan VILIĆ	Bezbednost u primenjenoj obuci —	64
Kapetan korvete Tomislav BOLFEK	Vojna prevoženja rekama — — —	78
Potpukovnik Vojislav KOSTIĆ	Radio-goniometar kao sredstvo te- hničkog izviđanja — — — — —	89
Potpukovnik dr Milanko JOVIČEVIĆ vojni sl. V kl. Bogetić NELKA	Procena psihopatske ličnosti u ratu	103
POGLEDI I MIŠLJENJA		
Pukovnik Savo ČEREČINA	O borbenoj upotrebi jedinica terito- rijalne odbrane u odbrambenim zo- nama — — — — —	110
Pukovnik Vidak VUJNOVIĆ	Rad i dejstvo artiljerije II ešelona	119
ISKUSTVA IZ NOR-a		
General-pukovnik Jefto ŠAŠIĆ	Razvitak štabova u Slavoniji u 1942. god. — — — — —	127
IZ INOSTRANIH ARMIIJA		
14 M. Đ.	Problemi vazdušne odbrane malih zemalja — — — — —	137
15 R. R.	Neki elementi borbene gotovosti američke kopnene vojske — — —	142
16 Pukovnik Ciro SIKAVICA	Oružane snage Japana — — —	150
17 S. J.	Štabovi u ratu — — — — —	158
18 Poručnik fregate Milan VEGO	Snage američke Ratne mornarice u vijetnamskom ratu — — — —	163
19 U. V.	Manevar snaga Bundesvera — »Crni lav« — — — — —	172
BIBLIOGRAFIJA		

POMORSTVO I RATNA MORNARICA U SVIJETLU ZAKONA O NARODNOJ ODBRANI

Svenarodni odbrambeni rat nije za nas ni teoretski ni praktično nov, nepoznat pojam. Teoretsko jezgro koncepcije nalazimo već 1941. godine u poznatom Proglasu CK KPJ.¹

Kako su narodi Jugoslavije reagirali na taj poziv i kako su praktično prihvatili i razvili u toku NOR-a takvu koncepciju borbe protiv brojčano i tehnički neuporedivo nadmoćnijeg agresora — poznato je danas ne samo ljudima naše zemlje, nego i širom svijeta.

Godine 1948. i u toku slijedećih nekoliko za našu zemlju vrlo kritičnih godina ponovno se postavilo pred jugoslovenske narode u veoma oštroj formi pitanje njihove gotovosti za odbranu svoje nezavisnosti. Iako tada sticajem okolnosti nije bilo potrebno da se oni postrojavaju na branik svoje slobode u vidu širokih općenarodnih vojnih formacija, ipak je ponovno došlo do izražaja u najrazličitijim oblicima jedinstvo svih naših naroda i narodnosti i riješenost da zajedno sa svojom Armijom brane teško stečenu slobodu.

Prva, teoretski manje-više zaokružena koncepcija općenarodnog odbrambenog rata završena je 1958. godine. U njene osnove uložena je ocjena karaktera savremenog rata, svestrana procjena tadanje političko-strategijske međunarodne situacije i našeg položaja u njoj, te procjena naših tadanjih moralno-političkih, materijalnih i svih drugih mogućnosti, uz puno uvažavanje vlastitih iskustava iz NOR-a. Za perspektivnu okosnicu daljnjeg usavršavanja savremenog odbrambenog mehanizma uzeti su zaključci i rezolu-

---

¹ »Narodi Jugoslavije: Srbi, Hrvati, Slovenci, Crnogorci, Makedonci i drugi! Sada je vreme da se dignete svi kao jedan u boj protiv okupatora... Stvorimo od naše zemlje opсадnu tvrđavu za fašističke osvajače... Stvarajte partizanske odrede... vodite bespoštednu borbu protiv okupatora... Ne pre-zajte ni pred kakvim žrtvama sada kada je u pitanju oslobođenje naroda... U boj za slobodu i nezavisnost.«

Historijski arhiv CK SKJ, 1962. godine, str. 54—55 (kurziv M. J.).

cije VII kongresa SKJ, koje, pored ostalog, naglašavaju „da je neophodna stalna briga naše socijalističke zajednice i svih političkih i društvenih faktora za daljnje jačanje odbrambenih snaga naše zemlje.“² (To je na određeni način ušlo i u prvi „Zakon o narodnoj odbrani“.³

Međutim, od tada, kroz proteklih deset godina, dogodile su se mnoge krupne promjene u svijetu i našoj zemlji, što se odrazilo i moralo se odraziti i na usavršavanje koncepcije narodne odbrane. Vrtoglav razvoj nauke i tehnike u svijetu i njihova primjena u izgradnji oružanih snaga i u vezi s tim sazrijevanje spoznaje o apsurdnosti novog, nuklearnog rata; neprekidni lokalni ratovi i agresije protiv malih zemalja u čitavom poslijeratnom periodu i gomilanje novih iskustava općenarodnog otpora agresorima; nezadrživo narastanje naprednih snaga u svijetu i jačanje i širenje ideje neangažovanosti; labavljenje blokovskih veza na Zapadu i Istoku i u okviru toga zbivanja u Rumuniji i odluka Francuske o istupanju iz NATO-pakta; avgustovski i postavgustovski događaji u Čehoslovačkoj iz kojih je proizišlo ne samo pitanje neposredne odbrane ove ili one male zemlje od agresije, nego i problem odbrane principa integriteta i suvereniteta malih, pa i srednjih zemalja uopće; učvršćenje i usavršavanje unutar naše zemlje samoupravljačkog socijalizma i povećanje proizvodnih snaga na svim područjima nacionalnog stvaralaštva; uspjesi naše privredne i društvene reforme; IV plenum CK SKJ i daljnje jačanje neposredne socijalističke demokratije, itd. — sve su to bili zaista krupni razlozi koji su, s jedne strane, zahtijevali, a, sa druge, nam omogućavali da i problem općenarodnog odbrambenog rata u svojoj zemlji postavimo u novom, potpunijem i savršenijem obliku, nego što je to bilo moguće učiniti prije deset godina. Prošlogodišnji događaji u ČSSR posebno su nas prisilili da i ozakonjenje te koncepcije ubrzamo i da se u neposrednim pripremama za općenarodnu odbranu „svi politički i društveni faktori i svaki pojedini građanin založi do maksimuma“.

Novi Zakon o narodnoj odbrani, kao općeregulativni akt nije, naravno, mogao da zahvati sve detalje koje nameće praksa u pripremama ili koje bi mogao da nametne svenarodni odbrambeni rat. Još manje je ovaj opći savezni zakon mogao da ulazi u regionalne detalje. Zato su potrebni dopunski akti i saveznog i republičkog, pa i komunalnog nivoa, s jedne, kao i armijska uputstva i razni pravilnici s druge strane. U vezi s tim pokušali bismo u ovom napisu rasvijetliti neka pitanja odnosa između Ratne mornarice i njene operacijske osnovice, gledana kroz prizmu novog Zakona o narodnoj odbrani.

NEKE KARAKTERISTIKE NOVOG ZAKONA

Jedna od osnovnih karakteristika samoupravljanja ogleda se u razvijanju stvaralačke sposobnosti najšireg mogućeg broja rad-

² Vidi VII kongres SKJ, str. 449. izd. „Kultura“, Bgd. 1958.

³ Vidi Službeni list SFRJ br. 32/65.

nih ljudi ove zemlje. A upravo ti današnji samoupravljači bili bi sutra, u slučaju agresije na našu zemlju, i njeni najvažniji i najbrojniji branioци. Prema koncepciji općenarodnog odbrambenog rata, naime, zemlju ne bi branila samo naša armija, nego svi za borbu sposobni građani. Prema tome, samoupravljanje je najprikladnije za osposobljavanje, za osamostaljivanje, za razvijanje snalažljivosti inicijative i stvaralaštva tih sutrašnjih boraca, koji će se već zbog samog karaktera savremenog rata, zbog njegovog toka, sveobuhvatnosti i žestine naći u veoma složenim situacijama, koje ne mogu regulisati nikakva pravila, u potrebi da se sami snalaze, da za svaku moguću situaciju sami nalaze najbolje rješenje, ne čekajući naređenje odozgo, koje često zbog različitih razloga neće moći stići uopće ili neće stići na vrijeme. Takvo shvatanje nije za nas plod nekih spekulativnih, teoretskih meditacija. Ono ima svoj duboki korijen u najpozitivnijim iskustvima iz četvorogodišnje prakse NOR-a.

Važan momenat u vezi s prethodnim pitanjem ogleda se i u neospornoj činjenici, baziranoj na prirodnoj i najelementarnijoj psihologiji čovjeka-pojedinca. Čovjek ne zna za granice naprezanja kad su u pitanju njegov biološki opstanak i interesi njegovog daljnjeg napretka, koje on najneposrednije i najsnažnije osjeća kao zaista svoje baš u samoupravnom sistemu. Jedino u takvom sistemu on vidi da radi i stvara zaista za sebe. Logično je, dakle, da će on sa isto takvim žarom braniti te i takve svoje interese od svakog neosnovanog, nepravednog pokušaja da mu se otmu. Van svake je, dakle, sumnje, da samoupravni odnos čovjeka prema rezultatima rada predstavlja najneposredniji, a samim time i najsnažniji stimulans za fizičko, intelektualno, moralno ili materijalno zalaganje kad je riječ bilo o pripremama za odbranu te svoje muke, bilo o njenoj neposrednoj odbrani. Prema tome, taj prirodno-ljudski psihološki momenat najpotpunije se pretvara u mirnodopskim uslovima u svijesni moralno-politički faktor stvaralačkog elana, odnosno u ratu — u nesalomljivi odbrambeni faktor.

Iz te korelacije samoupravljanja i koncepcije svenarodnog odbrambenog rata, pored mnogih prednosti u korist daljnjeg jačanja odbrambene moći zemlje, proizlaze i određene slabosti i pitanja koja treba blagovremeno riješiti. Pa ipak, sva ta pitanja manjeviše su organizaciono-tehničkog karaktera, te ih je kao takva u uslovima samoupravljanja daleko lakše riješiti, nego one temeljne probleme koji bi proizašli i koji inače proizlaze iz centralističko-birokratskog, za daljnju izgradnju socijalizma i njegovu pouzdanu odbranu prevaziđenog sistema.

Novi savezni Zakon o narodnoj odbrani je upravo jedan od takvih organizaciono-regulativnih instrumenata, koji, s jedne strane, ozakonjuje takva naša koncepcijska shvatanja, registrujući sadašnje stanje, a, s druge, reguliše ona pitanja koja su od jedinstvenog interesa za čitavu našu samoupravljačku zajednicu — pitanja daljnjih priprema za svenarodni odbrambeni rat.

Već sama definicija pojma općenarodne odbrane izložena u prvom članu tog zakona i u nekoliko slijedećih uvodnih paragrafa

daje dovoljno mogućnosti da se vidi kako mi shvatamo savremeni odbrambeni rat, ili konkretnije kako gledamo na daljnje pripreme za takav neželjeni slučaj, te kakva prava i obaveze proizlaze iz takve koncepcije za svakog pojedinog građanina, za svaku ustanovu i organizaciju, počevši od pojedinca i samoupravljačkih najmanjih kolektiva, preko komuna i republika do federacije.

„Narodna odbrana je jedinstven sistem organizovanja i priprema društveno-političkih zajednica, radnih i drugih organizacija i građana za odbranu zemlje i rad u ratnim uslovima, za njihovo učešće u oružanoj borbi i drugim oblicima otpora, zaštiti i spasavanju stanovništva i materijalnih dobara od ratnih dejstava i za vršenje drugih zadataka od interesa za odbranu zemlje”⁴.

Druga i na prvi pogled ponešto složena formulacija, ali, s obzirom na kolosalnu kompleksnost pojma, jedva da je ovo moguće kraće i sažetije definisati. Međutim, uz potreban minimum pažnje razabiremo baš u tom članu kao i u članovima 2, 7. i 161. osnovne i za svenarodnu odbranu najvažnije karakteristike.

Prije svega, narodna odbrana po našem shvatanju nije rat u klasičnom smislu riječi, tj. oružani obračun naše armije s armijom nekog od mogućih agresora. To je, kao što i sam atribut „narodna” kaže — *aktivno angažovanje čitavog naroda*, aktivno angažovanje svih nacionalnih, materijalnih i fizičkih potencijala radi samoodbrane, samoodržavanja, preživljavanja i konačno radi pobjede nad agresorom.

Narodna odbrana je *jedinstven sistem* — kaže se u članu 1. Ovo znači da u uslovima naše decentralizacije, u uslovima administrativne podijeljenosti zemlje na republike, pokrajine, a ovih na komune s širokim ovlašćenjima, unutar kojih čak i svako pojedino preduzeće i ustanova ima pri našem samoupravljačkom sistemu svoja široka autonomna ovlašćenja — ipak svi zajedno predstavljamo i moramo predstavljati jedan jedini, jedinstveni odbrambeni sistem, kada je riječ o pripremama i vođenju općenarodnog rata. To se naročito jasno vidi iz člana 2. ovog zakona.

Dalje, iz naprijed citirane definicije vidi se da pod pojmom „narodna odbrana” ne podrazumijevamo isključivo i jedino samo *vođenje odbrambenih borbi*, nego prije toga *organizovanje i pripremu* i to svestranu pripremu za tu borbu. Ali pri tome je naročito važno uočiti da za organizovanje i pripreme nije zadužen i odgovoran samo neki organ, kao što je to u klasičnom smislu bilo, npr. Ministarstvo odbrane, Ministarstvo vojske i mornarice i sl. — nego da su za taj životni važni nacionalni kompleks zadužene i odgovorne *sve društveno-političke zajednice*, znači federacija i sve republike, pokrajine i komune, *sve privredne, sportske, zdravstvene, kulturne i sve druge ustanove, organizacije i institucije i napokon svi građani zajedno i svaki pojedinac posebno*. Razumije se, svaki od tih faktora odgovoran je u granicama svojih nadležnosti, ovlašćenja, odnosno mogućnosti.

⁴ Vidi čl. 1 »Zakona o narodnoj odbrani«, str. 176, SLVL, br. 6 od 15. III 1969. god.

Slijedeća karakteristična novost, koja proizlazi iz citiranog pojma, ogleda se u zahtjevu da se pripreme za narodnu odbranu ne vrše samo, radi vođenja borbe, nego i „za rad u ratnim uslovima”, što znači da se već u miru treba pripremiti tako da se može i u uslovima rata proizvoditi sve ono što je ovoj zemlji potrebno da može preživjeti, boriti se i pobijediti. To, drugim riječima, znači da spremnost zemlje treba obezbijediti ne samo stvaranjem u miru najvećih mogućih ličnih, porodičnih, kolektivnih, komunalnih, republičkih i federalnih ratnih rezervi, nego takvom organizaciono-tehničkom gotovošću da se, pošto se iscrpe, stvorene rezerve mogu stvarati i u uslovima rata nova materijalno-tehnička i druga sredstva za njegovo produženje do pobjede nad agresorom.

Karakteristična je za naš općenarodni odbrambeni rat i fundamentalna ustavna postavka izložena u članu 2. ovog zakona u kome se, pored ostalog, kaže: „Odbrana nezavisnosti i teritorijalne cjelokupnosti Jugoslavije je *pravo i dužnost građana, naroda i narodnosti, radnih i drugih organizacija i društveno-političkih zajednica.*” (kurziv M.J.). Ovakva postavka proizlazi očigledno i prije svega iz prirodnog prava svakog čovjeka kao biološke jedinice da se bori za opstanak i za uslove za normalan, ljudski život i razvoj. To prirodno, dakle, *neotuđivo* pravo čovjeka kao biološke jedinice postalo je, kroz vjekove njegovog prerastanja u člana određene društvene zajednice, i njegovo *neotuđivo društveno* pravo, a samim tim i *historijsko pravo društvene zajednice* u kojoj taj pojedinac živi, radi i napreduje. To neosporno pravo, međutim, kao i svako drugo pravo ima i svoju drugu stranu, tj. *odgovarajuću dužnost* svakog pojedinog građanina. To je sasvim i razumljivo i u skladu je s osnovnim postavkama Marksove nauke, kao i sa zahtjevima našeg socijalističkog morala. Jer, kao što niko, kao pojedinac, kao član nekog kolektiva i šire društveno-političke zajednice ne može da traži i očekuje da neko drugi za njega radi, a on da eksploatiše taj tuđi rad, tako isto niko ne može da očekuje da se neko drugi za njega bori, da ga brani, da gine za njega, a on da stoji pasivan po strani.

U najtješnjoj vezi sa ovim imperativnim zahtjevom ljudske i socijalističke solidarnosti, u članu 7. stoji i jedna kategorička zabrana: „*Niko nema pravo da prihvati i prizna okupaciju zemlje ili njenog dijela.*” (kurziv M. J.). I ovo je jedna, konceptijski i zakonski nova, neobično važna karakteristika našeg općenarodnog odbrambenog rata. Pretpostavka, naime, da savremeni agresor može prodrijeti u neku malu zemlju realnija je danas nego što je ikada ranije bila, s obzirom na masovnost snaga i kvalitet tehnike kojom agresor raspolaže. Ali, po našem shvatanju jedna je stvar okupacija zemlje, a sasvim druga *priznavanje* te okupacije, *priznavanje vlasti okupatora*. Po ranijim, opće usvojenim klasičnim shvatanjima ove dvije stvari su se identifikovale.

Naši narodi prekinuli su s takvim shvatanjima i praksom već u NOR-u, iako tada još nismo, zbog poznatih objektivnih razloga, bili u stanju da u početku same okupacije spriječimo da okupator formira kvislinšku vlast raznih varijanti u raznim dijelovima naše,

tada razbijene zemlje. Ali baš zato što, pored ostalog, Partija i naši narodi nisu ni formalno, ni u praksi borbe priznavali ni okupatore ni vlast koju je on formalno bio uspostavio — okupator je na kraju morao izgubiti bitku. Danas je, međutim, stepen političke svijesti i političkog jedinstva svih naroda i narodnosti SFRJ dosegao takav nivo da nikakav okupator ne može ovdje više računati na takve uspjehe ove vrste, na razne „pete kolone” i kvislinške trupe slične ustaškim, domobranskim, četničkim, belogardejskim i drugim formacijama.

Zato je ne samo konceptijski nego i zakonski bilo i moguće i realno pitanje postaviti na napred citirani način. To je, uostalom, jedna od najbitnijih pretpostavki za vođenje svenarodnog odbrambenog rata. Obratno, pak, izvršenje i dosljedno poštovanje takvog ne lakog zahtjeva moguće je očekivati od strane građana uz jedan apsolutni preduslov, tj. da neovisno o eventualnoj djelimičnoj ili potpunoj okupaciji zemlje, kontinuirano postoji i djeluje svoja vlast. Prema tome, nepriznavanje vlasti okupatora i uspješno trajno, neprekidno vođenje općenarodnog odbrambenog rata međusobno se najneposrednije uslovljavaju.⁵

Naročito naglašena i gotovo sasvim nova karakteristika daljnjih priprema zemlje za općenarodni odbrambeni rat ogleda se u obavezi decentralizovanog finansiranja tih priprema,⁶ za razliku od ranijeg strogo centralizovanog finansiranja. To je, prije svega, u skladu sa samoupravnim karakterom našeg društva, a, drugo, tempo i obim priprema za odbranu uz takav način finansiranja bit će sigurno brži i širi — kad *shvatanje* o značaju i pozitivnim posljedicama takve prakse poprimi u narodu, u radnim organizacijama, u komunama, itd. svoje prave i pune dimenzije.

U cjelini uzevši, novi Zakon o narodnoj odbrani odraz je naše koncepcije o svenarodnom odbrambenom ratu koja bazira na svestrano unapređenim i bitno povišenim nacionalnim potencijalima — političkim, moralnim, materijalno-tehničkim, kulturnim, fizičkim, organizacionim, itd. Osim toga, koncepcija i novi Zakon pretpostavljaju daljnje jačanje tih potencijala, pa odatle logično i novi, povišeni zahtjevi za daljnje usavršavanje našeg odbrambenog mehanizma i daljnje jačanje svih njegovih faktora.

O NEKIM SPECIFIČNIM OBAVEZAMA POMORSTVA

Kad je riječ o praktičnoj primjeni novog Zakona o narodnoj odbrani, onda sve ono što važi za zemlju u cjelini, važi, razumije

⁵ Zbog toga je, usput budi rečeno, zakonodavac vjerovatno i smatrao da treba dodati i treći pasus u članu 7. koji zapravo predstavlja tumačenje citiranog zahtjeva:

»Ako neprijatelj zaposjedne teritoriju zemlje ili njen dio, građani, organi društveno-političkih zajednica, radne i druge organizacije koje se nalaze na toj teritoriji dužni su da nastave oružanom borbom i otporom neprijatelju i da izvršavaju naređenja organa koji na tom dijelu teritorije rukovodi općenarodnim odbrambenim ratom«.

⁶ Vidi *glavu X cit. Zakona.*

se, i za njen priobalni pojas,⁷ i to kako u pogledu već dostignutog stepena gotovosti tog pojasa, tako i u pogledu njegovih daljnjih priprema za odbrambeni rat. Pa ipak, već sama činjenica da je neka zemlja pomorska daje njenom geografsko-strategijskom položaju posebnu specifičnu težinu, a u domen njenih priprema za odbranu unosi nove, specifične probleme. Taj „pomorski atribut”, naime, sam po sebi predstavlja izvjesno jedinstvo suprotnosti, donoseći sa sobom određene prednosti, ali i poteškoće. Ovo posljednje utoliko je za odbranu značajnije, ukoliko je neka pomorska zemlja manja i tehnički i ekonomski slabije razvijena.

Naša zemlja je srednje razvijena pomorska država. Ima svoje more i prilično razvijeno pomorstvo.⁸ To je već za razmah NOR-a ne samo za Dalmaciju, nego, osobito u njegovom zadnjem periodu (1945—45), i za čitavu zemlju bilo od ogromnog značaja — i vojnički i politički. U poslijeratnom kritičnom periodu od 1948. do 1955. godine taj pomorski geografsko-strategijski faktor ponovno je odigrao značajnu ulogu u borbi za odbranu naše nezavisnosti. I pri sadašnjoj konstelaciji međunarodnih snaga i odnosa — za nas je more i pomorstvo i kao geografsko-strategijski i kao mirnodopski političko-ekonomski faktor veoma značajno uopće, pa bi, razumije se, to bilo i u slučaju ponovne agresije na našu zemlju. Da li bi u takvom slučaju došle više do izražaja naprijed spomenute prednosti ili slabosti, zavisilo bi, pored ostalog, i od toga ko bi bio agresor i sa koje strane bi ispoljio agresiju. Upravo zbog toga, u pripremi zemlje za općenarodni odbrambeni rat moramo s tim posebno računati, držeći se pri tom principa: razvijati već u miru do krajnjih mogućih granica sve prednosti koje nam u političkom, ekonomskom, materijalno-tehničkom i organizaciono-stručnom pogledu pružaju more i pomorstvo radi jačanja svojih odbrambenih sposobnosti; i obratno, sve slabosti i poteškoće koje bi mogle pri određenom sticaju okolnosti proizaći iz same činjenice što smo pomorska zemlja — svesti kroz blagovremene pripreme za svenarodnu odbranu na krajnji mogući minimum.

Taj princip bio je prisutan i u našoj dosadašnjoj praksi. Uбудuće, a u skladu s koncepcijom i u duhu novog Zakona o narodnoj odbrani valja ga još konsekvantnije poštivati. Konkretnije govoreći, to se svodi na nekoliko osnovnih zahtjeva, gledanih kroz prizmu daljnjih odbrambenih priprema zemlje kao pomorske.

---

⁷ Pod priobalnim pojansom podrazumijevamo ovdje relativno uski rub teritorije duž naše jadranske obale, naše teritorijalno more sa epikontinentalnim morem u cjelini, otočni arhipelag u cjelini, cjelokupno stanovništvo priobalnih i otočnih komuna sa svim raspoloživim materijalnim, tehničkim i kulturnim dobrima i moralno-političkim, fizičkim, organizacionim, stručnim i drugim potencijalima.

⁸ Pod pomorstvom u najširem smislu riječi podrazumijevaju se ovdje sva naša brodograđevna preduzeća i remontne ustanove, sva broderska preduzeća, luke, skladišta, čitava naša trgovačka, ribarska i sportska flota, svjetioničarska i meteo-služba, svi instituti i institucije, društva i organizacije koje se bave proučavanjem mora i morskih bogatstava, privrednih i saobraćajnih potencijala, te unapređenjem, organizovanjem i vođenjem pomorske privrede zemlje u cjelini.

Prije svega, naše teritorijalno more je u miru integralni dio teritorije triju nacionalnih republika koje na bazi relativno široke ustavne autonomnosti ostvaruju na svom dijelu tog mora pravno-zakonodavnu, ekonomsku, kulturnu i svaku drugu nadležnost. I više od toga, svaka pojedina priobalna komuna tih republika ispoljava relativno široku kompetenciju pri razvoju akvatorijalnog područja. Međutim, u slučaju agresije na našu zemlju, more bi već zbog postojanja i potreba manevra operativne RM predstavljalo jedinstveno operativno područje, na kome treba da vlada jedinstven režim po čitavom nizu pitanja. Zato određene regionalne mirnodopske pripreme za njegovu odbranu moraju bazirati na odgovarajućim jedinstvenim principima, regulisanim od strane saveznih nadležnih organa, što ni u najmanjoj mjeri ne sprečava otočne i obalne komune da u okviru tih principa vrše svoje lokalne specifične pripreme za odbranu svog područja. Drugim riječima, jedna od prvih mjera, nakon stupanja na snagu novog Zakona o narodnoj odbrani trebalo bi da se ogleda u izradi određenih dopunskih regulativnih jedinstvenih zakonskih i podzakonskih propisa, koji bi omogućili najstarijoj vojnopomorskoj komandi i regionalnim komandama da sa priobalnim komunama, neovisno kojoj republici pripadaju — utanače i konkretizuju sve ono što ih s tačke gledišta odbrane na jednak način interesuje. Smatra se, na primjer, naročito bitnim i neophodnim za sadašnje uslove na priobalnom pojasu da se saveznim zakonom regulišu na jedinstven način pitanja: jedinstvenog režima plovidbe u našem teritorijalnom moru, jedinstvene organizacije i funkcionisanja TT-saobraćaja; obaveznog međusobnog informisanja između priobalnih republika i komununa o stanju i promjenama na priobalnom pojasu u toku borbe; uspostave poštivanja i osiguranja jedinstvenih dužobalnih i eventualnih transjadranskih komunikacija, itd.

Dalje, u miru postoje četiri flote raznog karaktera i namjene: flota RM, trgovačka flota, te ribarska i sportska flotila. Svaka od njih živi, razvija se i djeluje, logično, po posebnim propisima: flota RM u svakom pogledu centralizovano kao jugoslovenska formacija oružanih snaga; trgovačka mornarica — samo po nekim najopštijim principima centralizovano, a glavninom kao republička odnosno komunalna privredna organizacija, dok ribarska i sportska flotila imaju dijelom društveni, zadružno-privredni, klupski karakter, a dijelom su čisto privatna svojina. U slučaju rata, a u skladu sa zakonom, sve te snage stavljaju se u obimu potreba u službu istoj svrsi — odbrani zemlje, odnosno mora, otoka i obale. To nije izričito navedeno u novom Zakonu o narodnoj odbrani, jer on ne reguliše ponaosob specifične obaveze svake pojedine privredne ili druge organizacije. No, po analogiji to potpuno jasno proizlazi iz postavki III, IV i V glave Zakona, a čisto je stručno-tehnički posao i zadatak vojnopomorskih komandi da sa odgovarajućim priobalnim i otočnim komunama i radnim organizacijama utanače što od toga upotrijebiti, kako i u koje odbrambene svrhe.

Kad je riječ o brodogradnji i brodarstvu kao naročito važnim i snažnim elementima našeg pomorstva, gledano ne samo s privred-

nog, nego i sa odbrambenog stanovišta, onda je po našoj odbrambenoj koncepciji i u duhu postavki glave X novog Zakona posebno interesantno pitanje njihovog materijalno-finansijskog učestvovanja u sopstvenim pripremama za svenarodnu odbranu. Po našim ranijim i zakonskim regulama i shvatanjima, pa, naravno, i praksi ne samo u pomorstvu nego u zemlji u cjelini, materijalno-finansijska sredstva za potrebe narodne odbrane obezbjeđivala su se centralizovano preko SIV-a, odnosno DSNO. U skladu s tim je i naša RM bila dužna da, na primjer, za naoružanje, za opremanje, uopće za prisposobljavanje nekog broda trgovačke ili ribarske flote za ratne potrebe obezbijedi odgovarajuća MF sredstva.

Međutim, po mjeri afirmacije našeg samoupravljačkog sistema, po mjeri narastanja svijesti i formiranja pogleda o tome da su pripreme za odbranu preduzeća, komunalne teritorije, itd. sastavni dio normalne, redovne djelatnosti tih radnih organizacija, odnosno društveno-političkih zajednica — izmijenila su se shvatanja i o izvorima finansiranja tih priprema. Prema tome, u duhu koncepcije i zakonskih postavki ubuduće će dužnost određenih vojnopomorskih komandi biti uglavnom u tome da pri gradnji novog ili adaptaciji starog trgovačkog, ribarskog ili sportskog broda, odnosno čamca stručno učestvuju u formulisanju TTZ, a sve ostalo (projektiranje, izgradnja tog objekta, njegovo opremanje i finansiranje svega toga) dužnost je preduzeća čija su to osnovna sredstva.

U vezi s tim interesantno je i pitanje blagovremene opreme i naoružanja prekookeanskih brodova naših brodarskih preduzeća. Već su i u ranijim ratovima takvi brodovi drugih zemalja — žrtava agresije i sami bili napadani od agresora na otvorenom moru ili u onim inostranim lukama koje je agresor mogao dosegnuti. Mišljenja smo da nema mjesta iluziji da bi u eventualnoj agresiji na našu zemlju potencijalni agresor drukčije postupao prema ovoj vrsti naših brodova. Prema tome, sasvim je umjestan i logičan zahtjev da odgovarajuća nadležna preduzeća, uz stručnu konsultaciju vojnopomorskih komandi, blagovremeno izvrše sve pripreme već u miru, kako bi svoje brodove i ove vrste, ako dođe do potrebe, što bolje opremili i naoružali. I to ne samo za samozaštitu, samoodbranu, nego i za napad na agresorove plovne i druge objekte, gde god im se za to i van naših voda pruži prilika. Takva aktivnost ne bi bila nikakvo „rejderstvo“, „gusarenje“, nego dužnost kakvu bi imali i svi ostali Jugosloveni — uništiti agresora gde god se za to pruži prilika.

U toku rata malo je vjerovatno da bismo gradili nove brodove iole veće tonaže. Ali bi zato bilo veoma važno pitanje remonta. Zbog toga još u mirnodopskom periodu valja dokrajčiti i do maksimuma usavršiti plansko predviđanje disperzije, mikrolokacije i raspodjele mašina, alata i stručnjaka koji bi funkcionisali kao mali, ali kompleksno osposobljeni pogoni za remont brodovlja i oružja koje posjedujemo ili koje ćemo zarobiti od neprijatelja. To je u skladu postavki novog Zakona⁹ i svakako jedan od veoma važnih

⁹ Vidi član 57.—63. Zakona, izdanje SLVL, br. 6 str. 183.

zadataka u daljnjim pripremama svih velikih i najvećih brodograđevnih kolektiva.

Skolovanje kadra za ratnu i trgovačku mornaricu i do sada je usklađivano po osnovnim elementima. U duhu novog Zakona o narodnoj odbrani taj proces valja dovesti do kraja i stalno usavršavati. Jer, s tačke gledišta efikasnosti u dejstvu neobično je važno da pitomci, odnosno brodski oficiri i podoficiri ratne i trgovačke mornarice imaju pri informisanju i komandovanju isti rječnik i ista znanja koja su značajna za upotrebu nekog broda u oružanoj akciji, neovisno o njegovoj mirnodopskoj namjeni.

Priobalne komune pridaju vodenim sportovima iz godine u godinu sve veću pažnju. Opravdanost takve prakse i stremljenja s bilo kog gledišta (fizički odgoj, moralno-političko vaspitanje, psihofizička kondicija, rasonoda itd.) — van je svake sumnje. Postizanjem tih i takvih ciljeva *posredno* se realizuje i povećava gotovost omladine i za odbranu svog mora — obale. Međutim, bilo bi u skladu s duhom novog Zakona i s praktičnim naprezanjima čitave zemlje, da se u sportske djelatnosti tih organizacija unesu i neki elementi *neposredne* vojnostručne pripreme omladine za podvodne i nadvodne aktivnosti radi odbrane svog mora. To bi bilo moguće postići bez ikakvog vojniziranja, bez ikakvog narušavanja ljepote i privlačnosti sportskih aktivnosti. Dosadašnje, doduše nedovoljno, ali ipak dosta bogato iskustvo to potvrđuje. Štaviše, s obzirom na to što se radi o vodenim sportovima i podvodnim aktivnostima, gdje su po prirodi same stvari odgovarajuća tehnička sredstva neizbježan i neophodan rekvizit te djelatnosti, unošenje u sportske programe spomenutih stručnih mornaričkih elemenata povlači za sobom i nova tehnička sredstva, te čini cjelokupnost organizacije i djelovanja još raznoobraznijom, a samim time za omladinu i atraktivnijom. Zato usmjerena aktivnost ove vrste ima, odnosno u slučaju agresije na našu zemlju, mogla bi imati toliki značaj za odbranu našeg mora, otoka i obale, da pažnja koju su tim društvima posvećivale komune i pojedina preduzeća može i mora biti efektivno mnogo veća i raznoobraznija nego što je to bila do sada.

U klasično-privredno, kao i sportsko ribarenje moguće je i korisno bi bilo unijeti jedan novi elemenat: upućivanje onih koji se bave ribarenjem na punije korišćenje mora kao izvora prehrane, a na bazi već postignutih naučnih rezultata istraživanja KOMNISA¹⁰ i raznih drugih institucija i instituta koji izučavaju odgovarajuće parametre i potencijale našeg mora. Smišljeno korišćenje ovih mogućnosti povećalo bi, bez sumnje, žilavost našeg otpora.

Luke i lučka postrojenja, meteo i svjetioničarska služba, hidrografska i oceanografska istraživanja otočne i obalne komunikacije, građevinska djelatnost, fortifikacije na otocima i obali, hotelijerstvo i turistička djelatnost, vodoistraživanje, elektrifikacija otoka i obale, podvodne TT-saobraćajnice, itd. — sve su to mirnodopske djelatnosti našeg pomorstva u najširem smislu riječi, usmjerene na podizanje materijalnog, zdravstvenog, kulturnog standarda stanov-

¹⁰ KOMNIS — Komisija za medicinska naučna istraživanja.

nika naše obale i otoka. Samim tim te djelatnosti *posredno* podižu i odbrambene sposobnosti stanovništva našeg priobalnog pojasa. Ali spoznaja o značaju priprema zemlje za općenarodni odbrambeni rat, kao i novi Zakon obavezuju sve ove ustanove, organizacije i pojedince koji se bave tim djelatnostima da posvete maksimalnu pažnju i *neposrednim* pripremama za odbranu. Konkretnije, ni jedna mirnodopska akcija u okviru gore navedenih djelatnosti ne bi smjela da se planira i realizira, a da se istovremeno ne unesu u plan i sasvim konkretne mjere, koje će na najbolji način zadovoljiti i interes odbrane dotičnog rejona, preduzeća, itd. Samo na takav način obezbijedićemo se od naknadnog „krpanja” ili, što bi bilo još gore, od bespomoćne konstatacije da ovo ili ono nije, na žalost, predviđeno ili učinjeno onda kada je za to bilo vrijeme.

Ovdje su samo nabačeni više orijentacioni neki najkrupniji kompleksi, a stvar je hitnog ili dugoročnog, no u svakom slučaju obaveznog, pažljivog i konkretnog planiranja i realizacije tih planova od strane pojedinaca, preduzeća i priobalnih komuna i republika.

ODNOS RM PREMA TERITORIJALNOJ ODBRANI

Novi Zakon o narodnoj odbrani ne reguliše odnos i obaveze operativnih snaga JNA prema teritorijalnoj odbrani. Doduše, u preambuli i u prvih 26 uvodnih članova on ukazuje na tu vezu, ali u krajnje uopćenom obliku. To je s obzirom na cilj i karakter Zakona sasvim prirodno. Pa ipak, u praksi provođenja Zakona u život osjeća se potreba da se dopunskim zakonskim ili podzakonskim propisima, ili dopunskim armijskim pravilnicima i uputstvima, ili na neki drugi način, preciziraju neke obaveze operativnih uprava, komandi i organa prema štabovima teritorijalne odbrane i prema političko-društvenim, radnim i drugim organizacijama koje su po zakonu dužne da vrše pripreme za odbranu na svojoj teritoriji, odnosno u svom preduzeću ili ustanovi.

Za ratnu mornaricu i njenu operacijsku osnovicu ova potreba je utoliko veća i određenija, što relativno ni jedan od ostalih vidova JNA, nijedan drugi dio operativne armije, nije toliko vezan za tačno određeno područje nacionalne teritorije (akvatorije), kao što je to RM.

Ova potreba ima korene u našim koncepcijskim osnovama priprema i vođenja općenarodnog odbrambenog rata, te se njenim zadovoljenjem na svojeobrazan način obezbjeđuje, s jedne strane, maksimalno izvršenje borbenih zadataka same RM, a, s druge, pravilna usmjerenost, žilavost, elastičnost i borbena efikasnost teritorijalnih snaga na priobalnom pojasu, čak i neovisno o tome koliko dugo će operativna RM izdržati u početnom obimu.

U svakom slučaju potreba saradnje i sinhronizovanog djelovanja RM i teritorijalne odbrane i naročito potreba stručne pomoći drugoj od strane prve, kako u pripremnom tako i u eventualno izvršnom periodu, toliko je značajna da se ona po logici same stvari

pretvara u kategoričku obavezu za operativne mornaričke komande i organe.

Nije ovdje ni potrebno, a i nemoguće je taksativno navoditi sve konkretne oblike te obavezne pomoći — to je stvar dopunskih mornaričkih pravila i uputstava — ali smatramo da će biti od koristi za tekući proces, ako se barem orijentirno i ilustrativno ukaže na neke od važnijih pitanja iz ovog domena.

Periodične informacije o potencijalnom neprijatelju i dopunska saznanja koja o tome treba davati teritorijalnim štabovima, priobalnim komunama, pomorskim i drugim preduzećima i kolektivima samoupravljača svakako je jedna od osnovnih i stalnih obaveza operativnih komandi RM.

Usavršavanje jedinstvenog režima plovidbe u ratnim uslovima i zajedničko obučavanje kroz podesne oblike svih zainteresovanih jedinica i ustanova pomorstva također je jedan od prvorazrednih zadataka operativnih centralnih i regionalnih mornaričkih komandi i organa već u mirnodopskom i pripremnom periodu.

U vezi s prethodnim, mornaričke komande bi trebalo da imaju pravo i dužnost određene ingerencije i pri tehničkom opremanju trgovačkih i ribarskih brodova unificiranim sredstvima RTT-saoobraćaja i identifikacije, neovisno o tome ko finansira taj proces. Bez toga bi u toku borbe moglo doći do veoma nepoželjnih, pa čak i katastrofalnih nesporazuma između operativnih i teritorijalnih plovnih objekata ili sastava.

Jedan od naročito važnih teritorijalno-pripremnih elemenata za koje su i operativne mornaričke komande životno zainteresovane ogleda se u planskoj lokaciji i profilisanju teritorijalnih remontnih ustanova za potrebe rata. Iako su u duhu Zakona za ovo odgovorne priobalne komune i pomorska preduzeća, ipak oni to nikako ne bi smjeli da planiraju i pripremaju bez prethodnog uvida, pa čak možda i odobrenja odgovarajuće regionalne mornaričke komande. Štaviše, možda bi čak bilo efikasnije i svrsishodnije da ove same izrade nacрте predloga ovog dijela plana, a komune, odnosno preduzeća, da daju svoje mišljenje o tome, a zatim i realiziraju.

Centralne i regionalne mornaričke komande obavezne su da upoznaju priobalne komande, pored ostalog, i sa onim svojim stacionarnim elementima operacijske osnovice za sigurnost kojih su naročito zainteresovane, kako bi nadležne komune mogle usmjereno da formiraju svoje teritorijalne jedinice radi samostalne ili dopunske zaštite istih od neprijateljevih diverzija i prepada.

Potpuno analogno naprijed spomenutom, operativne mornaričke komande bi trebalo da postupe i u pogledu tzv. neuređenih sidrišta. Iako je, analogno postavkama Zakona, obezbjeđenje tih sidrišta s mora, s kopna, pa i iz vazduha dužnost priobalnih i otočnih komuna, ipak one svrsishodno mogu formirati i blagovremeno uvježbati odgovarajuće jedinice teritorijalne odbrane samo ako im operativne mornaričke komande daju svoje zahtjeve u tom smislu.

Služba minskog osmatranja i javljanja jedna je od službi bez koje RM ne može da zamisli minsko ratovanje u savremenim uslo-

vima. A sigurno je da RM sama niti treba, a jedva bi i mogla da već u miru drži dovoljno gustu formacijsku mrežu te službe. S druge, pak, strane, tumačeći novi Zakon metodom analogije, to je teritorijalna nadležnost i dužnost teritorijalnih štabova, priobalnih i otočnih komuna i pomorskih ustanova i preduzeća. No, one mogu izabrati dovoljno ljudstva i svrsishodno ga opremiti i uvježbati samo ako im operativne mornaričke komande blagovremeno dostave svoju zamisao o opremi, prostiranju i funkcioniranju te službe.

Polazeći od slova i duha novog Zakona o narodnoj odbrani, ubuduće bi mornaričke ustanove i komande morale ispoljiti daleko više inicijative i utjecaja i pri izboru, izgradnji ili nabavci određenih vrsta novih trgovačkih, putničkih, ribarskih i sportskih brodova i čamaca (osobito onih brzih i lakih) nego što su to radile do sada. Jer, danas se tehnički proizvodi širok asortiman brodova i čamaca koji u miru služe za prevoz robe ili putnika, a u ratu, ako se blagovremeno utječe na njihovo formiranje, mogu bez ikakvih adaptacija ili s neznatnim izmjenama upotrijebiti kao brzi desantni čamci odnosno brodovi, kao minolovci ili minopolagači, kao izviđački, diverzantski ili plovni objekti sa nekom drugom sličnom namjenom.

Ova oštro ispoljena potreba i tendencija na dvogubost namjene plovnih objekata — (privredni i borbene) — moraće se, naravno ubuduće dosljednije poštivati i kad je riječ o izgradnji ili nabavci određenih vrsta ratnih brodova. Ne bi se, naime, ubuduće smjelo desiti da se izgradi i opremi bilo koji ratni brod samo za potrebe RM, ako je po njegovoj prirodi moguće postići i to da on u miru istovremeno služi i nauci i privredi. Takav je, na primjer, slučaj sa oceanografskim brodom, sa brodom za spasavanje podmornica, sa raznim desantnim i pomoćnim brodovima, itd. Nadležne mornaričke komande i ustanove dužne su, dakle, da još pri idejnom projektovanju ili pri orijentacionom izboru određenog objekta zainteresuju sve inače zainteresovane pomorske naučne i privredne ustanove, da ih obavezno konsultuju, te da sugeriraju i njihovo materijalno-finansijsku participaciju pri izgradnji i opremanju takvih brodova.

Jednom riječju, komanda VPO i druge operativne zonske komande valja ovlastiti i zadužiti da usmjeravaju određene za RM važne aktivnosti priobalnih i otočnih komuna, pomorskih preduzeća i organizacija u njihovim pripremama za općenarodnu odbranu, što su ove inače dužne činiti prema novom Zakonu o narodnoj odbrani i ostalim zakonskim i podzakonskim propisima.

Pri cjelokupnom tom radu i saradnji na pripremi priobalnog pojasa za općenarodnu odbranu valja imati u vidu da će RM biti u stanju da izvršava svoje borbene zadatke utoliko potpunije ukoliko je njena operacijska osnovica stabilnija, odnosno ukoliko je teritorija i akvatorija priobalnog pojasa pripremljenija za svenarodni odbrambeni rat; i obratno — da je stabilnost i sigurnost teritorije utoliko veća i da će i teritorijalna odbrana biti efikasnija utoliko više i duže ukoliko RM efikasnije izvršava svoju ulogu i zadatke.

Na kraju, umjesto općeg zaključka, mogli bismo reći da, neovisno o već postojećem relativno visokom stepenu gotovosti i jednog i drugog elementa oružanih snaga na priobalnom pojasu, ostaje činjenica da definitivne, ni kvalitativne ni kvantitativne gotovosti nema i ne može biti u zemlji koju karakteriše tako svestran i dinamičan razvoj kao što je to slučaj sa našom socijalističkom samoupravljačkom zajednicom i u njenom okviru — sa našim pomorstvom. Ukoliko bismo ipak pokušali pri toj dinamici postaviti neki opći kriterij, kad je riječ o daljnjem podizanju stepena gotovosti općenarodne odbrane na ovom pojasu, onda bi se, možda, to moglo formulirati otprilike ovako: *Osnovna pretpostavka za najbrži tok i najsveobuhvatniji obim priprema za odbranu priobalnog pojasa biće radikalno i definitivno postignuta onda kad i posljednji građanin tog područja shvati da su naprezanja i ulaganja ove vrste ne na štetu njegovog standarda, nego baš obratno — da su sastavni i nerazdvojni dio tog standarda.* Takvo shvatanje je u skladu sa našim samoupravljačkim sistemom i položajem našeg građanina u njemu. Shvatiti samoodbranu kao sastavni i nerazdvojni dio samoupravnih prava i dužnosti; formirati u pomorskim preduzećima i priobalnim i otočnim komunama za te svrhe posebne fondove, kao što su formirani za proširenu reprodukciju, stanove, kulturu, zdravlje, itd.; pridavati tom pitanju stalnu a ne kampanjsku pažnju i to jednako kao i svim ostalim sektorima života i razvoja kolektiva, komune i viših jedinica — to je ono što se traži, što je nužno, što je dobro i u krajnjoj liniji — najrentabilnije. Za Šveđane kažu da su postavili i da praktikuju maksimu: „*Svoju zemlju treba do te mjere u svakom pogledu pripremiti za općenarodni odbrambeni rat da ona postane nerentabilan cilj za bilo kog agresora.*” To je zaista najrentabilniji i najefikasniji način odbrane svoje zemlje i rezultata svog rada. Jer, što smo za odbranu svog mora i obale spremniji, to je opasnost od agresije i razaranja manja.

Admiral
Mate JERKOVIĆ

NAUKA I NARODNA ODBRANA*

Održavanje Sabora nauke, kao svojstvene naučne manifestacije kakvih je do sada kod nas bilo malo, i izbor radne teme „Nauka radnom čoveku” podstakla nas je da se ne samo svesrdno pridružimo ovom skupu u njegovim odgovornim naporima za dalji razvoj nauke i njene primene, već da ukažemo na određene aspekte ovog pitanja sa gledišta narodne odbrane.

Radna tema Sabora, sama po sebi, dovoljno je značajna za nas — mislim na naučne radnike koji rade na pitanjima narodne odbrane — ali njena značajnost još više je potencirana vremenom u kome se Sabor održava. Pri tome mislimo na situaciju u kojoj se našla naša zemlja posle događaja u Čehoslovačkoj i na pripreme koje se preduzimaju za odbranu naše zemlje. Konačno, sama akcija — nauka radnom čoveku — ima svoj praktični značaj i za naše naučne radnike i naučne organizacije, jer su i oni deo naučnog potencijala naše zemlje i smatraju se njegovim integralnim delom. Svaka organizovana akcija, koja dolazi do naučnih radnika u kojoj se razmatraju problemi naučnog rada i njegovog organizovanja, ima svoju rezonancu i kod nas. U našim naučnim organizacijama istraživači rade na mnogim pitanjima, čiji je osnovni smisao neposredna primena ne samo u jedinicama Armije i uopšte u narodnoj odbrani već veoma često ova praktična rešenja mogu imati najširu primenu, što se uklapa u program ovog Sabora.

Za današnji svet karakteristično je postojanje velikih sila i blokova, globalne strategije, i strahovitih sredstava uništavanja, koja ugrožavaju egzistenciju čovečanstva.

U svim razmišljanjima moramo imati u vidu naš međunarodni položaj i činjenicu da smo jedna od retkih, malih, nezavisnih zemalja, koja se u svojoj borbi za nezavisnost, mir, slobodu i samoupravni socijalizam ne oslanja na snagu blokova, već na sopstvene snage — od kojih je najveća slobodan i svestan čovek — samoupravljač — i na sve snažnije međunarodne progresivne i vanblokove snage. Ovaj naš položaj, pored ostalog, određuje i zadatke, među kojima pitanja narodne odbrane dobijaju prvorazredni značaj.

---

* Ovo je istupanje autora na Saboru nauke »Nauka radnom čoveku« koji je održan u Beogradu 1968. god.

Nauka u celini je izvor novih saznanja neophodnih za potrebe narodne odbrane; bez savremenih naučnih dostignuća nema savremene narodne odbrane, ona ne može biti efikasna ako nije opremljena modernim sredstvima, ako nije u stanju da prati razvoj novih sredstava u svetu i da ima na raspolaganju ustanove i ljude kadre da ih brzo primene kod nas, ako nije u stanju da za svako novo sredstvo brzo pronađe odgovarajuću odbranu; ako, konačno, njena naučna misao, u teoriji i praksi, nije savremena, inventivna i stvaralačka. Mi smo svesni činjenice da nismo samo elemenat opšte kulture, nego veoma snažan elemenat opšteg i materijalnog razvika društva, od koga u najvećoj meri zavisi organizovanje i uspešno vođenje narodne odbrane. U tom pogledu kod nas nema dileme. A ako i ima dileme, one postoje samo u tome kako i kojim putevima dovesti u što neposredniji sklad interese nauke kao takve sa potrebama razvoja Armije i narodne odbrane.

I

Karakteristično je za savremeni svet da se nauka i naučnoistraživački rad u celini, tehničke i druge inovacije reflektiraju u najvećoj meri u dinamičkom porastu vojne moći zemlje. Određene podvojenosti ranijih etapa razvoja, karakterisane manje-više oštrijim granicama između vojnih i opštih istraživanja, danas su, ne samo u oblasti fundamentalnih istraživanja već i u domenima neposredne primene naučnih i tehničkih dostignuća potpuno izbrisane, tako da se u savremenim uslovima sve više međusobno prožimaju i isprepliću.

Sa druge strane, danas je karakteristično rapidno skraćivanje vremena od pronalaska do praktične primene na civilnom ili vojnom sektoru. Poznato je da je, na primer, od pronalaska baruta do njegove vojne primene prošlo 200 god., da bi se vreme primene radija skratilo na 35, radara na 15, televizije na 10, a atomske bombe na svega 6 godina. Ta tendencija ubrzanja primene naučnih i tehničkih dostignuća sve je izraženija i sve karakterističnija za savremenu nauku.

Ova „trka sa vremenom“ je od posebnog značaja za razvoj vojne sile. Razumljivo je, međutim, da će karakter ove trke u osnovi rezultirati iz ekonomskih, kadrovskih i ostalih resursa zemlje, usvojene koncepcije i doktrine.

U tom kompleksu, da bi se obezbedili i zadovoljili zahtevi postavljeni doktrinom odbrane zemlje, pored ljudskog faktora od bitnog je značaja i materijalno obezbeđenje snaga narodne odbrane odgovarajućim naoružanjem i opremom. Intenzivan razvitak nauke i tehnike pružio je savremenoj armiji čitav niz novih sredstava, koji ju je učinio operativnom, pokretljivom, velike vatrene moći i jedinstvenom u kompleksu ratnih operacija.

Obezbeđujući pravovremenu primenu naučnih, tehničkih i tehnoloških dostignuća, armija je nužno morala da se pojavi, u oblasti naučnog istraživanja, kao veliki investitor i kao veliki potrošač.

Činjenica da su mnoga značajna otkrića nikla iz neposrednih potreba oružanih snaga i da su kasnije dobila opštu upotrebnu vrednost, ukazuje, između ostalog, i na to da je armija bila glavni inicijator i finansijer razvoja i naučnoistraživačkog rada u širokom dijapazonu naučnih oblasti u razvijenim zemljama, što je omogućilo uvođenje novih tehničkih i tehnoloških rešenja metoda i procesa u opšti privredni organizam zemlje.

S obzirom na to što su potrebe armije za sve usavršenijim ratnim materijalnim sredstvima praktično neiscrpne, razumljivi su veliki novčani izdaci koji se u razvijenim zemljama ulažu u različite oblasti naučnoistraživačkog rada. Globalni pokazatelji za period od 1962. do 1964. godine pokazuju da ukupna ulaganja u naučnoistraživački rad za te potrebe, predstavljaju značajan procenat u finansijskim sredstvima koje izdvaja država a na Zapadu i privatne korporacije. Tako npr. u SAD, u istraživanjima za potrebe armije država učestvuje sa 81⁰/₀, a privatne korporacije sa 52⁰/₀; u Engleskoj su ti procenti 64⁰/₀ i 40⁰/₀; u Francuskoj 30⁰/₀ i 25⁰/₀; u Saveznoj Republici Nemačkoj 17⁰/₀ i 20⁰/₀; u Kanadi 37⁰/₀ i 13⁰/₀, a u Belgiji 7,5⁰/₀ i 2,4⁰/₀.

U budžetu SAD za vojna naučna istraživanja u pojedinim oblastima nauke i tehnike, u toku 1967. godine predviđena su sledeća finansijska sredstva (u milionima dolara):

elektronika	28	oceanografija	20
materijali	47	biologija i medicina	34
mehanička	29	sociologija	13
opšta fizika	30	nuklearni efekti	39
nuklearna fizika	16	mašine	15
matematika	38	hemija	11
astronomija i		atmosfera	31
astrofizika	10	itd.	

U nekim razvijenim zemljama, vojni programi predstavljaju dominantan oblik naučnog rada (62⁰/₀ svih ulaganja u nauku), naučni potencijal zemlje prvenstveno je podređen ovim istraživanjima, i oko njega se koncentrišu najjače snage.

Koncentrisanost naučnog istraživanja na vojne programe, odnosno podređivanje najvećeg dela istraživačkih kapaciteta istraživanjima vojnog karaktera, ispoljava određene negativne tendencije na ukupnost naučnih istraživanja zemlje. Ovako orijentisan istraživački potencijal zemlje iz koga se rađaju novi pronalasci i otkrića, od kojih neka postaju sudbonosna po celo čovečanstvo, rađa odgovarajuće teorije, formira odgovarajuću filozofiju istraživanja. Sve to, povezano sa mnogim drugim faktorima, ekonomskim i političkim, pogoduje stvaranju totalitarne potčinjenosti na ovom području društvene aktivnosti interesima vojne doktrine, a podređivanje tolikog broja inteligencije i radničke klase ovim ciljevima, svakako olakšava spro-

vođenje totalitarnog društveno-političkog sistema u kome armija i njena strategija igraju dominantnu ulogu.

Porast ulaganja finansijskih sredstava u naučnoistraživački rad je dominantna crta savremenog razvoja, pa su u tom kontekstu ulaganja u specifična vojna naučna istraživanja takođe u neposrednom porastu. Danas se dijapazon ovih ulaganja kreće negde od oko pola dolara (nezavisne zemlje u razvoju) do 15—40 dolara po glavi stanovnika (u industrijski razvijenim zemljama). Ovakva ulaganja u naučnoistraživački rad su delimično rezultat međunarodnih odnosa i društvenog razvoja savremenog sveta i potrebe armija da se bude savremen, da se ne bude iznenađen, pošto danas najveća iznenađenja predstavljaju upravo nova naučna otkrića i dostignuća.

Prodor nauke i naučnih metoda u strukturu savremenih oružanih snaga je sve kompleksniji. Naučnim metodama se danas determiniraju strategija i taktika, vrši se izbor optimalnog naoružanja i opreme, izgrađuje se organizaciona struktura oružanih snaga i narodne odbrane, razrešava se kompleksno pitanje komandovanja i upravljanja u složenim ratnim operacijama. Naučne metode su postale osnova za formulaciju i realizaciju globalnih i parcijalnih poteza složenog mehanizma oružanih snaga i narodne odbrane i zbog svega toga postaje potpuno razumljiva sve veća uloga i značaj nauke u njihovom razvoju.

II

Naučna, tehnička i tehnološka ostvarenja, uz istovremeno enormno ulaganje materijalnih i ljudskih resursa u oblasti potreba za vođenje rata, dovela su do toga da danas i u bliskoj budućnosti „rat kao vojni fenomen“ prerasta u najstrašnije kob čovečanstva, postaje sve moćniji i istovremeno sve apsurdniji. U tom kontekstu ratna tehnika, proistekla iz revolucionarnih naučnih otkrića i tehničkih ostvarenja, dostiže, kroz nuklearno i raketno oružje, maksimalne ubitačne efekte, koji prevazilaze stvarne vojne potrebe rata i dovode u pitanje i samu egzistenciju današnjeg sveta. U složenim i duboko protivrečnim uslovima današnjeg razvoja čovečanstva „borba za mir i borba za dalju afirmaciju autentičnog socijalističkog razvitka postale su dve strane jedne te iste borbe“ kao jedino moguće i jedino razumne alternative razaranja i propasti sveta današnjice. Logično je da u ovom kontekstu opštenarodni rat predstavlja neotuđivi deo ove borbe i da kao takav ima svoj duboki društveni smisao i značaj. Njegovi putevi, koncepcije i fenomeni nisu ni novi ni nepoznati, a iskustva vođenja opštenarodnog odbrambenog rata čak i u uslovima tehničke, materijalne i ljudske nadmoćnosti eventualnog protivnika.

Strategija opštenarodnog odbrambenog rata u suštini treba da predstavlja definisani sistem „načina upotrebe svih snaga i sredstava, svih potencijala, organa i organizacija koje opštenarodnom ratu stoje na raspolaganju, kao najvažnija poluga za njegovo uspešno pripremanje i vođenje“. U kompleksu ovakve koncepcije, posebno u našim uslovima, opštenarodni rat se pojavljuje kao dijalektičko je-

dinstvo između armije kao najstručnijeg, tehnički najopremljenijeg oružanog dela naroda i naroda kao celine, odnosno celokupne društvene strukture našeg samoupravnog sistema. U ovim uslovima integrisanje narodne odbrane u celokupan sistem samoupravnog društva, u ceo sistem postojećih društvenih odnosa, postaje neophodan preduslov za ostvarivanje osnovnih koncepcija opštenarodnog odbrambenog rata. „Samim tim što su kao subjekti narodne odbrane i opštenarodnog rata određeni društveni faktori, koji su i nosioci našeg društvenog političkog sistema, sistema samoupravnog socijalizma, jasno je da je time i na području narodne odbrane, na području pripremanja i vođenja opštenarodnog odbrambenog rata, označen, a u praksi i otvoren, proces aktivnog učešća i odgovornosti radnih ljudi u odbrani zemlje” (D. Dozet — „Komunist” br. 595).

Širina platforme na kojoj treba da se ostvari ovako koncipirana narodna odbrana postavlja u prvi plan pitanje mesta i uloge kompleksnog naučnog stvaralaštva zemlje u realizaciji, proučavanju i formulisanju njenih relevantnih problema. Koncepcijske postavke opštenarodnog rata impliciraju naučni prilaz mnogim pitanjima ne samo u oblasti materijalizacije sredstava naoružanja i opreme za potrebe vođenja rata, već i u oblasti naučnog determinisanja celokupne pripreme i organizacije zemlje za rat, u proceni njenih ekonomskih i ostalih perfomansi za vođenje rata, u iznalaženju najprihvatljivijih rešenja za mnoga sistematska pitanja i dr. Ako je u koncepciji opštenarodnog rata formulisana uloga i odgovornost svih organa i organizacija za njegovo pripremanje i vođenje, onda se u tom sklopu pred naučnoistraživačkim organizacijama i naučnim radnicima zemlje otvara široko polje aktivnosti na njihovom praktičnom sprovođenju.

Socijalističko samoupravno društvo u celini, svi nosioci odlučivanja, sve pokretačke snage društva moraju učestvovati sa punom zainteresovanošću i u granicama vlastitih mogućnosti u pripremanju i vođenju opštenarodnog rata. Zbog toga postaje evidentno da u sadašnjim uslovima ne može biti ni jedne delatnosti, pa ni naučne, ni jedne naučne i radne organizacije koja bi ostala indiferentna prema problemima narodne odbrane, utoliko pre što je nije moguće pripremiti i voditi bez armije neposrednih proizvođača i armije naučnih radnika.

Narodna odbrana, prema tome, ima trajan interes za rezultate naučnog rada, za organizaciju tog rada, za njegov celoviti razvitak. Iako se ovaj interes u prvom redu manifestuje preko sredstava materijalne prirode, koja su na upotrebi u našim organizacijama, iako su ta sredstva po svom značaju, broju i ulozi najvažnija i dominirajuća, objektivna potreba za naukom i naučnim radom koju ispoljava narodna odbrana je time samo delimično zadovoljena. Specifičnost narodne odbrane sastoji se u tome što je dijapazon potreba veoma raznolik, od materijalnih sredstava za vođenje borbe, odnosno odbrane, sredstava veze, transporta, lične opreme, snabdevanja itd., do medicinskih, bioloških, socioloških i psiholoških pitanja. Ovome treba dodati da se ove potrebe na poseban način reflektuju u uslovima opštenarodnog odbrambenog rata — kada masovnost organiza-

cije i široka osnova, na koju se narodna odbrana oslanja, daju poseban pečat pripremanju, planiranju, obezbeđenju i realizaciji principa narodne odbrane. Zbog svoje specifičnosti i svog unutrašnjeg karaktera, organizacije narodne odbrane imaju vrlo raširene potrebe za novijim sredstvima i opremom, za sve većom količinom znanja koju koriste. Otuda njen trajan interes za naučnim dostignućima u svetu i kod nas, njen neposredan interes za savremenim naučnim razvojem u našoj zemlji.

Na prvi pogled izgledalo bi najjednostavnije da se istraživački rad za potrebe narodne odbrane rešava preko posebne naučne organizacije sa posebnim ustanovama, posebnim tretmanom, kao što se to dobrim delom radi u drugim zemljama.

Takva orijentacija bi, za naše uslove, bila potpuno pogrešna. Ona bi bila u suprotnosti sa osnovama na kojima izgrađujemo samoupravno društvo, zasnovano na demokratskim odnosima izgradnje socijalizma. Iz suštine i duha samoupravnog društva rezultirala je koncepcija odbrane naše zemlje, koncepcija opštenarodnog odbrambenog rata. Specijalizovane organizacije — organizacija narodne odbrane i Armije — jesu samo organizatori voditelji svenarodnog otpora. Bilo bi društveno neodrživo i potpuno asinhrono, ako bi se, u pripremanju za ostvarivanje elemenata narodne odbrane, naučnoistraživački rad zatvarao u posebne organizacije, i odvajao od celovitosti naučne delatnosti u zemlji.

Upravo zbog ovakve koncepcije narodne odbrane, njene složenosti i izuzetne uloge u obezbeđenju mirnog rada naših ljudi, pitanje naučne delatnosti dobija širi smisao. Svesni smo uloge koju nauka igra u savremenom društvu, u razvoju materijalnih i drugih elemenata, i nismo zadovoljni sadašnjim stepenom naučnog razvitka kod nas, niti njegovim organizovanjem. Da bi uloga nauke bila više izražena u daljem razvoju našeg društva, ona mora da se i dalje neprekidno razvija, ne samo po broju naučnih otkrića i vrednosti novih saznanja, nego isto tako u pogledu organizovanja i ugrađivanja u sve oblike društvene aktivnosti, radi bržeg razvoja društva. Mi smo svakako zainteresovani za što viši kvalitet naučnog rada, ali ne manje i za njegovu društvenu materijalizaciju, za neposredno povezivanje naučnog rada i društvenih potreba.

Kada govorimo o društvenoj materijalizaciji naučnog rada, pod tim podrazumevamo našu zainteresovanost za proizvodnju što veće količine saznanja za što kraće vreme, za ostvarivanje puteva i načina da se ostvareno znanje što pre prelije do „potrošača”, preko sistema obrazovanja, razvojnih organizacija, industrije, itd., kako bi se svakog dana bogatilo i osavremenjivao arsenal duhovne nadgradnje i materijalnih sredstava svih vrsta koje bi naoružani samoupravljaj, samostalno ili udružen, mogao koristiti, u slučaju potrebe, za sopstvenu odbranu, za odbranu svoje porodice, radne organizacije, društveno-političke zajednice, čitave naše zemlje. Ukoliko ovaj arsenal bude svestraniji i bogatiji, ukoliko materijalna sredstva kojima se raspolaze budu savremenija, utoliko će oslobođena samoinicijativa slobodno udruženih ljudi biti inventivnija i efikasnija, a njihovo osećanje sigurnosti i vera u uspeh veći.

U sklopu opštih stremljenja u oblasti naučnih istraživanja armijske naučnoistraživačke organizacije, svojim rezultatima i dostignućima daju puni doprinos opštem razvitku zemlje. Rezultati i dostignuća naučnoistraživačkih institucija armije predstavljaju u tom kompleksu još jedan korak u savremenom i modernom razvoju armije i privrede zemlje. Ne ulazeći u sve delatnosti naučnoistraživačkog rada, koji se odvija u okviru armije, potrebno je na ovom skupu istaći samo neke rezultate i dostignuća čiji je doprinos veoma značajan za opšti razvitak zemlje.

U oblasti tehnoloških procesa i novih materijala osvojena je nova tehnologija proizvodnje i termičke obrade visoko kvalitetnih čelika; razvijena je nova tehnologija kontinuirane i automatizovane proizvodnje eksplozivnih materijala i poliuretanske pene; razvijena je industrijska tehnologija proizvodnje specijalnih jedinjenja na bazi tiokola i difenilamina, na bazi neoprena i najlona razvijena je tehnologija specijalnih materijala za proizvodnju gumenih proizvoda; osvojena je proizvodnja specijalnih materijala za izradu zaštitnih odela na dejstvo agresivnih fluida; potpuno je osvojena proizvodnja kvalitetnog specijalnog čeličnog liva za izradu gusenica za traktore i druga vozila. Postignuti su značajni rezultati u osvajanju novih metoda zaštite pomoću boja, lakova i galvanskih prevlaka. Osvojen je specijalni papir za konzerviranje i pakovanje proizvoda metaloproizvođačke industrije. Razvijena je pogonska grupa na turbinskom principu za pogon rečnih i morskih brodova; razrađena je specijalna tehnologija obrade turbinskih lopatica i lepljenja metala; razvijeni su elementi za primenu u infracrvenim uređajima za signalizaciju i u alarmno-sigurnosnim uređajima; razvijeni su sastavni elementi za automatsko upravljanje, regulaciju i kontrolu procesa.

Uskom saradnjom sa preduzećima elektronske industrije stvorena je potrebna baza za široki razvoj i proizvodnju različitih elektronskih uređaja i komponenata, koji se široko primenjuju u privredi i sve više izvoze na inostrana tržišta. Tako je u ovoj oblasti razvijen radio-teleprinter, tranzistorski ultrakratki prenosni radio-uređaj, uređaj za bežično paljenje mina u rudarstvu i građevinarstvu, telefonski uređaj noseće frekvencije, induktorski telefon sa priručnom induktorskom centralom, radarski parametarski pojačavač, amplidini selisini, magnetni pojačavači, rezolveri, telemetarski uređaji, izvori električne energije određene snage, germanijumski i silicijumski tranzistori i diode, cevni voltmetar, osciloskop i mnogi drugi merni aparati i uređaji. Osvojene su različite mostovne konstrukcije za savlađivanje vodenih i drugih prepreka, viseći mostovi, metodologija proizvodnje i upotrebe montažnih veza od prenapregnutih vijaka; razvijena je familija montažnodemontažnih objekata za potrebe građevinarstva u poljskim uslovima; osvojeni su montalni elementi za potporne i obložne zidove putevima kao i armiranobetonski montažni elementi za izgradnju propusta i mostova malih raspona.

Konačno, radi zaštite ljudi i njihovih života, posebno u onim industrijskim preduzećima u kojima dolazi do pojave raznih štetnih i otrovnih jedinjenja, razvijeni su posebni filteri za gasmaske, zaštitna odeća i obuća kao specijalna sredstva da degazaciju i dekontaminaciju zatrovanih. Ovi i drugi rezultati naučnoistraživačkih institucija u armiji u osnovi potvrđuju potrebu integralnog razrešavanja svih problema u oblasti naučnoistraživačkog rada kako za potrebe armije i narodne odbrane, tako i za potrebe daljeg razvoja i prosperiteta ekonomike zemlje i njenog materijalnog blagostanja.

Međutim, ne samo u oblasti naučnoistraživačkog rada na razvoju materijalnih sredstava, već i u obrazovanju i podizanju kadrova u armiji ostvaruje se vrlo ambiciozan program. Ovaj program obuhvata čitavu mrežu školovanja i obrazovanja u više disciplina, počevši od opšte vojnog i političkog, pa preko sociološkog, medicinskog, biološkog i dr. do tehničkog obrazovanja. Armija kao kompleksan organizam, posebno u oblasti tehničkih sredstava, predstavlja svakim danom sve veći arsenal najsavremenijeg i tehnički veoma složenog naoružanja i opreme, koje sa svoje strane zahteva visoku tehničku kulturu i poznavanje osnovnih pitanja eksploatacije i održavanja naoružanja. Zbog toga se u armiji izuzetna pažnja posvećuje tehničkom obrazovanju kroz različite oblike osnovnog i dopunskog obrazovanja. Od pre dve godine, ove potrebe se ostvaruju kroz tri visoke tehničke škole, koje, svaka u svom domenu, daju kadrove određene specijalizacije i tehničkog obrazovanja. U okviru najviših tehničkih škola armije u bližoj budućnosti predviđa se mogućnost sticanja akademskih stepena magistra i doktora nauka. Najkvalitetniji nastavni kadar, savremeni kabineti i laboratorije predstavljaju solidnu bazu za kvalitetno rešavanje pitanja obuke i obrazovanja osnovnog armijskog kadra. U okviru ovako postavljenog sistema školuje se i niži armijski kadar, koji je neophodan za održavanje i eksploataciju savremene i kompleksne ratne tehnike. Pored školovanja rezervnog tehničkog oficirskog kadra u ovom sistemu postoje i stalni i povremeni kursevi namenjeni upoznavanju novih sredstava i proširivanju tehničkog obrazovanja. Radi podizanja opšteg tehničkog nivoa celokupnog armijskog sastava izdaje se posebna edicija pod nazivom „Vojnotehnička obuka“, od koje je do sada izdato preko 20 brošura u tiražu preko 100.000 primeraka. Na planu opšteg obrazovanja značajno mesto zauzima i nastavni film preko koga se na vrlo plastičan i dostupan način tretiraju različita tehnička pitanja.

Ovim se ne iscrpljuje sva širina i značaj koji se pridaje obrazovanju armijskih kadrova i kadrova koji povremeno dolaze u sastav armije.

S obzirom na karakter i sve veće potrebe za obrazovanim kadrom različitih profila, narodna odbrana je posebno zainteresovana za sistem obrazovanja u našoj zemlji i zbog toga podržava sve inicijative i napore u ovom pogledu. Smatramo da će i ovaj sabor dati svoj doprinos postavljanju jednog svrsishodnijeg obrazovanja i školovanja, koji će po svojim kvalitetima odgovarati savremenim potrebama razvoja zemlje i narodne odbrane u celini.

Za potrebe narodne odbrane u uslovima svenarodnog odbrambenog rata očevidno je potrebna mobilizacija svih materijalnih i duhovnih snaga društva, u čemu nauka ne samo što ima svoje mesto, nego se mora naći u avangardnom položaju jer upravo ona može dati najbolja, najprogresivnija i najpraktičnija rešenja za sva pitanja narodne odbrane. Postavljena na najšire osnove, narodna odbrana se postepeno pretvara od brige države za odbranu u brigu pojedinca i društva za sopstvenu i kolektivnu odbranu, što pretpostavlja najširu i najefikasniju mobilizaciju svih raspoloživih sredstava. A u razvitku tih sredstava materijalnih i duhovnih, njihovom usavršavanju, razvoju, u koncepcijskom i materijalnom organizovanju narodne odbrane, posebno značajnu ulogu ima organizovana nauka. Bilo bi, dakle, pogrešno gledati na naučnu aktivnost u zemlji kao na delatnost van društva i njegovih priprema za sopstvenu odbranu, jer angažovanje naučnika na ovim pitanjima znači obezbeđivanje uslova za nesmetan, slobodan i stvaralački rad, između ostalog, i za samu nauku.

Ovde smo izložili neka osnovna pitanja koja, po mišljenju naučnih radnika koji rade na pitanjima narodne odbrane, zaslužuju da budu uzeta u razmatranje na Saboru. Pitanja o kojima smo govorili su veoma značajna i za našu socijalističku zajednicu i za samu nauku. Njihovo rešavanje pretpostavlja da se u naučnom radu sve više prevazilaze sektorisanja naučnog rada i da se celokupna naučna aktivnost u zemlji organizuje u zajednički društveni mehanizam. Ovo je moguće ostvariti sa uspehom ako se takva organizacija oslanja na nacionalni program naučnih istraživanja u okviru kojeg svaki naučni radnik i naučna organizacija obavlja svoj deo aktivnosti. Iako ovaj zadatak nije lak, u zemlji postoje mogućnosti da se do takvog programa dođe, da se kroz dogovore naučnih radnika, naučnih udruženja i institucija definišu osnovni pravci istraživanja koji bi se predložili političkim organima, kao osnovni pravci istraživanja za dogledni period. U okviru ovako koncipiranog programa, neke naučne organizacije bi više ili manje bile specijalizovane za rešavanje posebnih pitanja od značaja za narodnu odbranu, jer će objektivne potrebe to zahtevati, ali će njihovo postojanje biti društveno opravdano, ne radi pripadništva ovoj ili onoj organizaciji, već jedino stoga što rešavaju, i to uspešno, određena specifična pitanja o kojima postoji društveni dogovor. U suštini, na celokupnu naučnu aktivnost mora se gledati jedinstvenim naučnim kriterijumima i merilima društveno priznatih vrednosti.

Radeći zajednički u okviru društveno prihvaćenog programa i naučnog istraživanja, međusobno povezivanje u svim oblicima i na svim nivoima, postaje nužnost bez koje se ne može zamisliti uspešan naučni rad. U tom procesu razmene naučnih iskustava, dogovaranja i programiranja, izrastaće odgovarajuće organizacione forme i oblici čiji će inicijatori i nosioci biti sami naučni radnici i njihova udruženja, kako bi se što efikasnije razvijala naučna misao, kako bi se što brže i jednostavnije materijalizovala i doprinela daljem razvoju našeg društva. Ovim putem, po našem mišljenju, neposrednije se

ostvaruje podružtvljenje naučne aktivnosti, a naučni radnici postaju odgovorni društveni faktori za dalji razvoj nauke, društvenog napretka naše socijalističke zajednice, u okviru čega se razrešavaju i pitanja narodne odbrane.

Iako ovo što se predlaže izgleda jednostavno i logično, očekujemo određene teškoće na tom putu koje proizilaze iz nerazumevanja, konzervatizma i neshvatanja novih odnosa koje stvaramo i to ne samo u društvu, na što se mi naučnici često žalimo, nego, ne manje, unutar sopstvenih redova, shvatanja u kojima ima sopstvene nerazvijenosti, inertnosti, mnogih starih a i stranih shvatanja, nerazumevanja koja se ne mogu uklopiti u savremena gledanja na ulogu i značaj naučne delatnosti kod nas a posebno na njenu ulogu u uslovima i sa gledišta opštenarodnog odbrambenog rata. Ali, s druge strane, nema nikakve sumnje da će naučni radnici u celini razumeti ove potrebe, da će ih prihvatiti i sa uspehom rešiti u sopstvenom interesu i interesu našeg društva. Sa te strane, i ovaj sabor nauke predstavlja objektivnu potvrdu ovakvih stavova i znači vrlo važan korak u afirmisanju integracije naučnog stvaralaštva i njegove primene u našoj zemlji na planu daljeg razvoja samoupravnog socijalističkog društva i njegove pripreme za opštenarodni odbrambeni rat.

Pukovnik
dr Srđan HAJDUKOVIĆ
potpukovnik
ing. Bora MILENKOVIĆ

ZNAČAJ, SMISAO I SADRŽAJ BORBE MIŠLJENJA U SAVEZU KOMUNISTA

»Bez diskusija, debata i borbe mišljenja nikakav pokret, pa tako ni radnički nije moguć«.

V. I. LENJIN

»Od komunista se ne očekuje samo prava riječ, već uz nju — i smjela, odlučna akcija koja će čitavom društvenom i političkom životu davati nove podsticaje i pokretati sve progresivne snage, da jačanjem samoupravnih odnosa mijenjaju postojeće stanje, da ostvaruju težnje i interese radničke klase i svih radnih ljudi«.

JOSIP BROZ TITO

U procesu ostvarivanja svojih ciljeva, Savez komunista nastoji da politički aktivira radne ljude, da ih, na bazi neposredne socijalističke demokratije i samoupravljanja, učini odlučujućim subjektima društvenih kretanja i istorijskih procesa borbe za socijalizam; za njihovo konačno oslobođenje od preživelih odnosa i reakcionarnih društvenih snaga.¹

Međutim, ostvarenje tog zadatka Savez komunista ne može postići ako, pre svega, ne gaji i stalno ne unapređuje javnu i demokratsku borbu mišljenja u sopstvenim redovima. Naime, kako se komunisti ne bore za svoje ideje, politiku i stavove pomoću vlasti nad ljudima, već snagom sopstvenih idejnih ubeđenja i naučnošću argumenata, svojim zalaganjem, doslednošću i ličnim primerom u razvijanju socijalističkih samoupravnih i humanih društvenih odnosa, to je slobodna i demokratska borba mišljenja osnovni uslov da se osposobe za takvo delovanje, jer „bez slobodne borbe mišljenja, život izumire u svakoj javnoj instituciji, postaje puka senka života, u kome samo birokratija ostaje aktivan elemenat.“²

---

¹ »Komunistička partija je oruđe i istorijski oblik procesa unutarnjeg oslobođenja po kome radnik od izvršioca postaje pokretač, od mase postaje vođa, od ruke postaje mozak i volja«. (A. Gramši: *Izabrana dela*, izd. »Kultura«, Beograd, 1959, str. 188).

² Roza Luksemburg: »Sloboda i birokratija«, odlomak iz knjige »Partija proletarijata«, izd. »Sedma sila«, Beograd, 1966, str. 161.

Polazeći od ciljeva koje želi ostvariti, od sopstvenih iskustava i iskustava drugih KP, kao i od dostignutog stepena demokratizma u celokupnom društvenom životu u našoj zemlji, Savez komunista slobodnu borbu mišljenja i demokratski dijalog *ističe* kao jedan od *najbitnijih* elemenata adekvatnog ostvarivanja sadržaja demokratskog centralizma.

Za takav odnos prema borbi mišljenja, postoji nekoliko veoma značajnih i principijelnih razloga.

a) U političkom životu onih društvenih sredina gde je dopušteno samo jedno mišljenje, gde mesto dijaloga vlada monolog i gde pojedinci, ili uski organi, po svom položaju apriori poseduju monopol na istinitost i progresivnost svoga mišljenja, nemoguće je izgrađivati takve društvene odnose čija je sadržina rezultat saznanja, progresivnih težnji i stvaralačke akcije širokih masa. Sem toga, u nedostatku slobodnog i javnog dijaloga, u uslovima i sredinama gde je borba mišljenja svedena *samo* na nivo dogovora o izvršenju „zvaničnih direktiva“, nemoguće je sprečiti da neko, i to preko noći, ne bude proglašen kao politički kolebljivac, da mu ne bude prišivena etiketa idejnog otpadnika i političkog protivnika revolucije, koga treba što pre učiniti „politički bezopasnim“ ako ga već ne i fizički likvidirati.³

b) U našim društveno-ekonomskim i političkim odnosima gde postoje i deluju mnogobrojni centri i organi samoupravnog odlučivanja o najznačajnijim pitanjima društvenog života i u kojima se ukrštaju različite težnje i protivrečni interesi, bez slobodne i demokratske borbe mišljenja, bez neprekidne cirkulacije ideja, zahteva, predloga i naloga odozdo prema gore i obratno, komunisti ne bi bili u mogućnosti da osmišljavaju svoju akciju i da utiču na progresivno rešavanje problema društvenog života. Oni bi ostali bez političkih stavova za koje bi se borili u radnim organizacijama, predstavničkim telima, samoupravnim organima, u jedinicama i ustanovama Armije i u svim drugim društvenim sredinama. Otuda, drug Tito *ističe*:

»Mi ne preuređujemo odnose unutar SK zbog samih sebe, već da bi se komunisti što bolje organizovali i osposobljavali za javno delovanje u masama, za jačanje svog uticaja na sva društvena kretanja, za ostvarivanje vodeće idejno-političke uloge SK na djelu, svuda gdje se raspravlja i odlučuje o društvenim pitanjima.«⁴

Sasvim je sigurno da ne može biti inicijativne, odgovorne i odlučne ličnosti ako je ona u takvom položaju u svojoj organizaciji da stalno čeka na direktive „odozgo“ i da u strahu razmišlja da li će

³ Brutalne čistke, grubi politički i fizički obračuni koji su se dešavali u prošlosti i koji se i sada dešavaju u pojedinim komunističkim partijama, eklatantni primeri su za to.

⁴ Referat na Devetom kongresu SKJ, IX kongres SK, izd. »Kultura«, Beograd, 1969. god., str. 96—97.

udovoljiti zahtevu „vrhovnog aora“ i cilju neke političke akcije o čijem pokretanju i vođenju nije imala prilike da se prethodno informiše i meritorno izjasni.

Otuda, da bi se uspešno razvijala raznovrsna i korisna inicijativa, da bi se uspešno usaglašavala postojeća mišljenja, interesi i stavovi i da bi se to *iskristalisalo i integrisalo* u progresivnu i uopšte prihvaćenu politiku, nužno je članstvu SK stvarati mogućnosti da svojim mišljenjem, predlozima i zahtevima najneposrednije sudeluje u donošenju političkih odluka i stavova. Tek tada će članstvo osećati da je subjekt u životu organizacije, da je njen integralni deo i aktivan akter u svim akcijama koje preduzima. U protivnom, kako je upozoravao Đerđ Lukač, sloboda za članove ne bi bila „ništa više nego sloboda prosuđivanja promatrača o događajima koji se fatalistički odvijaju, promatrača koji više ili manje učestvuje sa strane, ali nikako sa središtem svoga postojanja, sa svojom *celokupnom ličnošću*“.⁵

Prema tome, slobodna borba mišljenja najbolji je put da Savez komunista dođe do onih političkih stavova i odluka za koje će se komunisti u svakodnevnoj praksi boriti *ne iz mehaničke i spolja nametnute discipline, već na osnovu toga što su u njih ugradili sopstvene misaone napore, interese i revolucionarne težnje* i što su uvereni da će njihovim doslednim sprovođenjem u život biti ostvaren onaj društveni interes koji je uslovio njihovo donošenje.

Samo na taj način član SK egzistira celokupnom ličnošću u organizaciji i preuzima moralno-političku odgovornost za politička rešenja i za rezultate njene akcije.

c) Pored toga, slobodna borba mišljenja i ravnopravan demokratski dijalog su *oblik idejnog života, forma izgrađivanja* progresivne idejno-političke platforme i najbolja *osnova* za obezbeđivanje svih komponenti revolucionarnog jedinstva u Savezu komunista.

Opređenije za ciljeve Saveza komunista i stupanje u njegove redove predstavlja čin neprekidne borbe za progresivno i novo u društvenom životu, čin stvaralaštva, razvijanja i ispoljavanja svestranih potencija ljudske ličnosti, a *ne* prihvatanje nepromenljivih dogmi, mirenje sa postojećim, uniformnost u političkom mišljenju i slepu pokornost prema obogotvorenim autoritetima.⁶ Posebno, u današnjim uslovima, kada se ljudi za članstvo u SK sve manje opredeljuju zbog toga da bi na taj način obezbedili „nasušno parče hleba“ u društvu, svaki čovek s pravom računa i očekuje da će kao član SKJ kompleksnije afirmisati svoje sposobnosti, progresivne težnje i volju i da će, na taj način, obezbeđivati najbolje uslove da bude odlučujući subjekt u određivanju svog društvenog položaja u sredinama u kojima živi i radi kao i položaja tih sredina u široj društvenoj zajednici.

⁵ Đ. Lukač: »Metodička razmišljanja o organizacionom pitanju«, »Politička misao«, br. 3/64. god.

⁶ »Duhovna ili bilo kakva druga veličina ne može se zasnivati na nedostatku slobode i oportunitizma. Kada čovek sazri, on nije potpuno zadovoljan samo spoljnim objektivnim svetom. On tada traži neko unutrašnje značenje, neku psihološku i psihičku satisfakciju.« (Dž. Nehru: *Otkriće Indije*, str. 76).

Poznato je da istina o procesima i tendencijama razvoja društvenog života nije apriori data. Ona nije stvorena u čistim oblicima, već se stvara posredstvom svesne, planske i organizovane delatnosti ljudi. Zbog toga je radi adekvatnog saznavanja istine o procesima političkog života, nalaženja najcelishodnijih rešenja i utvrđivanja pravaca, metoda i oblika delovanja neophodno permanentno i stvaralačko delovanje najšireg broja ljudi. Jer, samo iz masovnog i organizovanog delovanja rađaju se bogatstvo ideja, realnost ciljeva i raznovrsnost formi društvenog delovanja u njihovom pretvaranju u život.⁷

Nadalje, tamo gde nema slobodnog izražavanja mišljenja, gde je odsutan javni i demokratski dijalog o svim pitanjima društvenog života, *najmanje ima stvarnog jedinstva*. Tada ima najviše anonimnih i neformalnih grupa koje iza javne scene partijskog i društveno-političkog života uopšte, u stvari, vode besprincipijelnu borbu za nametanje svojih shvatanja i sebičnih interesa. Tu se, kao po pravilu, na površini društveno-političkih odnosa, umesto solidarnosti, drugarskog sporazumevanja, humanog i principijelnog raščišćavanja i usaglašavanja pogleda i mišljenja, povremeno javljaju političke i grupiške afere i međusobni obračuni neformalnih grupa. Ni naša armijska sredina nije apriori imuna od takvih pojava.

d) Konačno, slobodna i demokratska borba mišljenja predstavlja jedan od najneophodnijih uslova za razvoj naučne i teorijske misli, za kritičko ocenjivanje pređenog puta i za ispravno trasiranje pravaca dalje akcije Saveza komunista.

U jednom političkom pokretu saznanje se ne može razvijati na adekvatan način ako je ono podložno drugoj hijerarhiji i autoritetu, sem hijerarhiji naučnih činjenica i autoritetu društvene prakse. Naime, naučno saznanje i njegov razvoj ne trpe ni mehanički zbir veštine, niti, pak, proizvoljne i prakticističke konstrukcije tzv. „realnih“ političara. Naprotiv, ono traži suptilan, slobodan i uporan rad, jer, kao što je poznato, pojave u društvenom životu i tendencije njihovog razvoja nije moguće odmah i na jednostavan način uočiti i objasniti.

Zbog toga svako sužavanje slobodne borbe mišljenja u Savezu komunista lišavalo bi ga svih onih stvaralačkih potencija pomoću kojih se jedino i može boriti za stalno nova i naprednija saznanja o društvenim pojavama, jer bi svako stagniranje i zaostajanje u tom pogledu ugrozilo progresivan razvoj našeg društva, dovelo bi do zaostajanja u razvitku ekonomike i politike, demokratije i međuljudskih odnosa uopšte. Štaviše, to bi stvaralo najpogodnije tle za preovladavanje dogmatizma u teorijskoj misli i voluntarizma u praktično-političkoj delatnosti, pri čemu bi, umesto progresivnih i revolucionarnih boraca, na značaju dobijali demagozi i mediokriteti.

---

⁷ »Za jednog marksistu ono što mase osećaju uvek je tačno, ne zato što one uvek imaju jasnu predstavu o revoluciji i svetu, već zato što raspolazu »instinktom« revolucije i što bolje nego iko znaju šta su raspoložene da preuzmu«. (M. Merlo-Ponti: »Od proletera do komesara«, »Partija Proletarijata«, izd. »Sedma sila«, Beograd, 1966, str. 266).

U neposrednoj društvenoj akciji pred Savezom komunista postavljaju se neka praktična pitanja: prvo, da li je Savez komunista za svaku borbu mišljenja u svojim redovima i u društvu, tj. jesu li za njega irelevantne idejne i političke pozicije njenih nosilaca? Drugo, da li diskusija i borba mišljenja o pojedinim pitanjima mogu biti beskonačni i ako mogu — u kom smislu? I, treće, da li se diskusija i sučeljavanje mišljenja mogu odvijati nezavisno od organizacionih principa i političkih normi na kojima se zasnivaju odnosi u Savezu komunista?

Bez pretenzije na potpunost odgovora, istaći ćemo samo nekoliko napomena za koje smatramo da su veoma značajne kada je reč o navedenim pitanjima.

ad.1. Savez komunista nije teorijsko-diskusioni klub, već, *jedinstveni revolucionarni i politički savez idejnih istomišljenika* koji izvan borbe za humane socijalističke odnose u našem društvu ne može imati posebnih interesa i za koga borba mišljenja predstavlja takvu formu odnosa preko koje *iznosi svoje stavove i vrši izbor onih rešenja* koja doprinose da se *brže demokratizuju i razvijaju* društveno-ekonomski, politički i drugi društveni odnosi u svim sredinama naše socijalističke zajednice.

Samim tim Savez komunista ne može biti organizacija za okupljanje i delovanje takvih grupa ili pojedinaca koji bi bili nosioci idejnih i političkih shvatanja suprotnih programskoj orijentaciji Saveza komunista, a koja se, na današnjem stepenu društvenog razvoja, izražava: u njegovoj borbi za dalji razvoj samoupravljanja i neposredne socijalističke demokratije; sprovođenje privredne i društvene reforme, doslednu primenu principa raspodele dohotka prema rezultatima rada u svim sferama društvene delatnosti, obezbeđenje pune nacionalne ravnopravnosti naroda i narodnosti u svim njenim komponentama, očuvanje mira u svetu kroz primenu politike nesvrstavanja i miroljubive aktivne koegzistencije i za odbranu nacionalne slobode i teritorijalnog integriteta naše zajednice kroz doslednu primenu koncepcije opštenarodne odbrane.

Otuda, slobodna borba mišljenja za koju se Savez komunista zalaže, ni u kom slučaju ne može da znači zeleno svetlo za pojedince ili grupe, da u njegovim redovima ili u drugim društvenim sredinama, deluju sa suprotnih idejnih i političkih pozicija, jer, kako kaže drug Tito, *„onaj ko se ne slaže s osnovnom linijom partije koja vodi našem već odavno određenom cilju, taj je s one strane barijade, taj je protiv nas i toga možeš javno obeležiti imenom koje mu pripada“*.⁸ (Povukao SN.)

ad.2. Savez komunista nije samo idejna nego i politička organizacija. On ne ostaje samo na saznanjima šta treba menjati, već se i organizuje i bori da do tih progresivnih promena svakodnevno dolazi. Naime, osnovna suština odnosa Saveza komunista prema dru-

⁸ Josip Broz Tito: Govori i članci, knj. V, str. 392.

štvenoj stvarnosti jeste u njegovom aktivnom i stvaralačkom delovanju da se ta stvarnost izgrađuje i menja u progresivnom pravcu. Usled toga, borba mišljenja i slobodna diskusija o problemima razvoja društvenog života za Savez komunista ima sasvim određen sadržaj i realne granice. On se ne zalaže za njih radi nekakve apstraktne demokratije i slobode uopšte, jer, kao što je poznato, nikakva sloboda, pa ni sloboda političkog mišljenja nije nikakav subjektivni kvalitet koji bi bio potpuno nezavisan od objektivne stvarnosti i realnih mogućnosti da se ostvari ono što se želi i može postići svesnom akcijom subjektivnog faktora,

Sadržaj borbe mišljenja ne iscrpljuje se, prema tome, u evidentiranju postojećih shvatanja, anketiranju i utvrđivanju postojećih mišljenja i vođenih nebuloznih diskusija o tzv. o tzv. „zakonima razvitka sveta”. Naprotiv, ona, pre svega, mora da znači put ka iznalaženju najboljih rešenja, put kojim se može doći do onih platformi koje najbolje izražavaju mogućnosti, potrebe i interese radnih ljudi, a zatim i obavezu da se jedinstveno radi na njihovom ostvarivanju. Marks je isticao (to je osnovna crta njegove revolucionarne filozofije) da se sloboda ostvaruje samo u društvenoj realnosti i to kroz praksu ljudi na njenom neprekidnom menjanju, a ne samo u saznavanju i pasivnoj kritici svega što se u toj realnosti zbiva. Poznata je njegova izreka: „*Filozofi su svet samo različito tumačili, ali radi se o tome da se on izmeni*”⁹ (Podvukao SN.)

Znači, sloboda za revolucionara jeste njegova mogućnost da se bori u praksi protiv konzervativnih shvatanja i preživelih odnosa u društvenom životu ljudi.

Sledstveno tome, zadatak komunista u našem društvu nije samo u tome da uočavaju pojave u društvenom životu, da ih pasivno kritikuju, već da (saznavajući njihovu pravu suštinu) na vreme zauzimaju jasne idejne i političke stavove i da jedinstveno deluju na njihovom progresivnom rešavanju, pri tome angažujući i sve ostale društvene snage koje mogu doprineti uspehu akcija koje pokreću.

Ukoliko to nije slučaj, tj. ukoliko iz borbe mišljenja, iz javnog i demokratskog dijaloga komunista, ne rezultiraju celishodna rešenja za društveno-političku akciju i ukoliko ih ona, istovremeno, ne obavezuje i ne podstiče na stvaralačko i odgovorno ponašanje u toj akciji, onda je borba mišljenja bespredmetna za društvenu funkciju Saveza komunista.¹⁰

Dakle, svrha borbe mišljenja u Savezu komunista nije sadržana u bespredmetnim diskusijama, već u tome da najneposrednije doprinosi da se blagovremeno zauzmu valjani stavovi i donesu ispravne političke odluke, a zatim da se obezbedi svestrano i odgovorno ponašanje svih delova Saveza komunista u njihovom sprovođenju.

⁹ Karl Marks, 11. teza o Fojerbahu.

¹⁰ »U našem društvenom i političkom sistemu sve se više razvija pozitivna i stvaralačka borba mišljenja na socijalističkim pozicijama, a njoj je svrha da rešava društvene suprotnosti, da olakšava i ubrzava, u skladu sa stvarnim mogućnostima, stvarni socijalistički razvitak«. (Program SKJ, VII. Kongres SKJ, str. 1088 — sten. beleške.)

Međutim, ipak bi bilo pogrešno i štetno kada bi nastavljanje i obnavljanje teorijskih diskusija o već zauzetim stavovima i usvojenim odlukama bilo isključeno. Tako nešto ne bi samo značilo neshvatanje dijalektičke zakonitosti u razvoju društvenih pojava, već i pokušaj onemogućavanja Saveza komunista da svoju delatnost neprekidno dovodi u najadekvatniji odnos sa sveukupnošću društvenih kretanja i sa namerom da utiče na njihovu progresivnu promenu. Štaviše, time bi komunisti i njihove organizacije bili sprečeni da se samokritički odnose prema društvenim akcijama koje pokreću i rezultatima koje postižu.

Naime, o čemu se radi?

Pre svega, poznato je da društveni život nije dogma, već živa stvarnost koja se neprekidno menja i razvija, svakako posredstvom svesne i organizovane akcije ljudskih subjekata. Zapravo, u tom životu nastaju veoma brze i raznovrsne promene, pri čemu se javlja niz novih elemenata koji, objektivno, ne mogu biti sagledani i uzeti u obzir u trenutku utvrđivanja nekog stava i donošenja pojedinih političkih odluka.¹¹

Međutim, kada bi bila isključena svaka dalja diskusija o već zauzetom stavu, tada ne bi postojala mogućnost njegove dopune, korekcije pa i izmene.

Sve te, a i druge objektivne okolnosti nameću Savezu komunista potrebu da svoje političke stavove (svakako u okviru generalno utvrđenih ciljeva) još u toku sprovođenja kritički proverava, modifikuje pa i menja.¹²

Samo birokrate i ovejani rutineri imaju drukčiju logiku odnosa prema svojim odlukama, jer na društveni život, iz koga treba da slede određene odluke i akcija društvenih snaga, gledaju samo kao na „prosto ponavljanje stvari“ koje su oni već poznavali ili za koje su „odredili“ kako se moraju kretati. Mora se reći da slična logika u mišljenju i ponašanju nije nepoznata i kod jednog dela naših armijskih kadrova, zbog čega smelija razmišljanja ostalih o određenim problemima i kritičke primedbe na njihovo rutinerstvo i praktičizam, ne retko, nazivaju „filozofiranjem“, koje „razvodnjava“ disciplinu i „harmonični“ red u jedinicama. Međutim, još je Gramši isticao da je birokratija „najopasnija konzervativna snaga koja se drži utabanih staza“.

---

¹¹ Tako, na primer, dok na jednoj strani samoupravna praksa u nas sve više zalazi u sve pore društvenog života, dotle na drugoj, deluju ostaci starih odnosa i navika koji, iako na opštem planu pobeđeni, još uvek ne mogu biti do kraja tako brzo i lako prevaziđeni i likvidirani. Pored toga, javljaju se i neke nove negativne pojave, koje, izgleda, nije moguće izbeći ni u samoupravnom društvu sve dok je ono prinuđeno da se razvija u uslovima robne proizvodnje.

¹² »Takvo proveravanje je potrebno i teorijski i praktički: teorijski, da bismo se na delu ubedili jesu li donesene odluke pravilne, na kakve nas ispravke u tim odlukama prinuđuju politički događaji koji su se zbili posle njihovog donošenja; praktički, da bismo valjano naučili rukovoditi se tim odlukama, naučili gledati u njima direktive koje se moraju neposredno primeniti na delu«. (V. I. Lenjin: *Izabrana dela*, knj. V, str. 129, »Kultura«, Beograd, 1960. god.)

Znači, i nakon donete odluke, odnosno utvrđene konkretne linije i pravca delovanja, moguća je i potrebna takva diskusija i takva borba mišljenja koja će doprineti daljem osmišljavanju i potpunijem uspehu one akcije koja je već u toku, jer, kako ističe drug Tito, „ni linija Partije nije neka dogma i nije data jedanput zauvek, već za određeni period vremena”.¹³

Razume se, da sve to ni u kom slučaju ne podrazumeva i pravo bilo kog komunista, odnosno dela Saveza komunista, da se u političkom delovanju ponaša suprotno od onoga što je zaključeno odlukom većine, sve dok ta odluka, kroz određenu proceduru, ne bude izmenjena ili stavljena van snage. Tu norme i principi demokratskog centralizma važe za sve jednako.

Drugo, čak i pod uslovom najrazvijenije diskusije i slobodne borbe mišljenja, nije sasvim isključena mogućnost da se nekad, pod pritiskom trenutne političke situacije ili usled veštog nametanja mišljenja i interesa od strane pojedinaca ili neformalnih grupa, usvoje i takve konkretne odluke koje su suprotne opštim principima i političkim stavovima Saveza komunista. Naime, moguće je (to pokazuje svakodnevna praksa) da neka organizacija ili organ Saveza komunista, preuzme na sebe ulogu samoupravnih organa i drugih tela i da u njihovo ime donosi operativna rešenja iz oblasti organizacije proizvodnje, otpuštanja i prijema radne snage, raspodele dohotka, stanova ili, pak, kadrovskeg razmeštaja itd.

Ukoliko komunista u ovakvim slučajevima ne bi imao pravo i mogućnost da pokreće diskusiju o takvim rešenjima i da, kroz određenu proceduru, traži njihovu izmenu, tada sigurno ne bi moglo da se govori o doprinosu organizacije SK razvoju samoupravnih i demokratskih odnosa kako u svojoj sredini, tako ni u društvu uopšte.

ad.3. U vezi s pitanjem da li se borba mišljenja, odnosno diskusije u Savezu komunista mogu voditi nezavisno od bilo kakvih pravila i principa političkog života na kojima se temelje njegovi unutrašnji odnosi, javljaju se različita mišljenja.

Tako, na primer, jedni smatraju da sloboda izražavanja mišljenja, otvoren i ravnopravan dijalog, nisu mogući ako su vezani bilo kakvim formalnim pravilima i normama unutrašnjeg života organizacije. Po njima, svaki zahtev da se diskusije pokreću i vode kroz određenu proceduru i uz poštivanje osnovnih normi političkog ponašanja, predstavljaju limitirajući faktor svakoj kreativnosti ljudi, jer, navodno, samo iz spontanosti i iz stihije diskusija i delovanja, mogu da se rađaju velike ideje, svrsishodna inicijativa, masovno stvaralaštvo i raznovrsno političko delovanje.

Po mišljenju drugih, principi i norme koji su zapisani u Statutu i drugim dokumentima saveza, sami po sebi dovoljna su garancija za postojanje i razvoj slobodne borbe mišljenja, jer „važno je da se precizira šta se može i ima pravo, a šta ne”, pa će svi odnosi biti u redu.

¹³ Josip Broz Tito: Govori i članci, izd. »Naprijed«, Zagreb knj. V, str. 384.

Treći, pak, zastupaju tezu (doduše više svojim ponašanjem nego što to javno kažu) po kojoj radi „očuvanja“ idejno-političkog i akcionog jedinstva, a posebno u današnjim uslovima, ne bi skoro ništa trebalo biti javno izneto, a da prethodno ne dobije „izlaznu vizu“ od nekog rukovodećeg organa, odnosno pojedinih rukovodilaca.

Ne ulazeći u dublju analizu idejne i političke suštine ovih gledišta, nužno je istaći:

Prvo, nikakva sloboda, pa ni politička, ne ostvaruje se u praznom prostoru, u izolovanom delovanju pojedinaca, već samo u društvenoj i organizovanoj zajednici koja, po Marksu, i nije ništa drugo do „nemogućnost pojedinaca da žive bez drugih ljudi“.

Sledstveno tome, ni članovi Saveza komunista ne mogu imati apsolutnu nezavisnost i proizvoljnost svog političkog ponašanja u odnosu na one osnovne norme na kojima se temelje unutrašnji odnosi u Savezu komunista. Naprotiv, oni su dužni da činjenice i saznanja do kojih dolaze iznose i obrazlažu u samoj organizaciji SK kojoj pripadaju, a ne van i protiv njenih principa.¹⁴ Samo na taj način saznanja komunista o određenim društvenim pojavama i njihovi predlozi za razrešavanje društvenih problema mogu postati *sastavni deo političke akcije*. To ni u čemu ne protivreči pojmu i suštini stvarne slobode ljudske ličnosti, jer suština njenog ostvarivanja sadržana je u društvenom životu čoveka, tj. u njegovom zajedničkom delovanju sa drugim ljudima.

Drugo, narušavanje demokratskih odnosa u bilo kojoj društvenoj organizaciji nije nikada uslovljeno toliko time što ne postoje jasno definisana pravila ponašanja i obaveze rukovodećih organa prema ostalim delovima organizacije, koliko samom činjenicom nepoštivanja tih pravila. Mnoga dosadašnja iskustva nedvosmisleno upućuju na takav zaključak.¹⁵

I za Savez komunista, dakle, nije problem samo u tome kako i do koje mere nešto propisati u organizacionim pravilima (jer, to je još najlakše učiniti), već, pre svega, u tome kako obezbediti da se stvarni život u njemu razvija i bogati sa demokratskom i humanom sadržinom, da normativno i programsko nalazi doslednu primenu u ponašanju svih delova Saveza komunista.

Znači, samo u demokratskoj i borbenoj atmosferi, u neprekidnom aktivizmu, disciplini i nastojanjima svih pripadnika Saveza komunista da se društveni problemi i odnosi rešavaju, normativna akta postaju jedna od prepreka da se u njegovim sopstvenim redovima ne afirmiše birokratizam ili anarho-liberalistička, odnosno pseudo-

¹⁴ »U praktičnom ostvarivanju odluka može da dođe i do nepredviđenih stvari. Međutim, i o tome treba diskutovati unutar, a ne van Saveza komunista, i, poslije svestrane diskusije, donijeti odluku koja će biti obavezna za svakog člana SKJ«. (Tito, Referat na Devetom kongresu SKJ, IX kongres SKJ, izd. »Kultura«, str. 80).

¹⁵ Tako, na primer, u statutima svih KP postoji čitav niz veoma lepo i jasno formulisanih odredbi o pravima članstva na otvoreno i slobodno iznošenje svojih mišljenja, na kritiku i predloge, kao i o obavezama rukovodećih organa da ta mišljenja uvažavaju, ali je, i pored toga, stvarni život u mnogima od njih jako skučen, politički siv i ne retko podređen birokratskoj samovolji uskih grupa i pojedinaca.

revolucionarna samovolja pojedinaca. Jedino pod tim uslovom, statutarne i druge norme *nisu puka pravila* kojima se neko obavezuje, već *aktivno sredstvo* kojim se podržava u borbi i podstiče na stalnu revolucionarnu aktivnost u realizovanju prihvaćenih ciljeva Saveza komunista.

I treće: jedinstvo misli u revolucionarnom pokretu najmanje je moguće postići i održati na taj način što bi ta misao bila cenzurirana, odnosno izražavana samo onako kako to neko od „vrhovnih aora” želi, preporučiti ili odredi. Tamo gde je uspostavljen takav odnos postoji samo prividno, ali ne i stvarno jedinstvo pogleda na društvene probleme i na način njihovog rešavanja; stvara se mehanička i na strahu zasnovana disciplina, a ne svesna moralna i politička odgovornost svih delova organizacije; ispoljava se činovničko i podaničko ponašanje, a ne stvaralačko, samoinicijativno i progresivno delovanje svih subjekata.

III

U opštem kontekstu ovog problema nameće se i pitanje: koliko novi Statut i ostala dokumenta Devetog kongresa pružaju uslove, prostor i garanciju za slobodnu i svestranu diskusiju i borbu mišljenja komunista o svim onim pitanjima koja su predmet njihovog interesovanja i idejno-političke akcije?

Pre svega, polazna osnova i bitna suština svih stavova iznetih u Kongresnim dokumentima o borbi mišljenja, zasniva se na osnovnoj premisi da bogatstvo ideja, predloga i inicijativa i njihovo slobodno iznošenje pospešuje društvenu akciju Saveza komunista u rešavanju aktuelnih i raznovrsnih problema društvenog života na demokratskim i humanim osnovama. U tim dokumentima se uvažava i javno ističe činjenica postojanja različitih mišljenja. Savez komunista ne strepi od tih razlika, odnosno ne plaši se borbe mišljenja sa socijalističkih pozicija. Naprotiv, u dokumentima su eksplicitno proklamovana prava komunista da u demokratskoj raspravi o problemima koji se rasmatraju u njihovoj organizaciji i u Savezu komunista uopšte, izražavaju i brane svoja mišljenja sve do donošenja odluka. Na više mesta istaknut je osnovni stav da se konstituisanje stavova i odluka o svim pitanjima političke akcije Saveza komunista, mora zasnivati *na slobodnom sučeljavanju različitih mišljenja i na njihovom demokratskom usaglašavanju na svim nivoima organizovanja i u svim oblicima idejno-političkog delovanja komunista.*

Tako, Statut, na primer, predviđa obavezu svih rukovodećih i ostalih organa da redovno razmatraju predloge, mišljenja i kritike koji se iznose u javnim raspravama i diskusijama, kao i da o svim značajnijim pitanjima politike organizuju širu diskusiju i konsultovanja najšireg članstva pre donošenja konačnih odluka.

Statut takode, predviđa da komunisti ne mogu biti kritikovani i politički osuđivani za mišljenja koja su izneli u diskusiji, sem ukoliko se ne radi o njihovom suprotstavljanju osnovnim principima socijalističke izgradnje na demokratskim i samoupravnim osnovama ili pokušaju da putem neistina ruše autoritet pojedinaca ili organa u

Savezu komunista. Pored toga, zagarantovano je pravo člana saveza da prilikom rasprave o pojedinim pitanjima izdvoji svoje mišljenje i da traži da se ono posebno evidentira.

S druge strane, komunisti imaju pravo da u svim slučajevima, kada se na osnovi vlastitih iskustava i novih saznanja uvere u to da usvojeni stav ili doneta odluka nisu adekvatni cilju koji se želi postići, traže njihovu izmenu, tj. da o tome pokrenu i traže diskusiju u organizaciji. To ima poseban i principijelan značaj, jer se time pruža određena garancija da izneta mišljenja, predlozi i zahtevi komunista neće moći da se olako stavljaju „ad akta”, jer Statut obavezuje sve organe i forume da dadu obrazložen odgovor na sva pitanja i zahteve onima koji su ih pokrenuli.

I sama činjenica da Savez komunista proklamuje princip da ne može biti tabu tema i pitanja za bilo koji njegov deo, omogućiće da komunisti budu bolje informisani o svim problemima, da slobodnije iznose svoja mišljenja i da se lakše i samostalnije opredeljuju za ona rešenja za koja smatraju da će najbrže dovesti do ostvarivanja željenog cilja.

Dakle, kako kroz ove dokumente Devetog kongresa, tako i kroz niz drugih konkretnih odredaba i stavova, slobodna borba mišljenja i demokratski dijalog izdižu se na nivo jednog od najznačajnijih principa demokratskog centralizma u Savezu komunista, koji će, bez sumnje, doprineti stalnom i najneposrednijem uticaju baze na dalju razradu idejno-političke platforme, a tako i na funkcionisanje, rad i odgovornost svih delova Saveza komunista.

I na kraju, nekoliko napomena o pitanju adekvatnog ostvarivanja slobodne borbe mišljenja u organizaciji Saveza komunista u JNA, s obzirom na njene tzv. „posebnosti”.

Pre svega, treba istaći da je organizacija SK u JNA „integralni deo Saveza komunista Jugoslavije” i da se „položaj člana, unutrašnji život i delatnost organizacije SK u JNA zasnivaju na Statutu i politici Saveza komunista¹⁶ i da nema nikakvih „posebnosti” koje bi zahtevale drukčiju primenu principa demokratskog centralizma (pa u tom kontekstu i borbe mišljenja) nego u ostalim organizacijama SKJ.

Naime, kada su u pitanju unutrašnji život, način konstituisanja stavova i odluka, aktivnost i odgovornost komunista za njihovo sprovođenje u delo, svako insistiranje na nekim „specifičnostima” organizacije SK u JNA imalo bi za posledicu utiranje puta za stvaranje posebnih principa odnosa u njoj, koji bi objektivno vodili uspostavljanju jedne vrste vojne hijerarhije i subordinacije u odnosima među komunistima. A to bi, bez sumnje, onemogućilo organizaciju SK u JNA da bude stvarni „... nosilac progresivne društvene svesti i inicijator političke akcije za dalje produblјivanje socijalističkog karaktera Armije i jačanja njene borbene spremnosti”.¹⁷ (Podvukao SN.)

¹⁶ Statut SKJ, gl. VI, tač. 47 i 48.

¹⁷ Rezolucija Idejne i političke osnove daljeg razvoja SKJ, IX kongres SKJ, izd. »Kultura«, 1969, str. 422.

Neuvažavanje te činjenice značilo bi *ne shvatanje* ili, pak, *ne prihvatanje* suštinskih promena koje nastaju u načinu delovanja organizacije SK u JNA i u njenom unutrašnjem biću.

Ali, s obzirom da organizacija SK u Armiji deluje i ostvaruje svoju ulogu u specifičnom društvenom organizmu — u vojsci — koji nužno mora da se temelji na subordinaciji, gde komandovanje i izvršavanje naređenja starešina predstavljaju osnovni uslov izvršenja društvene funkcije tog organizma — pitanje dosledne primene demokratskog centralizma (pa u tom sklopu i borbe mišljenja) znatno je složenije. Samo u tom smislu moguće je govoriti o „specifičnostima” organizacije SK u Armiji.

Otuda, da bi se i u organizaciji SK u JNA stvarali povoljni uslovi i široki prostori za demokratski život i borbu mišljenja i da bi se ona uspešno borila protiv mogućih deformacija u celokupnim unutrašnjim odnosima u JNA, „... koje su imanentne prirodi vojne subordinacije”,¹⁸ i protiv anarholiberalističkih shvatanja koja se kod dela komunista i ostalih pripadnika u Armiji ispoljavaju u pokušaju slabljenja nužnog autoriteta komandi u pripremanju Armije za borbene zadatke, *osnovno je pitanje da se organizacija SK, u svim aspektima svoga delovanja i unutrašnjeg života, u potpunosti osamostalila, da se emancipuje od komandovanja i vojnog upravljanja na svim nivoima i da, kao samostalan faktor, (a ne kao puka transmisija i produžena ruka komande) aktivno učestvuje u rešavanju svih pitanja izgradnje Armije, pa u tom kontekstu i idejno-političkih problema komandovanja i upravljanja.*

Jedino na taj način biće moguće da se borba mišljenja ispoljava slobodno u svim delovima organizacije SK u Armiji, da ne bude svedena „pod opasač” i odvojena od vitalnih pitanja borbene izgradnje Armije i svakodnevnog života ljudi. Sem toga, to je osnovna pretpostavka da svaki komunista u Armiji može slobodno, bez straha po svoj položaj i napredovanje iznositi i javno braniti svoja mišljenja, jer „argumenti su merilo valjanosti ideja, stavova i mišljenja, a ne položaj i funkcija njihovih nosilaca”.¹⁹

*

Valja istaći da Savez komunista još od VI kongresa, a naročito od IV plenuma CK SKJ čini neprekidne napore da unutrašnje odnose dovede u što adekvatniji sklad sa svojim položajem i načinom ostvarivanja uloge u neposredno-demokratskim i samoupravnim odnosima društva i da je u tome, već do sada, postigao veoma značajne rezultate: *prvo*, sve veće afirmisanje članstva SK kao osnovnog subjekta u kreiranju i realizovanju politike Saveza komunista u svim sektorima njegove delatnosti; *drugo*, uvođenje raznovrsnijih i fleksibilnijih formi organizovanja i idejnog delovanja komunista, što

¹⁸ Iz Rezolucije »Socijalistički razvoj Jugoslavije na osnovama Samoupravljanja i Zadaci Saveza Komunista«, IX kongres SKJ, izd. »Kultura«, 1969, str. 192.

¹⁹ Zaključci Prve Konferencije organizacije SK u JNA.

pruža povoljne uslove i stvara širok prostor za slobodnu, raznovrsnu i bržu cirkulaciju ideja i naučnih saznanja, za razmenu mišljenja i za izbor najboljih alternativa za društvenu akciju; *treće*, stvaranje opšte demokratske klime u svim delovima saveza koja omogućava da se aktivnost, revolucionarno stvaralaštvo i moralno-politička odgovornost članstva, organizacija i organa sve više temelje na svesti o služenju neposrednim i dugoročnim interesima socijalističkog razvoja i, *četvrto*, prodor novih ideja, svežijih i naprednijih težnji i saznanja u Savez komunista preko mladih i ostalih progresivnih ljudi, koji danas sve više izražavaju svoju želju i spremnost da se kao njegovi članovi uključe u svakodnevnu akciju za rešavanje aktuelnih problema društvenog života i za obezbeđenje daljeg razvoja naše zemlje na samoupravnim socijalističkim osnovama.

Ali, uz sve to, bilo bi pogrešno zaključiti da je dosada postignutim u reformisanju Saveza komunista, kao i onim što je proklamovano u dokumentima Devetog kongresa SKJ, rešeno i sve ostalo što treba da se postigne na planu daljeg progresivnog razvoja odnosa u Savezu komunista. Naprotiv, to su samo ozbiljniji počeci i trebaće još dosta napora, neprekidnog i odgovornog rada da se proklamovano pretvori u realnu stvarnost, a dostignuto još više produbi i učvrsti. Svakako, to nije ni lak niti, pak, jednostavan i kratkotrajan posao. Međutim, ukoliko Savez komunista želi zadržati i neprekidno, kroz borbenu praksu, potvrđivati svoju vodeću idejno-političku poziciju u našem samoupravnom socijalističkom društvu, on *nema druge alternative sem daljeg razvijanja demokratskih odnosa u svojim redovima* i, na toj osnovi, *razvijanja slobodne borbe mišljenja na socijalističkim pozicijama*.

Bilo kakvim odstupanjem od tog principa, Savez komunista bi se, iz istorijski afirmisanog pokretača, nosioca i predvodnika progresivnog razvoja našeg društva, neizbežno pretvorio u takvu snagu koja bi konzervirala, kočila pa i onemogućila taj razvoj za duže vreme.

Potpukovnik
Simo S. NENEZIĆ

O NEKIM TEORIJSKIM POSTAVKAMA RUKOVOĐENJA ORUŽANIM SNAGAMA

Savremeni uslovi vođenja rata bitno utiču na sistem rukovođenja oružanim snagama. Novo naoružanje velike razorne moći, veoma brojna i složena oprema i tehnička sredstva, promene u načinu ratovanja, jačanje uloge moralno-političkog faktora i, u vezi sa tim, teža i složenija obuka i osposobljavanje kadrova za komandovanje i dr. — odražavaju se na organizaciju, sistem i metode rada komandi. Upravo zbog tih i drugih razloga rukovođenje u oružanim snagama u savremenim uslovima mora da bude veoma elastično, operativno i mobilno, racionalno, tj. mnogo efikasnije nego do sada.

Specifičnost rukovođenja u oblasti razvitka naoružanja, ratne tehnike, vojne misli (dela) u celini, podređena je određenim objektivnim zakonitostima od kojih su mnogi opšti za niz oblasti tehnike i ljudskih aktivnosti.

Dalja izgradnja i modernizacija oružanih snaga ima najneposredniji uticaj na niz vojnih aktivnosti i zbog toga se usavršavanju rukovođenja oružanim snagama opravdano pridaje veliki značaj. To je, pored ostalog, i jedan od razloga da se veliki značaj mora pridavati i stvaranju teoretskih osnova rukovođenja.

U našim vojnim pravilima, časopisima i štampi nejednako se formulišu pojam, suština i sadržaj rukovođenja. Postoje nejedinstvena gledanja u mnogim pitanjima iz ove oblasti a ne postoji čak ni jedinstvena terminologija.

Ovaj članak ima za cilj da, bez nekih pretenzija na potpunost, razmotri i ukaže na dva aspekta toga problema: na potrebu pravilnijeg definisanja pojma i suštine rukovođenja i konkretna pitanja sadržaja rukovođenja u uslovima savremenog razvitka i modernizacije oružanih snaga.

Smatra se da u svakoj oblasti ljudskih aktivnosti rukovođenje ima određenu materijalnu osnovu koja leži u sferi proizvodnje. Postoje i velike razlike u ciljevima, konkretnim zadacima, metodama i formama rukovođenja. U nekim situacijama dolazi do prekida i veze sa materijalnom osnovom što je delimično uslovljeno određenim sistemom koji primenjuju rukovodeći organi, gde u više slučajeva dolazi do odvajanja od proizvodnje materijalnih vrednosti, kada se neminovno dolazi i do odvajanja rukovođenja od njegove materijalne baze pa više nema organizacionu ulogu u ljudskim aktivno-

stima već postaje kočnica za dalji razvitak. To je momenat kada se u samom sistemu rukovođenja javlja tendencija koja vodi birokratizmu i suvišnom administriranju, pa se o tom elementu mora strogo voditi računa.

U definisanju pojma i suštine rukovođenja zadržimo se na formulaciji kako je data u našim zvaničnim izdanjima. Neće nam biti teško uočiti razmimoilaženja i suštinski različite interpretacije jednog te istog pojma. Zapisano je: „Rukovođenje je organizovana delatnost (akcija, proces) radi ostvarenja određenih ciljeva (zadataka). Obuhvata: planiranje, organizovanje, usmeravanje, izvršavanje, kontrolu i druge mere. Rukovođenje je zajednički izraz za upravljanje i komandovanje”.¹ Na drugom mestu stoji „Suština komandovanja se ogleda u tome da se snage i sredstva, u celini ili po delovima, pripreme i upotrebe na najcelishodniji način i uz njihov najmanji utrošak postignu predviđeni ciljevi”.² I dalje, rukovođenje se sastoji iz priprema, vođenja i obezbeđenja borbenih dejstava od strane komandanta i štaba i drugih rukovodećih organa.

Osnovni nedostatak ovakvih tumačenja pojma i suštine rukovođenja (upravljanja i komandovanja) oružanim snagama, po mom mišljenju, sastoji su u nastojanju da se u rukovođenje uključe mnoga pitanja, čak i iz onih oblasti u kojima se ono ostvaruje što je isto kao i pokušavati da se u sadržaj rukovođenja uključi i ono od čega se sastoji. S druge strane, nailazi se na nedovoljno precizne definicije što, samo po sebi, dovodi u neizvesnost i teškoće u tumačenju.

Mišljenja sam da se ne treba složiti sa tvrdnjom da je rukovođenje — „vođenje ... borbenih dejstava od komandanta, uz pomoć štaba i drugih organa”, budući da je opšte poznato da borbeni dejstva izvode oružane snage a ne komandanti i štabovi. Međutim, sve nejasnoće ne sastoje se u tome. Iz navedene definicije proizlazi da se rukovođenje oružanim snagama sastoji iz tri dela — pripreme, vođenja i obezbeđenja borbenih dejstava. Povezanost rukovođenja sa pripremanima za vođenje borbenih dejstava i obezbeđenjem postizanja postavljenog cilja u potpunosti je na mestu i predstavlja pozitivan momenat navedene konstatacije. Ali navedena tri vida delatnosti — priprema, vođenje i obezbeđenje ne bi trebalo da ulaze u rukovođenje u svojstvu njegovih sastavnih delova. Navedene delatnosti predstavljaju one oblasti u kojima se rukovođenje ostvaruje.

Međutim, vođenje borbenih dejstava izuzetno je složen proces u kome učestvuju i oružane snage i rukovodeći organi na čelu sa komandantom. Svaki od učesnika izvršava svoje funkcije: jedni vode oružanu borbu, a drugi njome rukovode. Prema tome, oružana borba je i po broju učesnika i po broju funkcija daleko širi pojam od pojma rukovođenja. Oružana borba je nešto opšte, a rukovođenje njome — važan ali ipak samo sastavni deo tog opšteg, tj. oružane borbe. To podjednako važi i za pripremu oružane borbe, boja ili operacije i njihovo obezbeđenje. Oni nisu i ne mogu biti sastavni

¹ *Vojna enciklopedija*, sveska 8, 1966; *Vojni rečnik*, DSNO, 1968.

² *Ratna služba*, DSNO 1964. g.; *Opšta taktika KoV*, »Vojno delo« 1964.

delovi rukovođenja već obratno — rukovođenje je deo svake te oblasti. Iz tih razloga date definicije nas ne približavaju razjašnjavanju pojma suštine rukovođenja oružanim snagama.

Lako se može zapaziti da definicija pojma i suštine rukovođenja (upravljanja i komandovanja) nisu najbolje date i potrebno ih je preciznije formulisati. Suštinu rukovođenja bi trebalo shvatiti kao nešto glavno, nešto što karakteriše određeni predmet ili pojavu, njihovu unutrašnju najvažniju stranu, osnovu i duboke procese do kojih se dolazi. Ako je to tačno, neophodno je pronaći to glavno i najvažnije što bi omogućilo da rukovođenje u najrazličitijim oblicima nazivamo jednim te istim terminom, jednom te istom rečju i da ono svuda ima isto značenje tako da se može govoriti o rukovođenju privredom, oružanim snagama, itd., iako se navedene oblasti suštinski međusobno umnogome razlikuju. Odgovor na ovo pitanje bi morao da bude samo jedan i bez obzira na principijelno različite oblasti rukovođenja, u njemu se, kao procesu ili vidu aktivnosti, nalazi nešto opšte i to veoma postojano, što se ponavlja a koje je moguće uočiti u različitim oblastima.

Primenimo to na oblasti koje nas, kao pripadnike oružanih snaga, interesuju — na oblasti rukovođenja oružanim snagama u miru i ratu.

Istina je, kako se to u citiranoj definiciji kaže, da oružane snage uvek imaju određeni cilj. Zbog toga, u najopštijem smislu te reči, rukovođenje oružanim snagama označava pravac njihovog napora kako bi se taj cilj postigao. Međutim, takva formulacija ne kazuje sve — ne otkriva suštinu rukovođenja — što je veoma značajno.

Komandant i štab sistematski proveravaju usklađenost dejstva jedinica sa svojim planovima. Pri odstupanju od plana unose se odgovarajuće korekture. To se lakše može sprovesti u miru. Oružana borba je nešto drugo, nešto kompleksnije i po prirodi stvari nešto drugo. U njoj se zaraćene strane u principu pridržavaju suprotnih planova i čine sve da bi se opovrgla zamisao protivničke strane, tj. neprijatelja. Zato unapred pripremljen plan sa svim svojim detaljima, a ponekad i u celini ne mora biti najceshodniji. Zbog toga je toku rukovođenja neophodna provera dejstva ne samo u vezi sa pripremljenim planom, već i sa realnom situacijom. Otuda i konstatacija u našim zvaničnim pravilima da se rukovođenje oružanim snagama sastoji u sistematskom usmeravanju napora za postizanje cilja, imajući u vidu stvarnu situaciju.

Prema tome, rukovođenje oružanim snagama sastoji se u stalnom i sistematskom otklanjanju odstupanja od plana do koga dolazi u toku dejstva jedinica i u ispravci, ako se tako može kazati, toka događaja u skladu sa realnom situacijom. Rukovođenjem se mogu nazvati samo takvi postupci kod kojih se unose neophodne korekture. A šta to zapravo znači? Da bismo proverili usaglašenost dejstva jedinica sa planom i u skladu sa realnom situacijom uneli neophodne ispravke, očigledno je da treba učiniti sledeće:

1. Dobiti početnu informaciju³ o stanju kako bi se uočila eventualna odstupanja u funkcionisanju sistema, tj. prikupili podaci o stanju i situaciji;

2. Odrediti stepen odstupanja i veličine korekture — karakter popravke, tj. proceniti (analizirati) situaciju i doneti odluku;

3. Uneti odgovarajuće popravke i preneti zadatke do izvršilaca.

To su, po pravilu, pojave koje kompleksno predstavljaju jedinstven složen proces rukovođenja oružanim snagama. O rukovođenju, sa naučnog stanovišta, može se govoriti samo kada se sva tri navedena procesa odvijaju jedinstveno i uzajamno. Ako nedostaje samo jedan elemenat, samo jedna karika u tom lancu, lanac se prekida i rukovođenje prestaje. Drugim rečima, ako se pravilno prikupe podaci o situaciji i jedinicama blagovremeno dostave zadaci, a odluka donese suviše sporo, tj. sa zakašnjenjem — rukovođenje je slabo ili nikakvo, ili, ako se podaci o situaciji prikupe brzo i blagovremeno donese celishodna odluka a zadaci do izvršilaca ne prenesu blagovremeno, onda opet nema dobrog i efikasnog rukovođenja.

Ako se stvari posmatraju sa izloženog stanovišta, onda bi se suština rukovođenja oružanim snagama mogla definisati kao: sistematsko usmeravanje napora oružanih snaga za postizanje određenog cilja u skladu sa stvorenom situacijom, putem prikupljanja podataka (informacija), analize i procene situacije, donošenje odluke i prenošenja zadataka do izvršilaca. Taj proces ili lanac aktivnosti u rukovođenju (upravljanju i komandovanju) neprekidno se ponavlja.

Tako shvaćena formulacija pojma i suštine rukovođenja u skladu je sa kibernetiskim interpretiranjem njenih principa u različitim oblastima i dobija se predstava o tome šta je rukovođenju osnovno, a šta sporedno, tj. daje se naučna pretpostavka da se odredi pravilna teorijska razrada i omogućiti praktično usavršavanje rukovođenja oružanim snagama u savremenim uslovima.

Iako se ne pretenduje da je navedena formulacija potpuno savršena, ona ipak potpunije i objektivno objašnjava suštinu rukovođenja oružanim snagama, pa bi mogla da posluži kao osnova za diskusiju o tom pitanju. Međutim, da bi se stvorila osnova za istraživanje neophodno je zadržati se i pokušati ukazati na sadržaj rukovođenja.

Da bismo rukovođenje oružanim snagama mogli temeljito proučiti i shvatiti njegovu suštinu, nije dovoljno samo istaći da se ono sastoji iz određenih procesa. Neophodno je isto tako otkriti i sadržaj tih procesa, ukazati na postupku za prikupljanje podataka (informacija) o situaciji, za donošenje odluke i prenošenje zadataka do izvršilaca. Prema tome, sadržaj rukovođenja je složen i višestran kompleks različitih ispoljavanja suštine. Zato je izučavanje sadržaja rukovođenja oružanim snagama veoma značajno i predstavlja važnu komponentu u osavremenjavanju pogleda o rukovođenju, u skladu

³ Pojam informacije je razrađen u udžbeniku »Primena savremenih metoda i sredstava mehanizacije i automatizacije u rukovođenju«, DSNO 1967; članak prof. dipl. ing. M. Tijanića — »Uvod u vojnu primenu teorije informacija«, »Vojno delo« 1/69.

sa postavkama kibernetike i odlukama u vezi sa modernizacijom oružanih snaga.

Navedeni stavovi po mom mišljenju u potpunosti daju suštinu rukovođenja. Sem toga, rukovođenje obuhvata i više drugih mera, koje, bez obzira što one ne izražavaju suštinu rukovođenja, ipak spadaju u rukovođenja. U prilog pomenutoj tvrdnji mogu se navesti mnogi primeri. Organizacija veze, na primer, sama po sebi nije rukovođenje i ne izražava njegovu suštinu kao procesa, ali je potpuno jasno da je to jedan od odlučujućih uslova i važna materijalna pretpostavka rukovođenja. Bez dobrog sistema veze nemoguće je prikupljati podatke (informacije) o situaciji, bez nje je nemoguće menjanje ranije i donošenje nove odluke, kao i prenošenje zadataka do potčinjenih (izvršilaca). Drugim rečima, rukovođenje oružanim snagama prestaje ako nema dobro organizovane veze. Stoga je organizacija veze jedna od veoma važnih pretpostavki i zadataka štaba, a samim tim i jedan od značajnih elemenata sadržaja rukovođenja.

To isto važi i za niz drugih činilaca: organizacija mera za održavanje borbene gotovosti jedinica; čuvanje vojne tajne; komandno-štapsku službu; borbenu obezbeđenje jedinica; borbena dejstva; organizacija komandnih mesta i sl., što ne spada u elemente rukovođenja, ali čine predmet rukovođenja.

U definiciji pojma i suštine rukovođenja, kako je to dato u našim zvaničnim izdanjima, kontrola je, takođe uključena u suštinu rukovođenja. Kontrola se u praksi uvek sprovodi povezano sa ukazivanjem konkretne pomoći. Na licu mesta se upoznaje situacija, donose određene odluke i daju neophodna naređenja. U kontroli treba gledati ne samo elemente suštine rukovođenja već suštinu u celini, i to u jednoj od njenih konkretnih manifestacija.

Šta se želi ovakvim tumačenjem sadržaja rukovođenja? Pre svega, želi se povući precizna paralela između suštine i sadržaja rukovođenja. Ali isto tako je i važan i drugi momenat — naučnim objašnjenjem suštine rukovođenja pruža se mogućnost da se usmere istraživanja radi praktičnog usavršavanja rukovođenja, u skladu sa postavkama i zadacima u vezi sa modernizacijom oružanih snaga i primenom savremenih metoda i tehničkih sredstava u rukovođenju.

U zaključku je neophodno istaći da rukovođenje oružanim snagama faktički stalno prolazi kroz etape analize, uopštavanja i sistematizacije (unapređivanja). Rukovođenje kao predmet istraživanja, s obzirom na njegovu kompleksnost i složenost, postepeno se odvajaju od teorije strategije, operatike i taktike, koje se njime samo usputno bave, što se može smatrati nedovoljnim. U nekim stranim armijama već sada se razrađuju i primenjuju posebne naučne discipline, na primer, teorija komandovanja, teorija odlučivanja i druge. Strategija, operatika i taktika susreću se danas sa takvim narastanjem obima i složenosti problema i jedva da im preostaju izvesne mogućnosti za rešavanje organizaciono-tehničkih pitanja rukovođenja. Svako površno i nenaučno prilaženje problemima rukovođenja ne bi doprinelo izučavanju pomenutih pitanja a ujedno se može smatrati kao čist gubitak u izučavanju problema vođenja oružane borbe.

Teorija o rukovođenju oružanim snagama trebalo bi da se razvija na dosta širokoj naučnoj i eksperimentalnoj osnovi.

Svestan sam da razmatrano tumačenje pojma, suštine i sadržaja rukovođenja oružanim snagama može da bude i sporno. Konačno, rad na definisanju pojedinih naučnih i drugih pojmova je često zadavalo velike teškoće. Mišljenja sam, štaviše, da bi takav spor bio veoma koristan. Problem naučnosti u razradi ove problematike imao bi, naravno, i praktični značaj.

Razrada naučne osnove o rukovođenju oružanim snagama danas se može izvoditi prvenstveno na teorijskoj osnovi kibernetike i drugih naučnih disciplina uz primenu metoda operacionih istraživanja. Imajući u vidu sadržaj kibernetike i osobenosti njene primene u vojnim procesima, može se smatrati da svi odeljci te nauke, kao i teorija informacija, teorija upravljanja složenim dinamičkim sistemima, teorija algoritama, itd., imaju neposrednu vezu sa teorijom o rukovođenju oružanim snagama. U tom cilju vojnu kibernetiku, njene metode i sredstva, najbolje je koristiti kao oblast primenjene nauke kojoj je zadatak da izučava procese o rukovođenju radi povećanja njihove efikasnosti.

U modernim armijama se smatra da je sada osnovni pravac usavršavanja rukovođenja oružanim snagama — široka i planska, organizovana primena savremenih matematičkih, analitičkih i dr. metoda i sredstava mehanizacije i automatizacije i razrada sistema kompleksne automatizacije.

Za uslove naših oružanih snaga te probleme treba posebno istraživati i utvrđivati odgovarajuća rešenja.

Potpukovnik
Novica VLAOVIĆ

O SADEJSTVU IZMEĐU JEDINICA PVO I OVIH SA AVIJACIJOM

Organizovanje sadejstva među jedinicama PVO koje su raspoređene u zoni armije, s jedne strane i između ovih i avijacije, samo su dva zadatka u pripremi borbenih dejstava, koji spadaju među najsloženije iz okvira organizacije podrške i zaštite u savremenoj operaciji. Ovo je zbog toga što u PVO armije (posredno ili neposredno) mogu učestvovati različita borbena sredstva (lovačka avijacija, protivavionske rakete, protivavionska artiljerija, pešadijsko naoružanje, razna sredstva za vazdušno osmatranje itd.), od kojih svako ima različite tehničke i borbene osobine i specifičan način upotrebe u borbi protiv ciljeva u vazduhu. Međutim, broj, mogućnosti i različiti načini dejstva savremenih sredstava za napad iz vazduha zahtevaju usklađivanje dejstva svih borbenih sredstava PVO na operacijskoj prostoriji i jedinstvenu zamisao borbe, tj. jedinstvenu kontrolu vazdušnog prostora na raznim visinama, na svima pravcima i u svako vreme. Sve se ovo postiže organizovanjem sadejstva. Dodamo li ovim okolnostima još i to da u zoni dejstva armije mogu biti raspoređena znatnija sredstva za PVO teritorije (za odbranu objekata, sektora, zona), zatim odgovarajuća sredstva za PVO jedinica teritorijalne odbrane, da će kroz vazdušni prostor nad zonom armije leteti i ostala naša avijacija i helikopteri, koje treba obezbediti od dejstva sopstvenih PAR i PAA, pa i pešadijskog oružja — jasno je zašto se organizaciji sadejstva u PVO pridaje poseban značaj.

Polazeći od značaja sadejstva i njegove složenosti u savremenom ratu, u ovom članku ćemo izneti neka mišljenja o problemima koji će se pojavljivati u toku organizacije i realizacije sadejstva. Sem toga, ukazaćemo na neke zahteve i mogućnosti za njihovo rešavanje. Pri tom ćemo iz niza interesantnih pitanja razmotriti samo dva najinteresantnija:

a) koje probleme treba rešiti pri organizovanju dejstva između armijskih (trupnih) jedinica PVO i divizija PVO (dPVO) kad je, u celini ili delimično, raspoređena u zoni armije,

b) koje je postupke moguće primeniti da bi se sopstvena avijacija obezbedila od dejstva borbenih sredstava (naše) trupne PVO.¹

¹ Detaljnije o nekim opštim principima sadejstva i organizaciji sadejstva između jedinica teritorijalne PVO vidi u članku pukovnika S. Roglića u »Vazduhoplovnom vojnom glasniku«, br. 5, iz 1965. godine.

Kroz njihovo, makar načelno razmatranje, smatramo da će biti moguće doći do zaključka — koja materijalno-tehnička i druga pitanja je neophodno rešiti u armiji, da bi se kroz sadejstvo obezbedio najveći stepen PVO u zoni armije.²

KOJA PITANJA SE REŠAVAJU U SADEJSTVU JEDINICA TRUPNE I TERITORIJALNE PVO

U komandno-štabnoj ratnoj službi JNA (KŠRS) piše da se sadejstvo organizuje sa ciljem — „da bi se postigla usklađenost borbenih dejstava rodova unutar jedinica i između raznih jedinica, po cilju, vremenu i prostoru” (tač. 148). Komanda armije u zoni borbenih dejstava — „planira i usklađuje dejstva svojih jedinica PVO i jedinica PVO teritorije” (tač. 234). Na osnovu rečenog i izvesnih iskustava iz dosadašnje organizacije sadejstva, može se zaključiti da će se u zoni armije pojaviti sledeća pitanja koja treba rešiti organizacijom sadejstva trupne i teritorijalne PVO:

a) usklađivanje dejstva i obezbeđenje leta lovačke avijacije iz sastava dPVO, i to izvan i u prostoru koji će biti tučen vatrom armijskih (trupnih) jedinica PAA i PAR;

b) usklađivanje dejstva trupnih i teritorijalnih jedinica PAR i PAA u odbrani istih objekata (jedinica), ili ako su raspoređeni tako da je to usklađivanje neophodno;

c) organizovanje osmatranja vazdušnog prostora radi njegove potpune kontrole, i načina prikupljanja (izmene) podataka vazdušnog osmatranja, radi pravovremenog otkrivanja ciljeva u vazduhu, i

d) regulisanje ostalih pitanja koja mogu uticati na stepen dejstva PVO u zoni armije (manevar jedinica PVO, postupci u slučaju gubitaka — uništenja pojedinih jedinica PVO ili VOJ i sl.).

Svaka od navedenih radnji zahteva posebno razmatranje, jer njihova rešavanja zavise ne samo od potreba i želje da se iznađu optimalna rešenja već i od niza drugih okolnosti. Tu spadaju realne materijalne mogućnosti zemlje, mesto zone armije na ratištu (orografsko-topografska struktura), uslovi savremenih dejstava, mogućnosti i načina dejstva avijacije napadača, organizacijsko-formacijsko i drugo rešenje u našoj armiji itd. Iako se ova pitanja neće pojedinačno razmatrati, potrebno ih je imati u vidu.

a) *Sadejstvo LA, PAA i PAR* predstavlja najsloženiji problem u organizaciji sadejstva. Ovo je zbog toga što pri dejstvu na zajedničke ciljeve u vazduhu treba obezbediti punu usklađenost dejstva i obezbediti uslove da LA ne bude gađana od sopstvene PAA i PAR.

Ovaj problem se pojavljuje naročito kada se nameće potreba da b/s PVO dejstvuju na ciljeve u vazduhu i to u zajedničkim zonama dejstva (ZD). Tada je neophodno regulisati zadatke i postupke sva-

² Iako će divizija PVO, kao najveća teritorijalna jedinica PVO, svoje zadatke izvršavati uglavnom samostalno, odnosno po planu više komande, ona će ta dejstva izvoditi u celini ili delimično u zahvatu zone armije, čime će posredno ili neposredno učestvovati i u PVO armije, zbog čega će opšti cilj PVO armije i teritorijalne PVO u suštini biti isti, te njihova dejstva treba da budu usklađena.

kog b/s PVO (LA, PAR i PAA). Izvesna iskustva pokazuju da to nije lako ni jednostavno i da ovo zajedničko dejstvo, bar kad se odnosi na sadejstvo LA sa trupnom PAA i PAR, treba izbegavati. Pa ipak, ako situacija nameće potrebu dejstva u zajedničkim zonama, smatramo da bi se trebalo pri tom pridržavati sledećih principa:

— *Dejstvo LA u zoni dejstva trupnih (lakih) PAR i srednje PAA* organizuje se prvenstveno ako je obezbeđena elektronska identifikacija sopstvene LA od strane jedinica PAR i SPAA. Ukoliko ovi uslovi nisu obezbeđeni, a dejstvo u zajedničkim zonama je neophodno, onda je to dejstvo moguće ostvariti podelom zajedničke zone, zavisno od pravca leta cilja. Naime, u tom slučaju PAA ili PAR dejstvuju na ciljeve do polovine svoje zone dejstva (u „prednjoj” polovini ZD), a LA napada ciljeve kada (i ukoliko) uđu u „zadnju” polovinu zone dejstva SPAA i PAR, tj. kada prelete liniju VP zadnjih baterija jedinica SPAA i PAR. Na ovaj način se izbegava „uletanje” LA u zonu vatre jedinica PAA i PAR, kada one i LA dejstvuju na isti cilj, a ostvaruje se zajedničko dejstvo po istim ciljevima;

— *Dejstvo LA u zoni dejstva lake PAA* je znatno složenije, jer se elektronska identifikacija teže može sprovesti s obzirom da većina LPAA nema za to potrebne uređaje, sem toga broj jedinica LPAA u poretku armije je znatno veći od SPAA i PAR, pa je zbog dinamike savremenih operacija teško stalno pratiti njihov raspored a i dometi pojedinih kalibara (a time i ZD) su različiti itd. Zbog svih ovih okolnosti, dejstvo LA u zonama LPAA trebalo bi skoro uvek izbegavati. No, ako je u pojedinim kritičnim periodima neophodno angažovati i LA u zahvatu zone dejstvo lake PAA, tada se organizava dejstvo LPAA po visini, za određeni vremenski period i na određenim pravcima. U tom slučaju, LPAA bi gađala ciljeve koji lete na visinama ispod 1000 (2000) m i sa određenih pravaca, a LA ostale ciljeve u toj zoni.

Ipak, sve su ovo slučajevi koje bi trebalo smatrati kao izraz nužde i izuzetno ih primenjivati.

Najceshodnije će biti ako se dejstvo LA, s jedne, i PAA i PAR, s druge strane, organizuje po odvojenim zonama, i ako se primene taktički postupci koji omogućavaju da se u datom momentu što potpunije iskoriste sva b/s PVO.

Lovačku avijaciju bi trebalo angažovati, na primer, za dejstvo po izviđačkim avionima, gde bi ona imala prioritet u toku cele operacije. Posebno, njeno dejstvo bi trebalo da dođe do izražaja u pripremnoj fazi operacije, kada bi trebalo sačuvati „prikrivenost” ostalog sistema PVO, i naravno usmeravati je na dejstvo po ciljevima izvan zone dejstva ostalih b/s PVO, posebno lake PAA.

Lakoj PAA treba obezbediti maksimalnu „slobodu” dejstva u njenoj zoni (tj. izbeći bilo kakva ograničenja dejstva), jer ona zbog visine leta savremene LBA i broja LPAA u sastavu jedinica armije predstavlja najubojnije b/s PVO za dejstvo na malim visinama.

Sve ove okolnosti zahtevaju rešenja nekih pitanja bez kojih se dejstvo u zajedničkim (pa i odvojenim) zonama ne bi moglo zamisliti. To su, pre svega:

a) da piloti LA poznaju raspored PAA i PAR i veličinu njihovih zona dejstva, i

b) da jedinice PAA i PAR znaju vreme i način leta LA ka liniji presretanja ili u zonu patroliranja (očekivanja).

Kako ova pitanja zalaze u deo članka u kome će se razmatrati obezbeđenje leta sopstvene avijacije, to će se u tom delu i obraditi.

b) *Sadejstvo teritorijalnih i trupnih jedinica PAA i PAR* predstavlja znatno manje složen problem nego što je sadejstvo ovih sa LA. Ovo je zbog toga što ni jednom borbenom sredstvu (jedinici) neće pretiti opasnost od drugog. Međutim i ovde će se morati rešiti nekoliko ozbiljnih pitanja koja, u prvom redu, zavise od međusobnog odnosa (rasporeda i udaljenja) ovih jedinica. Naime, pođe li se od verovatne pretpostavke da će PAR teritorijalne odbrane biti raspoređene za odbranu jedne prostorije (ili važnog objekta) u dubini zone armije, tada raspored trupnih PAA i PAR najčešće može biti, ispred ili bočno od njihovog rasporeda, ili, u zahvatu njihove zone dejstva. Ako se trupne jedinice PAA i PAR nalaze raspoređene ispred ili u zahvatu zone dejstva teritorijalnih PAR, nametaće se potreba da se reguliše pitanje podele ciljeva tako da ove jedinice (naročito pri pojavi više ciljeva) ne bi pratile i gađale iste avione. Ova potreba će se naročito nametati radi usklađivanja dejstva jedinica PAR.

Ciljevi među jedinicama PAR dele se na jedan od dva načina: prvi, da trupne jedinice (lakah) PAR gađaju sve ciljeve koji lete nisko ili kroz zonu dejstva na malim visinama (na primer na visinama do 2000 ili 3000 metara), s tim da broj ciljeva ne prelazi kapacitete dejstva PAR, a da ostale ciljeve prate i gađaju jedinice srednjih PAR; drugi, da se među jedinicama PAR neprekidno (stalno) dele ciljevi i to na osnovu upoređivanja podataka VOJ (otkrivanja i praćenja ciljeva), te da se prema trenutnoj situaciji određuje na koje ciljeve (na kome pravcu i visini) će otvarati vatru lake, a na koje srednje PAR. Za oba načina neophodno je da između ovih jedinica postoji posebna veza sadejstva. Drugi način dozvoljava mogućnost da se iz jednog centra, u zoni armije, dele ciljevi među jedinicama PAR, i to na osnovu poznavanja opšte situacije u vazduhu.

U organizaciji sadejstva među PAR i PAA neće se pojavljivati neki veći problemi. Ukoliko je u pitanju odnos između PAR i srednjih PAA tada je, ponekad, celishodno da se dele ciljevi po pravcima, tako da srednja PAA otvara vatru na ciljeve koji dolaze sa pravca manje pogodnog za dejstvo sa PAR i slično. Posebno pitanje koje u okviru sadejstva treba ipak obavezno regulisati jeste postupak u slučaju masovnog naleta napadačeve avijacije i to ešelonirane po visini, s tim da laka PAA dejstvuje na sve ciljeve ispod 2000 (3000) metara visine, a srednja PAA i PAR na ostale.

c) *Organizovanje sadejstva u okviru vazdušnog osmatranja i javljanja* možda je najvažnija karika u lancu sadejstva, jer od njegove uspešne realizacije umnogome će zavisiti i opšti uspeh dejstva na ciljeve u vazduhu. Za organizaciju sadejstva na ovom području, u prvom redu, su zainteresovane jedinice trupne PVO, ali ono je veo-

ma korisno i za jedinice teritorijalne PVO. Prema nekim iskustvima, u okviru ovog zadatka, treba rešiti sledeća pitanja:

— iznaći celishodan i siguran način korišćenja podataka centra VOJIN od strane odgovarajućih jedinica i centara trupne PVO u armiji;

— stvoriti mogućnost da se neposredno koriste podaci osmatranja VOJIN za potrebe jedinica i organa PVO u armijskom borbenom poretku,

— stvoriti mogućnost planskog korišćenja sredstava i organa za vazdušno osmatranje (VOJ) u jedinicama armije i to radi bolje opšte kontrole vazdušnog prostora i dopune podataka u centru VOJIN.

Poznato je da se sve jedinice koje imaju svoj centar PVO (armija, divizija, pojedine jedinice PVO) koriste podacima obaveštavanja iz centra VOJIN, kao jednim od značajnih izvora za praćenje situacije u vazduhu. Ovi podaci obaveštavanja mogu se prenositi na talasu obaveštavanja (TO) preko TK veza ili radio-relejnih (RR) veza. Međutim, prenos ovih podataka preko KT veza u uslovima verovatnog aktivnog ometanja radio-veza nije siguran i zato može imati samo dopunsku ulogu. Osnovna obaveštenja treba prenositi radio-relejnim vezama, koje (mada mogu biti ometane) pružaju daleko veću sigurnost obaveštavanja. Znači, treba utvrditi kojim vezama će korisnici biti obavešteni (iz centra VOJIN) o situaciji u vazduhu. Međutim, ovim neće biti ovo pitanje rešeno. Naime, u okviru sadejstva treba rešiti koji će izvor koristiti jedinice i centri za PVO u jedinicama armije u slučaju da centar VOJIN bude uništen, otežano ili prekinuto emitovanje njegovih podataka (bilo KT ili RR veza). Iskustva pokazuju da u tom slučaju mora da postoji rezervni centar VOJIN. Ukoliko ne postoji rezervni centar VOJIN, ili je postojeći znatno udaljen od zone u jedinicama armije, tada će kao jedini osnovni izvor podataka za sve jedinice armije biti centar PVO armije, koji i za takav, ne redak slučaj, treba obezbediti sposobnim ljudstvom i materijalnim sredstvima.

Jedna od mogućnosti da se jedinice u armiji znatno brže i sigurnije koriste podacima osmatranja teritorijalnih organa, jeste neposredno korišćenje podataka iz stanica VOJIN ili ROSt raspoređenih u blizini tih jedinica. Upućivanjem svojih vizuelnih osmatračkih stanica (VOSt) na elemente VOJIN (sa kojih bi ove prenosile podatke osmatranja u operativne centre PVO jedinica), obezbedilo bi se znatno brže prikupljanje (dopunskih) podataka o situaciji u širem vazdušnom prostoru (pešadijske divizije, jedinica PAA i sl.). Ovo treba da regulišu organi PVO armije i starešine teritorijalne PVO za svaki konkretan slučaj. Pri tome treba voditi računa da će podaci koje javlja VOSt biti korisni samo ako se tačno ustanovi da li je cilj u vazduhu naš ili neprijateljski. Ovo će biti moguće ostvariti na jedan od dva načina:

— da je stanica VOJIN osposobljena za samostalno identifikovanje ciljeva u vazduhu (na primer, pomoću EIC), ili

— da jedinice, na čiji se centar PVO prenose podaci osmatranja, raspolazu sigurnim podacima o dejstvu (letu) sopstvene avijaci-

cije, pa upoređivanjem ovih podataka mogu ustanoviti da li je najavljeni cilj naša letelica ili neprijateljska.

Iako se rasporedom elemenata i organizacijom osmatranja teritorijalne PVO nastoji obezbediti sigurna kontrola celog vazdušnog prostora nad delom (i prilazima tome delu) teritorije, neće se iz različitih uslova uvek obezbediti sigurno osmatranje — otkrivanje svih neprijateljskih aviona, ili ne uvek pravovremeno. Naime, konfiguracija zemljišta, gubici pojedinih stanica i drugi uslovi mogu uticati na to da ostanu nedovoljno kontrolisani pojedini delovi armijske zone, naročito ako avijacija leti na malim visinama. Ovi nedostaci se donekle mogu ispraviti ako se usklade rasporedi radarskih sredstava trupne i teritorijalne PVO i ako se obezbedi pristizanje (prikupljanje) podataka trupnih organa VOJ u centar VOJIN. Ovo se može ostvariti povezivanjem radarskih osmatračkih (i drugih) sredstava armijske PVO sa elementima VOJIN koji su raspoređeni u njihovoj blizini. Uspešno se mogu koristiti i podaci VOST trupnih jedinica PVO koji su raspoređeni na prednjem kraju zone armije. U sastavu prvog ešelona armije može ih biti od 10 do 15. Povezivanje centra PVO kojima ove VOST javljaju podatke, sa stanicima (elementima) VOJIN, ili korišćenje posebnih veza i slično, moglo bi doprineti sigurnijoj kontroli vazdušnog prostora u zoni armije, a time sigurnijem i boljem obaveštavanju svih jedinica koje slušaju i podatke centra VOJIN.

Pored ovih problema sadejstva, često će se pojavljivati potreba: da se predvidi i uskladi manevar pojedinih jedinica (PAR, srednje PAA, VOJIN — VOJ) radi usklađivanja zajedničkog dejstva, bilo zbog gubitaka nekih jedinica, ili zbog pomeranja borbenog poretka armije; da se reguliše angažovanje LA u neposrednoj odbrani pojedinih jedinica armije; potčinjavanje delova teritorijalne PVO armiji i slično.

NAČINI (OBLICI) OBEZBEĐENJA LETA SOPSTVENE AVIJACIJE

Iako je ovo pitanje unekoliko deo sadejstva (sem sa LA) sa jedinicama izvan PVO, ono nije ni manje važno, ni manje složeno. Ne ulazeći u činjenicu da je avijacija najvažniji činilac ofanzivne komponente PVO, dovoljno je sagledati njene zadatke u podršci armije, broj sredstava PVO u jedinicama armije kroz čije će zone dejstva leteti u vazdušnom prostoru armije, pa da se uoči od kolikog je značaja da se uspešno reguliše ovo pitanje. Česti preleti brojne avijacije ukazuju na potrebu da se precizno i sigurno obezbedi let sopstvene avijacije od dejstva naše PVO. I to u uslovima kada u tom istom vazdušnom prostoru lete i neprijateljevi avioni.

Ovaj problem se pokušava rešiti na razne načine. Osnovni mu je cilj da se sopstvene jedinice PVO upozore da se u vazduhu nalaze naši avioni, tj. da se piloti upoznaju sa rasporedom i mogućnošću dejstva naših b/s PVO da bi, po mogućnosti, izbegli let kroz njihovu zonu dejstva. Koristeći ove načine ili njihove kombinacije,

razvili su se različiti oblici obezbeđenja leta sopstvene avijacije od dejstva naše PVO:

- a) najava leta sopstvene avijacije jedinica PAA i PAR,
- b) legitimisanje sopstvene avijacije putem EIC ili na drugi način,
- c) ograničavanje leta sopstvene avijacije — letom kroz određene koridore,
- d) ograničenje dejstva PAA i PAR na određenim prostorijama, ili u određeno vreme i na određenim visinama,
- e) upoznavanje pilota sa rasporedom i zonama dejstva jedinica PAA i PAR radi izbora pravca leta i dr.

Svaki od ovih oblika ima svoje dobre i loše strane, odnosno za njegovu realizaciju potrebni su određeni materijalno-tehnički uslovi.

a) *Najava leta* jeste jedan od klasičnih oblika obezbeđenja leta sopstvene avijacije. Ona se sastoji u javljanju jedinicama PVO odgovarajućih podataka o vremenu, pravcu, visini, jačini leta grupa sopstvene avijacije. Iskustva su pokazala da putem najave leta avijacije nije moguće uvek obezbediti potrebnu sigurnost. Planirane letove još je donekle na vreme i moguće najaviti jedinicama, ali je neplanirane mnogo teže. Ovo je zbog toga što niz „stepenica” u prenošenju tih podataka ne obezbeđuje uslove da za jedan sat (a često i kraće vreme) obaveste sve jedinice PVO preko čijih će zona dejstva leteti sopstvena avijacija. To je moguće postići jedino ako postoje neposredne veze sadejstva sa jedinicama PVO, koje bi iz jednog centra bile obavestavane, a što je s obzirom na broj jedinica (naročito LPAA) u armiji teško obezbediti. Poseban problem čini najava leta sopstvene LA čiji se let, na primer, na liniji presretanja, ne može predvideti, jer zavisi od pojave neprijateljske avijacije, a izvršava se „trenutno”. Pa ipak izgleda da je ovo način koji će se morati najčešće primenjivati, makar najavom samo pojedinim jedinicama (divizionima i većim jedinicama) u poretku armije, a što svakako zahteva poseban sistem veza i druga neophodna rešenja.

b) *Legitimisanje sopstvene avijacije* je vrlo celishodan metod, provere, ali nije široko primenljiv. Za legitimisanje obično se koriste EIC, pomoću kojih avioni emituju određene signale koji se registruju na radarima jedinica PVO i tako se utvrđuje da je avion u vazduhu naš. Ovaj način se može primeniti samo na pojedine avione, najčešće lovce, dok većina aviona ne raspolaže potrebnim elektronskim uređajima. Takođe, znatan broj jedinica PVO (na primer, laka PAA, a koja je najbrojnija u zoni armije) takođe ne raspolaže uređajima za prijem signala i raspoznavanje aviona.

c) *Letovi sopstvene avijacije* ograničavaju se ograničavanjem leta kroz određene (strogo zabranjene) zone. Sem toga, let se ograničava izvan utvrđenih pravaca, tj. isključivo se odobrava let avijacije samo kroz utvrđene koridore. Ovakav način znatno smanjuje efikasnost upotrebe sopstvene avijacije i postoji mogućnost da neprijatelj otkrije koridore i da ih sam iskoristi, zbog čega ih treba stalno menjati.

d) *Ograničavanje dejstva jedinica PAA i PAR*, važno je za određeno vreme, određenu prostoriju ili određene visine. Dejstvo se može ograničiti za određeno vreme kad se naša avijacija u većem broju grupa angažuje za prelet fronta i to na pojedinim pravcima. Dejstvo se ograničava onim jedinicama PAA i PAR koje su raspoređene u zahvatu koridora leta naše avijacije, ili kada su jedinice (uglavnom lake PAA) objekat koji je napadnut. Ređe se primenjuje za ograničenje dejstva po visini PAR i srednje PAA, dok se najčešće primenjuje za jedinice lake PAA i to za određeno vreme, i na određenim visinama (preko 10000 ili 3000 m).

e) *Upoznavanje pilota sa rasporedom i zonom dejstva jedinica PVO* izvodi se redovno i obavezno. To je vrlo složeno u toku dinamike dejstva jedinica KoV, naročito onih u neposrednom dodiru i onih koje izvode manevre.

Svi ovi metodi (načini) obezbeđenja leta obuhvataju uglavnom postupke kojima će se zaštititi avijacija od dejstva PAA i PAR.

NEKI OSNOVNI USLOVI ZA USPEŠNU REALIZACIJU SADEJSTVA

Iz iznete problematike sadejstva trupnih i teritorijalnih jedinica PVO i načina za obezbeđenje leta sopstvene avijacije moguće je ustanoviti koliko je ovaj zadatak istovremeno i složen i značajan za uspešno izvođenje PVO u zoni armije. Isto tako se može ustanoviti — koliko je značajno da njegova realizacija bude pravovremeno i planski pripremljena, tj. da postoje tačno precizirani zadaci i postupci, kao i materijalno-tehnička i druga rešenja koja će to omogućiti. A to znači da je potrebno:

a) Precizno regulisati nadležnosti i postupke pojedinih organa i jedinica pri organizaciji sadejstva u zoni armije.

Naime, iako su u našim pravilima precizirane neke odredbe iz sadejstva (KŠRS), nedostaje pravilsko regulisanje pojedinih postupaka između organa trupne PVO, kao nosioca organizacije sadejstva u zoni armije i organa — komandi jedinica teritorijalne PVO, odnosno jedinica vazduhoplovstva. S obzirom da je saradnja ovih organa (komandi) neophodna i da se u praksi ostvaruje, ona mora naći i svoj odraz u našim pravilima. I to ne samo za probleme sadejstva, već i za niz drugih pitanja, počev od procene situacije pa do realizacije dobijenog borbenog zadatka.³

b) Precizno odrediti sadržaj i obim jedinstvenog dokumenta za organizaciju sadejstva između trupne i teritorijalne PVO i sa avijacijom u zoni armije.

Komandno-štabna RS (tač. 235 i Prilozi, st. 113) predviđa da se podaci iz organizacije sadejstva za potrebe PVO unose u plan i regulišu naredjenjem za PVO armije. Međutim, u ovom, pa ni u dru-

³ Ovo pitanje razmatrano je u članku: »U saradnji vazduhoplovnih organa i organa trupne PVO u podršci KoV« — Vazduhoplovni glasnik, br. 4/1968, str. 372—380.

gim pravilima nije (ili je to nedovoljno jasno i precizno učinjeno) predviđeno koji se podaci unose u ta dokumenta. Naravno, ovome ne treba prići kao formalnom problemu, već kao stavu koga nameće i predodređuje praksa. A ta praksa ukazuje na potrebu da se u toku rešavanja sadejstva, a time i u njegovom planiranju, odnosno planom PVO moraju regulisati, jedinstveno za sve učesnike, sledeća pitanja:

— način usklađivanja dejstva između LA i trupnih jedinica PAA i PAR,

— način usklađivanja dejstva između trupnih i teritorijalnih jedinica PAA i PAR,

— način usklađivanja organizacije VOJ u zoni armije i izmene podataka VOJ,

— način (metod) koji će se primenjivati radi obezbeđenja leta sopstvene avijacije (postupci PVO, jedinica RV),

— regulisanje svih ostalih pitanja koja utiču na međusobno dejstvo i stepen PVO u zoni armije.

c) Obezbediti odgovarajuće organizacione i materijalno-tehničke uslove i rešenja, koji će organu PVO armije omogućiti da dogovorene (planirane) postupke sadejstva uspešno i brzo prenese na potčinjene, odnosno obezbedi što uspešniju i jedinstvenu realizaciju sadejstva u zoni armije.

Ako se sagleda obim i potrebe sadejstva, onda je jasno da mora postojati jedinstveni organ u armiji koji će biti osposobljen da prati i utiče na realizaciju sadejstva između sva tri učesnika (trupne PVO, teritorijalne PVO i avijacije za podršku). Taj organ treba da je operativni centar PVO armije, koji mora raspolagati odgovarajućim ljudstvom i opremom (posebno u okviru veze sadejstva) da bi mogao uticati na tok i način realizacije sadejstva.

Naravno, uporedo treba razvijati i odgovarajuće organe i sisteme i u nižim jedinicama, da bi sadejstvo dobilo pravo mesto u celom poretku i zoni armije.

d) Izučavanju, uigravanju i razradi problematike sadejstva pokloniti maksimalnu pažnju u obuci starešina RV i PVO, kroz posebnu i zajedničku obuku.

Sadejstvo se u miru teško realizuje, „dočarava”, pa se u obuci isuviše načelno razmatra ili ponekad i „zaobilazi”. Ako se dobro i izučava to se čini odvojeno, tj. svaki od njegovih učesnika razmatrao ga je sa „svog” stanovišta, pri čemu su mnogi problemi ostali nesagledani. Zato je neophodno da se sadejstvo jedinstveno izučava pri izvođenju operacija — objedinjujući obuku svih organa i komandi koje u njemu učestvuju i to bar jednom godišnje.

Ovaj članak nije dao odgovore na niz pitanja, ali je ukazao na važnost ovog područja u savremenoj PVO, pa može korisno poslužiti kao uvod u jednu širu i konkretniju diskusiju.

Pukovnici
Lončar NEDELJKO,
Sršen MILJENKO

NERVNI BOT—ŽAŠTITA I LEČENJE

Hemijska oružja su sredstva za masovno uništavanje i predstavljaju ozbiljnu opasnost za čovečanstvo. Ova opasnost se uvećava napretkom u nauci i tehnici, koje pružaju mogućnost usavršavanja ovih sredstava. No, iako je poslednjih godina došlo do mnogih promena kod nervnih bojnih otrova (BOT) u pogledu povećanja broja hemijskih jedinjenja, koja su mnogo opasnija od do sada poznatih, ipak se i dalje smatra da bi ljudstvo na prostoriji kontaminiranoj nervnim BOT imalo do 30% sanitetskih i nesanitetskih gubitaka.

Poznato je da su tabun, sarin i soman veoma otrovna jedinjenja, pa se može postaviti pitanje: Kakvu svrhu su imala i imaju istraživanja još otrovnijih jedinjenja? Čisto teorijsko razmatranje problema ukazuje na to da ne postoji tako savršen BOT da ne bi trebalo tražiti još savršeniji, bez obzira na mogućnost upotrebe ili cenu proizvodnje.

Zbog povećane stabilnosti jedinjenja i usavršenih sredstava za primenu moguće je osetno smanjiti količinu otrova za određeni efekat i vreme za potrebnu koncentraciju. To znači da razni nervni BOT mogu biti rentabilni nezavisno od vremenskih uslova, a njihova upotreba celishodna na pokretne i nepokretne ciljeve.

Savremeni BOT spadaju u red najopasnijih oružja, koja sama, doduše, ne mogu rešiti oružani sukob (kao što to, uostalom, ne može ni bilo koje drugo oružje, uključujući tu i nuklearno), ali čije bi potcenjivanje dovelo do nepotrebnog gubitka velikog broja ljudi, a čovek je ipak u krajnjoj liniji onaj koji ratuje i zbog koga se ratuje.

Zajedno sa stvaranjem i proizvodnjom novih, vrlo efikasnih otrovnih materija usavršena su i sredstva za lansiranje. Veliki napredak postignut je višecevnom raketnim minobacačem, koji za 10—20 sekundi može da stvori opasnu koncentraciju sarina na prostoriji od nekoliko hektara. Savremeni bombarder može BOT da kontaminira prostor koji je približno velik kao i onaj koji mogu da zahvate nuklearne bombe srednje ili velike snage. Vrlo velik napredak postignut je i u diseminaciji (rasprostiranjju, rasprskavanju). Sem toga, poznato je da je efikasnost hemijskih zrna punjenih klasičnim nervnim BOT nekoliko puta veća od artiljerijskih zrna istog kalibra.

Upotreba BOT mora biti iznenadna, masovna i aktivna i svim vidovima borbe.

Borbene koncentracije se koriste za neutralisanje žive sile, a smrtonosne kada nije moguće upotrebiti nuklearno oružje ili kombinaciju jednog i drugog radi povećanja gubitaka.

Ako živa sila nema sredstava za zaštitu, obično se upotrebljavaju nervni BOT radi postizanja momentalnog smrtnog dejstva, a ako ljudstvo ima samo zaštitnu masku, klasični nervni BOT se upotrebljavaju samo kad se može postići iznenađenje. V-X-otrovi imaju široki spektar dejstva, jer brzo deluju i kroz otkrivene delove kože.

Objekti dejstva su: rezerve, rejoni prikupljanja ljudstva, tehnike, kolone u pokretu, pozadinske ustanove, tesnaci, mostovi, prelazi preko reka, saobraćajni čvorovi itd.

U odbrani glavnu ulogu imaju dugotrajni BOT, koji se upotrebljavaju za zaprečavanje (kontaminaciju važnih rejona i položaja u dubini, za zaštitu i obezbeđenje bokova itd.).

Nervni BOT su naročito efikasni u borbi protiv utvrđenih položaja, koji su otporni na dejstvo konvencionalnih pa i nuklearnih sredstava, i objektima gde se koncentrišu živa sila i tehnika, kao što su raskršća, pristaništa, mesta ukrcavanja i iskrcavanja itd.

Smatra se da je hemijsko oružje efikasnije od nuklearnog pri borbenim dejstvima na živu silu koja se nalazi u duboko ukopanim i blagovremeno pripremljenim podzemnim objektima. Kao najefikasnija upotreba ističe se kombinovana upotreba nuklearnog i hemijskog oružja.

Bez pretenzija davanja definitivnih normi lako se može izračunati da nazvučni bombarder sa 8 bombi od po 500 kg može za 30 sek. efikasno sarinom da kontaminira površinu od 1/4 do 3/4 km².

Nije teško izračunati da avion sa uređajima za polivanje BOT može sa 500 kg VX-otrova veoma lako da kontaminira površinu od 500 x 4000 m (250 mg/m²), odnosno, 10 aviona može i pod nepovoljnim vremenskim i terenskim uslovima da smrtonosnim koncentracijama VX-otrova da kontaminira površinu 1 x 5 km.

Jednostavan proračun ukazuje na to da se jednim projektilom pri standardnim uslovima na površini od 1 km² postiže koncentracija od 40 mg na 1 m³ za 1 min., što je dovoljno da se neutrališe bar 25% nezaštićene žive sile. Pri tome nije uzeta u obzir činjenica da se širenjem otrovnih para kontaminirani prostor mnogo povećava (gotovo 3 puta). Bacač raketa bi jednim plotunom mogao da kontaminira površinu od 1 km².

Smatramo da se danas više ne može negirati da upotreba BOT u napadu i odbrani treba da obuhvati taktičku i operativnu dubinu protivnika sa težnjom da se istovremeno uništava živa sila i kontaminira zemljište. Pri tome treba imati u vidu da avion, opremljen bombama sa sarinom, može izazvati veće gubitke živoj sili nego nuklearni projektili srednje jačine. Sama činjenica da eventualni rat neće praviti razliku između vojske i građanstva — štaviše smatra se da će u slučaju hemijskog rata stanovništvo biti, verovatno, više izloženo dejstvu bojnih otrova od vojnih jedinica— dovelo je do toga da se taj problem mora razmatrati jedinstveno.

Nervni BOT bi se prvenstveno koristili prilikom bombardovanja duboke pozadine kako bi se protivnik lišio radne snage, koja mu je

toliko potrebna u eventualnom ratu. U tu svrhu mogu se primeniti kratkotrajni i dugotrajni nervni bojni otrovi. Iako se ne može dati definitivni odgovor na to kako bi izgledao napad na naseljeno mesto, ipak se može reći da bi odlučujuću ulogu imali: koncentracija BOt, urbanistička izgradnja mesta, gustina stanovništva i, naročito, obuka stanovništva i sredstva zaštite od nervnih BOt. U prizemlju i nižim spratovima velikih zgrada postoji velika mogućnost trovanja. Spratovi iznad 10 met. takođe, ne bi pružili potpunu zaštitu, jer su instalacijama vezani za niže slojevi zraka, a nije sigurno da bi te instalacije bile na vreme isključene. Ipak, veći broj teže zatrovanih treba očekivati u prizemlju i nižim spratovima.

Broj žrtava na ulicama i trgovima zavisio bi od broja ljudi koji se u času napada nađu na ulici (biće velika razlika između ranih jutarnjih ili kasnih večernjih sati i vremena kada ljudi dolaze, odnosno, odlaze sa posla). Najveći broj smrtnih slučajeva i teško ozleđenih nalazio bi se na primarno kontaminiranom području i oko 2 km od mesta eksplozije u pravcu vetra, a dosta veliki broj smrtnih slučajeva i 2—4 km od primarno kontaminiranog područja.

Pod najnepovoljnijim uslovima se može računati da će oko 80% nezaštićenih ljudi biti zatrovano na površini od 12,5 km². Osim velikog broja smrtnih slučajeva biće najrazličitijih stepena trovanja od najlakših do najtežih. U predelima najvećih koncentracija već u toku prvih 10 minuta doći će do smrtnih slučajeva i ozleda. Sve do udaljenosti od 4 km od primarno kontaminiranog područja javljaće se kroz 1 sat smrtni slučajevi i teška trovanja, već prema koncentraciji otrova.

Prevozna sredstva (automobili, tramvaji i druga vozila) ni u kom slučaju nemaju šanse da se pravovremeno uklone iz zatrovane prostorije, jer je vreme postizanja borbene koncentracije nervnih BOt isuviše kratko. To znači da će se žrtve nalaziti u kućama, na ulicama i u prevoznim sredstvima, jednom rečju, na svakom mestu zatrovanog područja. Proračunavajući broj žrtava, sa sigurnošću se može tvrditi da bi se u većim gradovima kretao na desetine hiljada.

Osim neposrednog otrovnog dejstva jedna od posrednih posledica dejstva nervnih BOt je i mogućnost pojave teških i masovnih psihičkih poremećaja, što predstavlja psihološki aspekt delovanja BOt. To dolazi usled ubilačkog dejstva i teške kliničke slike koju pruža ta vrsta ozleđenih. To se može ispoljiti pre upotrebe BOt (kada se ona očekuje), naročito kod onih koji su već preživeli takav napad, zatim u toku signala za stavljanje gasmaski, tj. kad je dat alarm da su upotrebljeni otrovi, i posle samog napada, kada se javljaju masovni gubici. Jedan deo nezatrovanih će, bez sumnje, sačuvati hladnokrvnost i kontrolu nad sobom, dok će drugi postati neodlučni i zaplašeni. Ti ljudi nisu u stanju da sami preuzimaju mere zaštite.

U momentu kada se neposredno očekuje primena nervnih bojnih otrova može se kod pojedinih ljudi pojaviti tendencija fatalizma, tj. da ne preduzimaju nikakve preventivne mere zaštite, jer „do primene nervnih BOt ne može doći”. Tu tendenciju će vrlo lako zbrisati prva upotreba nervnih BOt, ali ona može da dovede do ne-

potrebnih teških gubitaka i protiv nje se treba boriti aktivnim angažovanjem stanovništva u savlađivanju mera preventive i prve pomoći do toga stepena da one postanu automatizovane.

Najveću opasnost predstavlja vreme neposredno iza upotrebe, jer su to sekunde koje odlučuju o životu ili smrti ljudi. Kod nekih ljudi dolazi do stanja koje se manifestuje apatijom, besciljnim lutanjem itd. Oni neće biti u stanju da dalje obavljaju svoju dužnost, niti da sudeluju u spasavanju ili pružanju pomoći preživelim. Sa stanovišta sanitetske službe oni se moraju smatrati sanitetskim gubicima i, prema tome, posredni efekat nervnih BOT može da se očituje i u takvoj kategoriji bolesnika.

Brz i smrtonosan efekat nervnih BOT kao da je predodređen da izazove paniku među onima koji su ostali nepovređeni. Ona se može širiti brže od oblaka nervnog BOT. Ukoliko bi uzela velike razmere, mogla bi uneti nered u organizaciju pružanja prve pomoći i zbrinjavanju zatrovanih.

Pri različitim vidovima borbenih dejstava ljudi udišu i različite količine vazduha u 1 minuti i to: kod bivakovanja 11 lit., u odbrani 24 lit., a u jurišu 77 lit. Ako te podatke uzmemo u obzir, onda bi za nezaštićeno ljudstvo kod primene sarina bila sledeća situacija:

pri bivakovanju¹ LC₅₀ — oko 100 mg/m³, LC₁₀₀ — oko 180 mg/m³,
IC₅₀ — oko 50 mg/m³;

u odbrani LC₅₀ — oko 50 mg/m³, LC₁₀₀ — oko 90 mg/m³,
IC₅₀ — oko 25 mg/m³;

u jurišu LC₅₀ — oko 15 mg/m³, LC₁₀₀ — oko 30 mg/m³, IC₅₀ —
samo 8 mg/m³.

Ti podaci pokazuju da nezaštićena jedinica nema praktično nikakvih izgleda da preživi napad sarinom, čak ni pri bivakovanju.

Za realnu procenu situacije treba, međutim, pretpostaviti da svaki vojnik stalno nosi sa sobom zaštitnu masku, jer u obratnom slučaju takvog vojnika treba smatrati nepovratnim gubitkom.

Vojnici se mogu obučiti tako da stave zaštitnu masku u rok od 10 sekundi i da zato vreme udahnu u uslovima bivakovanja, odbrane i juriša 2,5, 1,6 i 7,8 lit. vazduha.*

Po našem mišljenju treba očekivati tri kategorije vojnika:

a) nije vešt u stavljanju zaštitne maske i zaustavljanju disanja, pa mu je potrebno 20 sek. da je stavi i pri tome diše kao obično, tj. ne zaustavlja disanje;

¹ LC₅₀ — koncentracija BOT u vazduhu koja posle 1-minutne eksplozije pri normalnom disanju izaziva 50% smrtnih slučajeva,

LC₁₀₀ — najmanja koncentracija BOT u vazduhu koja posle 1-minutne eksplozije pri norm. disanju izaziva 100% smrtnih slučajeva,

IC₅₀ — koncentracija BOT u vazduhu koja posle 1-minutne eksplozije pri normalnom disanju dovodi do 50% izbačenih iz stroja.

* Moguće je savladati tehniku disanja do te mere da vojnik udahne svega 0,3; 0,4 i 3,7 lit. vazduha.

b) odlično je obučen u stavljanju maske (10 sek.), ali u nedovoljnoj meri zaustavlja disanje;

c) odlično je obučen u stavljanju maske (10 sek.) i potpuno je savladao tehniku disanja.

Pri proceni gubitaka trebalo bi u tom slučaju imati u vidu da će navedene grupe vojnika udahnuti sledeće količine vazduha u intervalu od uzbune do stavljanja zaštitne maske:

grupa „a”: za 20 sekundi u bivakovanju vojnik udahne 3,80, u odbrani 8, a u jurišu 26,0 lit. vazduha,

grupa „b”: za 10 sekundi u bivakovanju udahne 2,5 u odbrani 1,6, a u napadu 7,8 lit. vazduha,

grupa „c”: za 10 sekundi u bivakovanju udahne 0,3, u odbrani 0,4, a u jurišu 3,7 lit. vazduha.

Na temelju ovih podataka mogu se izvesti proračuni iz kojih proizlazi da protiv dobro obučanih vojnika u bivakovanju i odbrani ne bi bilo rentabilno upotrebiti sarin, jer bi morale biti upotrebljene suviše velike količine da bi izazvale željeni efekat. Kod ljudstva koje ne zna da zaustavlja disanje bile bi veoma efikasne srednje letalne (LC_{50}) i onesposobljavajuće (IC_{50}) koncentracije. Nije verovatno ni da bi protiv jedinica u jurišu sarin bio primenjen zbog neposredne blizine obeju strana, iako se pri povoljnijim vremenskim uslovima, ne sme isključiti ni ta mogućnost.

Možda će zaključak biti još očigledniji ako se uspoređi kakve bi posledice izazvala ista koncentracija sarina (100 mg/m^3) pod raznim uslovima kod ove tri grupe vojnika. Ova koncentracija, koja se može realno očekivati u borbenim uslovima, kod dobro obučanih jedinica na bivakovanju i u odbrani uopšte nema efekta, a kod slabo obučanih praktično izbacuje jedinicu iz stroja.

Ako se radi o izazivanju nepovratnih gubitaka u vezi utroška BOt kod nezaštićenog ljudstva, situacija bi bila sledeća:

procenat gubitaka	5%	25%	50%	90%
količina BOt (faktor)	1	1,3	1,7	2,3

Ako se pak radi o srednjim i teškim oblicima trovanja, uključujući i smrtne slučajeve, situacija je otprilike ovakva:

procena gubitaka	5%	55%	90%
količina BOt (faktor)	1	2	3

Moguće je statistički ustanoviti i faktore zaštite ljudstva tj. potrebne koncentracije za postizanje određenog efekta — u zavisnosti od njihove zaštićenosti:

kod nezaštićenog ljudstva	1
kod zaštićenog, slabo obučanog, neupozorenog	4
kod zaštićenog, obučanog neupozorenog	10
kod zaštićenog, obučanog, upozorenog	20

Prilikom ovih razmatranja sarin je uzet kao standardni nervni BOt. Međutim, imajući u vidu toksičnost ostalih nervnih BOt, uključujući VX i F otrove, navedene koncentracije za sarin bi u slučaju primene tabuna trebalo množiti faktorom 1,4; somana 0,5 F-otrova 0,03; a VX sa 0,01—0,02.

Kod primene VX i F-otrova situacija se kvalitativno menja u odnosu na delovanje primenjenih koncentracija, pošto samo savršeno obučeno ljudstvo ima izgleda da jednim delom preživi.

Ukoliko bi se primenila ista količina VX ili F-otrova kao i sarina, postigle bi se takve koncentracije da bi posle samo jednog udisaja nastupila sigurna smrt.

Teoretski gledajući, vojnici jedinica koje su iznenadno napadnute trebalo bi da stave zaštitnu masku gotovo trenutno i za to vreme da ne dišu. To je moguće ako se vojnik odmara ili se fizički ne napreže. Međutim ako trči ili radi, to je veoma teško. Ipak, može se postići da se rad sa zaštitnom maskom dovede do automatizacije, što zahteva dugotrajno uvežbavanje.

Savremene zaštitne maske odgovaraju i kad se očekuju masovni i dugotrajni napadi BOt jer su, u odnosu na ranije tipove, udobnije i lakše se podnose, tako da ih je moguće dugo nositi. Osim toga, savremena zaštitna maska potpuno štiti od svih BOt, uključujući VX i F-otrove. Ona po svojim svojstvima omogućuje vojniku da pod njom živi, spava i bori se u kontaminiranoj atmosferi, uz povremene prekide, ne samo satima već i danima. U slučaju primene klasičnog ili nuklearnog oružja ima nekoliko minuta, a mnogo češće nekoliko časova pa i dana vremena da se započne lečenje, ako je bila pružena adekvatna prva pomoć, čak katkada ako i nije bila pružena. Međutim, u slučaju udisanja smrtno doze nervnog BOt, ako se prva pomoć ne pruži odmah u vidu samo ili uzajamne pomoći i ne nastavi kontinuirano lečenje, smrt je neminovna. Ne postoji mogućnost odlaganja lečenja posle prve pomoći kao kod hirurških ozleda, opečenih, bolesnika itd. Prva pomoć i lečenje kod trovanja nervnim BOt predstavljaju jedinstvenu celinu i moraju se kontinuirano odvijati.

Pri kontaminaciji sarinom, ako padne jedna kap na kožu, 80% ljudstva preživi ako se izvrši dekontaminacija u roku od 2 minuta, a 30% u roku od 5 minuta. Ukoliko se dekontaminacija ne izvrši u toku od 10 minuta posle kontaminacije, ljudstvo strada 100%.

Karakter sanitetskog manevra određuje veliki broj zatrovanih kojima je potrebna hitna pomoć i kontinuirano lečenje. Oblici odložene medicinske pomoći su praktično nepotrebni. Treba prihvatiti kao princip da organizacija medicinske pomoći neće ovisiti samo o udaljenosti od epicentra napada već prvenstveno o broju zatrovanih, jer će se sve kategorije zatrovanih (od najlakših do najtežih) pojavljivati na celoj zatrovanoj prostoriji i ne sme se očekivati da će se na jednom mestu nalaziti samo lako zatrovani, na drugom samo teško zatrovani itd.

S druge strane, sa stanovišta sanitetske službe treba razlikovati upotrebu dugotrajnih nervnih BOt za kontaminaciju zemljišta i kratkotrajnih nervnih BOt, jer organizacija medicinske pomoći

umnogome ovisi od toga. Kad se radi o dugotrajnom nervnom BOt, pomoć zatrovanom i kontaminiranom ljudstvu mogu da pružaju samo specijalno obučene i opremljene ekipe. Kad je reč o kratkotrajnim nervnim BOt, mogućnost kontaminacije je neznatna, a zaštitne maske pružaju dovoljnu zaštitu. Iako je disperzija jedinica jedna od najboljih metoda zaštite od nervnih BOt, jer može u velikoj meri smanjiti broj zatrovanih, čini organizaciju prve pomoći i lečenje mnogo težom, jer se zatrovani nalaze raspršeni na mnogo većem prostoru. To uslovljava potrebu za vrlo pokretnim sanitetskim jedinicama, sposobnim da samostalno dejstvuju. Sabiranje zatrovanih kratkotrajnim nervnim BOt predstavlja također ozbiljan problem iako ne predstavljaju opasnost za one koji pružaju pomoć.

Pod pretpostavkom da napad nervnim BOt u jednoj jedinici preživi neozleđeno 70% ljudstva, a da je evakuacija potrebna za 12%, kako naći nosioce. Kad bi se neozleđeno ljudstvo upotrebilo u tu svrhu, ta jedinica ne bi više predstavljala borbenu jedinicu. Kao najprihvatljivije rešenje nameće se organizacija specijalnih timova, obučenih za sabiranje i evakuaciju zatrovanih. Ti timovi morali bi biti obučeni i u pružanju prve pomoći.

Pri upotrebi nervnih BOt, javlja se problem kako organizovati pravovremeno lečenje. Za oko 5% povređenih vrlo je važno da timovi za pružanje prve pomoći stignu veoma brzo i smesta nastave davanje protivotrova (antidota). Zbog toga smatra se da je potrebno unapred planirati koje će jedinice i kojim sredstvima transporta u slučaju hitne potrebe biti prebačene u kontaminirani predeo da pruže neophodnu pomoć u situacijama kada napadnuta jedinica nije to u stanju da učini vlastitim snagama i sredstvima.

Ako je prostorija napadnuta nervnim BOt bila ograničena ili se radi o manjoj taktičkoj jedinici, problem se može rešiti angažovanjem susednih jedinica. Situacija će biti komplikovanija u slučaju sinhronizovanog masovnog napada nervnim BOt na veliku prostoriju (10 km² pa na gore) kad se može pretpostaviti da će broj zatrovanih biti veoma velik.

Kako osoblje koje pruža pomoć ulazi u kontaminirani prostor sa zaštitnim maskama, to ne postoji rizik trovanja pa svoje autoinjektore² mogu upotrebiti za pružanje pomoći drugima. Zbog toga nema potrebe za nekom specijalnom opremom, jer će količine protivotrova biti dovoljne za terapiju dok zatrovani ne stignu u pogodnu sanitetsku ustanovu.

Jedina vrsta trijaže koja dolazi u obzir je na samom mestu primene BOt (zasniva se sa simptomima trovanja, od kojih je najvažniji suženje zenica).

Za razliku od drugih oblika trijaže, trijaža na licu mesta od strane sanitetskih lica ne dolazi u obzir, jer za to neće biti ni ljudi ni vremena. Iz toga proizlazi da trijažu može da vrši samo osoblje koje pruža pomoć. U takvim prilikama zatrovani se mogu podeliti:

---

² Vrsta injekcionog šprica u kom se nalazi protuotrov za nervne BOt i koji služi za samodavanje injekcije.

1. na one koji posle jedne injekcije (protivotrova) više ne pokazuju simptome trovanja i mogu se brinuti sami o sebi,

2. i na zatrovane kojima je neposredno posle pružanja prve pomoći neophodno stalno davanje protivotrova pa se zbog toga hitno moraju transportovati u poljske bolnice.

Pre evakuacije zatrovanih nervnih BOt javljaju se dva glavna problema:

Prvi je uslovljen velikim brojem zatrovanih, što zahteva mnogo transportnih sredstava, pošto će samo mali broj zatrovanih biti pokretan, dok je drugi posledica potrebe da velik broj zatrovanih prima kontinuiranu pomoć, injekcije protivotrova i, u izvesnim slučajevima, veštačko disanje.

Smatra se da je evakuacija sanitetskih vozilima nemogućna, jer se ne može očekivati da će ih biti dovoljno. Transport treba da se bazira na upotrebi svih raasplozivih vozila u to vreme. Od prvorazredne je važnosti da ta vozila budu praćena od jedne ili dve osobe (po mogućnosti sa osnovnim sanitetskim obrazovanjem) snabdevene dovoljnim količinama protivotrova. Ne može se isključiti ni mogućnost formiranja neke vrste provizornih sabirališta, ad hoc stvorenih sanitetskih centara u neposrednoj blizini mesta masovne koncentracije zatrovanih. U tim provizornim centrima zatrovanim bi bila pružena pomoć do konačne evakuacije.

Nagla akumulacija zatrovanih u pozadinskim medicinskim centrima i bolnicama i potreba za barem sedmodnevnom lečenjem, verovatno, bi dovela do zagušenja bolničkih kapaciteta ukoliko ne bi bile preduzete mere za brzo uspostavljanje specijalnih ustanova, osposobljenih za hospitalizaciju ove kategorije povređenih. U praksi to bi značilo brzo proširenje bolničkih kapaciteta i namensku specijalizaciju takvih ustanova za prijem i medicinsku negu ljudi zatrovanih nervnim BOt.

Pri opštevojnim procenama ne vodi se uvek dovoljno računa o medicinskoj zaštiti, što je naročito važno u odnosu na VX ili F-otrove. Na pogručju prve pomoći i lečenja od trovanja nervnim BOt učinjen je znatan napredak. Poznato je da se kombinovanom upotrebom atropina i oksima (PAM-2, TMB-4, toksogonin) odmah po trovanju može spasiti lice otrovano sa nekoliko smrtnih doza tabuna i sarina (kod somana je taj zaštitni efekat slabiji). Imajući u vidu da se na bojnopolju može realno očekivati koncentracija od 5 LD₅₀³ sarina, savremena sredstva prve pomoći (pravovremeno primenjena u vidu rastvora u siretama⁴ ili autoinjektorima) omogućuju da prežive i vojnici koji nisu pravovremeno stavili zaštitnu masku ili je nisu pravilno namestili.

To posredno znači da je u uslovima efikasne lične zaštite vojnika potrebno u većoj meri povećati koncentracije klasičnih nervnih BOt na bojnopolju ukoliko se želi postići smrtonosni efekat. Me-

³ Količina izražena u mg/kg težine koja izaziva smrt 50% izloženog ljudstva.

⁴ Vrsta injekcionog šprica za samodavanje injekcije.

đutim, pošto se znatno manjim količinama VX ili F-otrova postiže koncentracija koja bi dovela do takvih trovanja protiv kojih su dosad poznata sredstva zaštite nemoćna, nameće se zaključak da je uvođenje VX i F-otrova osetno pomerilo odnos između napadnih sredstava i zaštite u korist prvih.

Rezimirajući sve što je izneto, ne izgleda realna procena iznesena u uvodu po kojoj bi jedinica, sa dobro obučanim ljudstvom, u slučaju primene nervnih BOt imala oko 30% gubitika — oko 25% mrtvih, 50% teško i 25% lako zatrovanih. Visokotoksičnim VX i F-otrovima mogu se kontaminirati velike površine, a moguće ih je koristiti i u kombinaciji s drugim BOt (npr., sa sarinom ili somanom). Pri ovome bi bitnu ulogu odigrala dva momenta: kombinovanog dejstvo preko disajnih organa i kože i redosled javljanja simptoma trovanja, odnosno umiranja zatrovanih.

Oko 15 minuta posle upotrebe tabuna, sarina ili somana znalo bi se ko je zatrovan, ko će umreti ili ostati nepovređen, tj. koji deo jedinice je sposoban da nastavi borbena dejstva. Međutim, zakašnelo dejstvo VX ili F-otrova dovelo bi do permanentnog višerasovnog ispadanja iz stroja i usled toga do veoma otežanog rukovođenja jedinicama.

Realnost procene gubitaka od 30% mogla bi se obezbediti kad bi postojali sledeći uslovi: da deo jedinice, na smenu, bude stalno pod zaštitnim maskama i tako se osigura od iznenadnog dejstva BOt (osim manjeg dela te smene koji neće imati dobro stavljen masku ili će biti kontaminiran preko kože), da se obezbedi lična zaštita svakog vojnika autoinjektorima punjenih odgovarajućim protivotrovima. Uz takvu zaštitu situacija bi i nadalje ostala veoma teška, ali ne i katastrofalna.

Imajući u vidu sve te činjenice, čini nam se da rešenje cele problematike leži prvenstveno na terenu medicinske i profilaktičke zaštite. Savremeni protivotrovi omogućuju efikasnu zaštitu od nekoliko smrtonosnih doza tabuna i sarina, dok je ta zaštita još neizvesna za soman, VX ili F-otrove — bar u odnosu na koncentracije koje na bojištu treba očekivati. Ako se protivotrovi primene profilaktički, tj. pre dejstva otrova, mogu i kroz nekoliko sati (2—4) da štite i od višestrukih smrtnih doza otrova. Dalja istraživanja su usmerena na to da se produži delovanje tih i njima sličnih jedinjenja i na mogućnost da budu primenjena u vidu tableta. Jasno je da takvo sredstvo ni nakon dugotrajnog stalnog uzimanja ne bi smelo da ispoljava štetna nuzdejstva. Tek kad bude postojao lek koji će vojnici uzimati svakodnevno ili u dužim vremenskim intervalima, koji će ga štiti od trovanja nervnim BOt, moći će se govoriti o ravnoteži između napada i odbrane od BOt ili o prevazi odbrane.

Pukovnik prof.
dr mr ph Zlatko BINENFELD

BEZBEDNOST U PRIMENJENOJ OBUCI

NEKA ISKUSTVA RAZRADE SISTEMA BEZBEDNOSTI KROZ TAKTIČKE ZADATKE

Za stručno osposobljavanje organa bezbednosti školovanjem ili obukom u komandama, rešavanje taktičkih zadataka ima veliki značaj. Rešavajući zadatke, oni praktično sagledavaju suštinu i specifičnost svoga rada u ratu, a istovremeno obogaćuju svoja iskustva za praktično suprotstavljanje raznovrsnim aktivnostima stranih obaveštajnih i vojnoobaveštajnih službi usmerenih prema našoj zemlji i njenim oružanim snagama, sada i u ratu. Od broja i kvaliteta ovih zadataka umnogome zavisi uspeh obuke u celini.

Međutim, izrada odgovarajućih taktičkih zadataka u kojima se razrađuju najaktuelniji problemi bezbednosti, nije ni lak ni jednostavan posao. Najčešće se zbog pomanjkanja upravo takvih zadataka odlaže ili improvizira i sama praktična obuka.

U dosadašnjoj praksi (u kojoj se jedno od nastavnih pitanja odnosilo na probleme bezbednosti, odnosno na funkcije pojedinih elemenata sistema bezbednosti u jedinicama i na teritoriji) iskristalisala su se, uglavnom, dva načina (metoda) razrade taktičkih zadataka. Prvi je takav što se na fonu već gotovog (odabranog) taktičkog zadatka naknadno razrađuju nastavna pitanja iz bezbednosti, a drugi što se ta pitanja razrađuju paralelno i jednovremeno s razradom ostalih dokumenata opštevojnog taktičkog zadatka. U dosadašnjoj stručnoj obuci organa bezbednosti u školi i komandama pretežno je primenjivan prvi način. Drugi se uglavnom koristio za uvežbavanje ostalih organa komandi. U tome su stečena i izvesna iskustva.

Pre razrade taktičkog zadatka (o nastavnim pitanjima) iz bezbednosti nužno je, kao i pri razradi opštevojnog, da se naredbom odredi grupa razrađivača i da joj se, pored roka izrade elaborata, preciziraju uslovi u kojima treba da budu sadržani: tema, cilj, nastavna pitanja, borbeni uslovi i sadržaj elaborata.

Za razliku od situacije u kojoj se formulišu uslovi za izradu opštevojnog taktičkog zadatka, u ovom slučaju je nužno da se prethodno pregledaju i prouče taktički zadaci kojima se raspolaže, pa da se onda postave uslovi za razradu elemenata iz bezbednosti. Ova

še specifičnost javlja kad se bezbednost razrađuje na fonu već gotovog taktičkog zadatka. Svaki opštevojni taktički zadatak ne pruža iste mogućnosti za razradu određenih pitanja iz delokruga rada organa bezbednosti. Da bi se nastavna pitanja o bezbednosti što logičnije uklopila u opštevojni taktički zadatak, potrebno je (pre formulisanja pitanja) proučiti i shvatiti situaciju. Pokazalo se da jedan taktički zadatak pruža idealne mogućnosti za razradu pitanja iz oblasti zaštite tajnosti, ali ne pruža gotovo nikakve mogućnosti za razradu pitanja iz oblasti sabotažnih, diverzantskih ili psiholoških dejstava „plavog”, odnosno ne omogućava da se detaljnije razrade protivmere takvoj aktivnosti. To znači da starešina koji propisuje uslove i određuje grupu razrađivača prethodno treba da prouči konkretan taktički zadatak, da uoči njegove osnovne karakteristike, kao i prednosti i slabosti obeju strana, pa tek onda da formuliše uslove za razradu bezbednosti. Takvim proučavanjem on će istovremeno, pored opštevojne taktičke situacije, makar i u grubim crtama, upoznati obaveštajno-izviđačke, diverzantske i druge snage i sredstva „plavog”, što će mu omogućiti da uslove o bezbednosti formuliše tako da njihova dalja razrada logično proizlazi iz konkretnog taktičkog zadatka. Nemoguće je, i nelogično istovremeno, kao nastavno pitanje postaviti, npr., pitanje sprečavanja diverzantske aktivnosti, ako u formaciji „plavog” nema snaga za takva dejstva i ako u datoj taktičkoj situaciji takva dejstva ne dolaze u obzir.

Opštevojne taktičke zadatke obično razrađuje grupa razrađivača. Nastavna pitanja iz bezbednosti, makar se radilo samo o jednoj funkciji komande, treba poveriti grupi starešina.

Pošto upoznaju uslove za razradu taktičkog zadatka, razrađivači proučavaju teoretske odredbe o borbenim dejstvima „plavog” u celini, a posebno o njegovim obaveštajno-izviđačkim, diverzantskim, specijalnim i sličnim snagama (organizaciju i formaciju, principe upotrebe, metode i forme rada u miru i ratu, tehnička sredstva itd.), kao i taktički zadatak na čijem će fonu razrađivati određena pitanja iz bezbednosti.

Bez obzira na ukupno raspoloživo vreme za razradu zadatka, prethodnim radnjama se mora pokloniti puna pažnja, jer od njih umnogome zavise ostali postupci i uspeh u razradi.

Pri izučavanju „plavog” bitna su dva aspekta: prvi, da se teoretski upoznaju njegove obaveštajno-izviđačke snage i sredstva, uključujući i one iz sastava operativno-taktičkih jedinica, i drugi, da se izuči konkretna mirnodopska aktivnost obaveštajnih službi „plavog” prema našoj zemlji i njenim oružanim snagama, odnosno narodnoj odbrani u celini.

Tek na osnovu takvog izučavanja moguće je da se snage „plavog” realno postave u zadatku. Nakon toga, aktivnost obaveštajnih službi „plavog” dobija sasvim aktuelne dimenzije, bliže teoretskim znanjima i iskustvima rešavaoca, pa se na kraju izvedenog zadatka oni osećaju obogaćenim novim saznanjima, potrebnim za borbu sa stranim obaveštajnim službama, što je i krajnji cilj primenjene obuke u celini.

Prethodno detaljno proučavanje opštevojnog taktičkog zadatka (na kome se razrađuje bezbednost) značajno je jer od toga najneposrednije zavisi uklapanje celokupne razrade bezbednosti u situaciju koju taj zadatak nudi. Tek na osnovu pravilno shvaćenih ideja obeju strana u opštevojnem delu zadatka moguće je postaviti pitanje: šta će u datoj situaciji raditi obaveštajna služba „plavog” da bi najefikasnije pomogla ostvarivanju ideje svoga komandovanja, odnosno šta mora preduzimati sistem bezbednosti „crvenog” da bi efikasno predupredio ili se suprotstavio takvoj obaveštajnoj aktivnosti „plavog” i na taj način doprineo realizovanju ideje svoga komandovanja? Drugim rečima, to znači da se ne proigravaju takvi problemi bezbednosti koji bi bili van okvira i preseka opštevojne situacije date u taktičkom zadatku na čijem se fonu razrađuje bezbednost.

Ako pretpostavljeni starešina prethodno prouči taktički zadatak (pre nego što je postavio uslove za razradu bezbednosti), razrađivačima će biti olakšan posao i pretpostavljeni će im moći više pomoći.

IZRADA DOKUMENATA ELABORATA

Naša pravila nisu striktno propisala sve obrasce za razradu dokumenata o bezbednosti, što u praksi otežava rad. Dosadašnje iskustvo upućuje na njih, makar se pri tome pribegavalo i improvizacijama. Bez određenog sistema međusobno povezanih dokumenata nemoguće je uobličiti jedan zaokrugljen proces radnji i postupaka, a bez toga je opet nemoguće sistematsko i postepeno sticanje znanja u procesu izvođenja taktičkog zadatka. Iz tih i sličnih razloga, pri razradi bezbednosti mora se ići na određene dokumente, kao što je slučaj i pri razradi opštevojnog taktičkog zadatka.

Izrada dokumenata elaborata mora početi postavljanjem *opšte i posebne zamisli dejstva strana* (u daljem tekstu: *opšta i posebna dejstva*). Poznato je da se ovi dokumenti mogu raditi tekstualno i grafički — na karti. Praksa nalaže da se dokumenti iz bezbednosti obavezno razrađuju tekstualno, s tim što se neki podaci mogu predstavljati i grafički. Kao i u opštevojnem delu elaborata, ovi dokumenti predstavljaju startnu osnovu za dalju razradu, zbog čega se moraju pažljivo raditi, formulišući postavke u njima nakon svestranih diskusija razrađivača. Ti dokumenti veoma mnogo znače pretpostavljenom starešini, ili organu koga on ovlasti, pri pregledu i odobravanju zadatka, kao nastavniku za analizu sa rešavaocima.

U opštim i posebnim dejstvima, kao pravilo moglo bi se uzeti da treba razraditi bezbednost sa dva, pa čak i za tri stepena više od stepena jedinice koja se proigrava. Ovo uslovljava ne samo organizacija i formacija obaveštajno-izviđačkih snaga i sredstava „plavog”, već i sadržaj nastavnih pitanja za izradu zadatka. Tako, npr., ako se na nivou puka želi razraditi nastavno pitanje iz oblasti sabotaže ili diverzantske aktivnosti, u opštim dejstvima za „plavog” mora se ići sve do stepena na kome se takva dejstva planiraju, a to znači sve do korpusa. To pogotovo važi za razradu agenturne aktivnosti, jer je opšte poznato da se ona u armijama gotovo svih zemalja ne spušta ispod nivoa armije ili korpusa.

Sadržaj ovih dokumenata, načelno, može biti izražen u tri tačke: presek dosadašnjeg stanja, zadaci u predstojećim dejstvima i angažovanje snaga. Veoma je značajno pri formulisanju ovih tačaka ne gubiti iz vida da one moraju predstavljati transformirana nastavna pitanja, odnosno da u njima ne bi smelo biti drugih postavki koje nisu u neposrednoj vezi sa datim nastavnim pitanjima. Tako, ako jedno od nastavnih pitanja ističe zaštitu tajnosti i morala, prva tačka opštih dejstava za „plavu” stranu morala bi u najopštijim crtama izraziti ono čime obaveštajni organ igrajuće jedinice „plavog” do određenog vremena raspolaže o snagama „crvenog” koje se pripremaju za borbena dejstva. Na primer, obaveštajno odeljenje 5.K „plavog”, aktivnošću pridatih i potčinjenih organa i jedinica (obaveštajni potcentar, grupe specijalista, odredi prepadnih snaga, izviđački bataljon korpusa, avijacija KoV, obaveštajno-izviđačke snage potčinjenih jedinica) do 12.00 10.0 prikupilo je podatke o rasporedu snaga „crvenog” na pravcima... 0 snagama „crvenog” severno od linije... Obaveštajno odeljenje 5.K dobija od pretpostavljene komande samo najosnovnije podatke.

Analogno takvom preseku konkretnog stanja u drugoj tački opštih dejstava za „plavu” stranu formulišu se naredni zadaci radi prikupljanja detaljnih podataka o snagama „crvenog”. Na primer, u vremenu od 12.00 10.0 do 06.00 13.10 celishodnom upotrebom raspoloživih obaveštajno-izviđačkih organa i jedinica prikupiti što detaljnije podatke o jačini, rasporedu i namerama „crvenog” u zoni... Naročitu pažnju obratiti na dovođenje i grupisanje snaga „crvenog” na pravcu... kao i na VP raketnih jedinica. U okviru ovih zadataka blagovremeno postaviti odgovarajuće zahteve obaveštajnom odeljenju pretpostavljene komande, potcentar obaveštajne službe u taktičkoj avijaciji.

U trećoj tački ovog dokumenta, u skladu sa principima upotrebe obaveštajno-izviđačkih snaga „plavog”, preciziraju se zadaci po jedinicama: izviđačkoj avijaciji, agenturi obaveštajnog potcentra, prepadnim snagama, oklopno-izviđačkim snagama itd.

Iste ove tačke, načelno, sadrže i opšta dejstva kod „crvenog”, s tim što se u prvoj konstatuje dosadašnje stanje o pitanju zaštite tajnosti i morala, u drugoj se formulišu zadaci s tim u vezi, a u trećoj dele zadaci, odnosno reguliše angažovanje raspoloživih snaga i sredstava celokupnog sistema bezbednosti u jedinici i na teritoriji. Tako, na primer, za ovo nastavno pitanje, prva tačka bi glasila: planskim angažovanjem elemenata sistema bezbednosti u jedinici i na teritoriji (komande, vojnički i starešinski sastav, organi bezbednosti i vojne policije 10. pd, organi vlasti, društveno-političke i radne organizacije, teritorijalne jedinice i centri javne i državne bezbednosti), kao i merana neposredne zaštite jedinica 10. pd ostali su nepoznati za „plavog” jačina, verovatna upotreba i sredstva nuklearne podrške ovih snaga „crvenog”, prikupljenih u širem rejonu... do 12.00 10.10. Poznato je samo to da se u rejonu... nalaze prikupljene sveže snage „crvenog”.

Analogno drugoj tački opštih dejstava kod „plavog” druga tačka kod „crvenog” bi, npr., glasila: komanda 10. pd je odlučila da

radi kontraobaveštajne zaštite starešina i vojnika i zaštite tajnosti dovođenja i grupisanja snaga po položajima i pravcima severno od linije... kao i zaštite morala jedinica u vremenu od 12.00 10.10 do izbijanja snaga „plavog” pred p'k odbrane, maksimalnim angažovanjem celokupnog sistema sistema bezbednosti u jedinicama i na teritoriji spreči obaveštajnoj službi „plavog” da blagovremeno prikupi podatke o našim snagama.

U trećoj tački, kao i kod „plavog”, preciziraju se zadaci jedinica, odnosno elementima sistema bezbednosti.

Međutim, ako se za nastavna pitanja uzmu diverzantska, sabotažna i psihološka dejstva, sadržaj navedenih tačaka u opštim i posebnim dejstvima bio bi analogan tim nastavnim pitanjima. Primera radi, navešćemo druge tačke opštih dejstava za „plavu” stranu iz jednog zadatka: na predlog načelnika obaveštajnog odeljenja, komandant 5. K je odličio: „Radi što efikasnije odbrane snaga korpusa na dostignutim linijama, sve raspoložive obaveštajno-izviđačke, diverzantske i propagandne snage i sredstva usmeriti prvenstveno na slabljenje napadne moći snaga „crvenog”, radi čega planirati i izvesti sabotaže u jedinicama „crvenog” i diverzantske akcije u njegovim bazama za snabdevanje i na važnijim objektima na komunikacijama. Istovremeno, uz angažovanje dela emigranata sa ovog terena, pripremiti veći broj grupa za eventualno ostavljanje u pozadini”.

Analogno ovako postavljenim zadacima od strane „plavog”, druga tačka opštih dejstava za „crvenog” glasila bi: „Komanda 8. K je odlučila da angažovanjem elemenata sistema bezbednosti u jedinicama i na teritoriji, onemogućiti neprijateljsku aktivnost u jedinicama korpusa, spreči diverzantska dejstva na sistem snabdevanja i u sadejstvu sa snagama bezbednosti teritorije pripremi se za likvidaciju eventualno ostavljenih obaveštajno-diverzantskih grupa „plavog” u toku borbenih dejstava”.

Iz ovih primera se vidi da se navedene tačke opštih i posebnih dejstava ne smeju shvatiti kao šablon, već da njihov sadržaj zavisi u prvom redu od nastavnih pitanja koja se u danom zadatku žele proigrati. To istovremeno znači da u svakom zadatku ne treba i praktično se ne mogu proigravati sve obaveštajno-izviđačke, diverzantske, specijalne i slične snage „plavog”, ili ako se proigravaju, to se čini uzgredno, radi celine zadatka, a detaljno se razrađuju samo snage čija aktivnost pruža logičnu vezu sa nastavnim pitanjima postavljenim u zadatku. Obukom, kroz veći broj zadataka, rešavalać će steći celovitu predstavu i znanje o tim snagama, odnosno uigraće osnovne radnje i postupke iz delokruga rada organa bezbednosti.

Napokon, pri razradi bezbednosti na fonu već gotovog taktičkog zadataka, prilikom postavljanja opštih i posebnih dejstava, ne sme se poremetiti opšti odnos snaga na kome su zasnovana sva taktička rešenja. Takva opasnost proizlazi otuda što se redovno jednoj i drugoj strani moraju dodavati one snage i sredstva kroz čiju će se aktivnost u borbenim dejstvima najbolje moći razigrati postavljena nastavna pitanja. To je, ujedno, i jedina intervencija koju raz-

rađivač po bezbednosti može da vrši na integralni tekst taktičkog zadatka. Inače, iskustva iz dosadašnje prakse upućuju na stav da, principijelno, u opštevojnim dokumentima ne bi trebalo ništa bitno menjati. Celokupan smisao razrade bezbednosti na fonu gotovog taktičkog zadatka sastoji se u tome da se sagleda i na najbolji mogućan način reši upravo ona bezbednosna problematika koja je karakteristična za situaciju u zadatku.

Kao potpuno nov dokumenat koji nije predviđen ni jednim našim pravilom jeste *plan obaveštajnog obezbeđenja „plavog“*. Nema sumnje da „plavi detaljno planira svoju obaveštajno-izviđačku, diverzantsku, sabotažu i drugu aktivnost. Zadatak je razrađivača da u tome što vernije i logičnije dočaraju taj plan, kako bi na osnovu njegove procene mogli što pravilnije predlagati protivmere.

Ovo je vanredno koristan dokument u elaboratu, bez obzira na to što ga rešavalac ne dobiva na ruke. On, u prvom redu, služi razrađivačima, jer se na osnovu njega, kroz ostale dokumente u elaboratu, lakše konkretizuje mogućna obaveštajno-izviđačka i druga aktivnost „plavog“. Sem toga, rad na ovakvom dokumentu dovodi razrađivače u situaciju da se moraju stavljati u ulogu „plavog“ i da ga moraju dobro poznavati, a u tome već leži jedna od krupnijih zaloga realnog postavljanja „plavog“. Kroz izradu ovog dokumenta dolazi do izražaja intervencija razrađivača koja doprinosi opštem kvalitetu zadatka.

Istovremeno, plan dobro dođe pretpostavljenom starešini ili organu koga ovlasti, da pregleda i odobri zadatak. Kroz njega se može detaljnije kontrolisati i sagledati realnost u postavljanju „plavog“, što je u svakom taktičkom zadatku veoma važno.

Rešavaocima se, plan pokazuje na analizi zadatka i tada će oni još jednom, na dosta preglednom dokumentu, moći uočiti celokupnu obaveštajno-izviđačku aktivnost „plavog“ u datoj taktičkoj situaciji.

S obzirom na sve rečeno, dokumenat ima izuzetno važno mesto i verovatno više od ostalih doprinosi razvijanju sposobnosti da se dočara mogućna aktivnost obaveštajne službe „plavog“. Upravo ta sposobnost je od izuzetne vrednosti za svakog organa bezbednosti.

Za izradu plana ne postoji ustaljen obrazac, ali se kao početna osnova može uzeti istoimeni plan iz našeg pravila o obaveštajnom obezbeđenju borbenih dejstava. Pri tome se, naravno, posebno akcentiraju one snage i sredstva „plavog“ koje su predviđene u opštim i posebnim dejstvima. On se izrađuje posle formulisanja tih dejstava.

Oblik i sadržaj plana uslovljeni su nastavnim pitanjima koja se žele u zadatku razraditi. Tako, npr., pri već navedenom nastavnim pitanju (zaštita tajnosti i morala) plan obaveštajnog obezbeđenja komande 5. K izgledao bi ovako:

ODOBRAVAM:
KOMANDANT
Čin, ime i prezime,
potpis, vreme

PLAN OBAVEŠTAJNOG
OBEZBEĐENJA
Komande 5.K os 1.10 do 13.10
Sekcije _____

Obrazac br. 1
»PLAVI«

OBJEKTI I ZADACI	Izviđanje iz vazduha (odobreno _____ a/p)	Posebni obaveštajni organi	Snage za prepadna dejsva	Ostale jedinice svojim snagama i sredstvima (korpusi, divizije, bri- gade vojnoteorijske komande i jedinice)	Tražnjem od prepo- stavljene k.d.e, k.d.i su- sednih i sudejstvjućih jedinica	Cena izvršenja zadatka
1	2	3	4	5	6	7

I. Nuklearno oružje

U PRIPREMI OPERACIJE
OD 12.00 10.10 DO 06.00 13.10.

1. Ustanoviti gde se nalaze VP raketnih jedinica 3.K „crvenih, skladišta i mesta montiranja bojovnih glava i VP art. za nuklearna i hemijska dejstva. Težišna dejstva organa za prikupljanje podataka usmeriti na širi rejon...

Četa avijacije
Kov 5.K

Obaveštajni potcentar
pri štabu 5.K

K-da odreda prepad-
nih snaga i k-da čete
iz sastava padobran-
skog bataljona

3.pd

K-da taktičke avija-
cije. Odobreno za
avio-podršku _____ a/p
dnevno

2. Otkriti pripreme i vreme nuklearne podrške snaga »crvenog« u odbrani sev. od linije...

II. Grupisanje snaga

1. Ustanoviti jačinu i sastav jedinica »crvenog« prikupljenih u širim rejonima južno od...
2. Ustanoviti vreme i pravce pokreta ovih snaga na pravcima koji iz širih rejonu... izvode na položaje za odbranu sev. od linije...
3. Ustanoviti jačinu i b/p snaga »crvenog za odbranu naročito na pravcima...

III. Sistem organizacije odbrane, utvrđivanja i zaprečavanja

1. Ustanoviti grupisanje snaga »crvenog« po pravcima...
2. Ustanoviti sistem utvrđivanja i zaprečavanja po položajima i pravcima, a naročito na pravcu...

IV. Komandna mesta i centri veza »crvenog«

1. Ustanoviti rejon razmeštaja KM i CV 3.K i potčinjenih mu jedinica

---

V. Avijacija i PVO »crvenog«

1. Ustanoviti baziranje i jačinu avijacije za podršku, kao i sistem PVO, naročito s obzirom na blizinu grada...
  2. Ustanoviti raspored i jačinu PVO, VP raketnih jedinica, očekujućih rejona okl. jedinica, PTO, KM i CV
-

VI. Sistem pozadinskog obezbeđenja »crvenog«

1. Ustanoviti raspored pozadinskih jedinica snaga »crvenog« u odbrani, lokaciju materijalnih rezervi i puteve dotura i evakuacije
-

Kao i u slučaju opštih i posebnih dejstava, tako se i pri izradi plana mora u principu ići za dva do tri stepena iznad igrajuće jedinice. U ovom slučaju to je plan obaveštajnog obezbeđenja korpusa. Sledeći, niži komandni stepen je divizija „plavog“ koja, međutim, ne radi plan obaveštajnog obezbeđenja, već plan izviđanja. U našem primeru, on bi načelno izgledao ovako:

Ako se radi o nastavnim pitanjima iz oblasti sabotažnih, diverzantskih ili psiholoških dejstava, plan obaveštajnog obezbeđenja „plavog“, po unutrašnjem sadržaju, znatno se razlikuje od navedenih primera. Ove razlike proizlaze, u prvom redu, otuda što se takve aktivnosti, načelno, planiraju na nivou armije i korpusa, a odgovarajuće snage iz sastava divizija i nižih jedinica mogu svojim dejstvima samo dopunjavati tu aktivnost. Zbog toga je praktičnije da se izbegne izrada planova na svim tim nivoima, jer bi to nepotrebno usložavalo proces izrade dokumentacije. Umesto toga dovoljno je da se samo napravi *izvod* iz plana obaveštajnog obezbeđenja više jedinice, s tim da se naglasi njegova diverzantska, sabotažno i psihološka komponenta. Radi ilustracije navodimo takav dokument iz već pomenutog zadatka:

PODACI O BEZBEDNOSTI — PRILOG UZ OSNOVNI ZADATAK

Za procenu situacije, organu bezbednosti su dostupni svi dokumenti jednog elaborata, kao uostalom i drugim organima komande. Pošto u svakom od njih ima podataka koji su značajni za njegovu procenu, nužno je da organ bezbednosti, pre procene, upoznata sadržaj ovih dokumenata. Između ostalog, oni će mu omogućiti da stekne jasnu predstavu o opštevojnoj situaciji, bez koje mu je

ODOBRAVAM:
KOMANDANT
Čin, ime i prezime,
potpis, vreme

PLAN IZVIĐANJA
K-de 3. pd od 10. do 13. 10

Obrazac br. 2
»PLAVI«

Sekcije _____

Snage i sredstva za izvršenje zadatka

OBJEKTI I ZADACI	Izviđačke jedinice, organi i čete avijacije Kov	Ostale jedinice svojim snagama i sredstvima/pukovi-laktičke grupe, bataljoni	Traženjem od pretpostavljene k-de, k-di susjednih i sudejst- vajućih jedinica	Cena zadatka izvršenja
1	2	3	4	5
I. Nuklearno oružje	U PRIPREMI NAPADA OD 12.00 DO 13.10			
1. Ustanoviti VP art. za nuklearna i hemijska dejstva. Težište usmeriti na šire regione:...	Snagama izviđačke čete i čete avijacije Kov	Snagama pukova TG i bataljona ubačenih za prepadna dejstva u pozadini »crvenog«	Snagama prepadnog odreda i padobranske čete koja dejstvuje u zoni napada 3. pd, u kom smislu postaviti zahteve	
II. Grupisanje snaga				
1. Ustanoviti jačinu i sastav kolone snaga »crvenog« u pokretu na komunikacijama:...				
2. Ustanoviti protezanje p/k I, II i III položaja »crvenog« za odbranu sev. od linije:... kao i jačinu i b/p snaga na ovim položajima.				
III. Sistem organizacije odbrane, utvrđivanja i zaprečavanja				
1. Ustanoviti stepen fortifikacijskih radova i sistem zaprečavanja u zahvatu I, II i III položaja, a posebno na I položaju sev. od linije...				
2. Ustanoviti sistem PVO, a naročito u zahvatu pravca:				
IV. Komandna mesta i centri veza				
1. Ustanoviti rejon razmeštaja KM i CV divizije, pukova i bataljona »crvenog«				
V. Avijacija i PVO »crvenog«				
1. Ustanoviti jačinu snaga za avio-podršku divizije »crvenog«				
2. Ustanoviti snage i sredstva PVO na I i II položaju, a naročito za odbranu VP art., KM i snaga na težištu odbrane				

ODOBRAMAM:
KOMANDANT

Čin, ime i prezime,
potpis, vreme

I Z V O D
IZ PLANA OBAVEŠTAJNOG
OBEZBEĐENJA
(diverzantska, sabotažna i psi-
hološka dejstva)
Komande 5.K od 1.4 do 5.4.
Sekcije _____

Obrazac br. 3
»PLAVI«

Snage i sredstva za izvršenje zadataka

1	2	3	4	5	6
OBJEKTI I ZADACI	Agenti i simpatizeri	Pridate snage iz sastava diverzantskog bataljona ar. n.ije	Počinjene jedinice svojim snagama i sredstvima (grupe komandosa, jedinice za psihološka dejstva i dr.	Avijacija KoV: Odeljak lake avijacije i Odeljak helikoptera opšte prakse	Tražanjem od pretpostavljene k-de susednih i sudejstvjućih jedinica

I. Sabotažna dejstva

U TOKU PRIPREME ODBRAMBENIH DEJST.

1. Izvršiti sabotažu na oruđima i municiji MAD 9.brbr »crvenog«
2. Izvršiti sabotažu na vozilima auto-voda 9.brbr »crvenog«

Obaveštajni podcen-tar pri štabu 5.K

II. Diverzantska dejstva

1. Izvesti diverzije rušenjem osetljivih objekata i postavljanjem nagaznih mina na komunikacije ...
2. Prepadnim dejstvima po manjim snabdevačkim kolo-nama na komunikacijama: ...

»Diverzantska grupa II« sa-stava 30 diver-zanata

Odeljak heli-koptera opšte namene
Pretpostav-ljena koman-ljena ojačava sa dva helikop-tera radi pre-bacivanja diver-zanata u re-jon dejstva

II. Psihološka dejstva

1. Pojačati propagadnu aktivnost proturanjem glasina o dolasku jakih snaga »plavog« i o velikoj podršci od strane mesnog stanovništva, rasturanjem letaka iste sadržine, kao i upotrebom elektronskih sredstava

Angažovanje grupa komandosa

U TOKU IZVOĐENJA ODBRAMBENIH DEJST

1. Izvesti diverzije rušenjem osetljivih objekata i postavljanjem nagaznih mina na komunikacije ...
2. Prepadima na manje snabdevačke kolone na komunikaciji: ... ometati snabdevanje snaga »crvenog« na frontu

Dve grupe komandosa od po 10 ljudi iz sastava 2.pp

Napomena: Zadaci navedeni pod I, II i III izvršavaju se i u toku odbrambenih dejstava.

nemoguće da dobro proceni situaciju o bezbednosti, ako uz osnovni zadatak, pored drugih, postoji i prilog — obaveštajni podaci. U njemu će on naći najviše novih, svežih podataka o snagama „plavog”, među kojima bi normalno trebalo da budu i podaci o obaveštajno-izviđačkim i sličnim snagama i sredstvima. No, i pored svega toga, njemu je za detaljnu procenu situacije potreban i prilog — podaci o bezbednosti — koji treba da se redovno nađu u elaboratu taktičkog zadatka.

Sadržaj ovog dokumenta, načelno, treba da obuhvati: podatke iz postojeće obaveštajno-izviđačke aktivnosti „plavog”, podatke o stanju igrajućih jedinica „crvenog” (o bezbednosti i podatke o teritoriji na kojoj se izvode borbena dejstva.

Analogno sadržaju opštih i posebnih dejstava, zajedno sa specifičnostima o kojima je napred bilo reči, u delu ovog dokumenta (u kome se daju podaci o dosadašnjoj aktivnosti) često se mora zahvatiti aktivnost obaveštajnih organa „plavog” za dva do tri komandna stepena više. Ovo se radi iz istih razloga koji su navдени u objašnjenju sadržaja opštih i posebnih dejstava. Konkretni podaci o ovoj tački direktno proizlaze iz opštih i posebnih dejstava „plave” strane, samo što su dati u onoj formi koja je najpribližnija pojavnim oblicima aktivnosti obaveštajne službe („plavog”) kada se ova izvodi prema zamisli formulisanoj u opštim dejstvima. Tako, npr., ako u prvoj tački opštih dejstava stoji: „Obaveštajno odeljenje 5.K „plavog”, aktivnošću pridatih i potčinjenih organa i jedinica...” (obaveštajni potcentar, grupa specijalista itd.), u prvoj tački ovog priloga, između ostalog može stajati i ovo: SDB... je obavestila da je u selu... 10.10 uhapsila agenta (obaveštajne službe „plavog”) koji je imao zadatak da prikuplja podatke o snagama „crvenog” u širem rejonu... Na dosadašnjem saslušanju ustanovljeno je da je poslednji izveštaj dostavio obaveštajnom potcentru pri štabu 5.K radijom u 03.00 10.10... Prema njegovoj izjavi, za naredni izveštaj je trebalo da prikupi podatke o pravcima i pokretu snaga „crvenog” iz sadašnjih rejona ka jugu.

Na sličan način se u prvu tačku priloga o bezbednosti transformiraju i ostali podaci iz opštih i posebnih dejstava za „plavu” stranu. To istovremeno znači da u ovoj tački ne treba da se nađu takvi podaci o aktivnostima obaveštajne službe „plavog” koji nemaju korena opštim i posebnim dejstvima.

Na osnovu ovih i podataka iz drugih priloga koji se normalno daju uz osnovni zadatak, organ bezbednosti u proceni treba da dođe do zaključka o mogućnoj aktivnosti obaveštajne službe „plavog” u predstojećim dejstvima. Kad se ta aktivnost kontinuirano nastavlja, tj. kad u predstojećim borbenim dejstvima pred obaveštajnom službom „plavog” stoje, uglavnom, isti ili slični zadaci kakve je izvršavala i u dotadašnjim dejstvima, rešavaocu neće biti teško izvršiti dobru procenu „plavog”. Međutim, ako je u osnovnom zadatku data takva prelomna situacija prema kojoj u predstojećim borbenim dejstvima pred obaveštajnom službom „plavog” stoje novi zadaci, za čije će izvršenje ona morati pribeći upotrebi novih snaga i sredstava, kao i primeni drugačijih formi i metoda, u prvoj

tački priloga (podaci o bezbednosti) moraju se dati takvi elementi na osnovu kojih će organ bezbednosti moći da procenom dođe do takvih zaključaka.

U formulaciji druge i treće tačke ovog dokumenta postupak je u principu potpuno isti. Pri tome, u tački o stanju u igrajućoj jedinici „crvenog” nema potrebe, kao što je to bio slučaj kod „plavog”, ići za dva do tri stepena iznad igrajuće jedinice. Organa bezbednosti te jedinice ne interesuje stanje u višoj ukoliko to nema bitnijeg uticaja na stanje u njegovoj jedinici. Zbog toga se, načelno, kod ove tačke i ne ide van okvira igrajuće jedinice.

U tački o stanju na teritoriji treba dati one podatke koji organu bezbednosti pružaju mogućnost da vidi i proceni sa čim još, pored elemenata sistema bezbednosti jedinice, može da računa i na teritoriju — u zoni borbenih dejstava. U koncepciji opštenarodnog rata, odnosno postojanja jedinica teritorijalne odbrane i koordiniranog funkcionisanja svih ostalih elemenata na teritoriji, ovo je vrlo značajno pitanje i zbog toga mu treba pokloniti punu pažnju. Najbolje je ako se u ovom delu priloga (podaci o bezbednosti) mogu prezentirati takvi podaci koji su približni stvarnom stanju na dotičnoj teritoriji.

Kao mogući izvori podataka koji se unose u prilog „podaci o bezbednosti” mogu se navesti: organi SDB-teritorije, organi bezbednosti susednih i sadejstvujućih jedinica, izveštaji potčinjenih komandi ili njihovih organa bezbednosti, kao i podaci dobijeni stalnom saradnjom i kooordinacijom sa svim ostalim elementima bezbednosti u jedinici. Jasno, je da se u svim slučajevima neće navoditi svi ovi izvori, već samo oni čije je pojavljivanje logično u datoj situaciji.

Svi podaci u ovom prilogu, kao što je već rečeno za prethodne dokumente, moraju biti podređeni datim nastavnim pitanjima. Nema nikakvog smisla u podacima o ovom prilogu navoditi organe bezbednosti, npr., na procenu stanja iz oblasti tajnosti, ako to nije jedno od nastavnih pitanja u tom zadatku. Drugim rečima, to znači da, ako jedno od nastavnih pitanja zahteva proigravanje oštrih formi neprijateljske aktivnosti u jedinici, u ovom prilogu svi podaci moraju biti prezentirani tako da rešavaoca navode na zaključak da je u datoj situaciji obaveštajna služba „plavog” pribegla ili da planira upravo takve forme aktivnosti.

U izboru i montiranju podataka o ovom prilogu treba imati meru, tako da podataka ne bude ni previše ni premalo, jer bi i jedna i druga krajnost otežavala procenu. To znači da načelno treba težiti da pitanja u prilogu budu reprezentativna, kratka, nedvosmišlena, realna i poučna.

U elaboratu taktičkog zadatka u kome se razrađuje bezbednost nema potrebe da se pismeno oformljuje celovita procena situacije. Dovoljni su samo *zaključci* procene. Razrađivači, u usmenom dijalogu, pre nego što formulišu zaključke, svestrano cene situaciju sa gledišta bezbednosti jedinica.

Zaključci iz procene načelno moraju zahvatiti procenu obaveštajno-izvidačkih, diverzantskih, specijalnih i drugih snaga „plavog”

vog", zatim procenu stanja bezbednosti i funkcionisanja sistema bezbednosti u igrajućoj jedinici i, na kraju, procenu teritorije — zone dejstva. U okviru ovih pitanja nužno je zahvatiti i procenu vremena i zemljišta, u onoj meri u kojoj oni, utiču na bezbednost jedinice. Međutim, ako su u opštevojnom delu elaborata detaljno procenjeni vreme i zemljište, u ovom dokumentu je dovoljno pozvati se samo na zaključke iz tih procena. Rešavaoci će upoznati te procene pre nego što pristupe proceni po bezbednosti, tako da je i metodski ovakav postupak ispravan.

U proceni obaveštajno-izviđačkih, diverzantskih, specijalnih i drugih snaga „plavog”, načelno treba konstatovati osnovne karakteristike dotadašnje aktivnosti, verovatne planove za predstojeća dejstva, snage i sredstva kojima igrajući obaveštajni organi raspolazu (formacijski, pridati i sadejstvujući), način i vreme njihovog angažovanja i, na kraju, realnu procenu mogućnosti i izgleda na postizavanje uspeha.

U proceni stanja igrajuće jedinice „crvenog”, pored ostalog, nužno je doveti u vezu razne pojavne oblike date u prilogu „podaci o bezbednosti”, zatim konstatovati kako funkcionišu elementi sistema bezbednosti, sagledati najvažnije zadatke i snage za njihovo izvršavanje i, na kraju, oceniti realne izgleda za izvršavanje borbenog zadatka igrajuće jedinice.

Na kraju, procenom stanja na teritoriji nužno je, u prvom redu, konstatovati kako funkcioniše sistem bezbednosti, snage sa kojima se realno može računati, način saradnje i koordinacije i, na kraju, oceniti mogućan uticaj na izvršenje predstojećeg zadatka snaga „crvenog”.

Na kraju ovog dokumenta formulišu se predlozi komandi za preduzimanje odgovarajućih mera bezbednosti. Pri tome je veoma značajno da kroz ceo ovaj dokument bude izražena težnja uočavanja i procenjivanja onih aktivnosti obaveštajne službe „plavog” koje bi mogle imati značajnijeg uticaja na izvršenje borbenog zadatka snaga „crvenog”. Analogno tome i predlozi koji se daju komandantu moraju se brižljivo odabrati i pripremiti, kako bi ih on mogao uzeti u obzir pri donošenju odluka za predstojeća dejstva.

Realizacija zaključaka i mera do kojih se procenom došlo u elaboratu taktičkog zadatka nije precizno regulisana postojećim pravilima. Ipak, komandno-štabna ratna služba dozvoljava mogućnost da se mere bezbednosti sprovedu kroz borbenu zapovest ili posebno naređenje — prilog borbenoj zapovesti. Ukoliko se kroz zadatak proigrava i vojna policija, njena upotreba se reguliše posebnim naređenjem.

Sprovođenje mera bezbednosti pomoću jedne tačke borbene zapovesti dolazi u obzir samo kad to borbena situacija zahteva, odnosno kad to komandant smatra celishodnim. To znači da i u formulisanju predloga komandantu, organ bezbednosti mora voditi računa o tome i predlagati takve mere koje su zaista od značaja za uspeh predstojećih borbenih dejstava cele jedinice. To mogu biti mere koje se odnose na jedno ili najviše dva celovita pitanja, koja je moguće kratko i jasno formulisati u jednoj tački borbene zapo-

vesti. Kad se preduzima više raznovrsnih bezbednosnih mera koje treba u dužem vremenskom periodu obaviti u jedinicama i na teritoriji, celishodnije je da se napiše posebno naređenje, kao i prilog borbеноj zapovesti. Sadržaj ovog naređenja, načelno se sastoji od dva dela: u prvom se daje kratak presek dosadašnje obaveštajno-izviđačke aktivnosti „plavog”, stanja igrajuće jedinice „crvenog” i stanja na teritoriji predstojećih borbenih dejstava, a u drugom se naređuju konkretne mere koje preduzimaju potčinjeni organi i jedinice.

Naređenje za upotrebu jedinice vojne policije unekoliko se razlikuje od ovog naređenja. Ono, načelno, sadrži kratke podatke o „plavom”, zadatak igrajuće jedinice „crvenog” u čijem je sastavu jedinica vojne policije, podatke o susedima, podatke o KM i, na kraju, precizno formulisane zadatke jedinicama vojne policije.

Pretežan deo posla oko razrade bezbednosti kroz taktičke zadatke završava se izradom dokumenata kroz koje se realizuju odedene mere bezbednosti (borbena zapovest ili naređenje po bezbednosti).

Kroz *dinamiku* (jedna ili dve supozicije) razrađuju se pitanja bezbednosti i predviđeni dokumenti osnovnog zadatka, ili se realizuje neko novo nastavno pitanje. To istovremeno znači da za dinamiku, načelno, nije potrebno razrađivati, makar i u malom, celokupnu dokumentaciju o bezbednosti, kao što je to rađeno u osnovnom zadatku. U praksi se pokazalo da je moguće i dovoljno da se sa nekoliko podataka kroz opštevojne supozicije inicira onaj problem iz bezbednosti koji se želi rešavati u dinamici. Analogno tome, bezbednosne mere se realizuju kroz kratka borbena naređenja koja komandant izdaje potčinjenim jedinicama.

Ako je za razradu bezbednosti izričito naglašeno da se određeni problem proigra upravo kroz dinamiku, potrebno je u elaboratu raditi supozicije o bezbednosti, kratke zaključke iz procene situacije i predloge za preduzimanje odgovarajućih mera. Pri izvođenju tako razrađenog zadatka, i od rešavaoca bi se zahtevalo da posebno ceni situaciju o bezbednosti i predlaže preduzimanje adekvatnih mera.

Pukovnici
Marko POTKONJAK,
Dušan VILIĆ

VOJNA PREVOŽENJA REKAMA

U vojnoj publicistici može se naići na sasvim oprečna mišljenja kada je reč o vojnim prevoženjima rekama.¹ Neki smatraju da je prevoženje na rekama složeno, sporo i da bi u ratu zahtevalo jake snage za zaštitu. Iz toga oni zaključuju da vojna prevoženja na rekama, po svojim karakteristikama, znatno zaostaju za železničkim i cestovnim saobraćajem, zbog čega ono može doći u obzir jedino u nuždi i to na kratkim odstojanjima. Drugi opet kažu, pozivajući se na iskustva iz II svetskog rata, da će se reke u ratu intenzivno koristiti za vojna prevoženja, jer kao rečne komunikacije² imaju neke prednosti pred drugim vrstama saobraćaja. Pre donošenja bilo kakvih zaključaka potrebno je, barem u osnovnim crtama, videti koje su dobre i loše strane vojnih prevoženja na rekama i zatim, ukratko, neka pitanja koja kroz pripremu i organizaciju prevoženja treba rešiti.

REČNO BRODARSTVO I PREVOŽENJE REKAMA

Naše rečno brodarstvo raspolaže velikim kapacitetima i velikim brojem raznovrsnih brodova koji su pogodni za vojna prevoženja, a posebno za prevoženja trupa i materijala. Jedan deo, za armiju naročito potrebnih brodova, bio bi neposredno angažovan u narodnoj odbrani (u sastavu rečne ratne flotile), dok bi preostali (najveći) deo uvek bio na raspolaganju za vojna prevoženja. Da bi se dobila približna slika o mogućnostima rečnih brodova, evo nekoliko podataka.

U sastavu brodarskih preduzeća ima ukupno oko 1000 brodova (osim dereglija), od čega 247 tegljača (potiskivača), 629 šlepova i

---

¹ Vojna prevoženja rekama podrazumevaju sva prevoženja za potrebe oružanih snaga, dok rečni saobraćaj obuhvata vojna prevoženja i prevoz druge robe i putnika, održavanje rečnih plovnih puteva, pristaništa i luka, organizaciju brodarskih preduzeća i ustanova za izgradnju, eksploataciju i bezbednost plovidbe.

² Rečnu komunikaciju čine ukrcna i iskrcna mesta na reci, pravci plovidbe i rečni brodovi.

barži različite nosivosti i namene, 21 motorni teretnjak sa 6472 t nosivosti, 137 tankera za prevoz goriva sa 122880 t nosivosti, 18 putničkih brodova (s hidrokrlinim), 96 skela na motornu vuču, nepoznat broj skela na vesla, oko 200 drvarica (dereglijia) bez motora, sa ukupno 12964 t nosivosti i veliki broj motornih čamaca (u evidenciji). Tegljači mogu da prevoze do 500 vojnika sa opremom, na kraće udaljenosti, šlepovi i barže 500—1000 vojnika ili do 1000 t materijala. Neki šlepovi i teretnjaci mogu da prevoze i laka vozila (do 10 vozila nosivosti 1,5 tone). Skele na motornu vuču mogu da prevoze preko reke do 300 vojnika ili 4 vozila, dok skele na vesla mogu da prevoze 30—40 vojnika. Kapacitet putničkih brodova iznosi 2300 ljudi, ostalih brodova oko 320000 ljudi ili 400000 t nosivosti. Od raspoloživih brodova može se formirati oko 100 povorki sa 6 šlepova (1 tegljač i 4—6 šlepova — barži). Svaka povorka može da preveze materijala koliko 4—6 železničkih vozova od po 50 vagona ili na kraće daljine do 6000 vojnika.

Vojna prevoženja (i rečni saobraćaj u celini) nisu osetljiva na neprijateljska dejstva iz vazduha više od ostalih vrsta saobraćaja. Brodove i manje povorke relativno je lako maskirati uz rečne obale, a kada plove danju, moguće je takođe poduzeti neke mere maskiranja. Vojna prevoženja noću pružaju znatno veći stepen bezbednosti i zato će prevoženje noću biti redovna pojava. Ako u vazдушnom napadu brodovi nisu potopljeni, mogu da nastave sa plovidbom, jer plovni put nije oštećen. Prekid i duži zastoji zbog dejstva iz vazduha su ređi i ne odražavaju se na širokom području, jer se vojna prevoženja mogu odvijati bez uređenih pristaništa, složениh i velikih objekata i uređaja za upravljanje na obalama i u uslovima nesigurne ili potpuno prekinute veze (što nije slučaj, na primer, na železnici).

Na našim plovnim rekama moguće je da se brodovi i povorke istovremeno kreću u oba pravca. Iako je plovni put na reci podložan promenama, njegova širina na našim rekama omogućuje da se brodovi i povorke slobodno mimoilaze, pretiču, zaustavljaju i mogu ploviti jedan iza drugog na vrlo maloj udaljenosti. Izuzetno, na pojedinim mestima, kod niskog vodostaja, ostrim zavojima, ispod mostova, u Đerdapu, u kanalima i kod pojedinih plićaka, povorke se ne mogu mimoilaziti, što opet ne predstavlja veću poteškoću, jer je plovidba regulisana znakovima na obalama reke i uvek postoji mogućnost da se učesnici u saobraćaju blagovremeno sporazumeju o prolasku kroz ova područja. Prema tome, kretanje brodova, kada jednom otplove s obale, nije više regulisano kao, na primer, na železnici, ali zahvaljujući velikoj širini plovnog puta i njegovoj obeleženosti, saobraćaj se nesmetano može odvijati u oba pravca. Zbog toga reke imaju veliku propusnu moć i omogućuju intenzivan saobraćaj svim vrstama rečnih brodova.

Za rečni saobraćaj vezano je najmanje ljudi. Dok u železničkom saobraćaju učestvuje oko 140000, u cestovnom 50000, u rečnom saobraćaju radi svega 8500 ljudi. To garantuje da rečni saobraćaj u ratu neće pretrpiti znatnije izmene i što je naročito važno za ratne uslove, organizacija plovidbe na rekama je jednostavna i

time je manje osetljiva na razne poremećaje i neprijateljska dejstva. Zatim, brod je sposoban da prevozi i sa smanjenom posadom. Komandni kadar na brodovima međusobno se zamenjuje, a postoje i široke mogućnosti za regrutovanje rezervnog kadra. Manje ljudi, kao što smo videli, ne znači i manje mogućnosti za prevoženje, jer za prevoženje iste količine robe u železničkom saobraćaju potrebno je oko tri, a u putnom saobraćaju dvadeset puta više ljudi.

Prevoženje rekama je jeftinije, a time i ekonomičnije. Troškovi prevoza su niži za 50% od troškova na železnici i oko 300% od troškova putnog saobraćaja. Upoređivanjem mogućnosti jedne KS na putu, železnici i reci, očita je prednost vuče na reci (gotovo za 8 puta u odnosu na železnicu). To se može videti iz ovih primera: ako tegljač nizvodno može da tegli do 14 šlepova (takvih tegljača mi imamo), a svaki šlep neka je nosivosti oko 600 t, to znači da odjednom tegljač (potiskivač) može da tegli oko 8400 t tereta. Za prevoz ove robe železnicom potrebno je 15—20 lokomotiva i 840 vagona. Nosivost jednog teretnjaka od 1000 t jednaka je nosivosti železničke kompozicije od 50 dvadesettonske vagona. Ekonomičnost se postiže, između ostalog, primenom povorki šlepova (barži) bez pogona i posadom na njima od 2 do 3 kormilara ili su tegljenice bez posade (barže), malobrojnom posadom na tegljačima, malim brojem ostalog osoblja angažovanog oko prevoza i dr. Iako održavanje plovnih puteva zahteva povremeno velika finansijska sredstva, u celini, rečni saobraćaj i vojna prevoženja na rekama su jeftiniji od drugih vrsta saobraćaja.

Ovo su, dakle, prednosti vojnih prevoženja rekama.

Međutim, vojna prevoženja rekama imaju i nedostataka.

U odnosu na ostale vrste saobraćaja vojna prevoženja rekama su sporija, zbog čega nisu pogodna za prevoženje jedinica, tehnike i ratnog materijala koji moraju brzo da stignu na odredište. U celini, brzina prevoženja je za oko osam puta manja nego što je na železnici. Brzina rečnih brodova je različita: hidrokrilni brodovi³ mogu ploviti nizvodno 60—70 km/č (uzvodno 40 km/č). Putnički brodovi⁴ plove nizvodno do 28 km/č, tegljač sa 6 punih šlepova uzvodno 60—10 km/č (nizvodno 14—20 km), potiskivač sa 6 barži od 1250 t uzvodno 12 km/č, motorni čamci uzvodno 10—20 km/č itd. Brzina tegljača (potiskivača) je veća kada su bez teglja, ali je još uvek manja u odnosu na ostala sredstva prevoženja.

Miniranje reka rečnim minama od strane neprijatelja može znatno da uspori i oteža, a u izvesnim situacijama i da prouzrokuje prekidanje rečnog saobraćaja. Smatra se da je na jedan kilometar plovnog puta na Dunavu dovoljno položiti 8 na dnu ležećih mina ili 2—3 mine na 300—500 m širine plovnog puta (radijus dejstva mine 50—200 m) i da saobraćaj na tom delu bude potpuno paralisan. Koliko mine mogu usporiti plovidbu na rekama, pokazuju primeri iz II svetskog rata. Rečna ratna flotila Jugoslavije položila je u

³ Manji hidrokrilni brodovi prevoze 64, a veći do 300 putnika.

⁴ Putnički brodovi imaju dužinu oko 85 m i širinu oko 10 m, zbog čega neće biti upotrebljivi za prevoženja u ratnim uslovima.

aprilskom ratu u Dunav na mađarskoj i rumunskoj granici 200 rečnih sidrenih mina. To je Nemcima za sedam dana ukočilo saobraćaj u pripremama za napad na SSSR. Na delu Dunava koji prolazi kroz našu zemlju, saveznici su 1944/45. u 18 noćnih polaganja bacili 938 na dnu ležećih mina, koje su potopile 86 i oštetile 63 broda. U to vreme saobraćaj na Dunavu opao je za 70%, a više puta bio je i prekinut. Prilikom povlačenja Nemci su takođe u našem delu Dunava položili 110 na dnu ležećih mina i puštali niz reke veliki broj lutajućih mina kako bi otežali dejstva Dunavske flotile SSSR i prekinuli snabdevanje sremskog fronta i Beograda. Rečni saobraćaj se, po pravilu, obustavlja čim postoji sumnja da je neprijatelj položio u reku mine, ne čekajući, dakle, na brod naiđe na minu i potone (da se ošteti). Prema tome, mine predstavljaju stvarnu (kada su položene) i potencijalnu opasnost (kada se sumnja da su položene), barem za kraće vreme dok se ne utvrdi da na plovnom putu nema mina. Polaganje mina avionima ne predstavlja složenu operaciju i zato se može pretpostaviti da će neprijatelj poduzimati minska dejstva zavisno od uloge rečnih komunikacija u ratu, što znači da će opasnost od mina biti veća ukoliko i vojna prevoženja budu intenzivnija. Upravo zbog toga smatra se da razvijenom rečnom saobraćaju najveća opasnost dolazi od mina. Međutim, potrebno je imati u vidu dva momenta: prvo, za polaganje većeg broja mina koje mogu da ugroze rečni saobraćaj protivnik treba da angažuje i veće avijacijske snage i, drugo, rečna ratna flotila ima snage koje sistematski i neprekidno tokom rata organizuju protivminsku odbranu rečnih komunikacija.

Dakle, protivnik će koristiti svaku priliku da neprimetno minira reke, a postojeće snage rečne ratne flotile, uz primenu raznih mera zaštite, vode neprekidnu borbu protiv mina.

Rušenjem mostova i hidrotehničkih postrojenja na rekama može se takođe prekinuti saobraćaj. Da bi srušeni most prekinuo saobraćaj, njegova konstrukcija mora pasti na plovni put i to po celoj širini, jer, u protivnom, pojedinačni brodovi i manje povorke mogu i dalje ploviti ispod mosta. Rušenje hidrotehničkih postrojenja može, pored prekidanja saobraćaja, da nanese ogromnu štetu privredi i stanovništvu. Pregrađivanje plovnog puta usled rušenja mostova može da blokira izvestan broj trgovačkih brodova, ali je i dalje omogućeno da se vojna prevoženja između prepreka normalno odvijaju.

Vojna prevoženja ne mogu se vršiti u svako doba godine i na svakom mestu. Zimi, kada se iznad reke spuste guste magle, prevoženje je otežano, a pojavom leda mora se prekinuti. S obzirom da se naše reke retko zamrzavaju, opasnost uglavnom preti od santi leda koje se kreću nizvodno iz severnih predela, ali zahvaljujući dobroj organizaciji saobraćaja i obaveštavanju brodova o situaciji na rekama, prekidi plovidbe usled leda sve su kraći. U ostalim dobima godine poteškoće mogu da nastupe usled suviše visokog ili niskog vodostaja i poplava. Svako mesto na obali nije pogodno za

prevoženje. Da bi deo obale poslužio za prevoženje, neophodno je da postoje pristupni putevi do obale, nagib obale mora da omogući ukrcavanje (iskrcavanje) tehnike i dr., da je moguće u neposrednoj blizini maskirati jedinice. Na našim rekama postoji dosta gusta mreža uređenih i neuređenih pristaništa i veliki broj registrovanih skelskih prelaza⁵ s uređenim rampama vezanim za postojeću putnu mrežu. Ostaje, međutim, činjenica da je prevoženje teške tehnike van uređenih mesta skopčano sa nizom poteškoća, dok je prevoženje ljudstva moguće gotovo na svakom delu reke. Organizacija prevoženja sa uređenih delova obale nije složena. Svakako da prevoženje sa neuređenih delova reke zahteva bolju pripremu i organizaciju, ali nije toliko složeno da je neprihvatljivo u ratnim uslovima.

Osnovna slabost vojnih prevoženja rekama je mala brzina brodova i stalna opasnost od neprijateljskih mina. Međutim, bilo bi sasvim pogrešno izolovano posmatrati navedene uslove, bez obzira da li se radi o prednostima ili nedostacima prevoženja rekama. U celini, za rečni saobraćaj (i vojna prevoženja) može se reći da je žilav i teško ga je potpuno prekinuti na većem delu i za duže vreme, posebno, kada postoje u ratu spremne snage koje će ga obezbeđivati. U našim uslovima, kada je moguće koristiti brodove različitih veličina koje je moguće maskirati i nije potrebna posebna zaštita iz vazduha, realno je pretpostaviti da će, i pored nedostataka, postojati povoljni uslovi koji omogućavaju prevoženje rekama. Rečne komunikacije ne mogu da zamene druge vrste komunikacija, ali ih mogu dopunjavati, a u određenom vremenu i području mogu biti jedino sposobne komunikacije. Rečnim komunikacijama, prvenstveno kada su u pozadini, može se pothranjivati front ratnim materijalom i dovoditi sveže jedinice. Sem toga, može se izvoditi manevar i izvlačiti jedinice, evakuisati i snabdevati stanovništvo, gradovi, privreda itd. Time se, pored ostalog, može objasniti intenzivan rečni saobraćaj za vreme prošlog rata.⁶ Prema tome, vojna prevoženja rekama ne smeju se pretpostaviti drugim vrstama saobraćaja, ali je isto tako neprihvatljivo da u novim uslovima rata nisu moguća.

Rekama se može prevoziti trgovačkim i brodovima rečne ratne flotile. Do sada je bilo reči o prevoženju trgovačkim brodovima da bi se uočile mogućnosti naše trgovačke flote, jer se ona, s obzirom

---

⁵ Na Savi ima 51 i Dunavu 33 stalna skelska prelaza koji na obema obalama imaju uređene rampe vezane za putnu mrežu.

⁶ Za potrebe Nemačke plovilo je godišnje Dunavom, prosečno 5000—8000 šlepova, od čega je 60% prevozilo ratni materijal, prehrambene proizvode i prevezlo 40000 t brodova i podmornica u delovima. Dunavska flotila SSSR prevezla je 785550 vojnika, 1428 tenkova, 31205 automobila, 179 oklopnih kola, 106828 konja, 5195 topova, 44425 t municije, 310205 t goriva i ostalog materijala itd. Naša rečna ratna flotila, formirana novembra 1944., prevezla je rekama do kraja rata 344514 vojnika, 2500 motornih vozila, 11292 zaprežnih kola, 35 tenkova, 2600 oruđa, 2300 konja i 7300 t raznog materijala.

na raspoloživi broj i kapacitete, može u velikoj meri angažovati u ratu za vojna prevoženja. Sve dobre i loše strane vojnih prevoženja rekama, o kojima je bilo reči, odnose se, u osnovi, i na prevoženja brodovima rečne ratne flotile. Međutim, potrebno je naglasiti da su to specijalno građeni brodovi za prevoženja, manjih su dimenzija od većine trgovačkih brodova i imaju manju siluetu, naružani su protivavionskom artiljerijom i zbog toga su upotrebljiviji za vojna prevoženja. Ovi brodovi imaju ravno i pojačano dno, na prednjem delu široka i čvrsta desantna vrata (most) koja se posle pristajanja na obalu otvaraju i preko njih se ukrcava (iskrcava). Zbog toga mogu pristati na neizgrađenu obalu, imaju dobra manevarska svojstva i veću brzinu od trgovačkih brodova. Zato su ovi brodovi prvenstveno namenjeni za prevoženje tenkova, teških artiljerijskih oruđa i druge tehnike.

Trgovački brodovi su pogodniji za prevoženja duž reka, a brodovi rečne ratne flotile preko reka. To je i razumljivo kada se ima u vidu karakter borbenih dejstava u zahvatu reka. Od rečne ratne flotile se traži da za kratko vreme prebaci s jedne na drugu obalu kompletne jedinice. Zato rečna ratna flotila ima u svom sastavu brodove namenjene upravo za ovakva prevoženja, dok bi prevoženje trgovačkim brodovima zahtevalo izvesne adaptacije kada je u pitanju prevoženje teške ratne tehnike. Trgovački brodovi su pogodni a prevoženje ratnog materijala i ljudstva, lakše tehnike i vozila, goriva, municije itd.

Prevoženje duž reke, za razliku od poprečnih prevoženja, je jednostavnije, jer se sve ređe događaju samo jedanput (ukrcavanje, plovljenje duž reke i iskrcavanje). Zbog toga su uticaji objektivnih faktora (doba dana, meteorološki uslovi), znatno manji nego kod prevoženja preko reke gde se te radnje nekoliko puta ponavljaju. Ova prevoženja, međutim, zahtevaju rešenje nekoliko važnih pitanja: da li prevoziti pojedinačnim brodovima ili povorkama, sastav i raspored brodova u povorci, kako organizovati borbenu obezbeđenje na maršu, treba li prethodno izvršiti protivminsko izviđanje plovnog puta i dr. Planiranje i priprema prevoženja, izbor i uređenje mesta prevoženja, organizacija ukrcavanja i iskrcavanja itd., podleže istim zahtevima kao kod prevoženja preko reke, samo što traje kraće vreme. Zbog toga će se u daljem tekstu uglavnom govoriti o prevoženju preko reke i to brodovima rečne ratne flotile, iako se, kako je već rečeno, obavlja i trgovačkim brodovima, uz neke specifičnosti koje proizilaze iz tehničkih osobina pojedinih brodova.

Za svako vojno prevoženje bitno je da se izvrši brzo i u tajnosti, zbog čega prevoženje većih jedinica, načelno, otpočinje i završava se noću. Manja prevoženja mogu se izvršiti i danju, ali je neophodno poduzeti opsežnije mere maskiranja (pokriveno ukrcavanje i iskrcavanje, plovljenje bliže obali, maskiranje, prevoženje manjim i pojedinačnim brodovima i dr.). Brzina prevoženja

zavisi od nekoliko faktora: izvežbanosti jedinice koja se prevozi, doba dana i godine i meteoroloških uslova. Broj brodova i izvežbanost brodske posade utiču na brzinu. Najpovoljniji uslovi za prevoženje su u vreme vedrih noći, kada su obale reke suve i pristupni putevi od tvrdog materijala, kod srednjeg vodostaja i ako je prevoženju prethodila priprema koja mora biti potpunija što su mesta prevoženja prethodno slabije uređena. Takvih, gotovo idealnih uslova najčešće u ratu neće biti. U ratu, kiša, noć, vetar, zima, sneg, blato, slabi putevi, nedovoljno vreme za pripremu i slaba organizacija mogu ozbiljno da uspore prevoženje. Zato je kod planiranja i proračuna prevoženja neophodno predvideti sve okolnosti koje mogu da utiču na prevoženje.

Trajanje prevoženja zavisi od potrebnog vremena za ukrcavanje i iskrcavanje i vremena kao funkcije dužine puta i brzine brodova. To je osnovna zakonitost koja se može primeniti u svim situacijama, ali je isto tako u praksi odomaćen pojam „tura prevoženja” koji šire objašnjava ovu zakonitost. Dakle, jedna tura prevoženja obuhvata sledeća vremena: vreme potrebno za ukrcavanje, isplovljenje broda, plovljenje preko reke, pristajanje radi iskrcavanja, iskrcavanje, isplovljenje, plovljenje praznog broda preko reke i pristajanje radi ponovnog ukrcavanja. Trajanje jedne ture zavisi od nekoliko faktora. Srednja norma na reci širine 300 m, kod povoljnih vremenskih uslova i noću kreće se 30—50 minuta. Najviše vremena ide na ukrcavanje, ali na širokoj reci to može biti plovljenje preko reke, u izvesnim situacijama iskrcavanje, iako se smatra da je za to potrebno najkraće vreme. Ako je za prevoženje jedne jedinice potrebno izvršiti 17 tura (dobije se na osnovu kapaciteta krcanja pojedinog broda), onda će prevoženje jednim brodom trajati od 8 sati i 30 minuta do 14 sati i 10 minuta, pod uslovom da u toku prevoženja ne bude dužih zastoja. Prema tome, nije svejedno s kakvim se normama ulazi u proračun i zato je potrebno prikupljati norme iz vežbi i stalno ih u praksi proveravati. Na osnovu raspoloživih brodova i potrebnog vremena za prevoženje jedne ture, može se doći do važnih zaključaka: pre svega, da li se prevoženje može izvršiti u određenom vremenu, koliko se ljudstva i tehnike može prevesti na drugu obalu u toku jedne noći itd. Na isti način se proračunava prevoženje sa trgovačkim brodovima, s tim što su norme nešto veće. Dovođenje jedinica u rejone ukrcavanja i njihovo odvođenje iz rejona iskrcavanja mora se takođe uzeti u račun, naročito, ako se prevozi u toku noći.

PRIPREME I PREVOŽENJE

Mnoge poteškoće koje mogu da ometaju prevoženje mogu se otkloniti blagovremenom pripremom u jedinici koja se prevozi, kao i pripremanjem brodova koji prevoze. Što su uslovi za prevoženje složeniji, to priprema i organizacija moraju biti detaljniji, da bi se prevoženje odvijalo bez zastoja i za što kraće vreme. Zbog toga je jedino pravilno ići na kraće norme i solidnije pripreme.

U pripremi za prevoženje treba predvideti:

— rejon ukrcavanja, mesta prelaza, tačke ukrcavanja i rezervna (pomoćna) mesta prelaza;

— inženjerijsko uređenje mesta prelaza;

— komandanta prevoženja koji rukovodi prevoženjem i komandante mesta prelaza preko kojih se odvija ukrcavanje, odnosno iskrcavanje;

— jedno odeljenje ili vod vojnika za neophodne radove na mestima prelaza;

— grupu za izvlačenje tehnike (1 tegljač i grupu vojnika) na tačkama iskrcavanja, a po potrebi i ukrcavanja;

— vojne saobraćajce koji će regulisati dovođenje i odvođenje jedinica, i

— sredstva veze (obično radio-stanice) na mestima prelaza.

Rejon ukrcavanja treba da obuhvati obalu reke u dužini 5—6 km. U jednom rejonu ukrcavanja obično se uređuje 2 ili više mesta prelaza. U slučaju opasnosti od NU, neophodno je da su mesta prelaza udaljena jedno od drugog oko 2 km. Na jednom mestu prelaza uređuje se 1 ili više tačaka ukrcavanja (iskrcavanja) koja su međusobno udaljena oko 150—300 m. Prema tome, deo obale na koji pristaje brod naziva se tačka ukrcavanja (iskrcavanja). Obično širina tačke ukrcavanja treba da iznosi do 20 m. Broj mesta prelaza i tačaka ukrcavanja zavisiće od broja raspoloživih brodova, širine reke (što je reka uža, potrebno je pripremiti više tačaka), veličine i sastava jedinice koja se prevozi i obučenosti brodske posade. Obično se priprema isti broj tačaka ukrcavanja i iskrcavanja, ali povoljnije je imati više tačaka ukrcavanja, jer je iskrcavanje, po pravilu, lakše i brže od ukrcavanja. Rezervno mesto prelaza sa 1—2 tačke ukrcavanja uređuje se nekoliko kilometara od rejonu ukrcavanja. Mesta prelaza obavezno se maskiraju. Ovo bi bila načelna šema rejonu ukrcavanja za veća prevoženja. Kod manjih prevoženja ona je svakako prostija i često se svodi na pripremu 1—2 tačke ukrcavanja i iskrcavanja.

Inženjerijsko uređenje mesta prelaza zahteva dosta vremena, snaga i sredstava. Zbog toga se vrši u miru, jer u ratu, naročito kada se reke nađu bliže ili u zoni borbenih dejstava, neće biti uslova da se solidno pripreme, ako se, dakle, u ratu računa na veći broj uređenih mesta prelaza može doći do situacije da se prevozi na manje podesnom i neuređenom delu obale reke. Inženjerijsko uređenje mesta prelaza mogu izvršiti jedinice teritorijalne odbrane ili delovi operativnih jedinica, ali odgovornost za uređenje mesta prelaza snosi i jedinica koja se prevozi. To znači da u pripremi prevoženja treba predvideti uređenje mesta prelaza koje, zavisno od uslova, može biti različitog stepena. Ono obuhvata: produžavanje pristupnih puteva do mesta prelaza i uređenje obale za lako iskrcavanje i odvođenje jedinica; uređenje i obeležavanje tačaka ukrcavanja (iskrcavanja); uređenje mesta za sredstva veze; izvidanje rečnog dna radi otkrivanja mina koje leže na dnu i drugih prepreka koje mogu ometati pristajanje brodova i dr. Mesto prelaza se

temeljito uređuje kada se prevozi u složenim meteorološkim uslovima. Tada ne treba štedeti materijal, jer se često dogodi da jedno zaglavljeno vozilo ili oruđe ometa ukrcavanje (iskrcavanje) ostalih. Tečke ukrcavanja neophodno je obeležiti usmerenim svetlom i to tako što se na jednu tačku ukrcavanja (iskrcavanja) postavi samo jedno svetlo, a ako su blizu jedna druge, onda se svetlima mora označiti leva i desna granica. Svetla mogu biti različite boje, ali dobro je levu stranu obeležiti crvenim, a desnu zelenim svetlom (jer na brodu crvena boja označava levu, a zelena desnu stranu).

Kroz pripremu prevoženja, pored navedenih radnji, potrebno je još utvrditi:

— da li je potrebno izvideti obale na mestima prelaza; i ako jeste, nastojati da ga izvrše odgovorne starešine jedinice koja se prevozi i pomorske starešine koje rukovode brodovima;

— očekujuće rejone jedinica, redosled dolaženja i vreme ukrcavanja;

— način ukrcavanja vozila i guseničara, tj. da li ih ukrcavati prednjim ili zadnjim delom;

— odgovornost za sve vidove borbenog obezbeđenja, a posebno za PVO i protivmínsku odbranu, i

— da li ukrcavati i prevoziti jednovremeno ili postepeno po delovima.

Svako prevoženje, a posebno ono preko reke (jer se više puta vrši ukrcavanje i iskrcavanje, a to su najteže faze u prevoženju) zahteva od svih učesnika visoku disciplinu i poštovanje plana prevoženja. Budući da se na malom prostoru grupiše veliki broj ljudstva i tehnike, posebno ako se prevozi sa više brodova, neophodno je da starešine, odgovorne za prevoženje, imaju punu inicijativu, jer najbolje poznaju trenutnu situaciju na mestima prelaza.

Pripreme u plovnoj jedinici (brodu) i brodarskom preduzeću čijim se brodovima prevozi, treba da obuhvate:

— pripremu tehničkih sredstava za ukrcavanje i utovar i

— navigacijsku pripremu prevoženja.

Pristizanje brodova na tačke ukrcavanja može biti nekoliko minuta pre, ili istovremeno sa delovima koji se prvi ukrcavaju. Ako je ukrcavanje odmah po padu mraka, očekujući rejoni kao i rejoni baziranja brodova ne treba da budu odviše udaljeni od mesta prelaza. U hitnim slučajevima (naglo povlačenje) prevoženje je vanplansko, što znači da će se mnoge radnje vršiti paralelno sa prevoženjem. Tada se jedinice ukrcavaju i prevoze preko reke čim stignu u rejon ukrcavanja. Ukrcava se ovim redom: tenkovi, motorna vozila, naoružanje i oprema, stoka i ljudstvo. Po završenom ukrcavanju, brodovi odmah otplovljavaju, ili kod prevoženja duž reke, formiraju marševski poredak.

Bez obzira kako je organizacijski rešeno, brodovima rukovodi pomorski starešina. On je u najtešnjem kontaktu sa odgovornim licima za prevoženje i shodno uslovima, reguliše postupke brodova. Komandanti brodova dužni su da dovedu brod na mesta i na takav način koji ubrzava prevoženje bez obzira što tako nije pred-

viđeno planom prevoženja vodeći pri tome računa da ne dovedu brod i posadu u opasnost. Uska saradnja naročito mora biti izražena u brizi za bezbednost ljudstva kod ukrcavanja i iskrcavanja. Svoja zapažanja i zahteve (za promenom tačke ukrcavanja, načina obeležavanja i signala, načinom ukrcavanja itd.), komandanti brodova podnose komandantu ukrcavana. Usklađen rad ogleđa se pre svega u tome što brodovi ne čekaju na ukrcavanje i iskrcavanje. Ako do toga ipak dođe potrebno je u blizini urediti nove tačke ukrcavanja (iskrcavana) ili koristiti rezervne.

Brodovi se prilikom pristajanja ne vezuju konopima za obalu, već svoj položaj održavaju radom motora. Da ne bi bili otisnuti od obale kada se tenkovi i teška vozila ukrcavaju, brodski motori rade velikom snagom „napred”. Na taj način se ubrzava prevoženje, jer se ne gubi vreme oko vezivanja broda. Kod iskrcavanja postupak je sledeći: kada prvi tenk započne sa iskrcavanjem, odmah sledeći vozi za njim kako brod ne bi bio otisnut od obale, jer se ni tada brod ne vezuje za obalu. Po završenom ukrcavanju desantna vrata se potpuno ili delimično zatvaraju i brodovi ispuvljavaju.

Ukrcavanjem i iskrcavanjem ljudstva, vozila, tenkova i ratnog materijala rukovode starešine jedinica. One su odgovorne za brzo i pravilno ukrcavanje (iskrcavanje). One mogu, zavisno od uslova, da izmene način i redosled ukrcavanja, pri čemu se mora voditi računa da se tenkovi i motorna vozila, načelno, ukrcavaju sa zadnjim delom, a iskrcavaju prednjim. Zbog toga je ukrcavanje nešto sporije od iskrcavanja. Ovakav način prevoženja je obavezan ako je neprijatelj u blizini mesta iskrcavanja. Ovo zahteva od vozača i posluge, pa i starešina koje rukovode ukrcavanjem, dosta veštine i snalažljivosti i zato su u prednosti one jedinice koje su se prevozile brodovima. Sa vozilima i oruđima ukrcava se odgovarajući broj ljudstva i posluge.

Prevoženje ljudstva odvija se vrlo jednostavno i brzo. Ukrcavanje pešadijske čete sa svim naoružanjem traje oko 15 minuta. Ljudstvo koje se prevozi brodom nalazi se u unutrašnjosti broda (pod palubom), ili u brodskim prostorijama, a samo izuzetno na palubi. Kada se prevozi preko reke i na kraće udaljenosti, brod se ukrcava po maksimalnoj normi. Međutim, kada se planira prevoženje na veće udaljenosti, u proračun se uzimaju manje norme.

Iako se u principu, kao što je rečeno, trgovačkim brodovima prevozi kao i brodovima rečne flotile, ipak ima nekih specifičnosti o kojima se mora voditi računa. Trgovački brodovi ne mogu da pristanu okomito na obalu kao brodovi rečne ratne flotile i zbog toga je prevoženje sa neuređenih mesta prelaza složeno i često nemoguće. Za ukrcavanje materijala i oruđa često će biti potrebne lučke dizalice i drugi uređaji, a za ukrcavanje ljudstva potrebni su mostovi.

Jedno od važnih pitanja koje treba rešiti jeste organizacija borbenog obezbeđenja.

Naša zemlja, naročito u severnom delu, bogata je velikim plovnim rekama. Nema sumnje da reke u ratu mogu imati veliki značaj.

Ovim napisom, u stvari, želelo se ukazati na mogućnost prevoženja, jer ima shvatanja da zbog svojih slabosti rečni saobraćaj (vojna prevoženja) ne može da odigra značajniju ulogu u opštenarodnom ratu. Mnoga pitanja vezana za vojna prevoženja nisu razmatrana sa aspekta opštenarodne odbrane ili su, iz razumljivih razloga, samo dodirnuti. To se, pre svega, odnosi na ulogu trgovačke flote za koju nije pružen detaljniji prikaz mogućnosti brodova i što se sve poduzima da ona efikasno odgovori zadacima u ratu. Ostalo je, dakle, dosta pitanja koja zahtevaju šire razmatranje, naročito ako se želi svestranije sagledati uloga i značaj reka u ratu, organizacija rečnog saobraćaja, planiranje i proračun prevoženja trgovačkim brodovima itd. Vojna prevoženja na rekama i to prvenstveno brodovima rečne ratne flotile, samo su jedno od tih pitanja.

Kapetan korvete
Bolfek TOMISLAV

RADIO—GONIOMETAR KAO SREDSTVO TEHNIČKOG IZVIĐANJA

Razvoj savremenih armija, visoka dostignuća u ratnoj tehnici i naoružanju, fizionomija i karakter eventualnog raketno-nuklearnog rata, kao i potreba za obaveštajnim podacima u periodu priprema zemlje za rat, izvršili su snažan uticaj na metode delovanja i razvoj vojnoobaveštajne službe. Istovremeno se pred ovu službu postavljaju veliki i složeni zahtevi. Oni se odnose na pravovremeno prikupljanje podataka o vitalnim objektima, od čijeg bi uništenja u prvoj fazi rata bila dovedena u pitanje sposobnost protivničke strane za dalje vođenje rata. Otuda su vojnoobaveštajne službe postale masovne, u radu sveobuhvatne i opremljene najsavremenijim tehničkim sredstvima.

Masovna primena radio-elektronskih uređaja u naoružanju i opremi armija, mogućnosti koje ova sredstva pružaju komandovanju i vojnoobaveštajnoj službi, izvršili su presudan uticaj na stvaranje i razvoj rata elektromagnetnim talasima u prostoru, poznatog kao „elektronski rat”. Budući da se ovaj „rat” vodi u svako doba dana i u svim vremenskim uslovima, i da mu cilj i obim istraživanja (u miru i ratu) nemaju čvrste granice, postao je nezamenljiv izvor obaveštajnih podataka. Vode ga specijalne jedinice, koje su opremljene raznovrsnim i visoko kvalitetnim tehničkim sredstvima. Jedno od najvažnijih radio-tehničkih sredstava za prikupljanje obaveštajnih podataka jeste radio-goniometar.

Radio-sredstva, zbog širokog dijapazona tehničkih mogućnosti, sve više dobijaju na značaju. Savremene armije, njihova moderna ratna tehnika i karakter eventualnog termonuklearnog rata ukazuju da će radio, i pored svojih nedostataka, biti glavno sredstvo komandovanja i sadejstva. Upravo zbog toga je radio-veza postala jedan od najinteresantnijih objekata napada vojnoobaveštajnih službi svih armija. Shodno tome, permanentno i tajno se izviđaju radio-veze, s tim što se intenzitet i obim usklađuju sa konkretnom vojno-političkom situacijom i potrebama i mogućnostima armija.

Razvoj radio-elektronike, uvođenje raketnih projektila sa sistemima elektronskog navođenja, i bespilotnih letelica, uslovili su vrlo brzo razvoj i upotrebu radio-sredstava za protiv-dejstva — na protivnička radio-elektronska sredstva. Na polju tehničkih ostva-

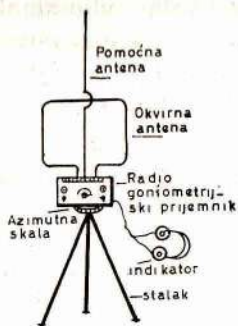
renja i taktičke upotrebe, radio-goniometrijska tehnika doživela je veliki progres. Ostvarena je mogućnost goniometrisanja nepoznatih radio-stanica na svim frekvencijama (za koje su zainteresovane vojnoobaveštajne službe). Obezbeđen je visok stepen tačnosti i osetljivosti, kao i potrebna mobilnost i brzina goniometrisanja. Konstruisani su automatski radio-goniometri sa katodnim pokazivačem za direktno očitavanje azimuta radio-stanice (RSt) koja se goniometriše. Uporedo s tim izgrađeni su sistemi za daljinsko upravljanje u radio-goniometrijskim mrežama i elektronske mašine za obradu podataka. Takođe, u upotrebi su i automatski radio-goniometri sa uređajem za fotoregistrovanje snimaka goniometrisanih RSt. Pored toga, radio-goniometri mogu imati i magnetofon za registrovanje zapažanja goniometriste o uslovima pod kojima goniometriše, o ponašanju radio-goniometra, o kvalitetu snimka i dr., što utiče na procenu kvaliteta dobijenih snimaka.

Očigledno je da radio-goniometrijska tehnika (kao delo radio-izviđačke tehnike) daje nov kvalitet vojnoobaveštajnoj službi, pružajući joj mogućnost da goniometrisanjem određenih objekata (protivnik) na velikim dubinama i prostranstvima i u uslovima kada ne postoji neposredan dodir, dođe do svežih podataka. Rezultati goniometrisanja, povezani su podacima dobijenim iz analize radio-saoobraćaja istog protivnika, predstavljaju jedan od izvora najsvežijih podataka za procenu i dalje praćenje promena o rasporedu snimljenih objekata.

RADIO-GONIOMETAR I RADIO-GONIOMETRIJA

Radio-goniometar je merni uređaj kojim se mere uglovi elektro-magnetnih talasa koji dolaze, a, koje zrači neki izvor elektro-magnetne energije. Najjednostavniji radio-goniometar sastoji se od antenskog sistema, goniometarskog radio-prijemnika i pokazivača pravca (sl. 1).

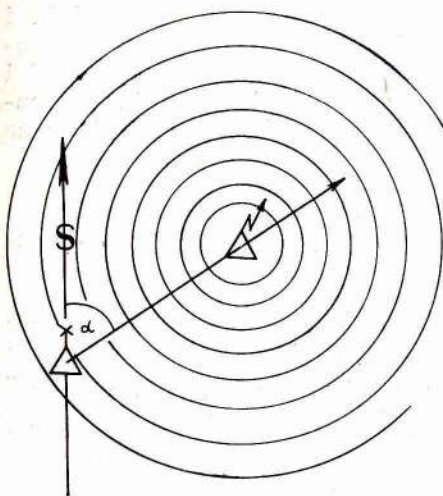
Antenski sistem radio-goniometra služi za prijem energije elektromagnetnih talasa i za određivanje njihovog pravca dolaska. Antene su najvažniji i najosetljiviji deo radio-goniometra, od čijeg izbora i pravilnosti postavljanja, u osnovi, zavisi tačnost goniometrisanja. U skladu sa namenom i konstruktivnim osobinama, radio-goniometri su opremljeni raznim tipovima antena, izvedenih u više praktičnih varijanti. Namena i princip rada goniometrijskog radio-prijemnika adekvatni su drugim komunikacionim prijemnicima visokog kvaliteta.

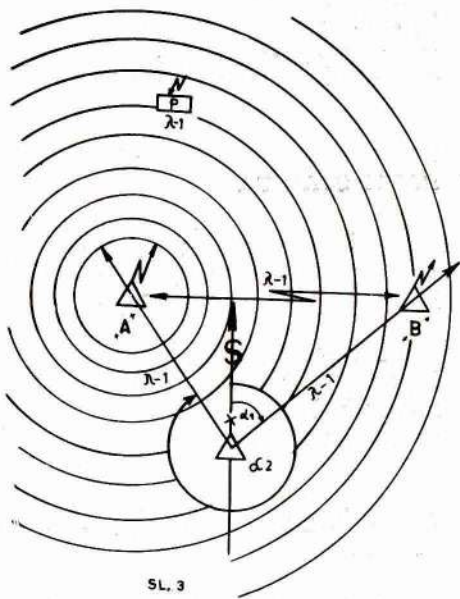
SL.1

Radio-goniometrisanje je proces određivanja pravca na kome leži izvor zračenja elektromagnetne energije. On se dobija merenjem ugla između meridijana koji prolazi kroz stajnu tačku radio-goniometra

Pokazivač pravca omogućuje da se očitava pravac — azimut goniometrisanog izvora zračenja elektromagnetne energije. U savremenim radio-goniometarskim uređajima oni su najčešće kombinovani, tj. optičko-zvučni.

SL. 2

SL. 3

i pravca dolaska elektromagnetnog talasa na goniometarsku antenu. Ugao koji se tim postupkom dobija, naziva se goniometarskim snimkom ili azimutom. Azimut se očitava na azimutnoj skali radio-goniometra.

Princip goniometrisanja zasniva se na osobinama rasprostiranja elektromagnetnih talasa i na izrazito usmerenoj karakteristici prijema goniometarske antene.

Istraživanje na polju radio-goniometrije datira iz 1899. godine, a do praktičnog ispitivanja mogućnosti upotrebe radio-goniometra dolazi u vremenu od 1911. do 1916. kada se uspelo sa goniometrisa-

njem aviona u vazduhu. Ali, zbog malog broja radio-stanica, koje su korišćene za radio-vezu u tadašnjim armijama, nije postojala potreba za njihovim goniometrisanjem. Međutim, kako su se armije razvijale, rasla je i potreba za radio-vezom, koja je danas postala najvažnije, a u nekim rodovima vojske i osnovno sredstvo veze. No, ne treba gubiti iz vida da su osnovne slabosti radio-veze i dalje prisutne, bez obzira na dostignuti stepen razvoja radio-tehnike. Naime, u procesu rada radio-predajnik zrači elektromagnetnu energiju u prostoru, koja može biti otkrivena i prisluškivana, a radio-predajnik goniometrisan (ili ometan) od protivnika, a sistem veza komandovanja, sadejstva i pozadinskog obezbeđenja dezorganizovan (sl. 3).

Na slici 3 vidi se da se u dometu elektromagnetnih talasa dovoljnog intenziteta nalazio radio-prijemnih i radio-goniometar protivnika, pa je time protivnik u mogućnosti da prisluškuje radio-saobraćaj i goniometriše radio-stanice „A” i „B” dok održavaju vezu.

CILJ GONIOMETRISANJA PROTIVNIKOVIH RADIO STANICA

Mesta protivnikovih radio-stanica goniometrišu se radi: otkrivanja rejona KM, borbenih poredaka jedinica, određivanja rejona prikupljanja, očekujućih rejona, pozicija nadzemnih, nadvodnih i podvodnih, vazdušnih i kosmičkih objekata. Sem toga, prate se pokreti oklopnih i mehanizovanih jedinica, pronalaze se aerodromi i štabovi vazduhoplovnih jedinica, otkrivaju rejoni spuštanja VD, pomorskih baza, pristaništa, sidrišta i drugih objekata na kojima se nalazi izvor zračenja elektromagnetne energije.

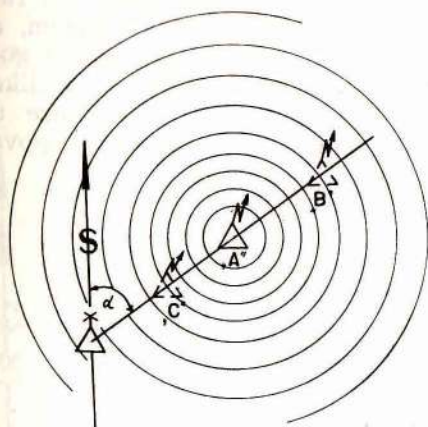
Iz izloženog, može se zaključiti da se (približno) mesto objekata određuje gonimetrisanjem u onom vremenu dok njihove radio-stanice rade.

Uspešnim rešenjem ovog problema, komandovanju se obezbeđuju sveži podaci o trenutnom mestu nalaženja goniometrisanih objekata. Istovremeno, time se stvaraju uslovi za preduzimanje odgovarajućih mera za celishodno rešavanje konkretne situacije. Upravo zbog toga se smatra da je radio-goniometar nezamenljivo tehničko sredstvo izviđanja.

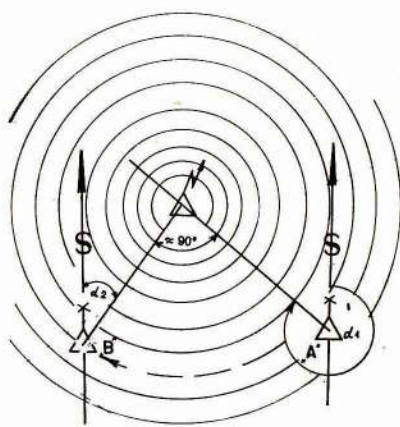
GONIOMETRISANJE SA JEDNIM RADIO-GONIOMETROM

Sa jednim radio-goniometrom može da se odredi samo pravac i ona strana na kojoj se nalazi nepoznata radio-stanica. Međutim, ako radio-goniometar ima azimutnu skalu i antenu orijentisanu prema severu, može se odrediti i azimut goniometrisane radio-stanice. Prema tome, sa jednim radio-goniometrom određuje se samo azimut za radio-stanicu, a njeno mesto i dalje ostaje nepoznato. Ona

bi se, na osnovu pretpostavke, mogla naći u bilo kojoj tački na azimutnoj liniji (sl. 4). Za određivanje radio-stanice, tj. njene daljine od radio-goniometra, mogu se učiniti približno velike greške. Naime, ako je radio-stanica veće snage čuće se jače, što bi moglo na-

SL.4

SL.5

vesti na zaključak da je bliže, a ako je male snage čuće se slabije, pa bi se moglo zaključiti da je na većoj daljini od njenog stvarnog mesta. Zbog toga se stacionarni i polustacionarni radio-goniometri ne upotrebljavaju pojedinačno za goniometrisanje, sem u izuzetnim prilikama i to kada je potrebno da se dobije samo azimut radio-stanice. Suprotno tome, prenosni radio-goniometri se i pojedinačno veoma uspešno koriste za pronalaženje nepoznate radio-stanice. Posebno su pogodni za pronalaženje pojedinačnih špijunskih radio-stanica i stanica ubačenih grupa.

Pored izloženog, i sa jednim radio-goniometrom prenosnog tipa moguće je da se približno odredi mesto nepoznate radio-stanice, s tim što se goniometriše iz dve tačke (sl. 5).

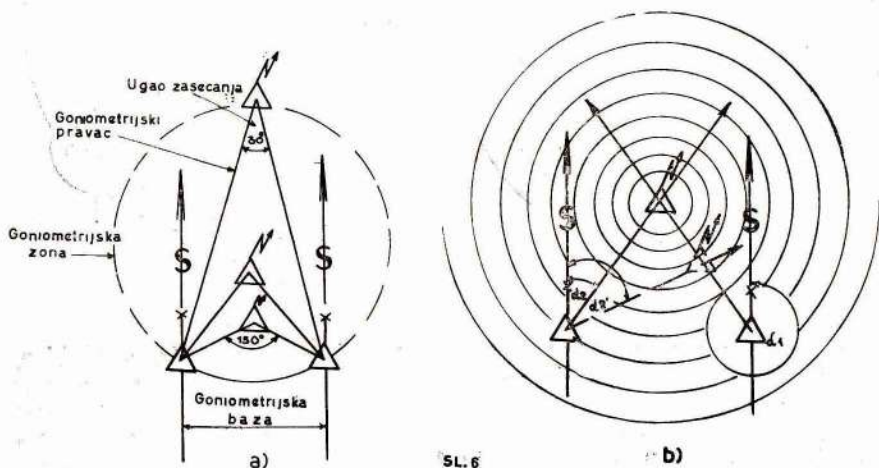
Kod primene ovog metoda goniometrisanja, prvo se goniometriše iz tačke „A”, a zatim se radio-goniometar premešta u tačku „B” i odatle ponovo goniometriše ista radio-stanica. Rastojanje između tačaka „A” i „B” treba da bude toliko da obezbedi presecanje azimutnih linija, što bliže uglu od 90° .

Dobijeni azimuti ucrtavaju se u kartu odgovarajućeg rejona, a tačka njihovog presecanja pokazuje približno mesto goniometrisane radio-stanice. Pomoću ovog metoda moguće je goniometrisati radio-stanice koje permanentno rade.

Ovaj metod goniometrisanja ne obezbeđuje pouzdane podatke, zahteva dosta vremena za prelaženje sa jedne na drugu radnu tačku, pa je njegova primena vrlo ograničena.

GONIOMETRISANJE POMOĆU DVA RADIO-GONIOMETRA

Da bi se odredilo mesto nepoznate radio-stanice, nužno je da se goniometriše istovremeno sa dva radio-goniometra, koji su postavljeni na određenom rastojanju. Rastojanje između krajnjih radio-goniometara naziva se goniometarskom osnovicom, ili bazom, a prostor ograničen kružnicom u kojoj se dobija određena tačnost goniometrisanja, naziva se zonom goniometrisanja (sl. 6). Ova slika pokazuje da je moguće goniometrisati nepoznate radio-stanice u zoni u kojoj se uglovi goniometrisanja zasecaju u dijapazonu uglova

od 30° do 150° , ne gubeći iz vida da je ugao od 90° optimalni ugao zasecanja. Pri ovom uglu postiže se najveća tačnost goniometrisanja. Ako su uglovi zasecanja manji ili veći od optimalnog ugla, tačnost će biti manja. Prema tome, sa izabrane goniometarske osnovice mogu da se goniometrišu nepoznate radio-stanice u celoj goniometarskoj zoni, i to: najbliže goniometarskoj bazi do ugla zasecanja do 150° , i najdalje od pomenute baze do ugla zasecanja ne manjeg od 30° (i bočno). Presecanje linija uglova na karti daje tačku u kojoj se nalazi goniometrisana radio-stanica.

Međutim, goniometrisanje sa dva radio-goniometra ne daje uvek pouzdane snimke. Dovoljno je da samo jedan radio-goniometar napravi izvesnu grešku, pa da goniometarski snimak ne bude tačan. Upravo zbog toga ova metoda goniometrisanja nema veliku primenu.

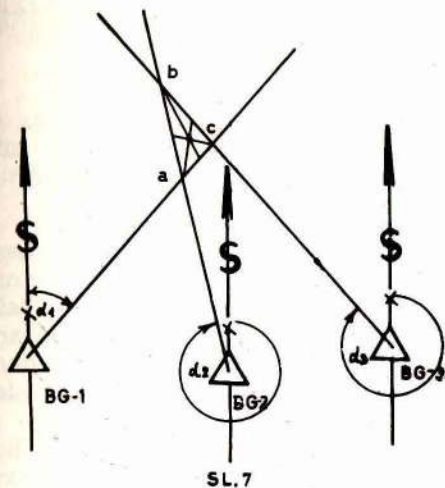
GONIOMETRISANJE SA TRI I VIŠE RADIO-GONIOMETRA

Goniometrisanje sa tri i više radio-goniometra daje najverodostojnije rezultate i omogućuje da se oceni stepen tačnosti goniome-

trisanja. Prilikom realizacije goniometarskih snimaka na karti, najčešće se linije uglova zasecanja (azimutne linije), od sva tri radio-goniometra, neće seći u jednoj tački, već će obrazovati trougao zasecanja abc (sl. 7), u kome se najverovatnije nalazi goniometrisana radio-stanica. Pošto trougao zasecanja u prirodi zauzima izvesnu površinu, neophodno je da se na

toj površini odredi što približnije mesto objekta. U tom smislu, dovoljno je da se spusti disektrisa iz sva tri ugla u trouglu abc. Tačka presecanja disektrisa u centru trougla abc je mesto radio-stanice.

Za ovakav način upotrebe, radio-goniometri se grupišu u radio-goniometarske mreže, a goniometriše se po naređenju iz punkta. Nakon goniometrisanja, dobijeni rezultati se preko određenih kanala veze prenose u određeni punkt, gde se obrađuju. Goniometriše se i samoinicijativno.

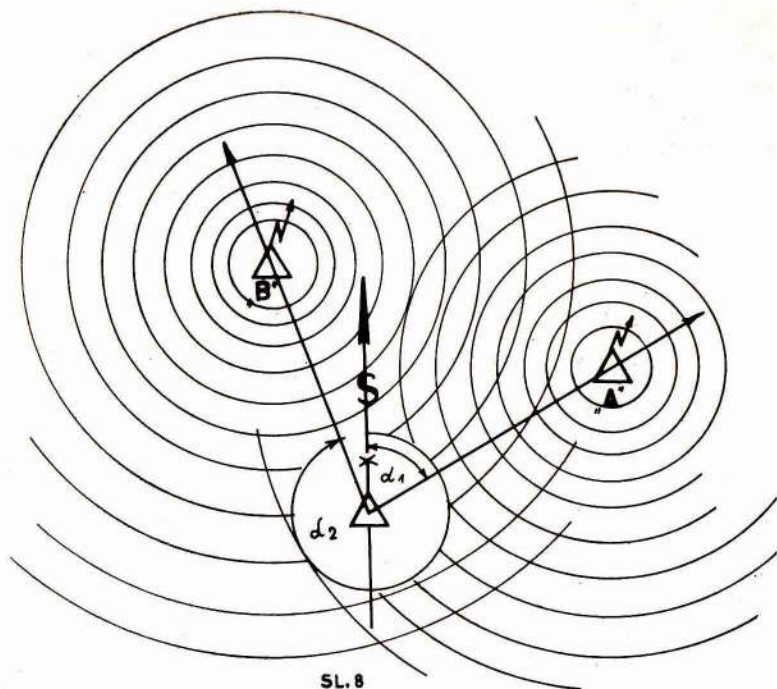
ODREĐIVANJE SVOGA MESTA (STAJNE TAČKE) JEDNIM RADIO-GONIOMETROM

Pomoću jednog radio-goniometra, koji je postavljen na zemlji, ili je ugrađen u pokretni objekt (avion, brod, automobil), ili ga prenosi čovek, može se sa dosta preciznosti odrediti vlastito mesto. Ovo se postiže goniometrisanjem najmanje dve radio-stanice dok rade. Proces rada sastoji se u tome da se goniometriše prvo jedna, a zatim druga radio-stanica sa iste radne tačke. Tačka presecanja ucrtanih azimuta pokazuje približno mesto radio-goniometra (sl. 8).

NEDOSTACI RADIO-GONIOMETRA

Radio-goniometar ima i izvesnih slabosti koje se, ako se dobro poznaju, uvek mogu iskoristiti i radi maskiranja. Radio-goniometar je u suštini jedna vrsta električnog mernog instrumenta, pa u toku goniometrisanja podleže izvesnim greškama. Za razliku od ostalih mernih instrumenata, on često ne daje tačan goniometarski snimak, iako je snimak kvalitetan.

Na tačnost goniometrisanja utiče veliki broj raznovrsnih faktora, od kojih su posebno interesantni:

SL. 8

a) Subjektivna greška, pod kojom se podrazumeva greška u goniometrisanju, koja se javlja kod goniometriste usled netačnog očitavanja azimuta. Ona je izraženija pri goniometrisanju na sluh i u složenijim uslovima kada dostiže i nekoliko stepeni. Međutim, kod automatskog goniometrisanja subjektivna greška je cca $\pm 1^\circ$, čak i kada je u pitanju nedovoljno iskustvo goniometriste.

b) Instrumentalna greška, koja nastaje kao posledica konstruktivnih nedostataka radio-goniometra, i ona je stalna. Kod savremenih radio-goniometara ona iznosi cca $\pm 1^\circ$.

c) Greške usled rasprostiranja radio-talasa. Zbog uticaja jonosfere, kopna i mora, greška je promenljive veličine i ne može se koristiti za korekciju snimka, a zavisi od frekvencije i upadnog ugla goniometrisanog talasa i od doba dana i godine.

d) Greške usled poremećaja koje unose okolni objekti. Objekti u izvesnim uslovima postaju sekundarni izvori zračenja elektromagnetne energije i time remete prirodan tok dolaska talasa u antenski sistem. U slučaju da sekundarni izvor zrači jaču energiju, može da prouzrokuje čak i sasvim suprotne efekte. Ovo je česta pojava, naročito na ispresecanom zemljištu i u naseljenim mestima.

Ako bi se sve ove greške sabrale, tada bi radio-goniometar imao veliko odstojanje. Međutim, navedene greške se ne sabiraju uvek, već se one kompenziraju, dajući rezultirajuću grešku u granicama tolerantnosti. Prema tome, za praktičnu upotrebu može se smatrati da greška goniometrisanja od 1° prouzrokuje odstupanje

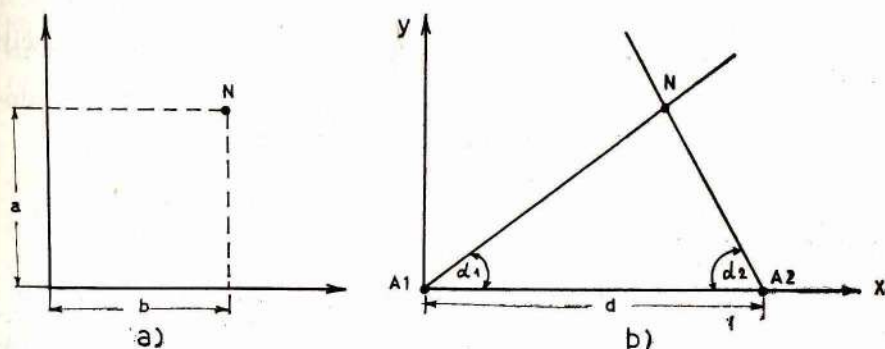

na zemljištu na daljini 10 km — 0,175 km, a na 200 km — 3,5 km. Takođe, treba imati u vidu da je eksploataciona tačnost radio-goniometra manja od instrumentalne tačnosti, za veličinu grešaka koje se menjaju od jednog do drugog goniometrisanja.

RADIO-GONIOMETAR U VAZDUHOPLOVNOJ I POMORSKOJ RADIO-NAVIGACIJI

Radio-goniometri se u osnovi upotrebljavaju za radio-navigaciju i za određivanje mesta nepoznatih radio-stanica (protivnika). Svrha upotrebe radio-goniometra pretežno je uslovljena unutrašnjom organizacijom, potrebama i mogućnostima odnosnih korisnika.

Suština određivanja položaja nekog objekta — tela na površini zemlje jeste u tome da se odrede njegove koordinate, prema poznatom koordinatnom sistemu. Kao što je poznato, geografski položaj nekog objekta određen je sa dve koordinate, tj. apcismom i ordinatom. Na slici 9a vidi se da je položaj tačke „N” određen veličinama „a” i „b”. Takođe, položaj tačke „N” moguće je odrediti ako se zna mesto tačke A1 i A2, njihovo međusobno udaljenje (d) i veličina uglova α_1 i α_2 , a pod uslovom da se na putu seku i da polaze iz tačke A1 i A2. Ovaj sistem se u principu primenjuje u radio-goniometriji.

SL. 9

Da bi se obezbedio sigurniji let aviona u svako doba dana, pored drugih elektronskih sredstava, upotrebljavaju se i radio-goniometri. Njima se navode avioni na ciljeve, vraćaju u baze i određuju pozicije u vazduhu. Ako se radio-goniometar nalazi u avionu, posada ga koristi za goniometrisanja poznatih radio-stanica na zemlji (radio-far, radio-difuzne i dr.) radi održavanja kursa u toku izvršavanja zadatka, odnosno povratka u bazu ili određivanja vlastite pozicije u vazduhu. Međutim, ukoliko posada zatraži da joj se odredi pozicija aviona sa zemlje, potrebno je uključiti svoj radio-predajnik i emitovati ugovoreni signal na određenoj frekvenciji.

U pomorskoj radio-navigaciji, radio-goniometri se upotrebljavaju na sličan način kao i u vazduhoplovnoj, s tim što se radio-goniometar može nalaziti na brodu i na kopnu.

RADIO-GONIOMETAR U JEDINICAMA KoV-a

Polazeći od pretpostavke da će se jedinice često kretati i boriti na širokoj prostoriji i u raznim vremenskim uslovima, radio-goniometri se mogu vrlo uspešno koristiti za dovođenje jedinica u određene rejone, za navođenje na objekte napada, kao i za povratak u bazu. Jedinice za specijalnu namenu, uz upotrebu radio-goniometara, moći će efikasnije i sa većom sigurnošću da izvršavaju složnije zadatke na frontu i u pozadini protivnika. Posebna važnost se pridaje angažovanju radio-goniometara u pronalaženju protivnikovih KM, radio-centra, VP raketnih i dr. jedinica. Prema tome, korisnici radio-goniometara mogu da:

- odrede mesto svoga nalaženja;
- odrede, odnosno koriguju pravac svoga kretanja u skladu sa konkretnom situacijom;
- se prikupe po izvršenom spuštanju VD;
- goniometrišu radio-relejne stanice, kada se nađu u snopu elektromagnetnih talasa;
- otkrivaju i goniometrišu radio- i samostalne radio-stanice; stanice;
- prisluškuju protivnikov radio-saobraćaj (izuzetno);
- primaju, eventualno dopunska naređenja od organa za čiji račun rade, i
- određuju mesto svojih radio-stanica, koje uočljivim nedostacima u radu narušavaju sistem radio-maskiranja.

RADIO-GONIOMETAR U SLUŽBI RADIO-IZVIĐANJA

Za izviđanje objekata koje treba tući avijacijom, slobodnim i vođenim projektilima, artiljerijom i drugim sredstvima, radio-izviđanje se u osnovi oslanja na sigurno i efikasno funkcionisanje radio-goniometrisanja. Usavršavanjem šifarske tehnike, šifra postaje složenija i bezbednija, a radio-izviđanje sve intenzivnije koristi rezultate goniometrisanja. Rezultati goniometrisanja i podaci pribavljeni iz praćenja radio-saobraćaja omogućuju da se otkriju međusobni odnos i zavisnost radio-stanica u radio-mrežama i radio-pravicima. Na osnovu analize prikupljenih podataka dolazi se do rekonstrukcije šeme goniometrisanih radio-stanica, a taktičkom procenom te šeme i do otkrivanja jedinica. Eto, baš ta analiza i procena predstavljaju osnovni udeo radio-izviđanja u sistemu izviđanja protivnika.

Realno je očekivati da će radio-izviđanje sa posebnim interesovanjem pratiti brzopokretne jedinice protivnika, a naročito na težištu borbenih dejstava. Efikasno praćene moći će da se ostvari uza-

stopnim goniometrisanjem radio-stanica. Tome metodu praćenja posebno pogoduje velika rastresitost jedinica, koja je uslovljena permanentno prisutnom opasnošću od upotrebe N b/s. Kasnije, svaka koncentracija biće uočljiva, ali pod uslovom ako su njihove radio-stanice bile ranije snimljene. U toku izvođenja borbenih dejstava, uz nuklearnu i aviopodršku, radio-veza će biti maksimalno razvijena i korišćena, čime će biti stvoreni optimalni uslovi za blisko, pa i daljinsko goniometrisanje.

RADIO-GONIOMETAR U VD JEDINICAMA

U sklopu mera koje se preduzimaju na planu efikasnije upotrebe VD jedinica, značajno je (prema mišljenju nekih stranih vojnih pisaca) da se u određeno vreme pre spuštanja VD spuste patrola (grupe) za navođenje, koje bi bile opremljene sredstvima za signalizaciju i vezu. Zadatak bi im bio da olakšaju pronalaženje i utvrđivanje rejona za spuštanje, kao i pružanje pomoći u prikupljanju VD posle spuštanja.

Može se pretpostaviti da će patrola aktivirati svoje radio-stanice najkasnije sa nadletanjem i početkom spuštanja prvog talasa VD, emitujući sagovoreni signal na utvrđenom talasu. Desantne jedinice će na svojim radio-goniometrima pronaći emitovani signal i goniometrisati radio-stanice patrola. Zatim, koristeći se dobijenim snimcima, usaglašavaće pravce kretanja. Takođe, desantirane jedinice u povoljnim uslovima mogu da goniometrišu i protivnikove radio-stanice, čije im je mesto poznato i da im one posluže za orijentaciju.

Upotrebom radio-goniometara, desantirane jedinice će moći da ubrzaju proces prikupljanja, organizovanja i upućivanja na izvršavanje zadataka, što će im omogućiti da za što kraće vreme prebrode najkritičniju fazu desantiranja, posebno ako se desantira pod zaštitom noći.

Pored navedenog, VD jedinice mogu uspešno da koriste radio-goniometre i kada su, usled nepovoljnog razvoja situacije, u nemogućnosti da se spoje sa jedinicama kojima sadejstvuju i kada su prisiljene da se probijaju vlastitim snagama. U tom slučaju VD jedinice goniometrišu protivnikove radio-stanice, odnosno pretpostavljene komande, otkrivaju rejone razmeštaja protivnika i, shodno tome, usklađuju dalja dejstva i manevar radi prikupljanja na određenom mestu za proboj.

RADIO-GONIOMETAR U HELIKOPTERSKIM JEDINICAMA I IZVIĐAČKIM GRUPAMA

Karakter savremene borbe znatno je povećao mogućnost upotrebe helikopterskih desanata (HD) za izvršavanje raznovrsnih zadataka u pozadini protivnika. U sklopu tih zadataka mogu se naći

i zadaci za izviđanje i obradu radio-tehničkih uređaja koji su neobrađeni ili nedovoljno poznati. U grupi radio-tehničkih uređaja, koji su za protivnika od vitalnog značaja za izvođenje predstojeće operacije, najverovatnije će biti uređaji za vezu komandovanja i sadejstva, za vođenje raketno-nuklearnih projektila, bespilotnih letelica, taktičke avijacije i dr.

Pored upotrebe HD, protivnici će svakako ubacivati i izviđačke grupe (G) sa konkretnim zadacima. Jačina, sastav i dubina ubacivanja IG u osnovi će zavisiti od cilja, radi čega se mogu naći i na većoj dubini od dubine eventualnog spuštanja helikopterskih jedinica.

Radi obrade i pripremanja objekata napada, izviđačkim grupama mogu se postaviti sledeći zadaci:

— otkrivanje rada i određivanje mesta radio-tehničkih uređaja, koji obezbeđuju sistem komandovanja i vođenje raketno-nuklearnih projektila, bespilotnih letelica, avijacije KoV-a i dr.;

— pravovremeno javljanje o uočenim pripremama lansirnih uređaja protivnika za lansiranje N b/s, kao i drugih b/s za masovno uništavanje;

— pravovremeno javljanje o otkrivenim rejonima prikupljanja VD jedinica;

— određivanje i javljanje o otkrivenim rejonima razmeštaja radio-centara, samostalnih radio-stanica i radio-relejnih radio-stanica;

— izvođenje eventualnih diverzija na pojedine radio- i radio-relejne stanice;

— navođenje avijacije na pojedine objekte napada u protivnikovoj pozadini i sl.

Mada će HD i IG izvršavati i druge zadatke, ovde su navedeni samo oni zadaci za čije je izvršenje nužna upotreba radio i radio-goniometrijskih uređaja. U skladu sa načinom upotrebe, HD i IG moraju biti snabdeveni uređajima visokog kvaliteta, koji će im omogućiti da vrše radio-prisluškivanje i radio-goniometrisanje i da održavaju radio-vezu sa pretpostavljenim. Što se tiče radio-stanica, može se pretpostaviti da će one imati dosta veliki domet i da će na predaji biti relativno kratko vreme, da bi se što duže održale u tajnosti. Kratkoća rada neće ići na štetu dužine i kvaliteta izveštaja, već treba sagledati kvalitet uređaja i način predaje.

Radio-prisluškivanjem i radio-goniometrisanjem HD jedinica i IG pronalaze najkraće put za izbijanje u rejon razmeštaja radio-tehničkih uređaja, ili u njihovu neposrednu blizinu. Po izbijanju u planirani rejon, pristupa se obradi objekata. Prikupljeni podaci se odmah dostavljaju pretpostavljenoj komandi, ili se koriste za svoje potrebe.

RADIO-GONIOMETAR U PARTIZANSKIM I TERITORIJALNIM JEDINICAMA

Partizanske i teritorijalne jedinice, koje imaju radio-goniometre mogu se uspešno angažovati u goniometrisanju, i uništavanju

radio-stanica raznih desanata i izviđačkih grupa protivnika. Sem toga, biće u stanju da otkriju i utvrde rejon spuštanja VD.

Partizanske i teritorijalne jedinice mogu uspešno koristiti radio-goniometre u vlastitoj i u pozadini protivnika. Mogu ih koristiti u razne svrhe, ali najcelishodnije se mogu koristiti za samonavođenje na objekte napada, posebno kada se napada na objekte radi njihovog uništenja. One su u mogućnosti da preciznije odrede mesto radio-stanica, a prisluškivanjem radio-saobraćaja pozadinskih i drugih jedinica mogu doći do interesantnijih podataka. Zbog toga će se ovim jedinicama, pored zadataka koje same planiraju, postavljati zahtevi i od više komande i to za preciznije prikupljanje podataka o objektima od posebnog značaja za procenu protivnika, odnosno za njegovo uništenje u određenom prostoru.

Budući da će se na teritoriji koju kontrolišu partizanske jedinice nalaziti centri veza protivnika, VP artiljerije i raketnih jedinica, radio-relejne stanice i drugi objekti u kojima se nalaze RSt, može se pretpostaviti da će partizanske i teritorijalne jedinice intenzivno koristiti radio-goniometre i time u određenim situacijama prikupljati dragocene podatke o protivniku.

RADIO-GONIOMETRISANJE U USLOVIMA RADIO-OMETANJA

Da bi se protivnik onemogućio, ili bar omeo u brzom otkrivanju i goniometrisanju radio-stanica, preduzimaju se opsežne mere predostrožnosti tehničkog i taktičkog karaktera. Može se očekivati da se u opremu armija uvedu nova sredstva veze, koja će (obezbeđujući već otkrivenu vezu komandovanja i sadejstva vlastitih jedinica) istovremeno ometati radio-izviđanje, odnosno radio-veze protivnika na izabranim rekvecijama. U vezi s ovim, može se pretpostaviti da će signali — govor preko određenih uređaja biti prvo pretvoreni u nerazumljive elemente za protivnika i tako emitovati u prostor, a sam radio-predajnik (koji će ih emitovati) pojavice se kao radio-ometać.

U vezi sa izloženim, postavlja se pitanje: da li će radio-goniometar biti u mogućnosti da i u takvim uslovima odgovori svojoj nameni? Imajući u vidu da radio-goniometar radi kao pasivni radio-prijemnik, tj. da prima elektromagnetnu energiju koju zrači radio-uređaj koji se goniometriše, može se zaključiti da je za njegov rad neophodno da postoji strani izvor zračenja elektromagnetne energije i njen odgovarajući intenzitet na mestu goniometrisanja. To znači da se radio-goniometrom može goniometrisati svaki izvor zračenja elektromagnetne energije, pod uslovom da se njegova frekvencija nalazi u frekventnom opsegu radio-goniometra, da imaju isti sistem prenosa i da intenzitet polja na mestu goniometrisanja zadovoljava tehničku normu goniometra, nezavisno od primenjenog sistema šifre.

U navedenim faktorima, kao i u nezavisnosti rada radio-goniometra od vremenskih uslova, doba dana i godine, stepena vidljivosti i stanja mirovanja objekata koji se goniometrišu, jeste suština prednosti radio-goniometra nad sličnim uređajima. Sve to stavlja goniometar u prvi plan izviđačkih sredstava i otvara mu perspektivu intenzivnijeg korišćenja i za potrebe van izviđačke delatnosti.

Poznavanje dobrih i loših osobina radio-goniometra, olakšava starešinama rad pri donošenju odluke. Suprotno tome, starešinama koji planiraju radio-vezu pomaže u organizaciji borbe, protiv goniometrisanja. Celishodnost upotrebe, odnosno uspeh borbe za zaštitu od goniometrisanja zavisiće, u prvom redu, od obima poznavanja mogućnosti ovog tehničkog sredstva.

Potpukovnik
Vojislav KOSTIĆ

PROCENA PSIHOPATSKE LIČNOSTI U RATU

Procenjivanje sposobnosti psihopatskih ličnosti za službu u oružanim snagama u eventualnom ratu zahteva razmatranje sa šireg aspekta u okviru naše vojne doktrine. Naša vojnopsihijatrijska služba, u saradnji sa svim drugim odgovornim službama i faktorima u društvu, ima pred sobom delikatan zadatak da postavi principe u procenjivanju tih ličnosti. Rešavanje tog aktuelnog problema zavisi od mnogih faktora koji deluju u našem društvu, a i van njega, među kojima treba istaći najvažnije: neujednačena shvatanja i protivurečne stavove u etiopatogenezi i pojmu ovih kategorija ličnosti u raznim psihijatrijskim školama, različite stavove u pojedinim stranim armijama u procenjivanju i selekciji tih kategorija ličnosti u mirnodopskim i ratnim uslovima; dosta oskudno obrađena vojnopsihijatrijska teoretska ratna iskustva ovih ličnosti; karakter eventualnog rata i sve njegove posledice, aktuelna vojno-politička i društveno-ekonomska kretanja u svetu; položaj čoveka u našim socijalističkim odnosima; naši stavovi; pripreme i spremnost da se suprotstavimo svakom agresoru itd.

Smatramo da je apostrofiranje ovih momenata potrebno da bi se ta problematika mogla realno da sagleda u našim specifičnim uslovima.

Pošto je naš osnovni princip da je čovek odlučujući faktor u eventualnom ratu, pa ma kako taj rat bio razoran i uništavajući primenom termonuklearne tehnike i naoružanja, naša je posebna dužnost i odgovornost da se racionalno borimo za osposobljavanje svakog čoveka na ratne uslove, za odbranu zemlje.

Savremena vojna nauka se nalazi u ozbiljnoj, istorijski nužnoj protivurečnosti. Na jednoj strani, permanentno i progresivno se usavršavaju naučna i tehnička dostignuća u naoružanju, što neminovno zahteva odgovarajuću selekciju i klasifikaciju sposobnog ljudstva za odgovarajuće rodove i službe, dok na drugoj, karakteristike eventualnog, totalnog, termonuklearnog rata zahtevaju angažovanje milionskih armija. Tolike armije, usled upotrebe termonuklearnog oružja prema nekim proračunima vojnih teoretičara, mogu biti desetkovane i čak preko noći uništene, pa ih treba ne samo popuniti već i kompletno zameniti.

To bi bio odbrambeni, opštenarodni rat naroda i armije sa visokim borbenim moralom, kombinovanje frontalnih dejstava sa onim u pozadini neprijatelja, uz neprekidnu kontrolu teritorije, sa naglašenom ofanzivnom koncepcijom, kombinovanje frontalnih, partizanskih i teritorijalnih dejstava. Spremnost naše zemlje za vođenje opštenarodnog rata u okviru ovih principa naše doktrine zavisi od mirnodopskih priprema i preciznih stavova čiji doprinos svakako mora da pruži i psihološko-psihijatrijska služba u saradnji sa drugim službama.

U konstelaciji takvog gledanja na ovaj problem, značajno mesto ima i ocenjivanje psihopatskih ličnosti, kao posebne kategorije koja je u određenom procentu zastupljena u našoj nacionalnoj populaciji. Imajući u vidu takvu stvarnost, postavlja se pitanje kako, sa gledišta ličnosti u ratnim uslovima, tj. lica koja su, prema savremenoj psihijatriji, na granici normalnog, adekvatnog i patološkog ponašanja.

Pojam psihopatske ličnosti, kao što je poznato, sadrži široko područje abnormalnih, patoloških oblika ponašanja. Postoje neujednačena shvatanja o osnovnim determinantama psihopatskih ličnosti koje ih čine nastranim i dovode do poremećaja duševne ravnoteže. Neki smatraju da se radi o poremećaju efektivnog života (osećanja i raspoloženja), drugi da je u pitanju poremećaj u oblasti karaktera, etike i morala, treći — instinktivnih i nagonских težnji. Psihoanalitička škola¹ smatra da kod njih nije razvijen super-ego. Neujednačenost ovih shvatanja govori o tome da ova kategorija duševno nastranih ličnosti još uvek nije dovoljno proučena niti dovoljno poznata. Stoga je razumljivo što ni pokušaj definisanja i uokvirivanja ovog pojma još ne može biti potpun.

Prema tome, definicija psihopatske ličnosti zavisi od stavova koje pojedine škole zastupaju u psihijatriji i psihologiji. Može da se kaže da je psihopatska ličnost devijacija normalne ličnosti u specifičnom pravcu u sferi karaktera i etike. Za druge autore, ove ličnosti predstavljaju samo kvalitativnu varijantu karaktera koje socijalno štetno deluju, a za treće — da su te ličnosti nesposobne da se skladno prilagode socijalnim normama. Možda bi jedna od najprihvatljivijih kompromisnih definicija bila da ovakva ličnost predstavlja granično područje normalnih duševnih stanja i psihoza (teškog duševnog poremećaja), tj. da je to granično područje zdravog i bolesnog psihičkog života.

Među autorima ne postoje ujednačena shvatanja o uzrocima nastajanja psihopatskih stanja. Neki smatraju da dominantnu ulogu u nastajanju ovih duševnih stanja imaju nasledni, urođeni faktori. Drugi pridaju veliki značaj faktorima sredine. Prema ovom shvatanju, svaka ličnost u nepovoljnim socijalnim uslovima može da se razvije u nastranu, psihopatsku osobu. Verovatno se može prihvatiti stav da i jedni i drugi faktori uslovljavaju formiranje psihopatoloških

---

¹ Psihoanalitička škola je pravac u psihijatriji čiji je osnivač S. Frojd, objašnjava i tumači svesne duševne procese poreklom iz podsvesnih i nesvesnih duševnih zbivanja i dinamizma.

kih osobina kod tih ličnosti. Prema tome, moraju se uzeti u obzir svi faktori koji uzajamno deluju u procesu menjanja i formiranja osobina ličnosti.

Normalna ličnost ima jasne stavove o svojim planovima, budućnosti, ciljevima. Psihopata zapostavlja prošlost i budućnost, njegove ambicije, aktivnosti i zadovoljavanje motiva svode se na sadašnjost. Stoga oni nisu u stanju da se drže jasnih planova o budućnosti, da se žrtvuju zbog toga, niti da pokazuju osećanje krivice zbog pogrešnih postupaka. Da bi zadovoljili svoje motive, želje i potrebe, skloni su da ispoljavaju impulsivno ponašanje i da reaguju abnormalno. Polaze od stavova da za njih ne bi trebalo da postoje ograničenja da zadovolje svoje želje, te zbog toga često ispoljavaju nagonske težnje koje preovlađuju nad onim što je racionalno, i u okvirima uhodanih društvenih normi. Zbog ovih sklonosti i njihovo seksualno prilagodavanje često nije adekvatno.

Ako se problem psihopatije posmatra sa aspekta mogućnosti prilagođavanja, usvajanja socijalnih normi, preuzimanja odgovornosti, stvaranja radnih navika i discipline, ove osobe čine najveći procenat onih koji pripadaju kriminalcima, alkoholičarima, toksikomanima (zloupotreba lekova i droga), seksualno perverznim, samoubicima i drugim oblicima abnormalnog ponašanja. U uslovima vojničkog života ove osobe takođe ispoljavaju, možda u manjem obimu, slične oblike ponašanja, te su skloni kriminalu, dezerterstvu, samoranjanju, simulaciji, alkoholizmu itd. Pošto već poseduju nastranu strukturu ličnosti, one su priugotovljene za razvoj raznih oblika neurotskih ili psihotičnih reagovanja.

Psihopatskih ličnosti ima više tipova, a pojedini autori su ih i klasifikovali. Međutim, nekada predstavlja teškoću diferenciranje pojedinih oblika u samoj grupi kao celini, a posebno od drugih oblika psiholoških poremećaja.

Prvi, a naročito drugi svetski rat, u kojima su bile angažovane milionske armije zaraćenih strana, doneo je velika razaranja, ljudske gubitke i različite oblike psihopatološkog ponašanja na frontu i u pozadini. Vojna psihološkopsihijatrijska služba zaraćenih zemalja bila je zadužena da postavi adekvatne principe selekcije ljudstva.

Za vreme drugog svetskog rata, prema zvaničnim statističkim podacima, na svaka četiri ranjenika i bolesnika dolazio je jedan psihijatrijski bolesnik. U ovom ratu američka armija je od 14 miliona regrutovanih imala oko 1,500.000 neuropsihijatrijskih bolesnika ili 30% od svih ranjenika i bolesnika, od kojih psihoneurotičnih poremećaja do 47%, mentalno zaostalih i psihopata 10%, psihoza 6%. Britanska i kanadska armija su imale isti broj psihijatrijskih gubitaka (30%). O psihopatskim ličnostima u stranim armijama u toku drugog svetskog rata podaci su ipak relativno oskudni. Međutim, problem psihopatije u tim armijama u ratu je egzistirao. Britanci su u drugom svetskom ratu pokušali da formiraju posebne jedinice od psihopata i da ih posebno obučavaju. Istaknuti vojni psihijatri u zapadnim zemljama smatraju da u njihovim nacionalnim populacijama ima do 10% psihopata.

Maladaptivno (neprilagođeno) ponašanje koje se u tim armijama pripisuje psihopatskim ličnostima u ratu, po svemu sudeći, odnosilo se i na druge kategorije kao što su: emocionalno nezrele, intelektualno zaostale i psihoneurotske osobe čije ponašanje nije jasno diferencirano od psihopatskog. Tim pre je održiva ova konstatacija obzirom na to što u savremenoj psihijatriji nije preciziran pojam psihopatije.

Naša Narodnooslobodilačka vojska bila je dobrovoljačka, armija emocionalno, intelektualno i socijalno zrelih ličnosti, visokih etičkih, moralnih i idejno-političkih stremljenja, veoma visoke pozitivne motivacije i borbenog morala. U takvoj armiji koja je permanentno narastala i stalno apsorbovala novo ljudstvo, psihološki poremećaji nisu predstavljali, prema svim podacima i iskustvima, problem u procesu prilagođavanja u veoma surovom ratu koji je zahtevao lišavanja, ograničavanja i osujećenja ličnih motiva i potreba donosilo svakodnevne psihotraume i psihofizička opterećenja i mogao objektivno da utiče na ugrožavanje motiva osnovne životne sigurnosti.

Postavlja se pitanje — čime može da se objasni adekvatno ponašanje naših boraca u narodnooslobodilačkom ratu? Odgovor jedino može da se nađe u činjenici što je kod naših boraca postojala veoma visoka pozitivna motivacija, odnosno borbeni moral i idejno-politička društvena svest.

Prema tome, svojim vlastitim iskustvima moramo se koristiti u savremenim i specifičnim uslovima pri procenjivanju ovih kategorija ličnosti za službu u armiji i konstelaciji sa svim drugim činionicima naše društvene stvarnosti.

Svaka generacija izgrađuje svoj vlastiti pogled na svet u objektivnim ekonomsko-društvenim zbivanjima i odnosima. Struktura ličnosti i oblici ponašanja u socijalističkim uslovima, po zakonima dijalektike i logike, moraju da nose pečat tog društva. Ako govorimo da u socijalističkim uslovima u nacionalnoj populaciji ima određeni procenat psihopatskih ličnosti, indirektno naglašavamo da su i struktura ličnosti i oblici ponašanja izraz suprotnosti i protivurečnosti u socijalističkom društvu koje se i samo razvija i ide progresu. Ali, ove suprotnosti se postepeno ublažavaju i mnogo su manje izražene nego u kapitalističkom društvu.

Prema Lenjinu, „svest je izraz društvenog bića”. Ako je u pitanju socijalističko društvo, svest socijalističkog čoveka je izraz tog društva koja se formira u njemu. Shodno tome polazimo od činjenice da je u formiranju crta i osobina kod psihopatskih ličnosti dominantan sociološki, a ne konstitucionalni faktor, njegova nepovoljna razvojna životna linija, defektna porodica, razvoj u dečjim domovima itd.

Polazeći od ovih stavova, uloga društva i užih socijalističkih sredina — porodice, škole i drugih, kao što je poznato, ima presudnu ulogu u formiranju pogleda na svet mladih generacija i razvijanje motivacije, stavova prema etici, društvu, radu i dužnostima. Veoma mnogo društvenih faktora utiče na formiranje stavova mladih generacija. Tu se podrazumevaju razvojne faze detinjstva, dečaštva i od-

raslog doba svake osobe. Sve ove faze čine celinu i daju pečat strukturi ličnosti i njenom ponašanju u zrelo doba. Potrebno je poći od činjenice da ljudsko biće, njegova ličnost, pokazuje plastičnost, sposobnost pozitivnog menjanja u psihosocijalnom i delimično biološkom-fiziološkom smislu, zavisno od objektivnih okolnosti.

Psihopatske ličnosti, kao što je poznato, sklone su raznovrsnim oblicima nastranog, maladaptivnog ponašanja. Pošto usvajamo stav da su sociopsihološki faktori primarni u etiopatogenezi ovih ličnosti smatramo da na njih možemo bitno da utičemo na svesnom planu u raznim fazama formiranja ličnosti i različitim životnim situacijama. Prema tome, i u ratu možemo da delujemo na ove faktore u smislu razvijanja pozitivne motivacije i borbenog morala, što se izražava u visokoj idejno-političkoj svesti, u shvatanju značaja ciljeva borbe, ispoljavanju punog poverenja prema kolektivu, identifikaciji sa jedinicom i starešinom.

U našim uslovima, u našim oružanim snagama, postoje mnogi pozitivni faktori koji uslovljavaju razvijanje visokog borbenog morala u ratu. Ne treba zanemariti ni negativne faktore i tendencije. Izvesni oblici ponašanja koji se kod psihopatskih ličnosti ispoljavaju i vidu odbrambenih mehanizama prilagođavanja kao što su: impulsivno i agresivno ponašanje, zatim obično slabo izražena bazična anksioznost, zabrinutost, zebnja, plašljivost, zapestavljanje vojnih, ličnih ili perspektivnih planova, nemogućnost delovanja sa predviđanjem, sve to ukazuje na postojanje latentne psihičke energije koja se može usmeriti u ratu protiv neprijatelja. S druge strane, pozitivne crte koje poseduju psihopate kao što su: odvažnost, aktivnost, borbenost kod nekih grupa samopouzdanje i druge, mogu se sublimirati u celishodne akcije u ratu. Intelektualne sposobnosti kod psihopata su uglavnom očuvane, što je od posebnog značaja za mogućnost pravilnog usmeravanja njihovog ponašanja adekvatno u ratu.

Negativni stavovi pojedinaca mogu korenito da se menjaju u kritičnim životnim situacijama u ratu, kada se osoba oseća bespomoćnom, ugroženom, doživljava teške emocionalne stresove, pa joj je potrebno čvršće povezivanje sa grupom, odnosno jedinicom.

Van svake je sumnje vojnički kolektiv: četa, vod ili odeljenje za svakog pojedinca u ratnim uslovima od ogromnog su značaja u smislu razvijanja i održavanja životne sigurnosti i emocionalne podrške. Svaka ratna situacija, svaki emocionalno neprijatni doživljaj, sigurno je istovremeno i psihotrauma za svaku ličnost.

U mirnodopskim uslovima u našoj armiji, u novoj socijalnoj sredini, psihopatske osobe stavljene su pred dilemu: menjati sebe, svoje nastrane osobine, ili uporno i tvrdoglavo nastojati da se izmeni vojnička sredina, što je praktično neizvodljivo.

U miru, ocena sposobnosti psihopatskih osoba ima blaži kriterijum od onoga koji bi se primenio u eventualnim ratnim uslovima. Prema pravilniku o oceni sposobnosti za službu u JNA u miru, načelno su sposobni svi oblici psihopatskog ponašanja, sem onih sa jasno manifestnim i ispoljenim sociopatskim reagovanjem i težim oblicima delinkvencije. Prema savremenoj klasifikaciji, reč je o sociopatskim, asocijalnim i antisocijalnim psihopatskim ličnostima.

Ove kategorije psihopatskih ličnosti, u toku boravka u armiji, u najvećem procentu ne samo što ne podnose uobičajena psihofizička opterećenja, već su najviše zastupljene u grupi onih koji grubo krše vojničku disciplinu. Njihova neefikasnost kao vojnika ispoljava se u raznovrsnim disciplinskim prestupima koji su često predmet sudsko-psihijatrijske obrade i veštačenja.

Psihopatske ličnosti koje se u mirnodopskim uslovima onesposobljavaju za službu u JNA, podležu u principu ponovnoj oceni sposobnosti za službu u oružanim snagama u ratu. Izuzimaju se one kategorije psihopata, sociopata, kriminalaca i težih oblika neadekvatnog ponašanja koje predstavljaju opasnost za društvo.

Kriterijum od koga bi trebalo poći pri oceni sposobnosti psihopatskih ličnosti u ratnim uslovima uopšte zavisi od karaktera armije, konstelacije društvenih odnosa u pojedinim zemljama i karaktera eventualnog rata. Ovaj kriterijum ima u našoj zemlji specifičnosti o kojima se mora voditi računa. Ocena sposobnosti psihopatskih ličnosti u drugom svetskom ratu sprovodila se manje-više dosta strogom selekcijom u pojedinim zapadnim zemljama. Ovakav stav u pogledu ocene sposobnosti smatra se danas pogrešnim i treba ga, kažu, revidirati. U prilog zastupanja ovih stavova ističu se pojave efikasnosti i heroizma ovih ličnosti u prošlom ratu. Tako, Meninger, glavni psihijatar konsultant američke armije, ističe da pri oceni sposobnosti psihopata za službu u ratu ne treba uzimati u obzir samo individualne vrednosti pojedinaca, već ocenjivati i grupu u kojoj se svaki pojedinac nalazi.

U eventualnom ratu, egzistencija svakog čoveka na frontu i u pozadini u osnovi je objektivno i realno ugrožena. Mnoge psihosocijalne potrebe i motivi, čak i primarni, osujećeni su, čovek doživljava permanentno strah za svoju i sudbinu svoje porodice, kao i šire zajednice. On je takođe izložen mnogim konfliktnim situacijama zbog nemogućnosti da zadovolji svoje primarne i sekundarne motive. Ali, s druge strane, takva, objektivna konstelacija u stvari, stavlja ličnost u novu fazu biosocijalne i psihološke egzistencije, razvoja u njemu nove odbrambene snage, utiče da se ubrza proces maturacije (sazrevanja) u socijalnom i emocionalnom pogledu, utiče na razvijanje socijalnih i psiholoških sentimentata, na trajnije osećanje i podređivanje svih snaga u borbi protiv agresora, jer se svi nalaze u položaju opšte nesigurnosti.

Razvijanje pozitivnih motiva kod takvih ličnosti u našim uslovima za odbranu zemlje, u osnovi uplivišu društveno-ekonomski i socijalni odnosi. To pozitivni motivi mogu se razvijati, oni čine osnovnu pokretačku snagu borbenog morala i kod psihopatskih ličnosti. Izuzetak mogu da budu najekstremniji tipovi ovih ličnosti koji su društveno opasni, štetni i skloni najtežim krivičnim delima, te se izoluju u kazneno-popravne i psihijatrijske zavode. I ova činjenica ukazuje na to da u ratnim uslovima, kriterijum za ocenjivanje psihopatskih ličnosti za službu u armiji mora biti strog, ali i realan.

Smatramo da bismo morali imati u vidu sledeće momente pri evaluaciji (proceni) psihopatskih ličnosti u ratu.

a) Karakter eventualnog rata (lokalnog, raketno-nuklearnog) koji zahteva upotrebu masovnih armija, naoružanje čitavog naroda, brisanje granica između pozadine i fronta.

b) Princip naše doktrine o mogućnosti, nužnosti i opravdanosti vođenja opštenarodnog odbrambenog rata.

c) Visok stepen borbenog morala u našoj socijalističkoj zajednici i našim oružanim snagama i mnogim nitima koje je vezuju sa narodom.

Prema tome, naši osnovni stavovi o evaluaciji psihopatskih ličnosti za potrebe oružanih snaga u ratnim uslovima moraju biti usklađeni sa osnovnim principom: *ličnost — čovek ima, van svake sumnje, primarni značaj u eventualnom ratu.*

U grupu nesposobnih mogu se ubrojiti samo ljudi sa izrazito abnormalnim oblicima psihopatskog ponašanja koji predstavljaju opasnost za društvo. U ovu grupu bi u ratu eventualno došli u obzir sociopati, asocijalni i antisocijalni tipovi, hronični alkoholičari kod kojih su nastupila teža organska i neurološka oštećenja, čije je ponašanje izrazito neadekvatno, ili ima elemente psihopatskih oblika reagovanja. Zatim, oni koji ispoljavaju seksualne devijacije, moralno i socijalno propadanje, te bi svojim prisustvom u vojničkoj sredini štetno delovali, unosili paniku i narušavali borbeni moral. Ogroman procenat psihopatskih ličnosti smatramo sposobnim za armiju i u ratu.

Primena autoritativnog stava prema njima, dobro vojničko rukovođenje i obučenost, kao i adekvatno primenjene mentalno-higijenske mere, obezbeđuju, potpomažu i usmeravaju ispoljavanje njihove vojničke efikasnosti i eventualnim ratnim uslovima.

Ovim radom ne želimo da donosimo konačne zaključke o oceni sposobnosti psihopata u ratu, već da iznesemo svoje mišljenje koje će poslužiti kao osnova za diskusiju kako bismo izgradili i postavili naše zajedničke stavove u ovoj problematici.

Potpukovnik
dr Milanko JOVIĆEVIĆ
voj. sl. V kl.
Bogetić NELKA

L I T E R A T U R A

1. — Arenfeldt R. H.: *Psychiatry in the British army in the second World War*, London, 1958.
2. — Glass S.: *Curent problems in millitary psychiatry Journal of the american medical association* No = 1/1952.
3. — *Vojnosanitetski pregled broj 1/1958.*
4. — *Journal of the royal army medical corps* No=2,4,5/1951.
5. — Noyes A. P.: *Modern clinical psychiatry* W. B. Saunders company, Philadelphia, 1963.
6. — Kronja T.: *Problem psihopatija, Medicinska knjiga*, Beograd 1961. g.
7. — Dozet D.: *Karakteristike savremenog rata, Narodna armija, Beograd.*

O BORBENOJ UPOTREBI JEDINICA TERITORIJALNE ODBRANE U ODBRAMBENIM ZONAMA

Ovim člankom nastavljamo diskusiju o koncepciji opštenarodne odbrane u rubrici »Pogledi i mišljenja«. Autor je izneo svoja razmatranja o upotrebi jedinica TO, što je povod da se čuju i druga mišljenja o toj problematici. Redakcija u tom smislu i poziva svoje saradnike i čitaoce da učestvuju u polemici o ovim i drugim pitanjima naše koncepcije koja su u časopisu već ranije pokrenuta.

U procesu obuke u trupi, školama i komandama susrećemo se sa brojnim jedinicama teritorijalne odbrane (TO) i problemima u njihovom angažovanju u borbi, pogotovo u zonama dejstava jedinica operativne armije. Iako je problematika pokrenuta dosadašnjom nastavnom praksom veoma široka, u ovom razmatranju biće uže tretirana i uglavnom svedena na pitanja borbene upotrebe, sadejstva, komandovanja i međusobnih odnosa taktičkih jedinica operativne armije i jedinica teritorijalne odbrane.

Poznato je da se jedinice TO ne nalaze u organizacijskom sastavu JNA, ali s njom čine oružane snage naše zemlje. Jedinice TO nisu prosta kopija jedinica JNA. Organizacijsko-formacijska struktura dozvoljava im veliku elastičnost po nameni, stepenu i broju jedinica radi boljeg prilagođavanja konkretnim prilikama područja na kome se formiraju. Mada su načela organizovanja u celoj zemlji jedinstvena, ipak su konkretna organizacijsko-formacijska rešenja različita, ne samo jedinica nego i komandnih stepena, odnosno štabova narodne odbrane koji rukovode TO i civilnom zaštitom.

Bez upuštanja u konkretna rešenja i razlike u organizaciji jedinica TO po regionima, ističemo ovu činjenicu jer je od fundamentalnog značaja za naše razmatranje.

Jedinice TO mogu da dejstvuju na frontu, u vlastitoj i neprijateljskoj pozadini, samostalno ili u sadejstvu sa jedinicama operativne armije.¹

Međutim, iz metodoloških razloga ograničićemo naše razmatranje samo na ona borbena dejstva koja se izvode na frontu i u sadejstvu sa jedinicama operativne armije — konkretno sa snagama divizije u odbrani — radi sagledavanja mogućnosti angažovanja snaga TO i njihovog doprinosa u pripremi i izvođenju odbrambenih dejstava.

U zonama dejstva združenih taktičkih jedinica, a pogotovu u odbrambenoj zoni pešadijske divizije, uvek će se naći deo snaga TO, što će nalagati potrebu za usklađivanjem zajedničkih dejstava svih snaga na datoj prostorijski kako bi se jedinice obeju komponenti (operativne i teritorijalne) angažovale u borbi na takav način koji će najviše doprineti pobedi nad agresorom.

Koliko će se i kakvih jedinica TO naći u odbrambenoj zoni divizije zavisice od niza faktora, od kojih ističemo samo veličinu divizijske zone, naseljenost i ekonomsku razvijenost dotične teritorije.

Veličina odbrambene zone divizije (širina i dubina) veoma je promenljiva,² a te promene mogu biti uslovljene očekivanim snagama neprijatelja i karakterom zemljišta, odnosno važnosti pravaca i objekata koje brani divizija u sistemu odbrane veće operativne komande.

Pored određenog taktičkog ili operativnog značaja, koji će se pridavati jednom regionu na opštem planu narodne odbrane, naseljenost i ekonomska razvijenost presudno će uticati na broj i jačinu jedinica TO — s obzirom na teritorijalni i proizvodni princip koji se primenjuje prilikom formiranja i popune jedinica. Razume se da i u ovom pogledu postoje kod nas velike razlike. Ima opština koje su po broju stanovnika veoma male, tako da ne dostižu ni 10.000, dok ih ima i sa preko 150.000 (prosek u Jugoslaviji je oko 37.000 stanovnika). Razvijenija ekonomska baza opštine utiče na jačanje snaga TO u dva smera: prvo, javlja se potreba za odbranu i zaštitu proizvodnih i ostalih objekata, drugo, služi kao izvor sred-

¹ Jedinice teritorijalne odbrane vrše sledeće zadatke:

1. — Samostalno ili u sadejstvu sa Jugoslovenskom narodnom armijom vode oružanu borbu protiv neprijatelja;
2. — Na privremeno zaposednutoj teritoriji vode oružanu borbu protiv neprijatelja i produžavaju opštenarodni otpor;
3. — Obezbeđuju stanovništvo, teritoriju, radne i druge organizacije i organe društveno-političkih zajednica od svih vidova neprijateljske aktivnosti. Jedinice teritorijalne odbrane izvršavaju i zadatke zaštite i spasavanja stanovništva i materijalnih dobara od ratnih dejstava.

U slučaju neposredne ratne opasnosti i u ratu jedinice teritorijalne odbrane mogu da vrše i poslove javnog reda i javne bezbednosti«. (Čl. 13 Zakona o narodnoj odbrani.)

² Na osnovu merenja i proračuna koji su uzeti iz 5 takt. zadataka po temi: »pd u odbrani«, u jednoj našoj školi dobijeni su sledeći rezultati:

stava za opremanje jedinica TO, što u uslovima samofinansiranja ima izuzetan značaj. Ako tome dodamo i činjenicu da razvijena baza traži i bolju kvalifikacionu strukturu zaposlenih — onda to ima pozitivnog odraza i na kvalitet popune jedinica TO.

Navedeni uslovi pokazuju da su moguća različita rešenja u opštinama i drugim regionima u pogledu jačine i strukture snaga TO. što znači da će i u odbrambenoj zoni divizije njihova jačina zavisiti od konkretne situacije i da su tu moguće velike razlike. Može se računati da će na području većih opština biti toliko snaga TO (opštinskih i većih regionalnih štabova) čije će brojno stanje u celini premašiti našu diviziju, dok će u manjim opštinama taj broj biti znatno niži (i verovatno sveden na nekoliko stotina).

Ove činjenice nas upućuju na zaključak da u svim situacijama divizija treba da računa na brojno jake jedinice TO u odbrambenoj zoni i da će se komanda divizije uvek nalaziti pred složenim problemima u angažovanju tih snaga, usklađivanja vatre i manevra, organizovanju veze i komandovanju.

KOMANDOVANJE I USKLAĐIVANJE BORBENIH DEJSTAVA

Polazimo od činjenice da mnoga pitanja u komandovanju i međusobnim odnosima komandi i jedinica operativne armije i jedinica TO nisu još potpuno rešena i pravilima propisana. Međutim, već su određeni osnovni principi kao baza za konkretna usklađivanja borbenih dejstava i rešenja problema komandovanja. Oni se sastoje u sledećem:

1. — Jedinice TO formirane na teritorijalnom i proizvodnom principu namenjene su za borbeno dejstvo na teritoriji (neke su vezane za pojedine objekte), koju, načelno, ne napuštaju bez obzira na prisustvo neprijatelja.

2. — Sve oružane snage koje izvode borbeno dejstvo u pojedinim zonama, rejonima ili objektima nužno je objediniti pod jedinstvenom komandom.

Pošto su jedinice JNA prvenstveno namenjene za izvođenje boorbenih dejstava u zahvatu fronta — normalno je da im se potčinjavaju i jedinice TO koje se nađu u njihovim zonama dejstva.³

— veličina odbrambene zone divizije kretala se od 1200—2800 km²,

— zona divizije obuhvatala je od 3 do 9 opštinskih područja. Veličina opštinskih atara u jugoslovenskim okvirima je veoma promenljiva i kreće se od nekoliko — do 2000 km² ili 512 km² prosečno.

³ U zakonu o narodnoj odbrani, čl. 26, kaže se:

»Štabovi narodne odbrane usklađuju na svojoj teritoriji u ratu dejstva jedinica teritorijalne odbrane sa planovima i dejstvima Jugoslovenske narodne armije.

Za vreme zajedničkih dejstava sa Jugoslovenskom narodnom armijom, jedinice teritorijalne odbrane se potčinjavaju starešini jedinice Jugoslovenske narodne armije sa kojom učestvuju u izvršavanju zajedničkog borbenog zadatka.

U ratu republički štab narodne odbrane rukovodi i komanduje svim jedinicama oružanih snaga na teritoriji privremeno zaposednutoj od neprijatelja«.

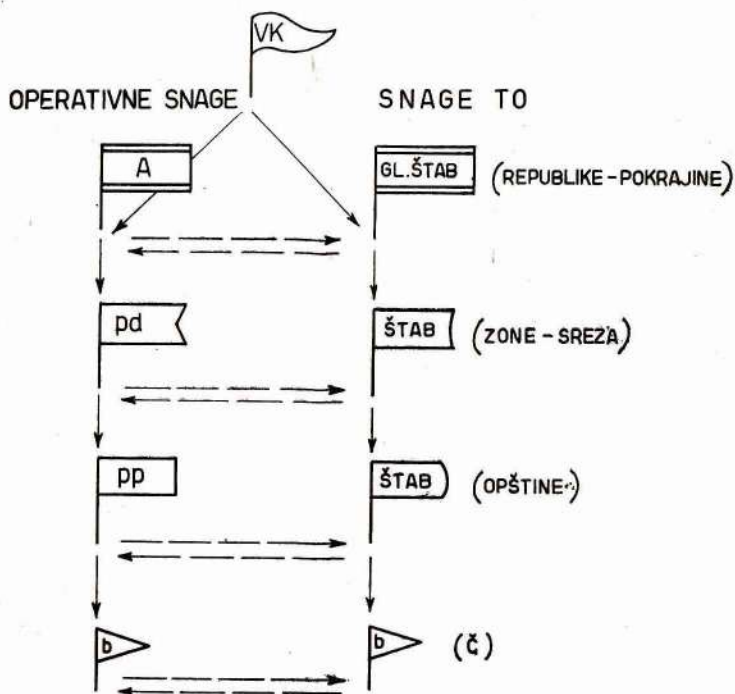

Razumljivo je da sva pitanja oko usklađivanja i angažovanja jedinica u borbenim dejstvima, i probleme komandovanja neće uvek rešavati komande taktičkih jedinica sa odgovarajućim štabovima narodne odbrane, jer će se mnoga rešavati na višim stepenima komandovanja. Kao što Jugoslovenska narodna armija i TO čine jedinstvene oružane snage naše zemlje, nužno je da im planovi borbenih dejstava tokom razrade budu tako usklađeni da čine delove jedne celine.

To praktično znači da će, na primer, komanda armije upoznati sa postavkama svog ratnog plana, odnosno plana operacije, glavni štab narodne odbrane republike ili pokrajine i zajednički utvrditi plan angažovanja jedinica TO, rešiti osnove komandovanja i sadejstva i ostala pitanja od značaja za odbranu određene teritorije.

Viša taktička jedinica (divizija ili brigada) dobiće borbeni zadatak od armije, u kome će biti regulisani bitni elementi sadejstva i komandovanja sa jedinicama TO. Već i samim preciziranjem odbrambene zone taktičkoj jedinici biće predodređene i snage TO na koje se može računati. Ukoliko se radi o većim jedinicama (bataljon — odred), verovatno će viša komanda rešiti i odnos tih jedinica prema komandi taktičke jedinice.

ŠEMA KOMANDOVANJA I SADEJSTVA

Na sličan način će i niži štab narodne odbrane dobiti zadatak, odnosno direktivu za borbeno dejstvo od višeg štaba.

Prema tome, već postoje bitni elementi usklađivanja dejstava između snaga obeju komponenti, a ostala pitanja oko neposredne upotrebe jedinica, veze i komandovanja rešavaće se na nivou odgovarajućih taktičkih komandi i štabova narodne odbrane (komanda divizije ili brigade — štab zone ili sreza, komanda puka — opštinski štab). (Vidi šemu broj 1.)

Niz važnih pitanja od zajedničkog interesa, počev od jedinstvene procene situacije, zadataka jedinicama i načina dejstava po fazama i objektima — trebaće prethodno rešiti da bi se sagledali svi aspekti komandovanja,⁴ čija se složenost ogleda u sledećem:

— kako obezbediti komandovanje jedinicama TO, vodeći računa o borbenim i ostalim mogućnostima tih jedinica i komandi (snage i sredstva za vezu i komandovanje);

— da li ima potrebe za stvaranjem privremenih komandi izdvanjem snaga i sredstava iz taktičkih ili teritorijalnih komandi koje će objedinjavati borbeno dejstva u pojedinim rejonima i za određeno vreme. (To će se najverovatnije činiti pri odbrani naseljenih mesta u odbrani rejona i objekata osetljivih na vazdušne desante i pri odbrani odvojenih pravaca);

— biće nužno odrediti linije ili objekte do kojih će se jedinice TO angažovati s fronta, odnosno odakle će se, kuda i kako zabaciti u pozadinu neprijatelja, zatim objekte dejstva, kako bi se uskladio vatreni sistem, obezbedila vatrena podrška i izbegli eventualni gubici od sopstvene vatre;⁵

— da li se predviđa ostajanje svih jedinica TO u pozadini neprijatelja, ili će neke jedinice produžiti odbranu s fronta, odnosno ući u sastav dotične taktičke jedinice;

— jedinice TO se moraju upoznati sa minsko-eksplozivnim zaprečavanjem, pogotovo protivpešadijskim radi njihovog nesmetanog manevrovanja;

— tokom borbenih dejstava, obezbediti neprekidnu vezu taktičkih i komandi TO, što pored sredstava veze, treba, pre svega, ostvarivati ličnim kontaktom starešina.

Treba računati da će se u izvođenju borbenih dejstava, nametati i niz drugih problema. Verovatno će dolaziti do prepotčinjavanja i međusobne zamene taktičkih jedinica TO. Ukoliko dođe do odsecanja neke jedinice (čete-bataljona) operativne armije, a postoji veliki rizik za probijanje u sastav svoje jedinice, može se re-

⁴ Pojam komandovanja-potčinjavanja teritorijalnih jedinica komandama JNA treba shvatiti veoma elastično, ponekad i uže od uobičajenog, samo u smislu borbene upotrebe, dok snabdevanje i zbrinjavanje može i dalje ostati u nadležnosti teritorijalnih štabova. Međutim, prepotčinjavanje treba izbegavati, kako se komande jedinica JNA ne bi nepotrebno opteretile sa velikim brojem veza, s obzirom na usitnjenost jedinica teritorijalne odbrane.

⁵ Postoje velika strahovanja da će naše snage koje dejstvuju u pozadini neprijatelja zbog masovnosti, brzog manevrisanja i teškoća u održavanju veze biti često izložene vatri naših jedinica koje dejstvuju na frontu. Problem postoji, ali je ublažen činjenicom što će naša vatrena sredstva, naročito artiljerija i avijacija, uglavnom gadati ciljeve a ne prostorijske, a znamo da tamo gde se nalaze snage neprijatelja ne mogu istovremeno biti i naše snage.

biti da bude stavljena pod komandu štaba TO koji dejstvuje u pozadini, a da istovremeno neka od jedinica TO uđe u sastav više taktičke jedinice itd. Razume se da će biti znatno manje problema ako konkretna situacija ne zahteva odstupanje od pripremljenog plana dejstva, odnosno od unapred pripremljenih rešenja za zajedničku upotrebu jedinica JNA i TO.

Međutim, teškoće se javljaju u većoj meri, kad taktička jedinica (brigada ili divizija) dođe u odbrambenu zonu po otpočinjanju ratnih dejstava, gde nije planirana, kao i ako je deo teritorije (sreza-opštine) zauzeo neprijatelj, što znatno otežava komandovanje JNA i TO.

NAČIN ANGAŽOVANJA TERITORIJSALNIH JEDINICA U BORBI

Kada zajedno učestvuju u borbenim dejstvima jedinice JNA i jedinice TO, tada snage treba angažovati prema njihovoj osnovnoj nameni i pogodnosti za izvršenje određenih borbenih zadataka. Jedinice JNA su osposobljene da se efikasno suprotstave glavnim snagama agresora u zahvatu važnih pravaca i prohodnog zemljišta, dok su jedinice TO — koje pretežno raspolažu lakim naoružanjem,⁶ pogodnije za manevrovanje i treba ih angažovati na pravcima slabije prohodnosti i u naseljima — tamo gde tehnika agresora ne može doći do punijeg izražaja. Jedinice TO, usled poznavanja dotične teritorije, veoma su pogodne za razne obezbeđujuće uloge u toku pripreme i izvođenja borbenih dejstava, one će ne samo bolje obaviti takve zadatke — nego i smanjiti cepkanje i rasipanje jedinica JNA.

Pošto jedinice TO imaju različitu strukturu i namenu, to će bitno uticati, skoro predodređivati njihovu upotrebu u borbenim dejstvima. Tako, na primer, jedinice TO za obezbeđenje i odbranu naselja, radnih i drugih organizacija biće neposrednije vezane za dotične objekte i njihovu lokaciju, pa bi im na toj osnovnoj nameni trebalo prilagoditi i borbene zadatke. Međutim, ostale jedinice TO, kao što su opštinske čete i bataljoni, zatim bataljoni, odredi i veće jedinice pod neposrednom komandom viših štabova narodne odbrane, nisu usko vezane za objekte, pa ih treba tretirati kao „operativnije”, jer će imati šire manevarsko područje, a prema tome i svestraniju mogućnost upotrebe u odbrambenim dejstvima.

Pored toga što se pri davanju zadataka jedinicama TO mora voditi računa o njihovoj nameni, nužno je uzeti u obzir i činjenicu da su oskudne sredstvima podrške i rodovskim jedinicama, te

⁶ Sve jedinice TO neće biti jednako naoružane jer će to zavisiti od karaktera njihovih borbenih zadataka, zemljišta i načina dejstava neprijatelja. To znači da će snage u zahvatu prohodnijih pravaca imati potrebu za većim brojem ručnih PT-sredstava, pošto se očekuje dejstvo oklopnih snaga agresora, dok će snage u rejonima po dubini, gde se očekuje upotreba vazdušnih desantata raspolagati većim brojem sredstava PVO. Razume se pri ovome će i materijalna mogućnost, igrati važnu ulogu.

im davati, analogno tome i realne zadatke, odnosno ojačati ih ili podržati njihova dejstva snagama i sredstvima jedinica JNA.

Polazeći od iznetih činjenica, pokušaćemo sagledati borbene zadatke jedinica TO kada se ove nađu u odbrambenoj zoni peša-dijske divizije. Mora se imati u vidu da je gotovo nemoguće na-brojati sve zadatke koje će ratna praksa postaviti pred jedinice TO. Zbog toga će ovde biti reči samo o onim zadacima koji bi mo-gli biti „najčešći”, a to su:

— kontrola međuprostora između rejona odbrane pukova, kao i zaštita otkrivenih bokova i spojeva;

— pri organizaciji odbrane naseljenih mesta osnovnu snagu odbrane, a veoma često i jedinu — naročito kada su u pitanju ma-nja naselja — činiće jedinice TO, pre svega, one koje se i formi-rajaju za odbranu naselja i radnih organizacija, jer deo može ostati u naselju radi produženja otpora u pozadini. Međutim, kada se radi o većim naseljima potreba će zahtevati da se delovi grada (veći tr-govi i glavne ulice) brane operativnim snagama, da se predvidi in-tervencija oklopnih snaga i jača podrška artiljerije i avijacije, da se jedinice TO ojačaju inženjerijom i PT-sredstvima itd. Ne treba gubiti iz vida da će pojedina veća naseljena mesta, naročito kada se nalaze u zahvatu važnih pravaca i komunikacija, a agresor ih ne može običi, biti težište otpora⁷ i da će se za njihovu odbranu izdvajati i posebne operativne i snage TO i objedinjavati pod za-jedničku komandu;

— jedinice TO mogu dobiti zadatak odbrane⁸ periferije važnih pravaca (na krilima taktičkih jedinica), sa tendencijom udara u bok i pozadinu neprijateljskih snaga koje prodiru, ili da učestvuju u protivnapadu sa ostalim snagama divizije. Mogu se angažovati i za odbranu pomoćnih pravaca slabije prohodnosti, a to će biti u si-tuacijama kada se divizija brani na širokom frontu (pri odbrani reke), kada je zemljište u zoni odbrane teže prohodno);

— kada divizija u zoni odbrane organizuje pretpolje, naročito u uslovima slabije prohodnosti, ili ako je prohodnost svedena na uže pravce, odbrana pretpolja se može poveriti jedinicama TO, po-nekad u celini, što će zahtevati jaku podršku i eventualna ojača-vanja snagama i sredstvima divizije. Međutim, češći postupak će biti da prohodne pravce brane delovi oklopnih snaga divizije, a os-tali deo pretpolja snage TO. Povoljna je okolnost što u toku borbe u pretpolju jedinice TO u celini ili delimično mogu ostati u poza-dini neprijatelja, pa i ne mora da se planira prihvat na prednjem kraju i organizacija povlačenja u dubini;

— jedinice TO veoma su pogodne za organizaciju PDO, na-ročito za obezbeđenje i odbranu rejona pogodnih za spuštanje VD, kao i objekata ugroženih od VD i ubačenih delova (obezbeđenje

---

⁷ Ne bi mogli isključiti i takvu mogućnost, pogotovo ako je naseljeno me-sto veće i prostiranjem se poklapa sa širom prohodnosti branjenog pravca, da bude težišni objekat u sistemu odbrane za čiju se odbranu mogu angažovati i glavne snage divizije.

⁸ Odbrana nije tipičan način borbenih dejstava jedinica TO. Međutim, i takav zadatak će se izvoditi pretežno aktivnim dejstvom, jer će oslonac na za-

objekata na komunikacijama itd.) i za kontrolu teritorije patroliranja, zasede, potere i sl;

— jedinica TO može biti uključena u rezervu divizije, a ponekad — ukoliko divizija nema potrebe za obrazovanjem jače rezerve — da je sačinjava sama jedinica TO jačine bataljona. To će biti slučaj kada je borbeni poredak divizije duboko ešeloniran ili je zona odbrane divizije manje prohodna, a odbrana izražena na više pravaca, što zahteva i podelu rezerve — tako da jedinice TO sačinjavaju rezervu na pravcu koga brane pomoćne snage divizije i gde je ograničena upotreba teže tehnike;

— kad god se ukaže potreba za izvršavanjem zadataka u pozadini neprijatelja (prikupljanje podataka, dejstvo iz pozadine po raznim elementima njegovog rasporeda, komunikacijama, diverzije itd.), a u određenim rejonima nema snaga već bi ih trebalo ostavljati ili ubacivati sa fronta — za takve zadatke će se koristiti jedinice TO;

— jedinice TO mogu se koristiti za mnoštvo zadataka u inžinjerijskom obezbeđenju, i to:

a. — na fortifikacijskom uređenju položaja, posebno pregradnih i ostalih koji su organizuju po dubini zone divizije, koje će posesti snage pri izvođenju manevra unazad (iz pretpolja ili sa prvog položaja);

b. — učešće u zaprečavanju, naročito u pripremi objekata za rušenje;

c. — zajedničko angažovanje jedinica TO i građevinske operative na izradi skloništa, rovova, PT-prepreka i drugih objekata. Nekad se tim snagama mogu dodeliti pravci ili pojedine deonice puta radi održavanja — tako da se u diviziji ne mora formirati GOP, u određenim fazama borbenih dejstava;

— snage TO mogu se angažovati i na zadacima PVO. Radničke PA baterije uključuju se u sistem PVO divizije, a radi upotpunjavanja službe VOJ u zoni odbrane koristi se teritorijalna organizacija ove službe kao i teritorijalna izvidanja, obaveštavanja i uzbuđivanja, a za dopunu veza i teritorijalna služba veze.

Pored naoružanih jedinica i pomenutih službi TO, za izvršenje određenih zadataka mogu se koristiti jedinice civilne zaštite u većim naseljenim mestima. Jedinice civilne zaštite mogu da olakšaju izvršenje zadatka diviziji, jer mogu da preuzmu i neke važne zadatke:

a. — jedinice RBH-zaštite, pored kontrole teritorije i izvidanja (otkrivanja i utvrđivanja RBH opasnosti), mogu se koristiti za dekontaminaciju ljudstva, odeće i drugih sredstava divizije;

b. — vatrogasne jedinice mogu se upotrebiti i za dekontaminaciju i snabdevanje vodom;

c. — transportni i drugi kapaciteti zdravstvenih ustanova mogu se koristiti za zbrinjavanje ranjenika, kako bi se divizijski kapaciteti rasteretili ili sačuvali za teže situacije;

---

prečavanje i mali deo snaga u odbrani ili zasedom, omogućavati manevar i udar u bok i pozadinu neprijatelja, glavnim snagama jedinice TO.

d. — snage za održavanje reda i bezbednosti, naročito milicija, mogu se angažovati u regulisanju saobraćaja, kontroli kretanja u zoni divizije, zatim na suzbijanju raznih oblika neprijateljske delatnosti.

Razume se da će se naći i drugi zadaci u snabdevanju, transportu, korišćenju mesnih izvora i sl. na kojima se mogu angažovati snage TO. Ta činjenica će uticati na proširenje zone dejstva i na mogućnost izraženijeg grupisanja jedinica JNA na težištu, odnosno na pravcima većeg značaja. jer će delovi zone biti dodeljeni za odbranu jedinicama TO.

Međutim, u obučavanju starešina putem taktičkih zadataka treba se čuvati linije manjeg otpora, koja se može javiti u izbegavanju da se jedinici JNA prepotčinjavaju veći broj snaga TO. Pojedinci često rutinski prilaze rešavanju zadatka, pa im snage TO „smetaju”, usložavaju komandovanje i „usitnjavaju” konkretno rešavanje taktičkog zadatka. Iako se ne radi o potcenjivanju značaja snaga TO — jer je „svaka puška u ratu dragocena”, nije potrebno posebno dokazivati štetnost takve pojave da se u obučavanju odstupa od prakse koja će se primenjivati u ratu. Zato je nužno da se teritorijalnoj komponenti u obuci, posebno obradi taktičkih zadataka, daje ono mesto koje ona zauzima u našoj koncepciji vođenja rata.

Potrebno je ukazati i na činjenicu da su pitanja u ovom razmatranju tretirana samo sa aspekta borbene upotrebe jedinica TO onako kako se ona postavljaju pred komandom divizije, ne upuštajući se šire u probleme koji u tom smislu stoje pred štabovima i jedinicama TO.

Pukovnik
Savo ČEREČINA

RAD I DEJSTVO ARTILJERIJE II EŠELONA

Uvođenje u boj II ešelona je jedna od najsloženijih radnji u dinamici napadnih borbenih dejstava. Ta složenost potiče od mnogobrojnih i nedovoljno sagledanih uslova pod kojima se ova radnja izvodi. Među tim uslovima se ističu: nedovoljna mogućnost da se otkriju jačina i raspored protivnika, neravnomeran uspeh jedinica prvog ešelona, poremećeno komandovanje i sadejstvo, znatni gubici i malo vremena za dalju pripremu dejstva. Drugi ešelon može biti uveden u borbu na nekoliko načina: po delovima ili u celi, uz neposrednu podršku nuklearnog oružja ili bez nje. Svaki način zahtevaće i odgovarajući postupak koji će, pri tako složenim uslovima, još više komplikovati izvođenje ove borbene radnje. Najčešće se uvodi iz pokreta, raščlanjeno i bez većeg pregrupisanja kako bi se što brže i uspešnije iskoristio uspeh prvog ešelona i istovremeno protivnik osujetio da nuklearnim oružjem nanese ozbiljne gubitke našim jedinicama pre nego što stupe u borbu. To je i razumljivo, jer od blagovremenog, neometanog i usklađenog uvođenja umnogome zavisi tempo daljih napadnih borbenih dejstava.

Navedeni i mnogobrojni drugi uslovi borbe, u izrazito oštroj formi nepovoljno se odražavaju na način upotrebe klasične (cevne) artiljerije, naročito vučne. Ona je došla u ozbiljnu krizu u pogledu mogućnosti uspešne podrške jedinica u toku dinamike: nedovoljno je pokretljiva van puteva, pa nije u stanju da uspešno prati vatrom i pokretom brzopokretne jedinice, a one u najviše slučajeva sačinjavaju drugi ešelon. Pri tome treba imati u vidu da njeni taktički postupci u savremenim uslovima borbe najviše zavise od toga da li će za neposrednu podršku uvođenja II ešelona upotrebiti nuklearno oružje ili neće. Zbog novih i otežanih uslova borbe moraju se tražiti i odgovarajući postupci koji će omogućiti brže izvršavanje taktičkih zadataka.

Uvođenje drugog ešelona u borbu uz neposrednu podršku nuklearnog oružja.

Nuklearne eksplozije eksplotišu, po pravilu, oklopne snage. Izuzetno, kad ovih nema, koristi se i pešadija. Pošto se nuklearnim udarima uništavaju i neutrališu najistureniji delovi branioca, uloga artiljerije za podršku i višecevnih bacača raketa, znatno je smanjena, što svakako zavisi od broja i snage upotrebljenih nuklear-

nih projektila i svodiće se, najčešće, na to da se obezbedi dalje prodiranje II ešelona. Zato će se izbegavati da se artiljerijske jedinice drugog ešelona razvijaju za borbu i da učestvuju u vatrenoj pripremi. Pa i sama artpriprema, kao deo vatrene pripreme, retko će se izvoditi, pošto će se drugi ešelon samo podržati vatrom po onim ciljevima koji će kočiti napredovanje oklopnih snaga. Ponekad će takvu podršku moći da pruži, do izvesne dubine, i već razvijena artiljerija I ešelona. Time bi se sačuvale vatrene mogućnosti II ešelona za savlađivanje drugih otpora po dubini braniočeve odbrane.

Ali, kada se iz ma kojih razloga (nuklearni projektili su malobrojni, a snage male, predviđene nulte tačke su udaljene od borbenog rasporeda i dr.) proceni da najistureniji delovi branioca neće biti obuhvaćeni dovoljnim efektom dejstva nuklearnog oružja (zonom teških gubitaka), a uz to se očekuju jači delovi branioca po ivicama predviđenih nuklearnih udara, prethodno dejstvo artiljerije biće neophodno. Ono će, iz već iznetih razloga, biti u obliku kraće ali snažne artpripreme u kojoj bi učestvovao i veći deo artiljerije I ešelona. Dužina i struktura te artpripreme biće različita za pojedine jedinice i pravce. Zato je i prilagođavanje vatre jedinicama u pokretu složeno i zahteva od starešina neprekidno praćenje situacije i veliku umešnost u iskorišćavanju delova I ešelona. Pre svega, najinteresantnije je razmotriti koji je osnovni kriterij za proračun dužine tog dejstva i kada ono treba da otpočne. Način tog proračuna zavisi najviše od toga da li je II ešelon sastavljen od oklopnih snaga ili od pešadije, pošto se njihove manevarske i zaštitne sposobnosti znatno razlikuju.

U posleratnom periodu razvilo se novo efikasno protivtenkovsko sredstvo — protivtenkovske rakete. Uspešan domet raketa iznosi, prosečno, oko 2000 m; on se svakim danom povećava i kod izvesnih vrsta dostiže i do 4000 m. Ako se ovaj domet uporedi sa veličinom poluprečnika zone sigurnosti nuklearnih projektila razne snage koji bi mogli doći u obzir za neposrednu podršku jedinica II ešelona, uočava se da on može biti veći ili manji od poluprečnika te zone, što svakako zavisi od jačine projektila, vrste lansirnog sredstva i daljine gađanja. On je veći nego poluprečnik zone sigurnosti projektila manje snage, a manji nego isti poluprečnik projektila veće snage.¹ To znači da će oklopne snage, podržane projektilima manje snage, biti izložene dejstvu jake protivtenkovske vatre pre nego što izbiju na granicu zone sigurnosti planirane nuklearne eksplozije, razumljivo pod pretpostavkom da je nulta tačka te eksplozije planirana u visini rasporeda protivtenkovskih sredstava branioca. Kod projektila veće snage biće obrnut slučaj, tj. oklopne snage biće izložene dejstvu nuklearne eksplozije pre nego uspešnom dometu protivtenkovskih raketa.

¹ Ako je nuklearni projektil izbačen artiljerijskim oruđem sa daljine od 20 km, zona sigurnosti za projektil od 1 KT sa eksplozijom nisko u vazduhu je oko 1600 m, a od 10 KT oko 2100 m.

Otuda i logičan zaključak da će se u prvom slučaju, za proračun dužine prethodnog dejstva artiljerije morati uzeti ovaj dometa, tj. vreme koje je potrebno jedinicama da pređu prostor od uspešnog dometa pt-raketa do linije borbenog dodira. Ovo bi se donekle razlikovalo od onog gledanja² po kojem se za ovaj proračun uzima zona sigurnosti nuklearnih projektila, tj. dejstvo artiljerije za podršku bi otpočelo približno jednovremeno sa nuklearnim eksplozijama i trajalo bi dok oklopne snage pređu prostor od granice zone sigurnosti nuklearne eksplozije pa do prednjeg kraja branioca, odnosno zone sigurnosti njene vatre. Računajući brzinu kretanja 10 km/čas, oklopne snage će prostor od 2000 m preći za 12 minuta, koliko bi najviše i moglo da traje dejstvo artiljerije. Da bi se uspešno neutralisala pt-sredstva, njeno dejstvo moglo bi da otpočne i pre nuklearne eksplozije, tj. kad jedinice izbiju na granicu uspešnog dometa pt-raketa. Do momenta nuklearne eksplozije, artiljerija bi dejstvovala osmatranim vatrama i to po ciljevima na prednjem kraju branioca, prvenstveno po ciljevima koji neće biti obuhvaćeni zonom teških gubitaka nuklearne eksplozije (ukoliko bi zemljišni uslovi dozvolili). Treba imati u vidu da za vreme nuklearne eksplozije, sistem osmatranja (upravljanja) vatrom mora biti udaljen od predviđene nulte tačke za veličinu potpune zone sigurnosti. Naime, za vreme nuklearnog udara i nešto posle njega, udarni toplotni i početni radioaktivni efekti su toliko snažni da artiljerijski osmatračići moraju biti u zaklonu, pa se neće moći dejstvovati osmatranim vatrama. Posle eksplozije dejstvovaće se neosmatranim vatrama i oruđima za neposredno gađanje — oživelim ciljevima.

Treba istaći da se dejstvom artiljerije pre nuklearnog udara smanjuje mogućnost iznenađenja jer će se protivnikova živa sila skloniti od vatre artiljerije, i to neposredno pred sam udar. Zato će se ovakav postupak primeniti kada je smanjena mogućnost da se nuklearnim udarom postigne iznenađenje, kada su ciljevi otkriveni, kada taktička situacija nalaže da u momentu udara jedinice bude bliže braniocu i kada je znatna razlika između dometa pt-raketa i poluprečnika zone sigurnosti. Pri ovome ne treba izgubiti iz vida i druge taktičke mogućnosti: da artiljerija ostvari jedan ili dva snažna vatrena udara i pred nuklearnu eksploziju prekine dejstvo da bi protivnikova živa sila izašla iz zaklona; ili da oklopne snage budu u trenutku nuklearne eksplozije na granici uspešnog dometa pt-raketa, pa da dejstvo artiljerije otpočne neposredno posle eksplozije.

Napred je rečeno da će oklopne jedinice, podržane nuklearnim projektilima veće snage pre stići do granice zone sigurnosti nego do jake zaprečne pt-vatre, pa bi i osnovni kriterij za dužinu dejstva artiljerije bilo vreme koje im je potrebno da savladaju deo te zone — do prednjeg kraja branioca, tačnije do zone sigurnosti artiljerijskih granata. To dejstvo bi počelo tek posle nuklearne eks-

---

² Trajanje, struktura i izvođenje vatrene pripreme, Vojno delo br. 5/1966, str. 82.

plozije tj. posle prestanka njenih neposrednih efekata. Jednovremeni početak dejstva (sa nuklearnom eksplozijom), naročito ako se radi o osmatranim vatrama, bio bi jako otežan, gotovo nemogućan iz već iznetih razloga; takav početak mogao bi se ostvariti u slučaju da artiljerija dejstvuje po ivici breše ili između nuklearnih eksplozija, ali da pri tome sistem osmatranja nije ugrožen zonom sigurnosti nuklearnih udara.

Međutim, nulte tačke eksplozije projektila veće snage najčešće se planiraju dublje — iza prednjeg kraja, kako bi se eksplozijama zahvatio veći broj ciljeva, tako da zona teških gubitaka obuhvati prednji kraj i što veći broj ciljeva iza njega. U tom slučaju će deo poluprečnika zone sigurnosti koji se nalazi ispred prednjeg kraja, često biti manji od uspešnog dometa pt-raketa, pa je prirodno da se taj domet ima u vidu pri proračunu dužine dejstva artiljerije, odnosno da se ima u vidu vreme koje je neophodno jedinicama da pređu prostor veličine tog dometa.

Pešadija je znatno osetljivija na nuklearne udare nego oklopne snage; za nju je zona sigurnosti nekoliko puta veća, pa se veličina zone mora uzeti u obzir pri proračunu i usklađivanju dejstva artiljerije sa novouvedenom pešadijom. Naime, da bi se jedinice iz pokreta pravilno uvele u borbu, u trenutku eksplozije nuklearnog projektila treba da budu (prednjim delovima) udaljene od predviđene nulte tačke najmanje za veličinu zone potpune sigurnosti. Znači, artpriprema bi trajala onoliko koliko je tim jedinicama potrebno da posle eksplozije savladaju deo te zone, tj. do linije borbenog dodira. Njena struktura zavisi od situacije. Dejstvo cruda za neposredno gađanje biće moguće tek kad se ciljevi posle eksplozije otkriju, aktiviraju i poboljšaju uslovi osmatranja.

Kada se snage u dodiru ne mogu prikriveno povući iz zone sigurnosti (pred lansiranje nuklearnog projektila po prednjem kraju), artiljerija će dobiti zadatak da obezbedi to povlačenje. Ako se povlačenje izvodi neposredno pre lansiranja nuklearnih projektila, dejstvo artiljerije se neće odvajati od artpriprema.

Uvođenje drugog ešelona u borbu uz podršku klasične artiljerije.

U ovom slučaju upotreba artiljerije, a posebno usklađivanje njenog rada i dejstva sa dejstvom pešadije i oklopnih snaga, skopčano je sa nizom teškoća. One potiču od neminovnih protivrečnosti: s jedne strane, traži se angažovanje što više vatrenih sredstava, brz razvoj iz pokreta, usklađeno, iznenadno, brzo i tačno dejstvo, a sa druge, ograničeno je vreme za pripremu dejstva, ciljevi su uglavnom pokretljivi i neotkriveni, sadejstvo poremećeno, različito stanje artiljerijskih jedinica (jedne su u pokretu, druge dejstvuje i dr.). Sem toga, najveći deo artiljerijskih jedinica I ešelona je uključen u borbu, pa je potrebno, naročito pri pretpočinjavanju dela artiljerije iz I ešelona, već uhodano sadejstvo sa jednom jedinicom prekinuti da bi se odmah posle toga uspostavilo sa novouvedenom, a za to se gubi dosta vremena.

Slične protivrečnosti, samo u znatno blažoj formi, postojale su i u II svetskom ratu. Zato su rad i dejstva artiljerija u ovoj fazi

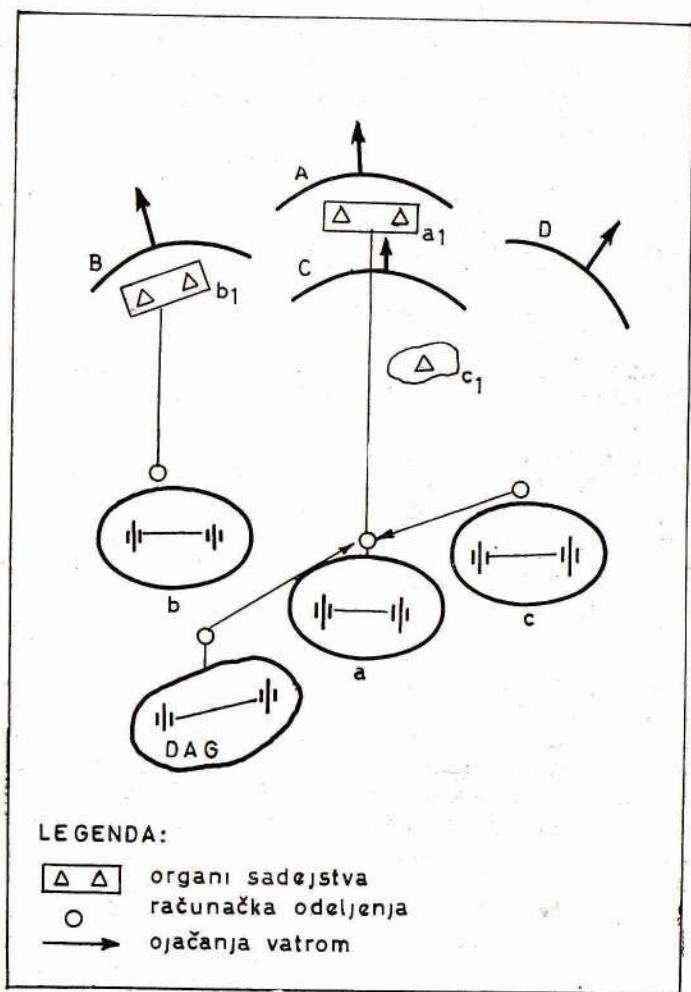
borbe najčešće zakašnjavali i zbog toga se davao kraći zastoj pešadiji radi pregrupisanja snaga, da bi artiljerijske jedinice izvršile potreban manevar, posele vatrene položaje, organizovale osmatranje, komandovanje i sadejstvo. Za uvođenje II ešelona korpusa bilo je potrebno 5—6 časova. Najviše se gubilo vremena na premeštanje artiljerije i njenih organa, povezivanje artiljerijskih i pešadijskih starešina i na uspostavljanje veze. Jednom divizionu bilo je potrebno najmanje 30 minuta da se razvije iz marševskog rasporeda u borbeni, da organizuje osmatranje i uspostavi sistem veza. Da bi se to vreme skratilo, čitavi divizion artiljerije za podršku pridavani su (u Crvenoj armiji) nižim taktičkim jedinicama kao oruđa za neposredno gađanje.

Ovo vreme u savremenim borbenim dejstvima mora biti kraće, ali ga nikako ne treba skraćivati na uštrb kvaliteta priprema. Da bi se ono skratilo moraju se tražiti novi postupci i novi oblici komandovanja i sadejstva. Sem toga, više nego do sada treba angažovati dalekometnu artiljeriju i višecevne raketne bacače, kako bi se za ovaj zadatak izbeglo obimnije angažovanje artiljerije II ešelona i skratilo vreme.

I prethodne pripreme imaju veliku ulogu u blagovremenom dovođenju i angažovanju artiljerije. Najvažnije bi bilo da se artiljerija II ešelona, kao i druga predviđena za taj zadatak, što pre uputi na određene vatrene položaje i da ih posedne pod zaštitom prednjih delova. Ovo je potrebno radi toga jer je artiljerijskim grupama potrebno za pripreme dejstva oko 1 čas. Pri tome treba imati u vidu da će usled širih frontova, povećane dinamičnosti i borbenih dejstava, nedovoljno jasne situacije i znatnih gubitaka doći do remećenja i najboljih planova i prethodnih odluka nego u prošlim ratovima. Otuda i organizacijske mere u višim štabovima moraju biti manje, a u nižim znatno obimnije. U momentu izvođenja ove radnje, mogu biti različiti (bolji ili slabiji) taktički odnosi (komandovanje, sadejstvo, veza i dr.) kako između artiljerije i podržavanih jedinica tako i između samih artiljerijskih delova. Za brzo uvođenje novih snaga neophodno je da se iskoriste dobro uspostavljeni taktički odnosi u I ešelonu i između artiljerijskih jedinica. Dobro uspostavljene taktičke odnose kod pojedinih jedinica i delova na pojedinim pravcima tog momenta ne bi trebalo prekidati, kao što se to najčešće praktikovalo u II svetskom ratu, nego ih na pogodan način iskoristiti za brže angažovanje artiljerije da pešadija ne bi čekala na pripremu artiljerije. Smatram da tu postoje još nedovoljno sagledane i iskorišćene mogućnosti, pa se iznosi jedno mišljenje o varijantama upotrebe artiljerije II ešelona u okviru divizije i korpusa, imajući pre svega u vidu uspostavljenе odnose i organe sadejstva kod I ešelona.

U diviziji, II ešelon kreće se u raščlanjenom rasporedu iza I ešelona. Može biti bez artiljerijskih sredstava ili je odranije ojačan tim sredstvima (najčešće jednim divizionom). Kada nema sredstava ojačanja, načelno mu se, pred uvođenje, prepotčinjava deo artiljerije, najčešće od primate artiljerije I ešelona ili iz divizijske grupe (DAG). Biće najcelishodnije da mu se prida onaj divizion

(artiljerija) čiji se organi komandovanja i sadejstva već nalaze na pravcu njegove buduće upotrebe. Ovim se obezbeđuje brža i efikasnija vatra, jer organi diviziona poznaju zemljište i imaju prikupljene podatke o ciljevima. Time se izbegava gubljenje dragocenog vremena za manevar organa i za njihovo povezivanje sa pešadijskim starešinama, što je usporavalo rad i dejstvo artiljerije.

Ali ako su organi ovog diviziona pretrpeli veće gubitke, ako su znatno iscrpeni, ili je u većem obimu poremećeno sadejstvo, neophodno je da se pre uvođenja II ešelona popune jedinice, zameni iscrpено ljudstvo i uspostavi narušeno sadejstvo. Divizion koji se prepočinjava, ulazi u sastav II ešelona, tj. organi sadejstva ulaze u sastav pešadije, i to posle kraće artiljerijske pripreme po pred-

njim braniočevim delovima koju je planirao načelnik artiljerije divizije.

Često će situacija nalagati da se II ešelon uvede na spoju dveju jedinica I ešelona gde neće biti artiljerije i njenih organa. Tada će načelnik artiljerije divizije pravovremeno preduzeti neophodne mere da se pre nailaska pešadijskih jedinica, deo artiljerije prebaci na taj pravac, koji će posle lako uključiti u sastav II ešelona.

Oklopni puk biće upotrebljen ili u sastavu I ešelona za neposrednu podršku ili samostalno. U prvom slučaju sadejstvo artiljerije se organizuje za račun pešadije. To znači da će tenkovski starešina postavljati vatrene zahteve artiljeriji preko pešadijskog starešine. Ali čim se tenkovi odvoje od pešadije, to posredstvo u postavljanju vatreneog zahteva moraće se izbegavati. Kada se oklopni puk uvodi samostalno, obično mu se pridaje jedan divizion iz jedinica I ešelona, ili iz DAG. Sadejstvo se organizuje u korist tog puka. To znači da se artiljerijski organi sadejstva odmah povezuju sa odgovarajućim starešinama oklopnih jedinica (komandanti divizona sa komandantom puka, a komandiri baterija sa komandantima oklopnih bataljona) i od njih primaju vatrene zahteve.

Ako je deo artiljerije za neposrednu podršku ranije pridat II ešelonu, ona će, pre uvođenja pešadije u borbu, posesti vatrene položaje, a njeni organi će se razviti zajedno sa pešadijskim (oni će od već razvijenih artiljerijskih organa I ešelona primati potrebne podatke o neprijatelju i ciljevima). Takva praksa zahteva dosta vremena za pripremu dejstva artiljerije, jer artiljerijske starešine stupaju u borbu sa nedovoljno poznatom situacijom, ali zato sa pešadijskim starešinama II ešelona sadejstvuju organi pridate artiljerije.

Kada na pravcu uvođenja svežih snaga, artiljerijski organi u I ešelonu nemaju većih gubitaka i nisu iscrpeni, ne bi ih trebalo povlačiti jer poznaju zemljište i imaju prikupljene podatke o ciljevima. Taktički bi bilo znatno celishodnije (sk. 1) da se II ešelonu (c), pored već pridatog dela artiljerije, pretpočini, bar privremeno, i onaj deo artiljerije I ešelona (divizion a) čiji se organi nalaze na pravcu uvođenja. U tom slučaju artiljerijski organi II ešelona (c) ne bi se razvijali već bi razvijeni organi I ešelona (a₁) produžili da za izvesno vreme, dok se potpuno ne uvede II ešelon, sadejstvuju sa starešinama jedinice koja se uvodi u borbu. Tako bi artiljerija II ešelona (c) privremeno ojačala vatrom artiljeriju iz I ešelona, tj. artiljerija I i II ešelona dejstvuje za račun jedinica II ešelona. Nedostatak ovakvog postupka je u tome što sa pešadijom ne bi izvesno vreme sadejstvovali organi one artiljerije koja joj je odranije namenjena, ali se obezbeđuje bolje i brže sadejstvo, brža i tačnija vatra. U toj kritičnoj fazi borbe ne smenjuju se i razvijaju novi organi i ne remeti se borbom stvarani taktički odnos između podržavanih delova i artiljerije.

Pravac na kome se uvodi II ešelon je težište borbenih dejstava divizije, pa se za podršku redovno angažuje DAG. U hitnim situacijama (a kada se II ešelon ne uvodi na pravcu na kojem su razvijeni artiljerijski organi DAG) ne treba isključiti i mogućnost da tog

uskladjivanje čine, u granicama odobrenih vatrenih mogućnosti, i neki organi artiljerije za neposrednu podršku koji se budu zatekli na pravcu uvođenja II ešelona (na primer a1). Ovi organi bi se u datom momentu prevezli sa računčkim odeljenjima diviziona iz DAG i ostvarili vatrene zahteve. Na taj način bi se već postignuto sadejstvo kod jednog puka iskoristilo za brži manevar vatrom DAG. Pomenuti organi bi vatru DAG usmeravali po ciljevima u dubini, dok bi artiljerija za neposrednu podršku gađala ciljeve koji neposredno utiču na brzo napredovanje jedinica uvedenih u borbu.

Pukovnik

Vidak VUJNOVIĆ

RAZVITAK ŠTABOVA U SLAVONIJI U 1942. GODINI*

Vojne komisije osnovane na osnovu odluka V zemaljske konferencije KPJ, kao i kasnije formirani Vojni komiteti bili su organizacioni oblici kojima je na vojnom području trebalo sprovesti politiku Partije. Oni su začeci kasnije formiranih komandi i štabova, od Glavnog, odnosno kasnije Vrhovnog štaba, pa naniže.

Rukovođenje oružanom borbom odražavalo je karakteristike revolucionarnog i oslobodilačkog, a po obliku partizanskog rata. Valjalo je ovladati bitnim faktorima, tj. koncepcijom i ciljem rata, ostvariti ih decentralizirano, samostalno i inicijativno, ali uvijek sa potpunom odgovornošću i strategijskim pravcem. Valjalo je dakle do kraja i bezuslovno usvojiti strategijsku koncepciju i nepodeljenom odgovornošću i svijesti ostvariti postavljene ciljeve i zadatke. Za te zadatke trebalo je stalno osposobljavati se i razvijati, odnosno pomagati nižim štabovima direktivama, uputstvima, savjetovanjima i delegiranjem. Manji značaj imali su uzajamno obavještanje, izvještaji, veze itd. da bi se složena oružana borba što efikasnije i sve snažnije razvijala.

U početku NOR-a komanda i štab su indentični, a tokom razvitka oružane borbe štab se razvija kao poseban dio u sastavu komande, kao zbir posebnih, specijalizovanih funkcija koje su bile obavještajno-informativne, operativne, organizacijsko-mobilizacijske, nastavne i administrativno-organizacijske. Pojam štaba u širem smislu obuhvata i funkcije zbrinjavanja i obezbjeđenja svih oružanih aktivnosti kao i pravne službe.

* Iz monografije «Uslovi formiranja Prve slavonske divizije».

U monografiji su sagledana pitanja: 1. Organizacijsko-mobilizacijski razvoj oružanih snaga Slavonije; 2. Razvitak kadrova i komandi; 3. Razvitak štabova, obuke i taktike; 4. Rukovođenje i partijsko-politički rad.

U prvim mjesecima oružane borbe na čelu komande, odnosno jedinice, nalazili su se komandant i politički komesar sa najnužnijim organima potrebnim oružanoj borbi. To su, prije svega, organi za prehranu i sanitetsko zbrinjavanje. Takav oblik štaba karakterističan je i za Slavoniju u prvoj fazi oružane borbe.

Međutim, već koncem 1941. godine, formiranjem Prve proleterske brigade, Vrhovni štab u razvitku štabova ide korak naprijed. Pored komandanta i političkog komesara uvode se i njihovi zamjenici. Tim putem se ide na podjelu rada i odgovornosti unutar komande, na uža funkcionalna zaduženja. Tokom razvitka štaba zamjenik političkog komesara postaje rukovodilac partijskog rada i partijske organizacije u jedinicama, a u Slavoniji zamjenik komandanta u višim komandama evoluirao u načelnika štaba, što je specifičnost za ovu pokrajinu.

Takovi organizacioni oblici komande — odnosno štaba — uvođenjem zamjenika sa užim funkcionalnim zaduženjem, u Slavoniji se ostvaruju tek koncem avgusta 1942. Zato je prvi oblik nedovoljno razvijene komande ostao prilično dugo u Slavoniji. Ta činjenica bila je, doduše, predmet stalnih i veoma kritičnih razmatranja, traženja kadrova koji bi ove funkcije mogli uspješno ponijeti, ali je potpun prelom u praksi uslijedio tek koncem ljeta 1942. godine.

Štab Prvog slavonskog bataljona sačinjavaju komandant i politički komesar sa težišnim dužnostima karakterističnim za štabove u NOR-u u prvoj fazi partizanskog rata.¹ Procjenjujući svoju aktivnost, sam štab Prvog slavonskog bataljona ističe da politički rad, kao funkcija štaba, još nije na visini potreba, iako u suštini zadovoljava i kreće se naprijed. Taj rad se pretežno pokreće i razvija obilascima, direktivama i uputima, kao i — pokretanjem lista „Slavonski partizan“ (1. 2. 1942.) Štab bataljona počinje i sa organizovanjem intenzivnije vojne obuke, ali ona još ne odražava narasle potrebe, pošto nije bilo dovoljno sposobnog kadra koji bi razvijao ovaj rad. Razvija se i administracija štaba kao funkcija rukovođenja. Čete šalju izvještaje svakih deset dana, a štab bataljona Glavnom štabu Hrvatske.² Za ovaj period značajno je uspostavljanje veza sa partizanima na Kozari, što je omogućilo da se bar u minimumu izmjenjuju iskustva i informacije.³

Takovo organizaciono stanje i sužena štabna aktivnost komande Slavonskog partizanskog bataljona traje čitava prva tri mjeseca 1942. godine. Komanda odreda, formirana u martu 1942. godine, i dalje takođe, nije razvijena, kao ni štabovi bataljona. Komanda odreda je svjesna značaja štabnih poslova za razvitak partizanskog rata, ali ih ne može razviti, kako ističe, zbog toga što nema sposobnog kadra za rad u štabu. Zbog toga mole Glavni štab Hrvatske za po-

¹ Historijski institut Slavonije (HIS)—II/9, građa-knjiga II, dokument 9.

² HIS — II/23

³ HIS — II/45

moć u ma kom vidu — kadrovima, iskustvu, uputstvima itd. da bi mogli osposobljavati kako bataljonske štabove, tako i vlastiti štab.⁴

Glavni štab Hrvatske je poslao oficira za vezu, druga Franju Ogulinca, kao i „dragocjene materijale”, kako ih ocjenjuju Slavonci. Štab odreda predlaže da Ogulinac ostane u Slavoniji kao stalni predstavnik, ali to nije odobreno.⁵

Vrijedno je zapaziti, kao način mišljenja u procjeni situacije i obrazloženja usmjerenosti oružane akcije, naredbu štaba odreda komandama bataljona sredinom marta 1942. godine, u kojoj se cijenjene i uočavaju slijedeći faktori:

a) Ukazuje se na ogroman porast snaga oslobodilačkog pokreta u Jugoslaviji koji, pored angažiranja osnovnih snaga sila Osovine na istočnom frontu, vezuje velike snage neprijatelja u Jugoslaviji, što omogućuje i obavezuje na snažniju aktivnost partizanskih snaga u Slavoniji.

b) Ocjenjuju oružanu snagu neprijatelja u Slavoniji. Te snage su prilično slabe i neorganizovane, što isto tako pruža mogućnost pojačanih akcija slavonskih partizana. Vlastite — partizanske snage su dovoljno snažne u odnosu na mogućnosti neprijatelja.

c) Političko raspoloženje naroda u Slavoniji, njegova želja da se razvije u ojača oružana borba iznad svega je dobra.

d) U tim okolnostima sve snage slavonskih partizana treba da razviju oružanu aktivnost tim više što je prošla jaka zima i nestao visoki snijeg koji su ometali snažniju aktivnost jedinica.

Dakle, iz ove procjene izvučen je zaključak da treba sve istaknute mogućnosti iskoristiti i mnogo snažnije napasti neprijatelja. Tu pojačanu oružanu aktivnost treba podržati političkim radom da bi se što bolje ostvarila. Istovremeno se daju taktička uputstva o načinu izvršenja zadataka.⁶

Pored pismenih izvještaja štaba Slavenskog partizanskog odreda, Ogulinac je Glavnom štabu Hrvatske iznio svoja zapažanja i ocjene o stanju oružane borbe u Slavoniji.⁷ Isto tako je i drug Grga Jankez izvijestio CK KPH o stanju pokreta u Slavoniji.⁸ Na osnovu tih izvještaja Glavni štab Hrvatske ocjenjuje pred Vrhovnim štabom stanje partizanskih snaga i oružane borbe u Slavoniji.

Prvo, snage partizana u Slavoniji su brojno porasle. Ipak, oružani pokret zaostaje iza stvarnih mogućnosti i potreba zbog organizacijskih slabosti u rukovođenju oružanom borbom. Metod rada slavenskog partizanskog štaba ne zadovoljava — ističe Glavni štab Hrvatske. On nije na okupu, njegovi su članovi razasuti po terenu, a veze sa jedinicama su slabe. Zato štab odreda nije u stanju razviti komandu.

⁴ HIS — II/51

⁵ HIS — II/95

⁶ HIS — II/42

⁷ HIS — II/107

⁸ HIS — II/98

Drugo, partizanske jedinice su razasute i razbacane na širokom prostoru. One su nepovezane, te djeluju kao desetine i vodovi. Zbog ovih organizacionih slabosti partizanske snage „nisu u stanju dobro organizovanom neprijatelju u Slavoniji nanijeti ni jedan snažniji udarac”. To je razlog što su akcije slavonskih partizana većinom defanzivnog i sitnog karaktera. Sastoje se uglavnom u razoružavanju pojedinih teritorijalnih neprijateljskih straža i likvidaciji agenata. Posljedica svega jeste ta da nije stvorena izvjesna oslobođena teritorija.⁹

Treće, za neprijateljske oružane snage je karakteristično to što napadaju manje partizanske sastave većim snagama. Slavonski partizani ne prihvataju borbu sa tim jačim snagama osim jedne, koju je izvela jedna četa partizana, a ta je imala karakter odbrane.

Četvrto, opća politička situacija i stanje oružanih snaga u Slavoniji nude mogućnosti napada koncentrisanim snagama i obećavaju lijepe uspjehe osvajanjem veće količine oružja.¹⁰

Takova je ocjena Glavnog štaba Hrvatske. Grga Jankez, u ime CK KPH, podvlači slavonskom rukovodstvu da je štab odreda dužan da oformi odgovarajuće štabove. Uz štab odreda treba da je stalno jedna četa koja će se pod njegovim neposrednim rukovodstvom osposobljavati.¹¹

Na osnovu ovakve ocjene Glavni štab Hrvatske poduzima tri mjere: šalje instrukcije kako postupati ubuduće; šalje Grgu Jankeza za komandanta 3. operativne zone sa četiri dobrovoljca koji su svršili oficirski kurs Glavnog štaba Hrvatske; šalje Proletersku barijsku četu u maju 1942. godine.

Glavni štab Hrvatske daje rukovodstvu NOP-a u Slavoniji direktivu u kojoj zahtijeva da se prije svega ima uspostaviti čvrsta veza sa Glavnim štabom Hrvatske i 2. operativnom zonom (sjeverna Hrvatska). Sve partizanske jedinice u Slavoniji treba organizacijski povezati, a njihove akcije proširiti na hrvatske krajeve i uvući što veći broj Hrvata u oružanu borbu. Organizaciono ojačane snage dužne su dobro pripremljenim akcijama sistematski očistiti teren i od neprijateljevih teritorijalnih posada i stvoriti oslobođeni teritorij.¹² Od ne manjeg značaja za ovako organizovane snage su napadi na komunikacije, naročito na prugu Zagreb—Beograd.¹³

Poslije ovih instrukcija Glavnog štaba Hrvatske u junu i julu 1942. godine, pored odlično organizovanog saniteta, u 3. operativnoj zoni se osniva intendantura.¹⁴ Unutrašnje stanje jedinica se sređuje. Zaoštrava se pitanje obuke i taktike.¹⁵ Poduzimaju se mjere da se žetva zaštititi od pljačke okupatora.¹⁶

⁹ Ovakva ocjena tzv. malih akcija nije bila realna. I inače ocjene su nešto oštrije od stvarnog stanja.

¹⁰ HIS — II/94

¹¹ HIS — II/94

¹² Valja napomenuti da je u junu 1942. oslobođeni teritorij Slavonije obuhvatao oko 120 sela, što Glavnom štabu Hrvatske nije bilo poznato.

¹³ HIS — II/107

¹⁴ HIS — II/112

¹⁵ HIS — II/144

¹⁶ HIS — II/149

Sredinom 1942. godine poduzima se nova reorganizacija jedinica i štabova. Uvode se zamjenici komandanata i političkih komesara kao i izvjestan broj oficira po štabovima. Osnovna je orijentacija ove reorganizacije da u štabovima uđu najborbeniji, najsposobniji i najodaniji kadrovi; da se unutar štabova izvrši podjela rada i odgovornosti, da se omogućí povezivanje snaga oslobodilačke vojske u Slavoniji i brži, snažniji tempo borbenih akcija. Ova analiza situacije i odluke donijete su na vojno-političkom savetovanju koje je održano 11. i 12. avgusta 1942. godine.¹⁷

Tada je konstatirano da je u periodu od januara do avgusta 1943. jedan od osnovnih nedostataka oružane borbe u Slavoniji taj što nije bilo dovoljno vojnički osposobljenog kadra, pa se zato nisu mogli formirati potpuni štabovi. Razvitak jedinica išao je brže od razvitka štabova, njih se tek djelimično uspijevalo razvijati. Posebno je istaknuto da nije dovoljna pažnja posvećena razvitku štabova bataljona. Zato viši štab — štab odreda, odnosno zone, nije mogao da pravilno rukovodi oružanom borbom. Nedovoljna štabna organizovanost nižih komandi nije dozvoljavala da se rad viših štabova iskoristi na najbolji način.

Na pomenutom savjetovanju je čvrsto odlučeno da se krene na formiranje potpunih štabova od najboljih kadrova u Slavoniji. Štabna zaduženja i odgovornost za njih uvjetovaće, kako se isticalo, mnogo brži razvoj oružane borbe, stvaranje novih jedinica. Tada je ocenjeno da su se uz sve ove dotadanje nedostatke kadrovi u procesu borbe ipak razvijali, te je bila mogućna reorganizacija komandi, odnosno razvitak štabova.¹⁸

Komanda 3. operativne zone je na osnovu pomenute odluke popunjena zamjenicima komandanta i političkog komesara i oficirima za informativne, obavještajne i operativne poslove. U sva tri Slavonska odreda i u većini njihovih bataljona izvršena je ista takva popuna, tj. postavljeni su zamjenici komandanata, politkomesara i štabni oficiri. Iako za te poslove još nedovoljno iskusni, mladi ljudi su ipak smiono uzdignuti. Ocijenjeno je da će razvitak pokazati da li će i koliko moći svaki od njih odgovoriti svojim dužnostima. Neke će od njih, prema razvitku i rezultatima zamjenjivati i upućivati na dužnosti koje im bolje odgovaraju i za koje su osposobljeni, ali bitno je da se počnu štabne službe razvijati, postavljanjem organizacije i mladih kadrova na dužnosti.

SLUŽBE U ŠTABOVIMA

Prvo, operativni oficiri zaduženi su da pomažu komandantu u planiranju borbenih akcija, da izrađuju planove za borbena dejstva i odgovarajuće zapovijesti; vodili su operacijski dnevnik sa podacima o

¹⁷ HIS — II/176 od 12. 8. 1942.

¹⁸ HIS — II/196.

dogadajima i borbama; isto tako su vodili evidenciju o brojnom stanju i naoružanju boraca i jedinica, nacionalnom i socijalnom sastavu jedinica itd. Po uputstvu Glavnog štaba Hrvatske, pojam operativne situacije obuhvatao je opću vojnu situaciju, stanje vlastitih jedinica, moral i disciplinu i rad štabova. Operativna služba je izučavala i procjenjivala pokrete neprijatelja, obrađivala stečena iskustva i pripremala kritička razmatranja. Iz svih ovih razmatranja valjalo je predvidjeti dalje borbene akcije, potrebne snage za njih, a da se pri tome uvijek sagledavao njihov vojno-politički značaj.¹⁹

Drugo, obavještajni oficir, kao štabna funkcija, starao se da se u redove partizana ili u partizansku pozadinu ne uvuku petokolonaši, provokatori, špijuni itd. Oficir zadužen za te poslove održava najtješnju vezu sa ostalim članovima štaba, posebno sa političkim komesarom kako bi se blagovremeno poduzele mjere protiv namjera i uticaja neprijatelja. Sve do aprila 1942. ova služba nije postojala u slavonskim partizanskim jedinicama, ali već tada su određeni posebni oficiri za te poslove. Dužnost obavještajnih i informativnih oficira do tada nije bila razgraničena. Poslije savjetovanja u avgustu 1942. valjalo je razgraničenim obavještajnim i informativnim službama, svakoj posebice, posvetiti veću pažnju.²⁰

Treće, informativni oficir štaba je izučavao snage neprijatelja, njegove garnizone i pratio njegove namjere i pokrete. Do tačnih podataka o neprijatelju je dolazio preko povjerljivih ljudi iz samih neprijateljskih redova. On je bio dužan da uočava namjere i taktiku neprijatelja, da identificira njegove snage sa kojima misli te namjere ostvariti itd. Sve do septembra 1942. u Slavoniji ova služba nije bila sistematski organizirana, te se od tada pristupa njenoj cjelovitoj organizaciji.²¹

Mjesec i po dana poslije izvršene reorganizacije, tj. početkom oktobra 1942. mogli su se sagledati postignuti rezultati. Tada se konstatiralo da su samom popunom štabova — postavljanjem štabnih službi — stvoreni normalni uslovi za rad komandi. Gotovo dva mjeseca rada dala su priliku da se zapazi kako neki drugovi na štabnim dužnostima nemaju dovoljno iskustva, a nekim politička svijest o značaju dužnosti koju obavljaju nije se dovoljno razvila. Ipak, velika većina štabnih oficira ima volje za rad, iako nisu dovoljno elastični u izvršavanju zadataka, ali u cjelini imaju uvjeta za razvoj.²² Da bi se ovi kadrovi što bolje osposobili ide se na — instruktorsku funkciju — uvođenje oficira za vezu 3. operativne zone, koji će obilaziti niže štabove i davati uputstva i obrazloženja za rad štabnih službi, vršiti kontrolu i pružati pomoć.

Značajno je uočiti da se poslije ove analize — početkom novembra 1942. — rad štabova počinje još intenzivnije pratiti i ocjenjivati na osnovu rezultata krupnih i složenih akcija. One su bile kri-

¹⁹ HIS — III/165

²⁰ HIS — II/181, 184

²¹ HIS — II/168 i III/1

²² HIS — III/61, 62

terij sposobnosti štabova, odnosno uslov da se štabne službe razvijaju. Širi se sve više lepeza pitanja na osnovu kojih se ocjenjuje njihova sposobnost u organizovanju borbenih dejstava i sposobnost u rukovođenju jedinicama u borbi. U centru pažnje je sve više ocjena sposobnosti kadrova i štabova. Broj žrtava sa kojima je borba dobijena, odraz toga na moral partizana, mjerila su koja se sve snažnije probijaju u ocjeni sposobnosti štabova. Sve je značajnije istican značaj komandnog mesta i osmatračnice u borbi. Sagledava se naime, da li su štabovi u stanju imati pregled nad neprijateljskim i vlastitim borbenim rasporedom, tj. da li se ima jasna slika o dinamici borbe. Taj kriterij je ubrzo pokazao da su štabovi bataljona isuviše udaljeni od svojih četa, da ne znaju odabrati svoje komandno mjesto u borbi itd.

S druge strane, zapaženo je da viši štabovi nisu dovoljno i efikasno povezani sa štabovima bataljona, da veza nije bila dovoljno čvrsta ni blagovremena. Zato komande i štabovi nisu bili u stanju da reagiraju na promjene u dinamici, da utiču manevrom na tok borbe, da pruže blagovremenu pomoć. Opće je zapažanje o pojavama neutvrđenih granica pojedinih taktičkih jedinica i nedovoljno, naredbom, regulisano sadejstvo.

Zaoštrena pitanja sposobnosti i odgovornosti pojedinih štabnih oficira odrazila su se na ocjenu međusobnih odnosa u štabu. Lična sposobnost i odgovornost na dužnosti, na osnovu jedinstva ali i podjele dužnosti, odgovornosti i kvaliteta rada, uvjetovali su bolje međusobne drugarske odnose.²³

MJERE ZA ORGANIZIRANOST BORBENIH DEJSTAVA

Veoma su instruktivne zapovijesti Prve slavonske brigade (osnovana je 10. novembra 1942.) kao primjer načina mišljenja o tome šta treba u borbi da se sagleda i postigne. Ta analiza pokazuje u kojoj se mjeri štab kao organizator borbe razvio i djelovao.²⁴ Naime, zapovijesti Prve slavonske brigade pokazuju kvalitetnu razliku u radu štabova u organizaciji borbe, gledano kroz zapovijesti od leta do septembra 1942. u zajedničkim akcijama moslavačkih i slavonskih partizana u Moslavini. Ove zapovijesti Prve slavonske brigade pokazuju koliko se štab razvio.²⁵

Zapovijesti Prve slavonske brigade dijele, stavljaju u centar pažnje, tri faze borbe, a u njima se sagledava i organizira ono što je presudno za uspjeh poduzete akcije.

Prva faza — priprema i pokret obuhvata: 1) vojničke, političke i materijalne pripreme; 2) pokret do mjesta koncentracije i od nje, te prolaz kroz mjesto do trenutka vatrenog dodira sa neprijateljem.

Druga faza obuhvata samu borbu — napad. U ovom dijelu zapovijesti se utanačuje: 1) vrijeme i znaci početka borbe, borbeni

²³ HIS — III/70 i 73.

²⁴ HIS — III/143, 170, 188, 213. itd.

²⁵ HIS — III/18 i 61.

i znaci raspoznavanja, te veza, 2) sama borba — napad i zadaci bataljona i drugih snaga koje sadejstvuju, 3) likvidacija uporišta i uništenje tačaka otpora, 4) samitetsko zbrinjavanje i evakuacija ranjenih, 5) postupak sa zarobljenicima i civilnim stanovništvom.

Treća faza — povlačenje, obuhvata znake za povlačenje i pravce povlačenja kako bi ono bilo potpuno organizovano, završna faza napada.

Ove kvalitetne promjene zapaža i neprijatelj. Tako početkom decembra 1942. ističe da je kod „pobunjenika komandovanje objedinjeno i veoma dobro”. Osobito zapaža da napadi partizanskih snaga na naseljena mjesta dobro uspjavaju.²⁶

To je vrijeme kada se postepeno uvodi dužnost načelnika štaba koji će, uz pomoć operativnog oficira, pribavljati potrebne podatke za akciju i pripremiti ih za odluku. Pored toga, njegov je osnovni zadatak da se stara i za vezu.

ORGANIZACIONO UČVRŠĆENJE VEZE I SADEJSTVA

Koncem 1942. godine, uprkos značajnom napretku, Glavni štab Hrvatske još nije zadovoljan stanjem veze sa Slavonijom. Ocjenjuje, u svome izvještaju Vrhovnom štabu, „da su te veze dosta slabe... zbog udaljenosti i teškoća prolaza kroz neprijateljsku teritoriju”. Naređuje da se u 3. operativnoj zoni postave oficiri-kuriri, ranga komandira voda ili čete, koji će biti sposobni i spremni da ovakve zadatke izvrše, a posebno koji će dati garanciju da izvještaj neće pasti u ruke neprijatelja. Sredinom decembra (17. XII 1942.) u štabu 3. operativne zone je postavljen oficir za vezu, organizator veza sa pretpostavljenim rukovodstvom, potčinjenim štabovima i susjedima.

Sa Glavnim štabom Hrvatske uspostavljaju se veze sa nekoliko kanala: preko slavonske oslobođene teritorije; Slavonske Posavine i Save za Baniju; preko Moslavine i Posavine, pa preko Save kod Siska i dalje za Glavni štab Hrvatske; konačno, i kanal preko Zagreba za Glavni štab Hrvatske. Veza se obezbjeđuje sa tri voda za vezu (sa 10 do 12 kurira) na svakom od ovih kanala. Svi su kuriri odlično naoružani. Pored pištolja i bombi svaki vod je naoružan puškama i puškomitraljezom.

Kadrovski sastav ovih vodova za vezu je odličan. To su hrabri, odani i pouzdani partizani na čelu sa sposobnim komandirima i političkim delegatom. Povezani su sa partijskom organizacijom na terenu koja im obezbjeđuje povjerljive i sposobne vodiče, a vodiči kao i partizani polažu svečanu izjavu. Organizuju se relejne stanice u kojima je obezbjeđen smještaj i ishrana, a po potrebi i prevozna sredstva.

Sa susjedima je isto tako valjalo uspostaviti sigurne i čvrste veze.

Sa partizanima u Srijemu (3. odred 3. operativne zone) sve do oktobra 1942. veze su bile veoma neredovite. One nisu dozvoljavale

²⁶ HIS — III/155

da se do kraja ostvari naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ da Srijem potpadne pod komandu 3. operativne zone. Poslata su najprije dva kurira koja se nisu uspjela vratiti. U Srijem se najpre uspjela probiti grupa koju je u Srijem preko Slavonije uputio Vrhovni štab na čelu sa Nikolom Grulovićem. Neko vrijeme iza ovoga uspio se probiti u Slavoniju zamjenik političkog komesara Fruškogorskog odreda koji je podnio izvještaj o oružanoj borbi u Srijemu u toku 1942. godine. Koncem godine uspostavlja se stalna veza sa Srijemom po jednom kanalu preko Vinkovačke depresije, u okolini Vukovara. Preko ovoga kanala poslate su koncem godine, (29. XII 1942.) veoma opsežne instrukcije za rukovodstvo NOP u Srijemu.

Sa sjevernom Hrvatskom (2. operativnom zonom) veza je bila veoma značajna. Uspostavljena je po dva kanala — preko Bilo gore i preko Moslavine — te obje u pravcu Kalnika. Veza je bila značajna u svakom pogledu zbog sadejstva a osobito zbog zbrinjavanja ranjenika i boraca iz ovoga dela Hrvatske u slavonskim bolnicama. Ona je bila značajnija i zbog toga što je dio slavonskih jedinica krenuo na zadatke u pravcu Kalnika. Pored svega što je učinjeno ipak do konca godine veze nisu bile adekvatne potrebama.

Sa Kozarom, sa Drugim krajiškim odredom i kasnije Petom kozaračkom brigadom, veza je bila uzajamno korisna. Tim kanalom rukovodstvo pokreta u Slavoniji nastojalo je uspostaviti vezu sa Glavnim štabom Hrvatske. Izmjenjivali su se informativni izvještaji o stanju neprijatelja, međusobne informacije radi objedinjavanja iskustva i dogovarane zajedničke akcije, ali koje se nisu mogle realizovati.²⁷

Sa Banijom (1. operativnom zonom) veza je bila izuzetno dragocjena jer je preko nje išla veza sa Glavnim štabom Hrvatske. Odande je došla Proleterska banijska četa, kao što je zajedno sa snagama Banije izveden niz napada na području Moslavine u letu 1942. godne.

Razvitak oružane borbe u Jugoslaviji, odnosno u Slavoniji imao je odjeka u jugozapadnoj Mađarskoj. Pojedine i izolovane partijske organizacije mađarskih komunista nastojale su uspostaviti vezu sa Slavonijom. Sa tim grupama komunista koncem 1942. godine pokušalo se preko Bilo gore uspostaviti čvrsta veza, u čemu se u toku 1942. godine u cjelosti nije uspjelo, ali je ovo nastojanje uspjelo u toku 1943. godine.

DALJI RAZVITAK — USLOV FORMIRANJA DIVIZIJE

Na osnovu odluke Vrhovnog štaba, komande područja su u decembru 1942. preduzele sve pozadinske dužnosti koje su do tada imali štabovi odreda i bataljona, tj. intendanturu, radionice, bolnice itd. Odredi postaju operativne jedinice sa kursom da odredski bataljoni postanu udarni.²⁸

²⁷ HIS — III/77, 80, 91, 100

²⁸ HIS III/166

U Prvoj slavonskoj brigadi zapaža se, u odnosu na rad štaba vi-
dan napredak, ali i izvesni nedostaci. U cjelini gledano štab ne drži u
toku borbe njenu dinamiku u rukama, iako je sposoban napraviti
plan i predvidjeti tok borbe. Ali, uprkos svemu „može se slobod-
no konstatirati da je brigada prva vojnička organizacija sposobna
za operacije i da uživa veliki ugled i povjerenje kod naroda”.²⁹

Koncem 1942. godine ponovo je, radi boljeg rukovođenja
odnosno sagledavanja uslova za formiranje divizije, analiziran rad
štabova. Kritika je prilično oštra, znak da se mora i može više po-
stići u razvitku štabova, u borbi za veću organizovanost i na njoj
zasnovana odgovornost, a protiv „izvjesnih zapaženih primjera bi-
rokratizma”. Ta analiza, uprkos svim nedostacima sa područja, raz-
vitka štaba ipak je ukazivala da je moguće od kalničkih, mosla-
vačkih i slavonskih rukovodećih kadrova formirati još dvije briga-
de i Prvu slavonsku diviziju sa tri brigade.³⁰

General pukovnik
Jefto SASIĆ

---

²⁹ HIS — III/186

³⁰ HIS — III/185

PROBLEMI VAZDUŠNE ODBRANE MALIH ZEMALJA

Savremena vazдушna odbrana se, po mišljenju autora,¹ sastoji od čitavog spleta složenih problema. Tehnički razvoj, obuka, personalna pitanja, ekonomičnost, što je samo deo tih problema, moraju se pažljivo razmatrati ukoliko se želi postići optimalno dejstvo vazdušne odbrane. Za malu zemlju s ograničenim mogućnostima, osim ovih mnogobrojnih problema, postoje i određeni uslovi koji su za njenu vazдушnu odbranu od osnovnog i nepobitnog značaja.

Politika neutralnosti i odbrana zemlje. Politika neutralnosti neke male zemlje procenjuje se uvek na osnovu toga koliko je ona verodostojna, što zavisi, uglavnom, od volje i spremnosti naroda te zemlje da brani svoju slobodu, kao i od toga na koji način, i sa koliko realnih izgleda se ta volja za odbranu zemlje može realizovati.

Nevezanost za saveze i blokove i politika neutralnosti zahtevaju da takva zemlja raspolaže relativno jakim odbranom. Pri tome, po autorovom mišljenju, nijedna mala zemlja ne bi smela svoju odbranu zasnivati na ofanzivnim dejstvima. Ona, naprotiv, mora izgraditi takvu odbranu koja bi omogućila da agresorove slabosti prevagnu nad njegovim prednostima. U tom smislu naponi malih zemalja da izgrade sopstvenu odbranu postaju, u izvesnom stepenu, i garantija za očuvanje mira u svetu.

Odakle dolazi opasnost? Prvi svetski rat, praktično, nije pružio mogućnosti da se steknu iskustva o značaju vazdušnih snaga u okviru čitave koncepcije ratovanja. Period između dva svetska rata bio je ispunjen beskrajnim diskusijama između fanatičnih zagovornika da je vešta upotreba vazdušnih snaga od odlučujućeg značaja i njihovih isto tako žustrih protivnika. Tek je drugi svetski rat dao jasan odgovor na to pitanje. Vazdušne snage na početku rata, kao i one izgra-

¹ »Luftverteidigungsprobleme kleiner Nationen«, von G. Norrbohm, Stockholm, *Österreichische Militärische Zeitschrift*, Austrija, br. 3, 1968. god.

dene u toku njegovog izvođenja, uticale su, u izvesnom pogledu, odlučujuće na razvoj ratnih događaja. Sledstveno tome, danas se opasnost od napada iz vazduha može prilično tačno definisati, a mogu se označiti i ciljevi koje treba braniti od takve opasnosti.

Polazeći od toga da će se velike sile, zbog ogromnih rizika kojima se izlažu, uzdržati od vođenja nuklearnog rata, može se pretpostaviti da je onda moguća svaka druga alternativa ratovanja (na primer, ograničeni ratni sukob koji se može brzo završiti — pre nego što se druga strana i pripremi za njega). U okviru ovakvog raspona opasnosti može se slobodno zaključiti da vazdušne snage dobijaju izvanredan značaj.

Bez obzira na to da li će one biti samo ofanzivne ili defanzivne, od savremenih vazdušnih snaga ili od onih koje će učestvovati u budućim konfliktnim situacijama se, u prvom redu, zahteva brzina dejstva i sposobnost prilagođavanja. Kada se razmotre najnoviji sukobi u svetu, onda pomenuti raspon opasnosti treba dopuniti i momentom iznenađenja. Iz svega ovoga, po autorovom mišljenju, proizlazi da zemlje bez efikasne vazdušne odbrane jednostavno pruža izazov i šansu svom protivniku da je napadne.

Zadaci vazdušne odbrane. Ako vazdušna odbrana neke zemlje treba da predstavlja faktor očuvanja njenog mira, onda ona još u toku mirnodopskog perioda — radi zaštite svoje neutralnosti i sprečavanja eventualnog napada na nju — mora da bude potpuno efikasna.

Za vreme mira vazdušne snage imaju zadatak da izviđaju i kontrolišu vazdušni prostor iznad čitave teritorije zemlje, kako bi se blagovremeno otkrili i odbacili avioni koji nepozvano upadnu u njen vazdušni prostor. Agresor koji prodire u vazdušni prostor tuđe zemlje obično se ne osvrće na jedinice granične zaštite. Zbog toga se njen vazdušni prostor mora isto tako budno čuvati kao i državne granice. Taj zadatak najbolje mogu izvršavati lovci-presretači visokih tehničkih performansi, koji se pri svakom vremenu, danju i noću, nalaze u stanju visoke borbene spremnosti. Sve ostale kategorije borbenih aviona čije su brzine ispod 2 Maha nepogodne su za izvršenje ovog zadatka. To isto, iako u nešto drukčijem smislu, važi i za rakete zemlja-vazduh zbog toga što one nisu u mogućnosti da identificiraju protivničke avione koji prodru u vazdušni prostor zemlje.

Prilikom zaštite neutralnosti, vazdušna odbrana ima iste zadatke kao i u vreme mira, s tim što se oni sada pojavljuju u mnogo intenzivnijem obliku. Kada se imaju u vidu opasnosti koje danas prete maloj zemlji, onda — kada se radi o zaštiti njene neutralnosti — treba pre računati sa povredom vazdušnog prostora nego teritorijalnih granica. Samo kada su zagarantovani stalno osmatranje i bezbednost vazdušnog prostora i ostvarene mogućnosti da se agresor brzo odbije, vazdušna odbrana može da obezbedi potrebno poštovanje politike neutralnosti zemlje.

U slučaju napada na zemlju jedinice ratnog vazduhoplovstva, koje se i bez mobilizacije nalaze u stanju stalne borbene spremnosti, odbijaju prvi udar neprijatelja u najkraćem mogućem roku. Te jedinice su u stanju da sa relativno malim brojem aviona ometu neprijatelju izviđanje iz vazduha, da na osnovu sopstvenog izviđanja iz vazduha sa-

znaju neprijateljeve namere i otkriju pravce napada i na taj način spreče njegove iznenadne napade iz vazduha ili vazdušnodesantne operacije.

Radi zaštite trupa na zemlji i podrške sopstvenih protivnapada treba raspolagati jačim jedinicama ratnog vazduhoplovstva. Da bi se u takvim slučajevima, u okviru zajedničkog sadejstva, mogla postići najveća efikasnost, potrebno je dejstvo aviona za višestruku namenu (lovaca-presretača, lovaca-bombardera i izviđačkih aviona) dopuniti dejstvom ostalih tipova vazduhoplova (školskih aviona, helikoptera i drugih).

U ratu se u sklopu vazdušne odbrane upotrebljavaju i rakete zemlja-vazduh, naročito protiv aviona na vrlo velikim visinama. Pošto dosadašnja ratna iskustva pokazuju da se težišta napada iz vazduha još uvek nalaze na relativno malim visinama, na kojima rakete zemlja-vazduh nisu toliko efikasne, to dejstvo aviona, kao jednog od elemenata vazdušne odbrane, ostaje još uvek nezamenljivo. Ako se neprijateljeve vazdušne operacije ne ometu i ne spreče, one će za kratko vreme neutralisati i razoriti saobraćaj, snabdevanje i veze na zemlji, a terorističke akcije neprijateljskog vazduhoplovstva protiv civilnog stanovništva mogu prisiliti vladu da se odrekne daljeg davanja otpora agresoru.

Organizacija vazdušne odbrane. Savremene vazdušne snage se sastoje od većeg broja elemenata. Najveća efikasnost tih snaga postiže se ako su pojedini njihovi elementi i njihova međusobna dejstva usklađeni. Pojedine komponente vazdušne odbrane se, prema autorovom mišljenju, sastoje, uglavnom, iz:

službe vazdušnog osmatranja i javljanja,

službe borbenog navođenja,

vazduhoplovnih baza i osoblja na tim bazama,

lovaca-presretača za dejstvo po svakom vremenu, sa odgovarajuće obučanim letačkim osobljem,

pav-jedinice sa klasičnim (cevnim) oruđima i raketama zemlja-vazduh.

Službe vazdušnog osmatranja i javljanja, kao i borbenog navođenja, moraju biti osposobljene da neprekidno osmatraju čitav vazdušni prostor i da brzo i pravilno pripreme lovce-presretače, pav-artiljeriju i rakete zemlja-vazduh za dejstvo. Vazdušna odbrana treba na znak uzbune što hitnije da stupi u dejstvo i navede sopstvene lovce-presretače na protivničke avione. Ovo se mora postići za sve visine vazdušnog prostora. Za osmatranje i kontrolu najnižih visina vazdušnog prostora, optički instrumenti imaju naročiti značaj.

Prava borbena efikasnost vazduhoplovnih baza postiže se tek kada su one tako postavljene i raspoređene da ih neprijatelj jednim udarom iz vazduha ne može sve uništiti. Pri tome nije potrebno da sve vazduhoplovne baze raspolažu istim stepenom borbene efikasnosti. Razumljivo je da će mirnodopske vazduhoplovne baze, koje služe za obuku letačkog osoblja, biti najjače izgrađene i da će imati i najveći stepen borbene efikasnosti. Vazduhoplovne baze koje su predviđene za ko-

rišćenje u slučaju nužde mogu biti izgrađene na delovima auto-puta i mogu se, raznim pokretnim objektima na zemlji, za relativno kratko vreme pretvoriti u ojačane baze. Drugi delovi auto-puta ne moraju u tom stepenu biti opremljeni objektima na zemlji, pogotovu ako se predviđaju kao rezervne poletno-sletne staze. Oni i tako dolaze u obzir za korišćenje tek kada neprijatelj uništi one druge, bolje opremljene vazduhoplovne baze. Zbog toga treba sve učiniti da angažovanje protiv ovakvog sistema vazduhoplovnih baza postane neprijatelju vrlo skupo i da mu to uslovi veliki utrošak vremena.

Ovakav sistem vazduhoplovnih baza bio bi bez ikakve vrednosti, ističe autor, ako na njima ne bi bilo odgovarajuće obučenog osoblja i opreme. Samo na ovaj način moguće je brzo pripremanje i poletanje lovaca-presretača koji se nalaze na stajankama, a time i optimalno iskorišćavanje njihove borbene moći. Što god je manje zadržavanje aviona na zemlji, to je veći stepen njihove borbene efikasnosti.

Ako se čitav sistem vazdušne odbrane posmatra u svetlu velikih izdataka za nju, onda za dogledno vreme ostaje činjenica da je avion visokih tehničkih performansi sa ljudskom posadom njeno najekonomičnije borbeno sredstvo. Velika pokretljivost i brzina omogućavaju da se takav avion upotrebi na svim visinama i nad čitavom teritorijom koju treba zaštititi. Različite varijante naoružanja omogućavaju mu da se upušta u borbu kako protiv brzih lovačkih, izviđačkih i bombarderskih aviona, tako i protiv transportnih aviona, helikoptera, tenkova i kolona motornih vozila. Upotreba sporijih aviona (raznih tipova školskih i drugih aviona) za tučenje tenkova i motornih vozila nije se pokazala ekonomičnom.

Visok stepen borbene spremnosti, ostvaren dobrom organizacijom rada na vazduhoplovnim bazama i kratkim zadržavanjem aviona na zemlji, daje lovačkim avionima značajnu ulogu u odbijanju iznenadnih napada protivnika. U veoma kritičnim situacijama lovci-presretači mogu biti i u stalnoj patrolnoj službi iznad osetljivih i ugroženih područja, čime se još bolje garantuje njihova odbrana. Kao vrlo značajan element opšte odbrane zemlje, lovci-presretači mogu samo u tom slučaju dokazati svoju vrednost ako su neprekidno, danju, noću i po svakom vremenu, spremni za trenutno borbeno dejstvo. Klasična pav-artiljerija i rakete zemlja-vazduh predstavljaju u savremenoj vazdušnoj odbrani samo dopunu lovačkim avionima i služe, uglavnom, za zaštitu određenih prostora.

Saobrazno ovakvoj postavci, zadaci vazdušne odbrane se po vremenu i prostoru moraju podeliti na lovce-presretače, klasičnu pav-artiljeriju i rakete zemlja-vazduh. Iako rakete zemlja-vazduh raspolažu visokim stepenom borbene spremnosti i upotrebljavaju se, uglavnom, za dejstva na velikim visinama, slaba strana im je u još uvek relativno malom dometu, u vrlo maloj ili gotovo nikakvoj pokretljivosti, ograničenom dejstvu na malim visinama, a najviše u tome što su nepogodne za upotrebu u kritičnim situacijama u miru ili u slučaju povrede neutralnosti.

Na kraju članka autor daje ovaj rezime. Bez obzira na to kakvu odbrambenu politiku zastupala mala zemlja i sa kakvim tehničkim, ekonomskim i personalnim mogućnostima raspolagala, za njenu odbranu važi sledeća postavka: bezbednost male zemlje je danas, a to će svakako važiti i u bliskoj budućnosti, najviše ugrožena iz vazduha. Zbog toga vazдушna odbrana u sklopu opštenarodne odbrane zemlje predstavlja njen najvažniji i najaktivniji element. Njome se još u vreme mira otvoreno dokazuje koliko je neki narod voljan i spreman da brani svoju zemlju i preko nje se obezbeđuje poštovanje njene politike neutralnosti. Jedino se organizacijom i stanjem vazdušne odbrane male zemlje pokazuje da li se nekoj jačoj zemlji isplati napad na nju.

M. Đ.

NEKI ELEMENTI BORBENE GOTOVOSTI AMERIČKE KOPNE NE VOJSKE

Uporedo sa razvojem i usavršavanjem savremenih borbenih sredstava, porastom broja američkih oružanih snaga i jačanjem njihove vatrene i udarne moći, sve je više rastao i značaj borbene gotovosti.* Otuda nije čudno što su stepen borbene gotovosti pojedinih vidova, rodova i službi, komandi i jedinica, i njihove borbene sposobnosti postali glavno merilo vrednosti oružanih snaga u celini. Na osnovu toga logično proizlazi činjenica da su svi napori za što većim stepenom borbene gotovosti postali osnovni sadržaj rada svih komandnih stepena, organa i pripadnika američkih oružanih snaga.

U vezi s tim, već duže vreme Pentagon nastoji da reši niz akutnih, „sistematskih“ problema iz oblasti borbene gotovosti jedinica kopnene vojske, ratnog vazduhoplovstva i ratne mornarice. Međutim, praksa je pokazala da — radi zadovoljenja svih zahteva globalne politike i strategije SAD — nije moguće paralelno rešavati (sa uspehom) sve probleme borbene gotovosti oružanih snaga, voditi već nekoliko godina iscrpljujući rat u Vijetnamu, održavati višemilionsku oružanu silu, razvijati savremena borbeno sredstva i održavati balans sa dostignućima glavnog protivnika, a istovremeno udovoljavati sve energičnijim zahtevima za štednjom u oružanim snagama. Pri tome treba imati u vi-

---

* Da bi se lakše pratio sadržaj članka, potrebno je prethodno ukazati na osnove američkih tumačenja pojma borbene gotovosti. Pod opštim pojmom borbene gotovosti oni podrazumevaju skup ključnih (međusobno povezanih) radnji koje, na osnovu objektivnih pokazatelja, izražavaju *stanje* oružanih snaga ili pojedinih vidova, rodova i službi, komandi, ustanova i jedinica. Ono se prvenstveno ogleda u stvarnoj sposobnosti i pripremljenosti pomenutih komponenata za izvršenje konkretnog zadatka, u skladu sa usvojenom strategijom i doktrinarnim rešenjima. Taj zadatak uključuje datu vojnopolitičku situaciju, konkretnog protivnika, vreme, zemljište i dr. sa svim njihovim osobenostima koje se uzimaju u obzir prilikom globalne i detaljne procene.

Pojam borbeno sposobnost podrazumeva sposobnost i borbene mogućnosti jedinica da izvode borbeno dejstva u datim uslovima. Ona se za pojedine jedinice, opremljene odgovarajućim naoružanjem i opremom, obučene u njihovom rukovanju i popunjene ljudstvom, određuje obimom borbenih zadataka za čiju su realizaciju spremne i efikasnošću (borbenom mogućnošću) da ih u datim uslovima izvršavaju. To znači da borbeno sposobnost, bezuslovno, pretpostavlja postojanje borbene sposobnosti, mada joj nije identična. Ona je jedan od osnovnih normativa borbene gotovosti, koja joj određuje okvire.

du da oružane snage SAD danas raspolažu sa više od 3,5 miliona ljudi, sa oko 23.000 borbenih aviona, 1.300 borbenih brodova, stotine hiljada najraznovrsnijih vozila, oruđa i drugih tehničkih sredstava, čija se nomenklatura penje na preko dva miliona predmeta. Osim na teritoriji SAD, sve te snage (i sredstva) rasute su na više od 430 većih operativnih vojnih baza u 30 zemalja i u oko 3.000 raznih manjih instalacija, posada i institucija — od Grenlanda do Antarktika. Kao primer treba uzeti da samo jedna pešadijska divizija, sastava 8 pešadijskih i 2 tenkova bataljona, ima: oko 16.300 ljudi; 14.000 pušaka, automata i mitraljeza; 1.100 bacača granata 40 mm; 435 lansera raketa 90 mm; 120 minobacača 81 i 106 mm; 76 artiljerijskih oruđa od 76 do 203 mm; 4 raketna sistema Honest John; 135 tenkova M-41 i M-60; preko 6.000 različitih vozila, transportera i prikolica, nosivosti od 0,25 do 20 tona; oko 5.000 radio-stanica i radio-uređaja; oko 3.000 telefonskih aparata; 104 aviona i helikoptera, itd. Zbog takve zasićenosti naoružanjem i opremom, osnovni problem u održavanju visokog stepena borbene gotovosti upravo predstavlja ta tehnika, samo njeno održavanje i znavljanje, kao i rukovanje njome.

Pri razmatranju faktora borbene gotovosti uopšte Amerikanci polaze od činjenice da je ocena borbene gotovosti oružanih snaga i njihovih komponenata veoma složen i delikatan proces, naročito u mirno doba, jer je prilično teško predvideti sve uslove i faktore koji opredeljuju najadekvatniji sadržaj i karakter borbene gotovosti radi dejstva jedinica u eventualnom ratu — čija je fizionomija po mnogo čemu maglovita. Stoga su taj ključni element — ocenu borbene gotovosti — Amerikanci i stavili u središte celokupne aktivnosti na planu borbene gotovosti. Tome je neosporno doprinela i činjenica da Generalštab kopnene vojske i komandanti viših jedinica nisu dovoljno poznavali stvarno stanje borbene gotovosti mnogih borbenih jedinica KoV, naročito onih ranga čete. Osim toga, u praksi se pokazalo da je u ocenjivanju stanja borbene gotovosti bilo dosta subjektivizma i proizvoljnosti, bez sagledavanja najbitnijih kompleksnih pokazatelja zasnovanih na propisanim normama, kriterijumima, standardima i matematičkim izrazima, pa se otuda često nije moglo doći do objektivne slike stanja borbene gotovosti pojedinih jedinica.

S obzirom na to da su te slabosti bile uzele maha i imale krupnih negativnih posledica u odmeravanju tzv. ravnoteže snaga sa glavnim protivnikom i angažovanju jedinica u nekim prekomorskim područjima, Pentagon je 1961/62. god. pristupio preispitivanju celokupnog mehanizma borbene gotovosti, posebno kod jedinica kopnene vojske. Antagonizam između pojedinih vidova američkih oružanih snaga ostavio je mnoge slabosti i na ovom polju. Po rečima bivšeg ministra odbrane Maknamare svaki vid oružanih snaga težio je da što više skrene pažnju na sebe, da dobije što više finansijskih sredstava i drugih olakšica, pa su, na primer, 1963. god. stokovi nekih materijalno-tehničkih sredstava u kopnenoj vojsci bili višestruko veći od njenih potreba, dok su u drugim jedinicama ta sredstva nedostajala. Ili, drugi primer, neke jedinice su raspolagale ogromnim količinama izvesnih vrsta opreme, a neke druge vrste opreme uopšte nisu imale.

Da bi se ti i slični nedostaci otklonili izraden je tzv. program borbene gotovosti kopnene vojske (naravno, i drugih vidova), u kome su na suštinski novim osnovama date najvažnije postavke o borbenoj gotovosti, uključeni novi, a dopunjeni i precizirani raniji najznačajniji kompleksni pokazatelji, norme, kriterijumi, standardi, uslovi i drugi merni instrumenti za objektivno sagledavanje i ocenjivanje stanja borbene gotovosti. Programom je regulisan i nov način izveštavanja jer se raniji pokazao veoma nepodesnim. Na tome se intenzivnije počelo raditi naročito 1965. god. kada je objavljeno više novih pravila, propisa i uputstava i kada su vrlo precizno određene nadležnosti svakog komandnog stepena, od čete do Generalštaba kopnene vojske, Zajedničkog generalštaba i Ministarstva odbrane. Time je prvi put u kopnenoj vojsci SAD ustanovljen celovitiji rukovodeći mehanizam koji je u velikoj meri uskladio odnos ljudskog potencijala i materijalnih izvora sa planovima upotrebe jedinica, dok je sistem obaveštavanja obezbedio stalan uvid u stvarno stanje borbene gotovosti, neposredniji uticaj na otklanjanje nedostataka i intervencije, u svrhu poboljšanja organizacijsko-formacijske strukture, obuke i materijalno-tehničkih sredstava pojedinih jedinica.

Program borbene gotovosti kopnene vojske obuhvata: obezbeđenje neprekidne borbene gotovosti svih njenih komponenata; tačno i pravovremeno izveštavanje o njenom stanju; obuku jedinica; njihovo obezbeđenje materijalno-tehničkim sredstvima i upotrebu. Njime su određene kategorije borbene gotovosti koje služe kao stalni operativni standardi za sve aktivne jedinice kopnene vojske.

Po tom programu usvojene su tri kategorije borbene gotovosti: potrebna borbena gotovost (REDCAT — readiness category), mogućna borbena gotovost (REDCAPE — readiness capability) i stvarna borbena gotovost (REDCON — readiness condition).

Pod pojmom potrebna borbena gotovost podrazumeva se stepen borbene gotovosti jedinice u kojem je ona u stanju da izvrši dodeljeni joj zadatak u određenom vremenu. Taj zadatak se određuje u miru i proizlazi iz plana razvoja te jedinice i zadatka pretpostavljene komande. Drugim rečima, potreban stepen borbene gotovosti određuje se vremenom koje je potrebno za mobilizacijski razvoj i upotrebu jedinice, u skladu sa utvrđenim operativnim planovima, kao i njenom ličnom i materijalnom popunjenošću za izvršavanje dodeljenih joj zadataka. Ovaj stepen borbene gotovosti određuje isključivo Generalštab i Ministarstvo kopnene vojske, na predlog glavnih komandi KoV, jer se na tom stepenu, saglasno raspoloživim resursima, utvrđuju opšte mogućnosti i zadaci kopnene vojske u celini. Podaci o potrebnom stepenu borbene gotovosti, iz razumljivih razloga, ne spuštaju se ispod nivoa glavnih komandi kopnene vojske (Kontinentalne komande, Komande za borbenu razvoj, Komande KoV za Pacifik, Evropu i dr.).

Potrebna borbena gotovost za pojedine jedinice, kao i potreba za jedinicama po vrstama i u pogledu broja, proizlazi iz karaktera eventualnog rata (opšti, ograničeni, „hladni“) i planova dejstva na čijim su osnovama razrađeni planovi razvoja. Pri tome je naročito važno poznavati potencijalnog protivnika i njegove mogućnosti, prednosti i nedostatke kako bi se što realnije odredila potrebna borbena gotovost.

U ovu kategoriju se uklapa i kategorija mogućna borbena gotovost — kako bi se sagledala popunjenost ljudstvom i materijalno-tehnička opremljenost izvesne jedinice u okviru mogućnosti neke od glavnih komandi KoV. Naime, pošto zahtevi koji se postavljaju pred kopnenu vojsku obično prevazilaze njene stvarne mogućnosti u okviru dodeljenih joj resursa (ljudstva, opreme, naoružanja, finansijskih sredstava i sl.), usvojen je princip da se potrebe poentiraju kao potreban stepen borbene gotovosti (100% se dostiže posle mobilizacijskog razvoja), a mogućnosti (izvršavanje svakodnevnih zadataka u miru) u okviru mogućnosti više komande KoV kao mogućni stepen borbene gotovosti.

Potreban stepen borbene gotovosti postavlja pred jedinice visoke operativne zahteve, na osnovu kojih Ministarstvo KoV sprovodi preraspodelu ili poravnanje postojećih resursa i unosi izmene u petogodišnji plan razvoja KoV i njegovo finansiranje. Međutim, mogućna borbena gotovost ima dvojaku namenu: postavlja cilj komandantima jedinica i određuje prioritet za planiranu dodelu resursa jedinicama. Kada je mogućni stepen borbene gotovosti niži od potrebnog, Ministarstvo KoV može tražiti od Ministarstva odbrane dopunska sredstva ili uneti izmene u odgovarajuće planove.

Na osnovu toga, za objedinjenu kategoriju potrebne i moguće borbene gotovosti prihvaćeni su pokazatelji: popunjenost ljudstvom, naoružanjem i borbenom tehnikom i vreme potrebno za razvoj i upotrebu jedinice; ova objedinjena kategorija podeljena je na tri stepena:

potrebna i mogućna borbena gotovost C-1 podrazumeva jedinicu popunjenu 100% ljudstvom, opremom i naoružanjem i spremnu da se angažuje za izvršenje zadatka u roku od 24 časa;

potrebna i mogućna borbena gotovost C-2 podrazumeva jedinicu popunjenu 90% ljudstvom, opremom i naoružanjem i spremnu za angažovanje (kao jedinica stepena C-1) u roku od 15 dana;

potrebna i mogućna borbena gotovost C-3 podrazumeva jedinicu popunjenu 80% ljudstvom, opremom i naoružanjem i spremnu za angažovanje (kao jedinica stepena C-1) u roku od 30 dana.

Mogućna borbena gotovost označava srednju, prelaznu kategoriju borbene gotovosti koja se određuje svakoj jedinici na osnovu mogućnosti pojedinih glavnih komandi KoV-a na tlu SAD i u prekomorskim područjima. U stvari, Generalštab KoV je došao do zaključka da zbog nedostatka opreme i obučenog ljudstva ne postoje mogućnosti da veći broj divizija i drugih jedinica postigne status potrebne borbene gotovosti. Stoga glavne komande KoV-a iz svojih izvora daju materijalno-tehnička sredstva i obučeno ljudstvo i na taj način podižu stepen borbene gotovosti pojedinih divizija.

Stvarna borbena gotovost je faktično stanje, tj. stvarno dostignuti stepen borbene gotovosti date jedinice za određeno vreme. Amerikanci nastoje da stvarnu borbenu gotovost za veliki broj jedinica izjednače sa potrebnom borbenom gotovošću, ali u tome već duže vreme ne uspevaju. Zbog toga je, pored ostalog, i uvedena kategorija moguće borbene gotovosti.

Stvarnu borbenu gotovost jedinice određuje njen komandant na osnovu lične procene stanja jedinice u datom vremenskom periodu, ali ne sabiranjem ličnih utisaka već objektivnom procenom utvrđenih po-

kazatelj. Za objektivno i jednoobrazno ocenjivanje stvarne borbene gotovosti, kao ključni elementi za sve jedinice KoV-a, uzeti su: lični sastav, obuka i logistika (u širem smislu od pozadinskog obezbeđenja). Svaki od tih elemenata ima veoma veliki broj normativa na osnovu kojih se prati i ocenjuje pojedina jedinica. Tako, na primer, kod ljudstva se razmatra kvalitet, naročito najvažnijih specijalista, i kvantitet; kod obuke — stepen obučenosti ljudstva nakon savladanog osnovnog programa obuke, njegova sposobnost rukovanja i upotrebe ratne tehnike, uspeh zajedničkih vežbi i rezultati specijalizovane obuke. Od posebnog je značaja uvežbavanje i osposobljavanje jedinice (kao celine) za izvršavanje borbenih zadataka u najtežim ratnim uslovima, samostalno i u sastavu više jedinice, što se izražava opštim pokazateljima borbene sposobnosti — kao poseban i odlučujući element obučenosti i borbene gotovosti u celini. Ovo stoga što je praksa pokazala da jedinice sa podjednakom borbenom gotovošću mogu biti nejednako borbeno sposobne i, obratno, jedinice sa podjednakom borbenom sposobnošću mogu da raspolaze različitim stepenom borbene gotovosti. Takođe se pokazalo da između borbene gotovosti i borbene sposobnosti jedinica, kad je reč o elementu obuke, postoje određene protivrečnosti. Na primer, interesi za povećanjem borbene sposobnosti zahtevaju sistematsko učešće celokupnog ljudstva jedinice, upotrebu znatnog dela njihovog naoružanja i tehničkih sredstava u procesu borbene obuke. U isto vreme interesi stalne i visoke borbene gotovosti zahtevaju da se ne vrše često takva odvajanja ljudi i tehničkih sredstava za duže vreme van određenih „borbenih“ zona i položaja, i da oni ne izlaze iz stanja stvarne i potrebne borbene gotovosti. Na primer, neke jedinice u SR Nemačkoj, u blizini granica istočnoevropskih zemalja. To usklađivanje interesa borbene gotovosti i borbene sposobnosti jedinica prepušteno je veštini komandanata i štabova.

Konačno, logistički element — kao pokazatelj borbene gotovosti — isto je tako značajan jer su jedinice u velikoj meri zasićene ogromnom količinom tehničkih sredstava koja zahtevaju brižljivo rukovanje, održavanje i zadržavanje. Za ovu komponentu ustanovljeno je mnoštvo normativa, a sva materijalno-tehnička sredstva podeljena su u više klasa.¹ U izveštajima o borbenoj gotovosti jedinica američke KoV za prošlu godinu najviše problema je uočeno u ovoj komponenti, što je bio slučaj i ranijih godina.

Za ocenjivanje stvarne borbene gotovosti ustanovljena su sledeća četiri stepena:

---

¹ 1. januara 1968. god. u oružane snage SAD uveden je nov sistem kategorizacije opreme i naoružanja, a u celini je počeo da funkcioniše 1. januara 1969. Po tom sistemu uvedeno je deset umesto ranijih pet klasa opreme i naoružanja i to: I — artikli ishrane; II — naoružanje, borbena tehnika, odeća, razna lična oprema i predmeti garnizone opreme; III — pogonsko gorivo i mazivo; IV — građevinski materijal i oprema po inženjerskoj grani; V — municija svih vrsta, uključujući i hemijsku, biološku, radiološku i nuklearnu, kao i eksplozivna sredstva; VI — lična oprema nevojnog karaktera; VII — tenkovi svih vrsta, oklopni transporteri, automobili i ostale vrste vozila; VIII — sanitetska oprema; IX — rezervni delovi svih vrsta i X — materijalno-tehnička sredstva za nevojne potrebe, na primer, za poljoprivredu i uopšte ekonomski razvoj, koja nisu obuhvaćena u klasama od I do IX.

a) Stvarna borbena gotovost C-1 podrazumeva jedinicu potpuno spremnu i sposobnu da u momentu izbijanja neprijateljstava izvrši dodeljeni joj zadatak. Ona je u stanju da izvršava tekuće zadatke u miru (jedinice specijalnih snaga da izvršavaju hladnoratovske zadatke) bez popune ljudstvom, materijalno-tehničkim sredstvima i bez dopunske obuke.

U ovom stepenu borbene gotovosti takva jedinica mora da ispunjava ove zahteve: njena popunjenost ljudstvom mora iznositi najmanje 97%, od čega najmanje 90% treba da je kvalifikovano za izvršavanje zadataka na položajima na koje je postavljeno; jedinica treba da ima povoljnu ocenu za veći broj taktičkih vežbi izvedenih u toku poslednjih 13 meseci; ovo se odnosi i na proveru tehničke i specijalne obuke; njena popunjenost borbenom tehnikom i naoružanjem mora da iznosi najmanje 90% od predviđenih normativa za taj stepen, tj. 90% od formacijskog stanja; 70% borbene tehnike i naoružanja mora biti potpuno spremno (odnosno ispravno i upotrebljivo), 20% spremno za kratko vreme, a 10% može biti neispravno, tj. neupotrebljivo; borbeni komplet I, III i V klase² ne sme iznositi manje od 95% od normativa za taj stepen, a to je 90% artikala predviđenih formacijom; za artikle II i IX klase dozvoljava se manjak od najviše 10% od predviđenih normi za taj stepen borbene gotovosti, i to pri postojanju rezervi na rukama i u pozadinskom ešelonu za 15 i više dana. Najzad, rezultati provere stanja borbene tehnike kod većine potčinjenih jedinica (počev od bataljona) u poslednjih 13 meseci moraju 90% biti zadovoljavajući.

Ako, u konkretnom slučaju, ma koja od navedenih stavki ne odgovara propisanim normativima, jedinica prelazi u niži stepen stvarne borbene gotovosti.

b) Stvarna borbena gotovost C-2 podrazumeva jedinicu sposobnu, iako joj nedostaje izvestan broj ljudstva (popunjena 87%) i borbene tehnike (popunjena 80%), da otpočne borbena dejstva u momentu izbijanja neprijateljstava. Takvu jedinicu treba popuniti za izvršavanje tekućih zadataka u miru (jedinice specijalnih snaga za izvršavanje hladnoratovskih zadataka) i tek tada ona može da u roku od 15 dana dobi status stvarne borbene gotovosti C-1.

c) Stvarna borbena gotovost C-3 podrazumeva jedinicu kojoj nedostaje znatan broj ljudstva (popunjenu 77%) i borbene tehnike (popunjenu samo 70%), što joj ograničava mogućnosti izvršavanja tekućih zadataka u miru (jedinicama specijalnih snaga izvršavanje hladnoratovskih zadataka). Te zadatke ova jedinica može izvršavati za vrlo ograničeno vreme, a stvarni stepen borbene gotovosti C-1 može postići u roku od 30 dana.

d) Stvarna borbena gotovost C-4 podrazumeva jedinicu kojoj nedostaje toliko ljudstva i borbene tehnike da je potrebno više od 30 dana da ona postigne stvarnu borbenu gotovost C-1.

Svi pokazatelji za stvarnu borbenu gotovost C-1 predviđaju se i za stepene C-2, C-3 i C-4, s tim što se njihove vrednosti smanjuju za 5 do 15, pa i 20%, odnosno iznose od 15 do 30 i više dana za

² Videti fusnotu 1 — prim. R. R.

popunu i postizanje povoljnih rezultata u borbenoj, tehničkoj i specijalnoj obuci i učešću na vežbama, sem za stepen C-4 gde je potrebno duže vreme.

Smatra se da je svih 17 aktivnih divizija američke kopnene vojske u kategoriji stvarne borbene gotovosti C-1, što znači da su popunjene ljudstvom i borbenom tehnikom do norme i da su u roku od 24 časa sposobne za izvršenje borbenog zadatka, a divizije u Evropi odmah. Međutim, u izveštajima o borbenoj gotovosti upućenim Kongresu pominju se mnogi nedostaci koji se iz godine u godinu ponavljaju. Na primer: nedovoljna popunjenost tehničkih službi kvalifikovanim ljudstvom: manjkavost u raznovrsnosti obuke, osobito specijalne; nedovoljno uredno održavanje borbene tehnike i naoružanja; naročito su krupni nedostaci zapaženi u otkrivanju i evidentiranju kvarova, a slični nedostaci konstatovani su i kod opravki i remonta. Sem toga, eksploataisanje tehničkih sredstava vrši se preko propisane norme, a nedostatak rezervnih delova je umnogome uticao na slabu borbenu gotovost izvesnog broja jedinica kopnene vojske. U izveštajima se ističe da je to kompleksan problem koji najvećim delom potiče otuda što trupne jedinice i njihove radionice postavljaju neadekvatne zahteve — bez proračuna tačnih količina po vrstama i rokovima isporuke; zatim, što se stvara usko grlo na stepenu onih organa koji odlučuju o nabavci rezervnih delova; što je spora nabavka od momenta postavljanja zahteva, kao i zbog mnogih slabosti pri sklapanju ugovora sa kompanijama koje proizvode te delove, naročito kad se radi o velikim količinama i ugovaranju na duži period.

U izveštajima se takođe pominje da se često zaboravljaju rezervni stokovi opreme i naoružanja, pa mogućnost njihove upotrebe dolazi u pitanje. Ako se ima u vidu propisana norma da stepen smanjenja pouzdanosti pri korišćenju naoružanja i borbene tehnike iz stalnih skladišta ne sme preći 3⁰/₀, onda neadekvatno održavanje i zanavljanje tu normu udvostručuje. To je pokazala i nedavno održana vežba „Reforger” u kojoj su delovi američke 24. pešadijske divizije, prebačeni vazdušnim putem iz SAD u SR Nemačku, na licu mesta primili teško naoružanje i borbenu tehniku čija je pouzdanost korišćenja smanjena za 6⁰/₀. Ovo se, međutim, prema normama kopnene vojske toleriše samo za opremu i naoružanje koji se čuvaju u poljskim skladištima. Svemu tome je uveliko doprinela nedovoljno stručna i efikasna kontrola, naročito u pogledu održavanja.

Da bi se što bolje upoznao stanje borbene gotovosti u jedinicama i smanjili nedostaci, u kopnenoj vojsci je pre tri godine uveden nov sistem izveštavanja o borbenoj gotovosti; umesto ranijeg šestomesečnog izveštavanja, sada se izveštaji dostavljaju svaka tri meseca. Naravno, ukoliko u ma koje vreme stvarna borbena gotovost neke jedinice bude niža od predviđene, komandanti viših jedinica mogu zahtevati odgovarajuća objašnjenja.

Izveštaje o borbenoj gotovosti, na posebnom obrascu, dostavljaju neposredno Ministarstvu kopnene vojske sve jedinice od samostalne čete (baterije) pa naviše; to se ne odnosi na jedinice u organskom sastavu pukova, samostalnih brigada i divizija koje dostavljaju izveštaj za celu jedinicu.

Izveštaj je jedinstven za sve jedinice i sadrži 25 tačaka. Podešen je tako da se, po sistemu bušenih kartica, mehanografskim putem vrlo lako može računati i, u svako doba i za kratko vreme, imati pregled stanja borbene gotovosti svih jedinica kopnene vojske. Izuzetna pažnja u izveštaju poklanja se konačnoj oceni-zaključku komandira, komandanta i višeg komandanta, njihovim predlozima za otklanjanje nedostataka i prevođenje jedinica u viši ili niži stepen borbene gotovosti.

Amerikanci smatraju da su takvim programom borbene gotovosti (ovde je iznet samo deo), koji obuhvata mnogobrojne i složene poslove, mere i postupke u pogledu izgradnje i održavanja visokog stepena borbene gotovosti kopnene vojske, regulisali najveći broj ključnih pitanja iz te oblasti. Međutim, oni sami podvlače da on nije savršen i nepromenljiv jer se ratna tehnika brzo razvija pa ga povremeno treba preispitivati i usklađivati sa dostignućima vojne misli i tehničko-tehnološkog progressa na svim poljima vojne delatnosti.

R. R.

PRI OBRADI OVOG ČLANKA KORIŠĆEN JE SLEDEĆI MATERIJAL:

- Uputstvo Ministarstva KoV SAD o borbenoj gotovosti jedinica (materijal br. 220-1 za službenu upotrebu);
- Materijali i diskusija o borbenoj gotovosti u odboru za oružane snage Kongresa, od 1968. god.;
- Članak o borbenoj gotovosti objavljen u američkom časopisu *The Infantry* za maj—jun 1966. god.;
- *Military Balance*, izdanje Instituta za strategijske studije u Londonu za 1969. god. — članak o jačini oružanih snaga SAD.

ORUŽANE SNAGE JAPANA

Kao poražena zemlja Japan je, slično SR Nemačkoj, nekoliko godina posle drugog svetskog rata bio bez armije, odnosno bez bilo kakvih vojnih efektivna. Počev od kraja 1950. god., u razmacima od približno dve godine, formirani su pojedini vidovi oružja (najpre kopnene, zatim pomorske, pa vazduhoplovne snage). Formiranje vazduhoplovstva 1954. god. uzima se kao godina rađanja nove japanske armije. Početkom 1955. stupio je na snagu Prvi šestogodišnji plan odbrane, čime je i pravac razvoja armije poprimio određeniji i dugoročniji karakter — u odnosu na prethodni (petogodišnji) period postepenog stvaranja i razvoja.

Svaki od ovih perioda razvoja japanske armije (u toku je sprovođenje Trećeg šestogodišnjeg plana odbrane — od 1967. do 1972. god.), imao je i svoje osnovne karakteristike. Tako je, na primer, period stvaranja armije (do 1954.) interesantan po tome što se svi vidovi oružja ne formiraju u isto vreme ili u kratkom vremenskom razmaku — što je u dijametralnoj suprotnosti sa osnovnim zahtevima sinhronizovanog stvaranja i razvoja armije kao celine u savremenim uslovima. Ovo je, verovatno, proisteklo iz opšteg karaktera i namene ove armije, a manje iz materijalnih ili nekih drugih razloga.

Druga karakteristika razvoja ogleda se u tome što je ova armija (njena kopnena vojska) počela da se formira pre potpisivanja mirovnog ugovora — za razliku od drugih armija poraženih u ratu.

Omogućivši prevremeni početak formiranja nove japanske armije, neposredno i sinhronizovano pred potpisivanje mirovnog i vojnog ugovora sa SAD, Amerikanci su, svakako, s jedne strane želeli da Japan kao poražena zemlja podnese odgovarajuće konsekvence i da mu se — sa stanovišta zajedničkih interesa svih zemalja pobednica iz drugog svetskog rata — onemoguću ponovno vraćanje na stare pozicije i unošenje ranijeg militarističkog duha u njegovu armiju. U tom cilju nametnute su mu odgovarajuće obaveze i ograničenja da bi se razvoj armije držao na jednom određenom stepenu zavisnosti. S druge strane, Amerikanci su težili da se Japanu, kao budućoj suverenoj zemlji i članu porodice zapadnog sveta, nasuprot zemljama istočnog sveta na tom prostoru, omoguću stvaranje armije koja će biti u stanju da izvršava osnovne zadatke na planu samoodbrane i drugih unutrašnjih potreba zemlje. Takav karakter nove japanske armije izgleda da je sadržan i u

njenom službenom nazivu: „Snage samoodbrane“ (Self-Defense Forces).

Da bi se zagarantovalo ostvarenje postavljenih ciljeva, u armiji je stvorena struktura rukovođenja i komandovanja koja to obezbeđuje. Naime, vrhovno komandovanje japanskom armijom je (teoretski i praktično) potpuno u rukama civila — što nije slučaj ni u jednoj drugoj armiji u svetu. To je ostvareno preko tri instancije, tri komandna stepena opšte strukture vrhovnog komandovanja.

Vrhovna vlast nad armijom i odbranom je u nadležnosti predsednika vlade koji to sprovodi preko glavnog direktora japanske Agencije za odbranu (odgovara stepenu ministarstva odbrane u drugim armijama), čijih sedam glavnih pomoćnika su takođe civilna lica. Na sledećem stepenu strukture vrhovnog komandovanja i rukovođenja armijom, što približno odgovara zajedničkom generalštabu u armijama zapadnog bloka, od oko 3.200 angažovanih ljudi svega njih 40 su vojna lica — oficiri, ali ne na ključnim položajima već više kao stručnjaci. Tek na narednom stepenu komandovanja, što otprilike odgovara nivou generalštabova pojedinih vidova u drugim armijama, nalaze se pretežno vojna lica.

S obzirom na velik broj civila angažovanih na ključnim vojnim poslovima, iskrasao je problem njihovog osposobljavanja za to. Rešenje je nađeno u formi vremenski ograničene vojne obuke tih lica u domaćim i inostranim vojnim školama (akademijama), gde stiču potrebna znanja za obavljanje svojih funkcionalnih dužnosti.

STRUKTURA I JAČINA ARMIIJE

Na osnovu Ustava od 1947. god. Japan se zauvek odrekao rata kao „suverenog prava nacije i pretnje ili upotrebe sile kao sredstva za rešavanje međunarodnih sporova“. Njime je predviđeno, takođe, da ova zemlja „nikad neće držati suvozemne, pomorske i vazduhoplovne snage, kao ni drugi ratni potencijal“. Uprkos tome, već odavno je poznato da Japan razvija relativno snažnu i savremenu armiju, kojoj se zvanično pridaje isključivo odbrambeni karakter.

Svojom opštom strukturom japanska armija slična je većini drugih armija u svetu i sastoji se od tri osnovna vida: kopnenih snaga, vazduhoplovstva i mornarice. U pogledu naoružanja i opreme, armija je još uvek strogo klasična pošto u svom sastavu još nema elemenata (borbenih sredstava) nuklearnog karaktera. To, međutim, ne znači da u njoj dominiraju zastarela klasična borbena sredstva (mada i takvih još ima), ili preživele forme organizacije, formacije, opreme, obuke, itd.

Slično kao i kod Kineza, ukupna jačina japanske armije daleko je od toga da bi bila adekvatna raspoloživom ljudskom potencijalu, a još manje eventualnim potrebama Japana u budućnosti — što je istovremeno u suprotnosti i sa njegovim sadašnjim mogućnostima za razvijanje snažne i savremeno opremljene armije, uključujući tu i nukle-

arna borbena sredstva. Tekuće brojno stanje armije, kao i njen odnos prema veličini zemlje i broju stanovništva, vide se iz pregleda.

Površina u km ²	Stanovništvo u milionima	Godina razvoja	Ukupno brojno stanje armije	% u odnosu na broj stanovnika
369.813	oko 100	1967.	oko 250.000 ¹	oko 0,3%

Postotak ljudstva u armiji, od oko 0,3% u odnosu na ukupan broj stanovnika, daleko je od proseka većine armija sveta koji se kreće iznad 1%, a približan je onom u kineskoj armiji koji iznosi 0,3 — 0,4%. Ovde treba pomenuti i činjenicu da u Japanu, za razliku od mnogih drugih zemalja, ne postoji opšta vojna obaveza već se armija popunjava na dobrovoljnoj osnovi, tj. služi se (na osnovu ugovora) određen broj godina. Zbog toga, pored ostalog, Japan raspolaže vrlo malim brojem uvezanih rezervista — svega oko 25.000 ljudi.

Kopnena vojska. Brojno najjači i po nameni najvažniji vid je kopnena vojska, koja će taj primat verovatno zadržati i u narednoj fazi razvoja. Takav osnovni pravac razvoja potpuno je u skladu sa zvaničnom američkom politikom i koncepcijom (koju je i Japan „prihvatio“ kao svoju), po kojoj težište razvoja savezničkih armija, osim SAD, treba da bude na kopnenoj vojsci zbog sve veće mogućnosti vođenja lokalnih i ograničenih ratova širom sveta i sve manje verovatnoće izbijanja svetskog termonuklearnog rata.

Za 18 godina postojanja, kopnena vojska je više nego udvostručena, tako da sada ima preko 170.000 ljudi. Ostali interesantniji podaci o ovom vidu vide se iz tabele.

Jačina kopnene vojske	% od ukupne jačine armije	Broj jedinica po vrstama					
		Divizije			Brigade		
		Pešadijske	mehanizovane	Svega	Pešadijske	Vazdušno-desantne	Svega
172.000	70%	12 ²	1	13	1	1	2

Pored ovih postoji još i izvestan broj jedinica (brigada) pojedinih rodova — artiljerije, inžinjerije i veze, ali nema tačnih podataka o njima.

Sve jedinice kopnene vojske svrstane su u pet armija (armijskih oblasti). U svakoj ima po 2—3 divizije.

¹ Toliku armiju Japan je imao i 1930. god., koja je na početku drugog svetskog rata porasla na oko 3 miliona, da bi krajem rata, i pored ogromnih gubitaka, premašila sedam miliona ljudi.

² Brojno stanje nije isto u svim divizijama i kreće se od 7.000 do 9.000 ljudi.

Podaci o broju tenkova u sastavu jedinica kopnene vojske su dosta kontraverzni i najverovatnije da ih sada ima oko 500. Od tog broja oko 100 su savremeni tenkovi japanske proizvodnje, a ostalo su dosta zastareli američki tenkovi M-24 i M-47. KoV raspolaže sa preko 150 lakih klipnih aviona opšte namene i oko 130 helikoptera, kao i sa dva diviziona pav-raketa tipa Hawk.

Ratno vazduhoplovstvo. Prilikom formiranja 1954. god. brojalo je oko 10.000 ljudi, dok sadašnje brojno stanje iznosi oko 40.000. Razvoj ovog vida, naročito prvih godina, bio je uslovljen materijalnim faktorom i mogućnostima nabavke aviona i druge tehnike koje Japan tada još nije proizvodio. Sadašnje mogućnosti ovog vida su sasvim izmenjene jer, pored sredstava za nabavku, koristi i domaću proizvodnju.

Vazduhoplovstvo raspolaže sa preko 1.000 letelica raznih vrsta i namene. Organizovano je u tri avio-grupe, jedinice za obuku, za snabdevanje, tehničko održavanje, za vezu i u meteorološke jedinice. Ostali značajniji podaci o ovom vidu vide se iz pregleda.

Brojno stanje vazduhoplovstva	% od brojnog stanja armije	Broj borbenih aviona po tipovima				Ukupno
		F-104G	F-86D	F-86F	RF-86F	
40.000	16%	200	120	250	15	585

Pored borbenih, treba pomenuti još i oko 50 transportnih aviona, pretežno tipa C-46, oko 30 helikoptera H-19, H-21 i S-62, kao i oko 350 aviona za obuku tipa T-1, T-6, T-34 i F-104DG.

Ratno vazduhoplovstvo takođe raspolaže sa dve grupe pav-raketa tipa Nike-Ajax i Hawk.

Ratna mornarica. Razvoj i ovog vida bio je prvenstveno uslovljen materijalnim mogućnostima, zbog čega je u celini zadržao karakteristike male mornarice koja raspolaže „malim brodovima i efikasnim naoružanjem”. Njeno brojno stanje u 1957. god. popelo se na preko 38.000 ljudi.

Ratna mornarica se sastoji od pet vojnopomorskih komandi područja, flotnih snaga i mornaričke avijacije.

Pored 23 razarača deplasmana 1.500 — 3.000 tona, opremljenih savremenim radarskim uređajima, RM raspolaže još i sa: 8 podmornica, 17 fregata, 20 obalnih brodova, 10 torpednih čamaca, 42 minolovca i minopolagača, 52 desantna broda i preko 40 ostalih pomoćnih brodova.

Interesantno je pomenuti da Japan, pored „male” ratne mornarice, raspolaže impozantnom trgovačkom flotom od preko 6.000 brodova sa blizu 15 miliona bruto registarskih tona.

PRAVAC RAZVOJA ARMIJE

Planovima razvoja oružanih snaga koji treba da se ostvare do 1972. god. predviđaju se znatne kvalitetne promene kod svih vidova i rodova, sa naglašenim akcentom na kopnenoj vojsci. Modernizacija, a

delimično i reorganizacija armije su u punom jeku. Njihov osnovni cilj nije samo jačanje u pogledu broja ljudi već i podizanje njenog kvaliteta uvođenjem savremenijeg naoružanja i opreme, reorganizacijom pojedinih elemenata i jedinica, usavršavanjem sistema obuke, itd.

U kopnenoj vojsci težište je na kompletiranju savremenijim oružjem i opremom, kao i popuni ljudstvom pešadijskih divizija — osnovnih i najbrojnijih jedinica ovog vida. U pogledu efektivna svaka od njih će se povećati na 9.000 ljudi, a to će se postići uključivanjem u njihov sastav novih jedinica pešadije, tenkova, artiljerije i inženjerije. Predviđa se da će tako reorganizovana i popunjena divizija imati sledeće naoružanje i opremu: 7.300 pušaka, 400 automata, 470 puškomitraljeza, 470 ručnih bacača, 110 minobacača, 54 artiljerijska oruđa, 54 tenka i preko 1.500 vozila. Postojeći zastareli tenkovi američke proizvodnje biće zamenjeni znatno moćnijim i savremenijim tenkovima domaće proizvodnje, a njihov ukupan broj u armiji od sadašnjih 500 povećaće se na blizu 900. U sastav kopnene vojske predviđa se i uvođenje još 4 divizionara pav-raketa tipa Hawk i, navodno, raketa iste namene tipa Nike Hercules koje, kao što je poznato, mogu da koriste i nuklearne bojeve glave. Nabaviće se i izvestan broj helikoptera i znatne količine drugog savremenog naoružanja i opreme.

U ratnom vazduhoplovstvu će se broj aviona tipa F-104G Starfighter povećati na preko 250. U domaćoj proizvodnji gradiće se i transportni avioni, a nabaviće se i veće količine savremene vazduhoplovne opreme.

U ratnoj mornarici se do 1972. god. predviđa izgradnja 56 novih brodova sa ukupno 48.000 tona. Broj podmornica biće povećan na 13, a razarača na oko 30, koji će biti izgrađeni u domaćim brodogradilištima. Novi tipovi eskortnih brodova prilagodiće se za upotrebu projektila Tartar. Predviđa se i povećanje broja obalskih i patrolnih brodova i zamena postojećih protivpodmorničkih aviona.

Težnja je da se sve novine na planu modernizacije i reorganizacije, u sva tri vida oružanih snaga, ostvare u domaćoj proizvodnji, upotrebom domaćeg materijala i sa što manjim opterećenjem nacionalne ekonomije.

MOGUĆNOST PROIZVODNJE NUKLEARNOG NAORUŽANJA

Mnogi vojni stručnjaci u svetu često postavljaju pitanje da li će i kada industrijsko-tehnološki visoko razvijeni Japan pristupiti proizvodnji borbenih sredstava za masovno uništavanje.

Činjenica je, međutim, da nigde u svetu ne postoji tako duboka i opravdana averzija, tako snažan i masovno organizovan otpor protiv nuklearnog oružja kao u Japanu. To je sasvim razumljivo, jer je posledice njegovog dejstva japanski narod jedini u svetu osetio na svojoj koži.

Klauzulama mirovnog ugovora Japanu je zabranjeno da proizvodi i poseduje nuklearno oružje i sredstva za njihovo lansiranje i prenošenje. Do sada, Japan je respektovao i pridržavao se pomenutih odredaba. Time nije rečeno da Japan ne radi na proizvodnji nuklearne

energije. S druge strane, treba ukazati na to da u Japanu postoje poluzvanična i druga mišljenja da treba insistirati na tome da Japan postane nuklearna sila. U celini gledano, Japan bi mogao postati nova nuklearna sila budući da raspolaže svim osnovnim faktorima potrebnim za proizvodnju nuklearne energije i za ratne potrebe — pod uslovom da mu se to dozvoli. Prema sadašnjoj situaciji Japan je u stanju da relativno brzo proizvede izvesnu količinu A-bombi i sredstava za njihovo lansiranje i prenošenje; ta bi se proizvodnja mogla, čak, brzo i povećati.

Prema američkim podacima, Japan sada raspolaže nuklearnim reaktorima koji mu omogućavaju godišnju proizvodnju od oko 100 kg plutonijuma, a to je, prema proceni stranih stručnjaka, sasvim dovoljno za proizvodnju oko 30 atomskih bombi. Postojeći planovi razvoja predviđaju dalju izgradnju nuklearnih reaktora; računa se da će krajem 1975. god. Japan imati 13 reaktora za proizvodnju energije ukupne snage od blizu 6.000 megavata. Time će se i njegove mogućnosti proizvodnje nuklearnog oružja znatno povećati.

Nekoliko godina posle drugog svetskog rata Japan, praktično, nije imao vojnih izdataka jer nije ni imao svoju armiju. Tek kada je počelo formiranje oružanih snaga, počinju rasti i rashodi za potrebe armije i odbrane u celini. Mada je ukupna suma vojnog budžeta znatna, ona je istovremeno relativno mala i iznosi jedva 1,1 — 1,5⁰/₀³ bruto nacionalnog dohotka, pa se po tome Japan nalazi daleko iza mnogih zemalja u svetu.⁴ Međutim, treba uočiti činjenicu da su izdaci za potrebe armije neprekidno u porastu, sa godišnjom stopom od preko 10%.

STRANE TRUPE U JAPANU

Sticanjem nezavisnosti 1952. godine, posle sedmogodišnjeg perioda okupacije, Japan se nije oslobodio prisustva stranih trupa na svojoj teritoriji. Od okupacionih snaga, američke trupe su, u smanjenom broju, postale savezničke koje će sve do danas svojim prisustvom u Japanu izvršavati odgovarajuće zadatke američke globalne svetske politike na području Dalekog istoka i tog dela Pacifika.

Broj američkih vojnika u ovoj zemlji je promenljiv i zavisao od konkretne situacije u tom delu sveta. Pretpostavlja se da u mnogobrojnim američkim vojnim bazama na japanskoj teritoriji sada ima preko 40.000 vojnika, pretežno pripadnika vazduhoplovnih snaga i jedinica pomorske pešadije (bez operativnih jedinica KoV-a).

Osim Okinave, najveće američke vojne baze na Dalekom istoku, koja je u potpunosti u njihovim rukama, japanska teritorija služi Ame-

---

³ Pre rata Japan je trošio oko 50% državnog budžeta, ili oko 10% nacionalnog dohotka, za potrebe armije.

⁴ Vojni budžet SAD iznosi 10%, a Velike Britanije, Francuske i SR Nemačke oko, ili blizu, 5% nacionalnog dohotka.

kancima kao osnovica za izvođenje ratnih operacija u Vijetnamu. Vazduhoplovstvo se koristi većim brojem savremenih aerodroma, a brodovi američke 7. flote imaju glavne baze u japanskim lukama. Sve glavne baze za snabdevanje su takođe na japanskoj teritoriji, a i mnogobrojne nabavke ratnog materijala, opreme i drugog vrše se u Japanu ili, preko njega, u drugim zemljama Dalekog istoka.

Suvišno je i pomenuti da su osnovna američka nuklearna borbeno sredstva taktičko-operativnog značaja, namenjena za ovo važno i prostrano područje, stokirana u dobro čuvanim skladištima na japanskoj teritoriji (najznačajnija nuklearna baza je Okinava).

Svi su izgledi da će američke snage još dugo ostati u Japanu i koristiti njegove suvozemne, vazdušne i pomorske baze. Ukupan broj američkih vojnika u Japanu zavisice od nekoliko uticajnih faktora: prvo, od konačnog ishoda rata u Vijetnamu; drugo, od stepena kineskog ugrožavanja ovog područja; i, treće, od procene i gledanja nove američke administracije na važnost ovog područja — u odnosu na ostale regione u svetu, posebno na Evropu koja od pre nekoliko meseci ponovno privlači pažnju na sebe.

U karakteristične anomalije razvoja savremenog sveta, posle drugog svetskog rata, ubraja se, svakako, i transformacija odnosa između SAD i Japana. Od najtežeg i najgorčenijeg američkog neprijatelja u tom ratu, Japan je postao glavni, najjači i najverniji njihov saveznik u Aziji u posleratnom periodu. Njegova uloga na tom planu, u sadašnjoj međunarodnoj konstelaciji snaga, ne samo da ne bleđi i ne stagnira već se sve više povećava sa stepenom razvoja njegove ekonomske i vojne moći.

Opšta bezbednost Japana, posmatrano sa stanovišta blokovskih koncepcija i interesnih sfera, bila je i ostala u rukama Amerikanaca. Japanska armija, još uvek relativno mala i nedovoljno snažna, bez nuklearnog faktora u svom sastavu, realno nije u stanju da na sebe primi tako krupan zadatak — koji će i dalje ostati u nadležnosti SAD. Međutim, situacija se iz godine u godinu menja, jer se postepeno i sistematski menja i karakter japanske armije, njena jačina, naoružanje i oprema, pa prema tome i njene mogućnosti na planu izvršavanja sve složenijih borbenih zadataka u savremenim uslovima. Eventualnim uvođenjem nuklearnog faktora u naoružanje japanske armije porasle bi i njene mogućnosti za preuzimanje dela globalnih zadataka na ovom području od armije SAD.

Jedno od značajnih merila privredne moći i tehničkih mogućnosti neke zemlje danas jesu i njena dostignuća na planu osvajanja kosmosa. Koliko je poznato Japan je i tu, posle intenzivnih napora poslednjih nekoliko godina, već polučio odgovarajuće rezultate. Početkom prošle godine uspeo je da lansira trostepenu raketu tešku oko 9,5 tona, na visinu preko 2.000 km.

Mogućnosti Japana na ovom planu posebno su interesantne s vojnog aspekta; naime, gledano na osnovu njihovih sadašnjih proizvodnih

i drugih mogućnosti, Japan bi relativno brzo mogao da proizvodi i rakete srednjeg dometa, kao i interkontinentalne rakete vlastite proizvodnje. Ovo, razume se, pod uslovom da mu to dozvole SAD. Svakako da taj momenat, zajedno sa mogućnošću otpočinjanja proizvodnje nuklearnog oružja, čini jedinstven i kompleksan problem koji ne ovisi samo od želja Japana i dobre volje SAD, već i od mnogih drugih značajnih i uticajnih faktora.

Pukovnik

Ciro SIKAVICA

LITERATURA:

- *The Military Balance*, 1967-68. god.;
- *The Jane's Fighting Ships*, 1967. god.;
- *Military Review*, januar i mart 1968. god.;
- *Svjetski almanah* za 1967-68. god.;
- *Vojna enciklopedija*, tom 4;
- *Stogodišnji Japan*, izdanje »Sedme sile«, Beograd 1968. god.;
- Podaci iz dnevne i druge štampe povodom posete druga Tita Japanu.

ŠTABOVI U RATU

Rad štabova, organizacija komandnih mesta i uopšte komandovanje česte su teme u francuskim vojnim časopisima. Članak¹ čiji prikaz ovde donosimo obrađuje najpre ulogu štaba, a zatim njegovu unutrašnju organizaciju danas — kako to ovi autori zamišljaju.

Štab govori i radi u ime komandanta i zbog toga mora da prodre u njegovu zamisao predstojeće borbe; ujedno on se nalazi i u ulozi posrednika između komandanta i njegovih neposredno potčinjenih. Zbog toga se, kao što je poznato, rad štaba i sastoji u: informisanju komandanta i pripremi njegovih odluka, u pravovremenoj razradi i predaji zapovesti potčinjenima, i u kontroli njihovog izvršenja.

Štab mora da predvidi mogućni razvoj situacije i da komandantu izloži više predloga kako bi on mogao da izvrši izbor i donese odluku. U toku pripreme odluke štab je dužan da pazi da ne bude zaveden unapred „orijentisanom” informacijom; ujedno treba stalno preduzimati vlastite mere kako bi olakšao oformljenje i sprovođenje odluke.

Potčinjeni treba da prime zapovesti u onoj formi i onim sredstvima koji im obezbeđuju da na vreme izvrše postavljene zadatke. Momentalna situacija, rokovi izvršenja, situacija kod potčinjenih, kao i vrsta, veličina i složenost dokumenata, utiču na izbor sredstava veze. Ovde je osnovno da komandantova odluka bude prenetna svima onima koji sa njome moraju biti upoznati i to tako da dejstva predviđena odlukom budu izvedena pod najpovoljnijim uslovima. Iz toga proističe da se štab mora brinuti i za sprovođenje odluke. Očigledna je uska povezanost ove funkcije štaba — brige za izvršenje izdatih zapovesti, sa onom prvom — informisanje komandanta i priprema odluke. Ipak se one međusobno razlikuju. Postoje ovde dva momenta. Prvi — uslovi u kojima štab radi; nužno je da štab živi i dela saglasno borbenim uslovima kod izvršioca, da komandantu prenosi atmosferu preduzetih dejstava, a potčinjenima reaganvanja komandanta na novonastalu situaciju (reč je o informisanju po dva kanala). Drugi momenat — veoma velika brzina rada kako bi štab mogao da pripremi hitne odluke, preduzme protivmere u kritičnim situacijama, pronađe izlaz iz neuspeha,

---

¹ *Les états-majors en campagne*, par le Chef d'escadrons Chateau et le Chef de bataillon Genelot, *L'Armée*, Francuska, novembar 1968. god.

otkloni posledice zakašnjenja, pretrpljenih gubitaka, ukratko, kako bi mogao da obezbedi komandantu, ma šta se desilo, rukovođenje jedinica.

Da bi štab odgovorio ovim zahtevima, potrebno je da zadaci, odnosno dužnosti između pojedinih organa štaba budu dobro raspoređene — shodno postojećim uslovima. Međutim, ti uslovi su vrlo promenljivi. Komandantov način rada proističe iz njegove naravi. Kada se komandant promeni, menja se i stil rada u štabu. S obzirom na to da dobijeni zadaci mogu biti veoma različiti i da se situacija jedinice u borbi može iznenadno izmeniti, organizacija štaba mora biti jako elastična da bi se prilagodila peripetijama komandovanja, ali i dovoljno precizna kako bi olakšala uspostavljanje neophodnih tehničkih veza na raznim stepenima komandovanja.

Štab i nuklearna vatra. Tradicionalna formacija štaba je poznata — načelnik štaba i 4 odeljenja (odseka, biroa),² kao i njegova podela u borbi na prednje i zadnje komandno mesto.³ Međutim, neizmerne mogućnosti (i ograničenja) koje donosi nuklearna vatra nameću kontradiktorne zahteve organizaciji štabova i odgovarajuće prilagođavanje sistema komandovanja.

Smatra se da je nuklearna vatra sada glavni element manevra. Odluka za njenu upotrebu, izbor momenta i mesto same upotrebe predstavljaju isključivo pravo određenih komandanata. Štab, sa svoje strane, mora komandantu da obezbedi najpovoljnije uslove za donošenje te kapitalne odluke, a ujedno i da osigura maksimalnu efikasnost dejstva nuklearne vatre. Na osnovu studija, tokom poslednjih nekoliko godina, proizlazi da ta efikasnost naročito zavisi od rada izviđačke službe, sa jedne, i brzine otvaranja vatre, s druge strane. Osim toga, efikasnost nuklearnog dejstva zahteva da štabovi do tančina i stalno budu upoznati sa rasporedom vlastitih snaga.

Tradicionalna organizacija štabova bi bez sumnje odgovorila ovim zahtevima ako bi se koristio operativni centar — s obzirom na to da on omogućava da se dobiju sinteze, zaključci iz informacija i ostvari saradnja pri izdavanju naredenja. U suprotnom, zadržavanje ranije apsolutne podele na organe koji imaju pravo upotrebe i organe koji stavljaju nuklearno oružje u dejstvo veoma se malo slaže sa potrebom da se taktička nuklearna vatra otvori skoro u istom momentu kada se dobiju podaci izviđanja. Trenutno iskorišćavanje tih podataka može se postići samo pomoću sistema komandovanja u kome će postojati neprekidna veza između odgovornog komandanta za donošenje odluke i najniže jedinice koja stavlja u dejstvo sredstva za lansiranje. Zbog toga, po mišljenju autora, i treba ponovo razmotriti potrebu razdvajanja komande artiljerije, odgovorne za stavljanje svojih jedinica u dejstvo, od štaba koji je odgovoran opštevojnom komandantu za upotrebu ovog roda.

² Prvo odeljenje je personalno, drugo obaveštajno, treće operativno-nastavno, a četvrto pozadinsko. — Prim. S. J.

³ To su francuski termini, a odgovaraju našem osnovnom komandnom mestu i pozadinskom. — Prim. S. J.

S druge strane, organi komandovanja predstavljaju rentabilne ciljeve nuklearnim udarima. Njihova rušilačka snaga dovoljna je da momentalno uništi sve elemente jednog sistema komandovanja. Ma kakve mere predostrožnosti bile preduzete, razvijeno komandno mesto je, po prirodi svojoj, vrlo osetljivo na neprijateljsko nuklearno dejstvo. Uobičajeni postupci zaštite ne odgovaraju ni karakteru štabova, ni njihovom zadatku. Ukopavanje štabova je isključeno u pokretnoj borbi, osim ako se ne radi o vrlo visokim štabovima. Njihovo maskiranje je iluzorno pri postojanju savremenih sredstava elektronskog rata, a zauzimanje rastresitog rasporeda preko izvesne granice u suprotnosti je sa potrebama štabnog rada. Najzad, i pokretljivost ima svojih granica; komandno mesto u pokretu nema ni približno onu sposobnost normalnog funkcionisanja i održavanja veze kao kada miruje.

Tako se dolazi do zahteva za povećanjem snaga i sredstava komandovanja kako bi jedan njihov deo bio u radu, a drugi spreman da zameni prvi — bilo u toku premeštanja štaba bilo u slučaju njegovog uništenja. Ostvarujući taj zahtev do krajnosti, dolazi se do podele štabova na dva dela i do formiranja dva kompletna, jednaka organa za komandovanje. Na taj način, njihovim naizmeničnim radom bila bi garantovana neprekidnost u komandovanju, dok bi pouzdanost u funkcionisanju — u slučaju uništenja aktivnog komandnog mesta — bila obezbeđena trenutnim stupanjem u dejstvo organa za komandovanje koji je do tada bio u rezervi. Tako zamišljen sistem nudi u teoriji određene prednosti, ali u praksi ima ozbiljnu nezgodu — vrlo je skup. Uz to, neprekidno postojanje, uprkos naizmeničnog rada, dva štaba teško se može ostvariti.

Nijedno rešenje, svakako, nije savršeno. Međutim, kao zadovoljavajuće može se prihvatiti ono koje obezbeđuje da se u slučaju uništenja jednog komandnog mesta raspolaze bar „ostatkom” organa za komandovanje. Taj preostali deo štaba osigurao bi, istina u nestabilnim ali još uvek zadovoljavajućim uslovima, kontinuitet u komandovanju makar glavnim delovima potčinjenih jedinica i mogućnost nastavljanja manevra vatrom.

Šema organizacije štaba. Autori daju jednu principijelnu šemu organizacije štaba. Reč je o divizijskom organu za komandovanje, tj. o najnižoj jedinici koja stavlja u dejstvo nuklearno oružje. Štab, ma kako bio organizovan, ima različite organe koji izvršavaju određene (posebne) zadatke. Pojedinačne aktivnosti tih organa najpre treba usmeriti, a zatim uskladiti sa opštim zadatkom štaba. Tu ulogu ima načelnik štaba, pod čijim rukovodstvom i odgovornošću štab i funkcionise. Načelnik štaba referiše komandantu o rezultatima rada štaba; zavisno od veličine jedinice, načelnik štaba može imati jednog ili više pomoćnika.

U pogledu unutrašnje organizacije štaba postoji već duže vreme tendencija, ističu autori članka, da se organizacija po odeljenjima (biroima) pretvori u sistem „ćelija” koje imaju posebne borbene zadatke. U takvom sistemu predviđaju se sledeće ćelije: obaveštajna, za vatrena dejstva, za pokretne snage i pozadinska.

Prve tri — obaveštajna, za vatrena dejstva i za pokretne snage — grupišu se u operativni centar, dok četvrta — pozadinska čini okos-

nicu zadnjeg komandnog mesta. Kao što se vidi, podela štaba u ratu ostaje neizmenjena, iako se unutrašnja organizacija menja, pa i dalje postoji prednje i zadnje komandno mesto.

Nova unutrašnja organizacija nije promenila samo nazive pojedinih organa komandovanja. Uloga čelija nije potpuno ista sa onom odeljenja (biroa). To je potpuno jasno ako se imaju u vidu uloge obaveštajne čelije i čelije za vatrena dejstva. Njihovo formiranje neposredna je posledica prethodnih razmatranja o uticaju nuklearne vatre na rad štaba.

Obaveštajna čelija dobija poseban značaj pošto treba da pruži bitne elemente za donošenje odluke o upotrebi nuklearne vatre. Sem toga, u izvesnim slučajevima, na osnovu njenih podataka se određuje vreme otpočinjanja gadanja. Iz ovoga proizilazi i neophodnost da ova čelija raspolaže svim mogućim (čak i najdetaljnijim) podacima o neprijatelju u celokupnoj zoni dejstva viših taktičkih i operativnih jedinica. Broj i raznovrsnost sredstava za izviđanje bojišta kojima raspolažu jedinice svih stepena zahtevaju da se ta sredstva što direktnije povežu sa obaveštajnom čelijom, a i međusobno, kako bi ih čelija mogla staviti u dejstvo. Isto je tako potrebno da obaveštajna čelija bude u neprekidnom dodiru sa elementima štaba (bez obzira da li su iz organskog sastava ili ojačanja) koji neposredno prate razvoj situacije.

Čelija za vatrena dejstva, na osnovu odluke komandanta, reguliše upotrebu nuklearne vatre, usklađuje dejstva klasičnih vatri sa zemlje i iz vazduha i tesno saraduje sa komandama lansirnih uređaja. Njen je zadatak da pripremi i obezbedi najbolje uslove za izvršenje komandantove odluke o upotrebi vatre.

Pošto se, po mišljenju autora, došlo do saznanja da je integracija snaga i sredstava najsigurniji način da komandantova volja dospe direktno do poslednjeg izvršioca, pristupljeno je ukidanju komande artiljerije. Međutim, iako ne postoji više u onom ranijem vidu, njene mogućnosti za dejstvo nisu umanjene, već su se sada sjedinile sa mogućnostima štaba. Naime, komandant divizijske artiljerije postao je neposredni pomoćnik komandanta — odgovoran za upotrebu vatre, dok su njegovi potčinjeni našli svoje mesto u okviru čelije za vatrena dejstva.

Po ovoj, veoma oskudno izloženoj podeli postoji:

jedno prednje komandno mesto pod komandom načelnika štaba; ono je taktičke namene i može se, bar delimično, podeliti na dvoje. Prednje komandno mesto obuhvata operativni centar sa čelijama (obaveštajna, za vatrena dejstva i pokretne snage), isturenu pozadinsku grupu, odeljenja za vezu, specijalne grupe, centar veze i jedinice za osiguranje i transport;

jedno zadnje komandno mesto pod komandom pomoćnika komandanta za pozadinu — u ulozi pozadinskog obezbeđenja. Obuhvata pozadinsku čeliju, centar veze i jedinice za osiguranje i transport.

Prema ovoj organizaciji komandant artiljerije je u sastavu štaba. Međutim, ovde se radi samo o jednoj principijelnoj šemi, što znači da su i druge moguće. Sada je u toku ispitivanja divizijski sistem komandovanja, koji ima dva prednja (identična) komandna mesta umesto jednog koje bi se delilo na dva dela. U svakom slučaju komandantu ostaje puna sloboda da, po ličnom nahođenju, reguliše rad štaba. On

može, na primer, da grupiše oko sebe nekoliko bliskih saradnika u jednu radnu grupu. Ova sloboda u razmeštaju pojedinih organa štaba ne proteže se na usvojenu podelu štaba na ćelije.

Osnovna je svrha izmena u tradicionalnoj organizaciji štaba da se svede na krajnje mogućnu meru vreme reagovanja u sistemu komandovanja. Nagli i koreniti preokreti situacije, koje svakog trenutka može da izazove upotreba nuklearnog oružja, prisiljava komandanta da momentalno donosi odluke. Taj nedostatak vremena mogao bi onemogućiti rad komandanta kad njegov štab ne bi raspolagao potrebnim tehničkim sredstvima koja mogu da odgovore novim zahtevima. Razvoj tih sredstava je neprekidan, uspešno prilagođavanje borbenim potrebama je dosta brzo, pa se već sada može predvideti uvođenje u naoružanje, u dosta bliskoj budućnosti, sredstava za koje se mislilo da će još dugo zbog svoje složenosti biti van borbene primene. Najznačajnije promene treba očekivati u domenu veza i prikupljanja i obrade podataka. Sistem SERPEL (Système d'Exploitation du Renseignement par l'Electronique — elektronski sistem iskorišćavanja podataka) predstavlja karakterističan primer u tom pogledu.

U zaključku autori ističu da prilagođavanje štabova nuklearnim uslovima vodi stvaranju složenih i centralizovanih organizacija, što sve dovodi do sporosti u radu. Ona se otklanja usvajanjem novih metoda rada. Nema sumnje da se rešenje najpre nalazi u automatskoj obradi podataka. Pri tome treba paziti da se štabovi ne pretvore u tehničke laboratorije jer rat je sukob dveju volja, u kome je udeo racionalnog sačuvao značajno mesto. Uticajni faktori se ne mogu pretvoriti u cifre i to se verovatno nikada neće ni ostvariti. Mašina samo sređuje podatke prema utvrđenim kriterijumima i izlaže ih na upotrebljiv način; u stvari, ona izvršava rad koji za sada iziskuje mnogo vremena. Međutim, rad na sintezi, stvaranju zaključaka ostaće uvek delo čoveka.

S. J.

SNAGE AMERIČKE RATNE MORNARICE U VIJETNAMSKOM RATU

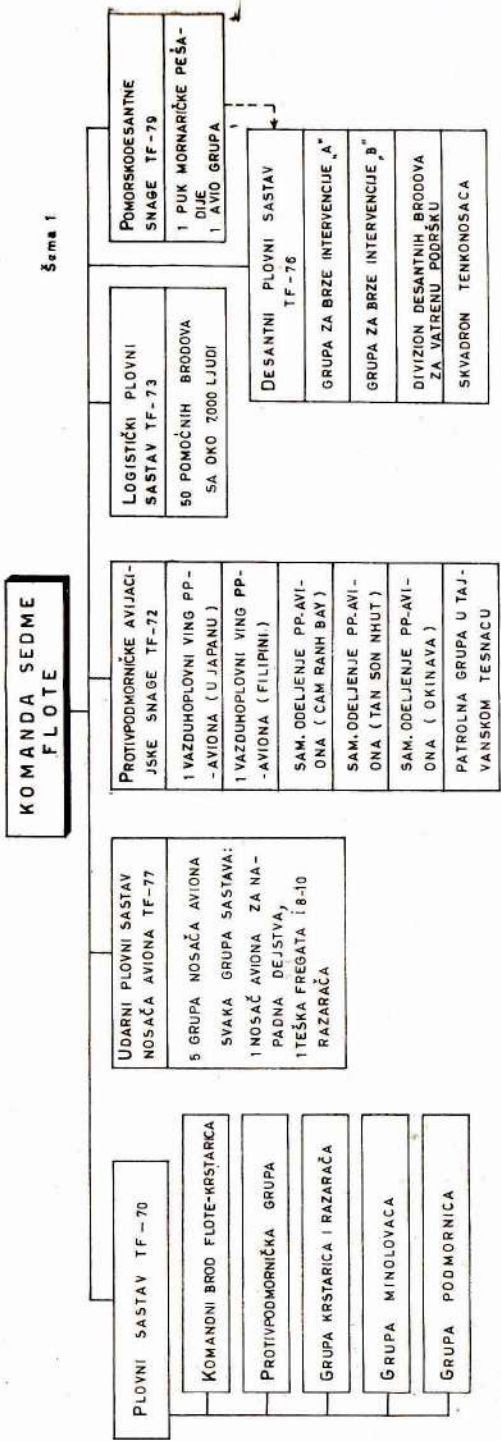
U vijetnamskom ratu od američkih pomorskih snaga učestvuju delovi Pacifičke i Atlantske flote i Vojnopomorske transportne službe. Osim toga, angažovan je i deo Obalne straže. Zadaci koje pomorske snage izvršavaju su mnogobrojni i raznovrsni. Sve intenzivnije angažovanje SAD u vijetnamskom ratu, od početka 1965. god. imalo je odraza i na snage RM koje su znatno ojačane u pogledu broja ljudi i brodova u aktivnoj službi. Tako, na primer, na dan 30. juna 1964. god. u RM je bilo 667.000, a 30. juna 1968. god. oko 768.000 ljudi. Broj brodova u aktivnoj službi 1964. god. iznosio je 880, a u 1968. — 931. Za razliku od drugih vidova oružanih snaga, povećanje brojnog stanja RM je postignuto prvenstveno primanjem dobrovoljaca u aktivnu službu. Za njene potrebe stavljeno je oko 60 ratnih brodova iz rezerve u aktivnu službu, a za potrebe Vojnopomorske transportne službe 169 ratnih i trgovačkih brodova (od čega 161 brod iz rezerve trgovačke mornarice, a 8 iz sastava RM). Pored navedenog, u relativno kratkom vremenu, za RM je izgrađeno oko 370 malih brodova (čamac, desantnih sredstava i sl.).

I

Najveća i najjača strategijsko-operativna snaga američke RM je Pacifička flota, koja se nalazi u sastavu Združene komande za Pacifik. Komandant je po činu admiral, a nalazi se sa štabom u Perl Harburu. U sastavu ove Flote polovinom 1968. god. nalazilo se približno 560 ratnih brodova, 3.000 aviona i 320.000 ljudi. Osim brodova koji su iz rezerve stavljeni u aktivnu službu, Pacifička flota je pojačana dolaskom u njen stalni sastav 21 broda iz Atlantske flote. Pored toga, u svako vreme u njenom sastavu (u Sedmoj floti) nalazi se 10—12 brodova (nosaa aviona, krstarica i razarača) iz sastava Atlantske flote. Pojačanje Flote se prvenstveno odnosilo na povećanje broja desantnih i pomoćnih brodova.

Najjaču snagu Pacifičke flote čini Sedma flota, koja dejstvuje u zapadnom Pacifiku, a približno se sastoji od 180 ratnih brodova, 700 aviona i 80.000 ljudi. Njeno operativno područje obuhvata oko 48 miliona km².

Šema 1

Sedma flota ima operativnu i administrativnu organizaciju (videti šemu 1). Prema prvoj, snage su organizovane u plovne sastave TF (Task Force). Oni su privremenog sastava i namenjeni su za izvršavanje specijalnih zadataka u određenom periodu. Radi elastičnosti upotrebe i komandovanja, ovi sastavi se dele na grupe TG (Task Group), jedinice TU (Task Unit) i pojedinačne brodove TE (Task Element), koji se označavaju brojevima. Prema administrativnoj organizaciji svaki brod (ili vazduhoplovna jedinica) pripada odgovarajućoj administrativnoj (tipskoj) komandi, odnosno flotili, diviziji, skvadrону, divizionu, itd. One su odgovorne za borbenu gotovost, obuku, za personalna pitanja i dr.

Udarni plovni sastav TF-77 Sedme flote sastoji se od pet grupa. Svaka grupa u svom sastavu obično ima jedan nosač aviona za napadna dejstva i 8—10 teških fregata i razarača. Na svakom nosaču, zavisno od tipa, nalazi se ukrcano 65—90 borbenih aviona. Najveći deo ovih snaga, odnosno tri grupe nalaze se u vijetnamskim vodama.¹ Druge dve grupe nalaze se na odmoru ili se pripremaju za dejstva. One obično baziraju u lukama Japana i Filipina. Nosači aviona, koji se nalaze u vijetnamskim vodama, sada se koriste za borbena dejstva po ciljevima u J. Vijetnamu i Laosu.

U plovnom sastavu TF-70 nalazi se: komandni brod (krstarica), na kome je komandant Flote (po činu viceadmiral) sa štabom;

zatim, protivpodmornička grupa TG-70.4 namenjena je za protivpodmorničku zaštitu pojedinih delova Flote (ova grupa se obično nalazi u vijetnamskim vodama); pored izvršavanja rutinskih zadataka, avioni sa nosača aviona za protivpodmornička dejstva učestvuju u operaciji MARKET TIME; i

grupa krstarica i razarača TG-70.8, sastavljena od 1 bojnog broda, 1—2 krstarice i skvadrona razarača, namenjena je za tučenje ciljeva na obali (do novembra 1968. god. ova grupa je pretežno dejstvovala na ciljeve u DR Vijetnamu — operacija SEA DRAGON, a sada dejstvuje po ciljevima u obalskom području J. Vijetnama, najčešće u području demilitarizovane zone).

Pored navedenog, u plovnom sastavu TF-70 nalazi se grupa podmornica i grupa za razminiranje. Jedan broj minolovaca nalazi se u vijetnamskim vodama i učestvuje u operaciji MARKET TIME.

Protivpodmorničke avijacijske snage TF-72 Sedme flote namenjene su za pp-zaštitu celokupnog područja dejstva Flote. One su takođe odgovorne za operativnu spremnost, obuku, logističku podršku eskadrila pp-aviona u njenom sastavu. U slučaju izbijanja sukoba širih razmera, pp-avioni bi se, pored prvenstvenih zadataka, upotrebili i za miniranje važnijih područja i luka. U sadašnjoj situaciji, deo ovih snaga se koristi za zadatke izviđanja u obalnim vodama J. Vijetnama — za

¹ Do prekida bombardovanja DR Vijetnama (1. novembra 1968. god.) u Tonkiškom zalivu su se nalazile 3 grupe (na tzv. poziciji YANKEE, na oko 100—150 Nm od obale DR Vijetnama). Potom su prešle u vode južno od 17. paralele. Po drugim podacima, izgleda da se u vijetnamskim vodama nalaze samo 2 grupe, dok treća (sastava 1 nosač aviona i 4 razarača) u korejskim vodama (navodno iz predostrožnosti posle slučaja sa brodom »Pueblo«). — Prim. autora.

račun snaga koje učestvuju u operaciji MARKET TIME. U sastavu Patrolnih snaga nalaze se dva vinga pp-aviona i 2—3 samostalna odeljenja.² Ove jedinice baziraju u vazduhoplovnim bazama Iwakuni (Japan), Sangley Point i Cubi Point (Filipini), Okinawa i Cam Ranh Bay (J. Vijetnam). Ranije se u sastavu ovih snaga nalazio i skvadron razarača, koji je bio namenjen za zaštitu i patroliranje u području Tajvanskog tesnaca. Izgleda da su ove snage oslabljene i da se za taj zadatak najčešće koriste eskortni razarači za radarsko osmatranje (DER).

Pomorskodessantne snage TF-79 Sedme flote su znatno oslabljene, jer se 3. divizija i 1. vazduhoplovni ving, koji su se ranije nalazili u njihovom sastavu, sada nalaze u J. Vijetnamu. Od ovih snaga na o. Okinavi nalazi se samo jedan puk mornaričke pešadije sa jednom avio-grupom. Iz njihovog sastava se (na rotacionoj bazi) izdvaja ojačani bataljon sastava 1.800—2.000 ljudi, i ukrcava na jedan od skvadrona desantnih brodova. Drugi ojačani bataljon obično dolazi iz sastava snaga mornaričke pešadije Atlantske flote.

Desantni plovni sastav TF-76 čine 2 skvadrona desantnih brodova (svaki od po 6 do 8 brodova).³ Na svakom se nalazi ukrcan bataljon mornaričke pešadije sa pridodatim jedinicama.⁴ Oba skvadrona se obično nalaze u vijetnamskim vodama i čine „A” i „B” grupu za brze intervencije. Osim navedenih snaga, izgleda da se u sastavu TF-76 nalazi i divizion desantnih brodova za vatrenu podršku (u stvari 4 broda) i skvadron tenkonosaca.⁵ Prvi bazira u jednoj luci u Japanu i namenjen je za vatrenu podršku snaga na obali, a drugi na o. Guam, dok se brodovi iz njegovog sastava uglavnom koriste za prevoz materijala između luka u J. Vijetnamu.

Logistički plovni sastav TF-73 ima oko 50 raznih vrsta pomoćnih brodova i 7.000 ljudi. Namenjen je za brzo snabdevanje brodova i jedinica u sastavu Flote. Postoji nekoliko grupa koje snabdevaju brodove na moru (u toku vožnje) svim potrebama (gorivom, municijom, rezervnim delovima, hranom i dr.).

Sastav Sedme flote nije stalan. Najveći broj brodova i jedinica dolazi privremeno u njen sastav, gde obično ostaju 6—8 meseci. Potom se vraćaju u matične baze u SAD. Manji broj nalazi se u stalnom sastavu Flote (skvadron razarača, skvadron tenkonosaca, divizion desantnih brodova za vatrenu podršku i dr.). Glavne baze Flote nalaze se u Yokosuka (u Japanu) i Subic Bay (na Filipinima).

II

U Južnom Vijetnamu se nalaze i drugi delovi američke RM, koji pripadaju Komandi pomorskih snaga SAD za Vijetnam

² Svaki ving ima u svom sastavu 2—3 skvadrona, a svaki skvadron 9—12 pp-aviona. Samostalna odeljenja imaju obično 4—7 pp-aviona.

³ Sastav skvadrona je promenljiv. Obično se u njegovom sastavu nalazi 1 nosač helikoptera, 1 desantni dok-brod, 1 brod za prevoz tereta, 2—3 tenkonosca.

⁴ Pored ojačanog bataljona mornaričke pešadije na desantne brodove ukrcavaju se obično detašmani podvodnih diverzanata, jedinice desantnih čamaca, skvadroni za upravljanje i navođenje avijacije i skvadron srednjih transportnih helikoptera. — Prim. autora.

⁵ Sastava 29 tenkonosaca (LST).

(videti šemu 2). Na čelu ove komande je kontraadmiral, a njeno sedište je u Sajgonu. U njenom sastavu se nalazi oko 22.000 pripadnika RM. U administrativnom pogledu ova komanda je potčinjena komandantu Pacifičke flote, a po operativnoj liniji komandantu američkih snaga u Vijetnamu.

Komandi pomorskih snaga SAD za Vijetnam potčinjene su: Snage za kontrolu obalnog mora TF-115, Rečne patrolne snage TF-116, Rečne jurišne snage TF-117.

Snage za kontrolu obalnog mora TF-115. Njihov je zadatak da sprečavaju prevoz ljudstva i materijala upućenog snagama FNO morskim putem. Dejstva ovih snaga nose kodni naziv MARKET TIME. U tim dejstvima učestvuju minolovci i pp-avioni iz sastava Sedme flote, kao i brodovi RM J. Vijetnama.⁶ U sastavu snaga TF-115 obično se nalazi pet eskortnih razarača za radarsko osmatranje. Oni su izgrađeni u toku drugog svetskog rata, ali su u posleratnom periodu bili modernizovani. Imaju deplasman od 1.710 tona, pogon na dizelmotore, a brzinu 21 čvor. Ovi brodovi imaju vrlo dobra pomoračka svojstva, dobra sredstva otkrivanja i veze, kao i dovoljno snažno naoružanje za borbu sa malim brodovima. Sada se uglavnom koriste za patrolnu službu u obalnim vodama. U sastavu ove komande se takođe nalazi 8 topovnjača tipa Asheville, koje imaju puni deplasman od 240 tona. Kombinovani pogon, velika brzina (od preko 40 čvorova), savremena elektronska sredstva i automatsko naoružanje im omogućuje efikasno izvršavanje zadataka za koje su namenjene. Glavni zadaci su im patroliranje, podrška u desantnim operacijama i kod gerilskih dejstava.

Prema raspoloživim podacima, u ovom sastavu se nalaze 94 brza patrolna čamca tipa Swift. Oni imaju 19 tona punog deplasmana, veoma snažno naoružanje i veliku brzinu. Nedostaci su im relativno slaba pomoračka svojstva, mali radijus dejstva, relativno slaba sredstva veze. Svaki čamac ima po tri posade, što im omogućuje duže ostajanje na moru. Namenjeni su za pretraživanje sumnjivih objekata, podršku desantnih operacija i dr. Dejstvuju u plitkim vodama — gde zbog gaza ne mogu dejstvovati veći brodovi.

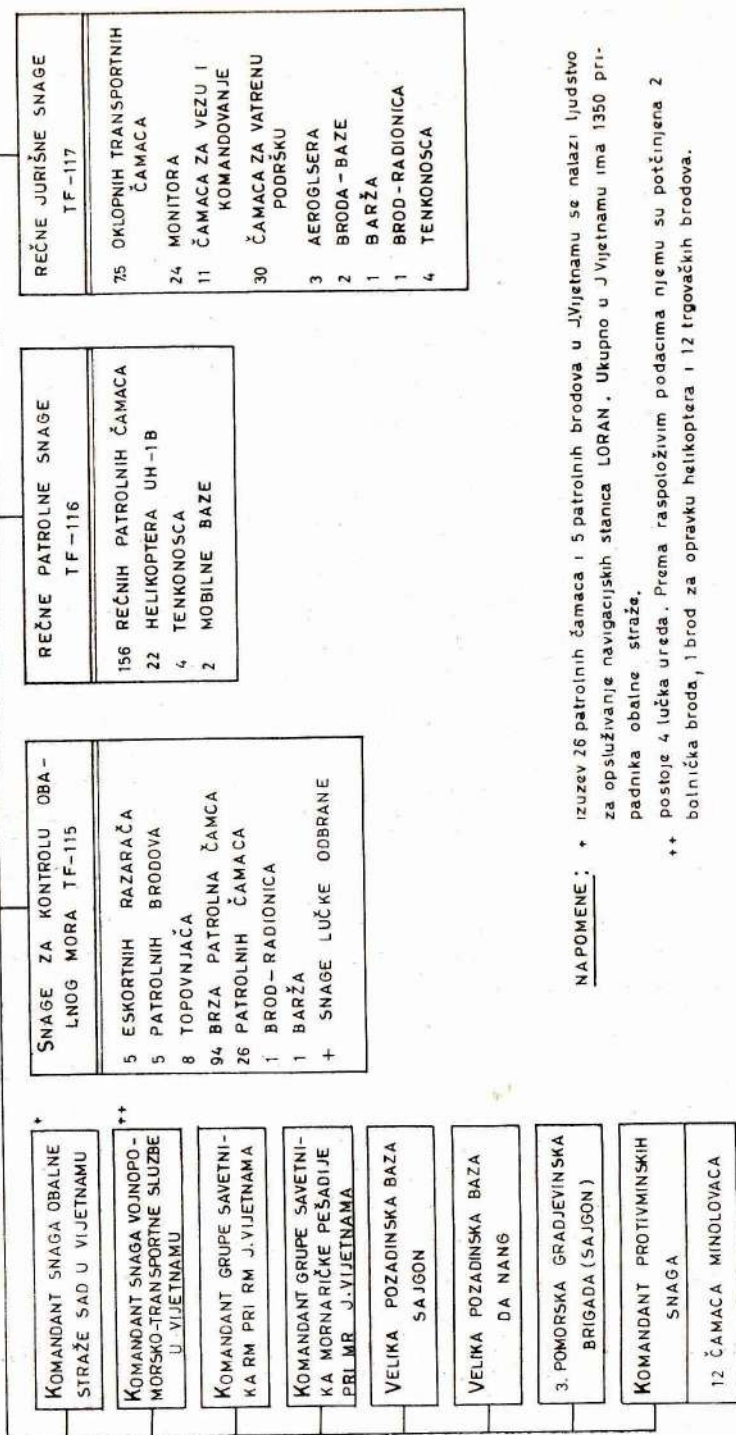
Pored brodova koji se nalaze u organskom sastavu RM, u sastavu snaga TF-115 se nalaze patrolni brodovi i patrolni čamci iz sastava Obalne straže. Prvi imaju deplasman od oko 2.800 tona i brzinu 19 čvorova.⁷ Namenjeni su kao matični brodovi za patrolne čamce kada se ovi nalaze u njihovom području dejstva. Oni za njih prevoze ukrcano gorivo, municiju, hranu i rezervne posade. Ukupno se u ovom sastavu nalazi pet patrolnih brodova.

---

⁶ Od snaga RM J. Vijetnama u operaciji MARKET TIME učestvuju: 6 eskortnih brodova, 26 topovnjača, 2 patrolna čamca, 3 minolovca, 12 brzih patrolnih čamaca i 500 naoružanih džunki.

⁷ Naoružani su topom 127 mm, sa 4 mitraljeza 40 mm i 6 mitraljeza 12,7 mm i 2 minobacača 81 mm.

KOMANDA POMORSKIH SNAGA SAD ZA VIJETNAM

NAPOMENE: + izuzev 26 patrolnih čamaca i 5 patrolnih brodova u J.Vijetnamu se nalazi ljudstvo za opsluživanje navigacijskih stanica LORAN. Ukupno u J.Vijetnamu ima 1350 pri-padnika obalne straže.

++ postoje 4 lučka uređa. Prema raspoloživim podacima njemu su potčinjena 2 botnička broda, 1 brod za opravku helikoptera i 12 trgovačkih brodova.

U sastavu snaga TF-115 se nalazi 26 patrolnih čamaca tipa Point, deplasmana 67 tona. Oni imaju nešto snažnije naoružanje od čamaca tipa Swift, ali zato manju brzinu. Ostale osobine su im slične i namenjeni su za iste zadatke.

Snage za kontrolu obalnog mora TF-115 baziraju u 6 baza u J. Vijetnamu. Sve baze poseduju potrebne elemente za podršku, izuzev jedne gde za to služi brod-radionica.

Snage koje učestvuju u operaciji MARKET TIME patroliraju danonoćno u obalskom pojasu dužine oko 1800 km (do 12 nautičkih milja od obale). Čitavo područje je podeljeno na 5 zona, svaki sa koordinacionim centrom na obali. U svakoj zoni se nalazi određen broj brodova iz sastava snaga TF-115. PP-avioni iz sastava Sedme flote vrše izviđanje za račun ovih snaga. Glavni koordinacioni centar nalazi se u Sajgonu. Do sredine 1968. god. celokupnu nadležnost u svih pet zona patroliranja imala je američka RM, kada je nadležnost u dve zone predata RM J. Vijetnama.

Rečne patrolne snage TF-116 namenjene su za ovladavanje unutrašnjim vodenim putevima i kontrolu nad njima. Glavni napor je koncentrisan na ovladavanje deltom reke Mekong (od kambodžanske granice do njenog ušća). Dejstva ovih snaga nose kodni naziv operacija GAME WARDEN. Prema raspoloživim podacima, u sastavu TF-116 nalazi se 156 rečnih patrolnih čamaca izgrađenih od fiberglasa. Imaju puni deplasman oko 8 tona. S obzirom na to da imaju hidromlazni pogon, mogu da dejstvuju i po najnepristupačnijim mestima na rekama i kanalima. Ovi čamci imaju snažno naoružanje, opremljeni su radarom, sredstvima veze, itd. U administrativnom pogledu organizovani su u dva skvadrona, od kojih svaki ima po tri divizionu. Čamci baziraju u četiri baze u području Delte. Pored toga, za njihovu podršku služe i 4 tenkonosca i 2 pokretne baze novog tipa (bez vlastitog pogona). Za zadatke izviđanja i vatrene podrške rečnim patrolnim čamcima sadejstvuje skvadron lakih helikoptera, tipa UH-1B. U njegovom sastavu se nalazi 22 helikoptera i 250 ljudi. Skvadron je podeljen na sedam odeljenja, svako po 2 helikoptera. Odeljenja baziraju u tri kopnene baze i na 4 navedena tenkonosca.

Rečne jurišne snage TF-117 dejstvuju zajedno sa snagama američke 9 peš. divizije i mornaričke pešadije J. Vijetnama (u sastavu tzv. Pokretnih snaga za rečno ratovanje), i to u području Delte (specijalnoj zoni RUNE SAT). U administrativnom smislu ove snage se sastoje od Rečne jurišne flotile, koja ima dva skvadrona plovnih sredstava i skvadron podrške (pokretna baza). Najveći broj sredstava u sastavu jurišnih skvadrona su preuređena desantna sredstva tipa LCM-6.

U njihovom sastavu se nalazi 75 oklopnih transportnih čamaca, deplasmana 66 tona, a brzine oko 8 čvorova. Neki od ovih čamaca imaju helikoptersku palubu. Imaju moćno naoružanje i oklop. Namenjeni su za prevoz ljudstva i oružja.

Postoji i 11 čamaca za komandovanje i vezu. Imaju deplasman oko 75 tona. Pored jakog naoružanja, imaju i 10 radio-stanica za vezu sa potčinjenim jedinicama u toku zajedničkih operacija.

Najjače su naoružani monitori, koji su takode preuređeni od desantnih čamaca LCM-6; i oni imaju jak oklop (od čeličnih šipki postavljenih na bokovima), koji čine da kumulativna zrna eksplodiraju pre nego što dopru do same oplata. U ovom sastavu ima 24 monitora, namenjenih prvenstveno za pružanje vatrene podrške pri desantnim operacijama na rekama. Za istu svrhu namenjeno je i 30 čamaca za vatrenu podršku, deplasmana 28 tona, koji poseduju snažno naoružanje i veliku brzinu. Pored osnovne namene, mogu se upotrebiti i kao minolovci. U sastavu snaga TF-117 ima i izvestan broj čamaca za snabdevanje gorivom. Slični su oklopnim transportnim čamcima, a namenjeni su za snabdevanje gorivom čamaca sa vanjskim motorima (iz sastava KoV) prilikom zajedničkih operacija.

Skvadron podrške, ili pokretna baza, namenjen je za smeštaj trupa, kao i pružanje pozadinske podrške ukrcanom ljudstvu i plovnim sredstvima. U njegovom sastavu se nalaze 2 broda-baze, brod-radionica, barža i 4 tenkonosca, kao i veći broj manjih plovnih sredstava. Brodovi-baze imaju deplasman od 4.100 tona i mogućnost smeštaja za 1.100 ljudi. Osim toga, imaju prostora za smeštaj hrane za 30 dana. Na barži postoji mogućnost smeštaja za oko 800 ljudi. Na ovim brodovima sada se nalazi ukrcano 2.500 pripadnika američke 9. peš. divizije. Brod-radionica je namenjen za opravku plovnih sredstava u sastavu Flotile. Tenkonosci služe za snabdevanje materijalom i ostalim potrebama pojedinih elemenata pokretne baze.

Radi ispitivanja njihove borbene upotrebe, u sastavu snaga TF-117 nalaze se tri aeroglisera (hover krafta). Upotrebljavaju se za zadatke patroliranja i pružanja vatrene podrške prilikom izvođenja zajedničkih dejstava.

Za protivminsku odbranu koriste se čamci-minolovci. U sastavu TF-117 ima 12 takvih čamaca.⁸ Najveći broj se koristi za kontrolu plovnih kanala koji povezuju Sajgon sa morem.⁹ Za zaštitu saobraćaja u obalnom području i na otvorenom moru, u slučaju potrebe, koristili bi se minolovci iz sastava Sedme flote.

U sastavu snaga TF-115 nalazi se 5 odeljenja lučke odbrane. U svakoj od pet velikih luka u J. Vijetnamu je po jedno takvo odeljenje, u čijem su sastavu: centralna lučka stanica, veći broj patrolnih čamaca i grupe za demontiranje eksploziva. Odeljenja lučke odbrane su odgovorna samo za sigurnost brodova kada se nalaze na sidru. Kada se brod veze uz obalu, brigu za njega preuzima tzv. lučka bezbednost, koja se nalazi pod KoV. Dejstva snaga lučke odbrane nose kodni naziv operacija STABLE DOOR.

U J. Vijetnamu se nalazi brigada (sastava 2 puka) pomorskih građevinskih jedinica. Prema raspoloživim podacima, u njenom sastavu ima 10 bataljona sa ukupno 6.000 ljudi. Najveći deo ovih snaga bazira u severnom delu J. Vijetnama (na području I AK). Ove snage su namenjene za izgradnju aerodroma, skladišta goriva i materijala, cesta, itd.

⁸ Imaju deplasman 80 tona, brzinu 12 čvorova. Naoružani su 1 mitraljezom 12,7 mm, sa 4 mitraljeza 7,62 mm i 1 bacačem bombi. Opremljeni su za razminiranje magnetskih i akustičnih mina.

⁹ Za kontrolu plovnih kanala koriste se i rečni minolovci iz sastava RM J. Vijetnama.

Velike pozadinske baze se nalaze u Da Nangu i Sajgonu. Preko prve se snabdevaju trupe na području I AK (ukupno oko 165.000 ljudi, od čega najveći deo snaga mornaričke pešadije), a preko druge snage RM u široj okolini Sajgona.

U vijetnamskom ratu učestvuju i delovi Grupe za podršku pomorskih operacija — jedne od specijalnih komandi Pacifičke flote. Tačan sastav i jačina ovih snaga nisu poznati.¹⁰ To je i razumljivo, jer su operacije ovih snaga najstrože čuvana tajna. Poznato je da se delovi jedinice univerzalnih diverzanata nalaze u sastavu TF-116 i da učestvuju u dejstvima u specijalnoj zoni RUNO SAJ (u ovim dejstvima učestvuju i snage univerzalnih diverzanata iz sastava Atlantske flote). Pored navedenog, grupe podvodnih diverzanata iz sastava ove komande nalaze se ukrcani na brodovima desantnih skvadrona iz sastava desantnih snaga Sedme flote.

Poručnik fregate
Milan VEGO

LITERATURA:

- *Naval Review*: 1965, 1966, 1967. i 1968. god.
- *U.S.N.I. Proceedings*: 1965—1968. god.
- *All Hands*: 1965—1968. god.
- *Naval Aviation News*: 1966—1968. god.
- *Navy*: 1965—1968. god.
- *Navy Times*: 1965, 1966, 1967. i 1968. god. (izuzev jul—avgust).
- *Marine Rundschau*: 1965—1968. god.
- *Data Magazine*: 1966—1968. god.
- *Army*: 1968. god.
- *Newsweek*: 1965, 1966, 1967. i 1968. god.

---

¹⁰ Približno se u sastavu ove komande nalaze sledeće jedinice: Grupa univerzalnih diverzanata (SEAL 1, sa 100 diverzanata), 3 tima podvodnih diverzanata (UDT 11, 12 i 13), 2 odreda plovnih sredstava i 18 brzih patrolnih čamaca. Postoji slična komanda i u sastavu Atlantske flote. — Prim. autora.

MANEVAR SNAGA BUNDESVERA — „CRNI LAV“

Od 15. do 20. septembra 1968. god. održan je jesenji manevar snaga Bundesvera („Crni lav“) na teritoriji zapadne Bavarske i Badenvirtemberga, mada je prethodno bilo planirano da se održi u istočnoj Bavarskoj.¹ Vremenski, ovaj se manevar poklopio sa krizom u Čehoslovačkoj, a u njemu je postignut — prema tvrđenju autora ovog članka — najviši stepen ispitivanja savremene borbene tehnike i organizacione strukture pojedinih formacija jedinica. U članku se iznose samo neka zapažanja (taktički i tehnički podaci) o iskustvima i rezultatima manevra.

U manevru su učestvovalе jedinice II korpusa (4. i 10. oklopno-grenadirska divizija, 12. tenkovska i 8. planinsko-brdska) podržane avijacijom 1, 2. i 5. vazduhoplovne divizije. U borbenim dejstvima ukupno je učestvovalo 42.000 pripadnika kopnenih i 10.000 vazduhoplovnih snaga, 13.000 vozila — točkaša, 1.600 tenkova i oklopnih vozila, itd. Zadatak snabdevanja trupa na manevru imala su dva transportna bataljona (ukupnog kapaciteta 4.000 tona). Kapacitet punjenja vozila gorivom u minutu iznosio je 1.500 litara. Za izvođenje ovog petodnevnog manevra bilo je planirano 5 miliona litara goriva.

Snage crvenih sačinjavao je Peti korpus sastava, približno, četiri divizije (4. oklopno-grenadirska divizija, 11. oklopna brigada, 22. brdska, 25. padobranska, izviđački bataljon 4, 3. francuski izviđački puk, artiljerijski divizion i ostale divizijske jedinice).

Osnovna ideja manevra bila je — protivnapad jedne divizije na jači sastav oklopnih i mehanizovanih jedinica koje su prodrle duboko u pozadinu, a njegov cilj je bio ispitivanje borbenih sredstava i obuka jedinica i starešina u specijalnim zadacima, kao što su:

vođenje oklopnih i mehanizovanih jedinica prilikom brzih pokreta na širokom frontu i prodora duboko u pozadinu;

iznenadna promena zadatka u borbi i usmeravanje jedinica na osnovu novih kritičnih situacija;

borbena dejstva oko reka;

---

¹ »Schwarzer Löwe« — *Herbstübung der Bundeswehr*, von Franz Freistetter, *Österreichische militärische zeitschrift, Austria*, januar—februar 1969. god.

transportovanje trupa vazдушnim putem (korišćenjem transportnih aviona i helikoptera);

sadejstvo kopnenih i vazduhoplovnih snaga;

sadejstvo kopnenih snaga i teritorijalnih jedinica u odbrani;

borba većih jedinica sastavljenih od vojnika raznih nacionalnosti;

plansko snabdevanje jedinica u borbi (u ratu).

Iz borbi oko reka, u okviru postavljenog cilja manevra u savlađivanju i forsiranju reka, proizašao je zaključak o neophodnosti brzog podizanja mostova. U toku ove vežbe jedinice i jedne i druge strane su više puta prelazile preko reka (na primer, preko reke Leha, Mindela, Ilera, Risa, Nekara, a i Dunav je forsiran na nekoliko organizovanih mesta prelaza). Pri forsiranju ovih reka jedinice su upotrebljavale raznovrstan materijal i sredstva za izgradnju mostova. Na reci Leh izrađen je pontonski most na gumenim pontonima, na Dunavu most od amfibijskih vozila, a na Nekaru od šupljih metalnih ploča. Tako je samo u toku borbi 19. septembra izrađen jedan amfibijski most i jedan na gumenim pontonima.

Potpuno je jasno da reke prilikom projektovanja velikih manevara ili vežbi ne predstavljaju neku veću prepreku pokretljivosti trupa; međutim, pri razradi detalja i izvođenja prelaza preko reka u stvarnosti, one su još uvek prepreke. Korišćenje vazdušne pokretljivosti, u okviru planiranog forsiranja reke, po tvrdjenju autora, nije dalo zadovoljavajuće rezultate pošto se taj vid dejstva nije mogao pratiti odgovarajućom brzinom forsiranja reka (podizanja mostova). Opšti je zaključak da su mostovi još uvek vrlo značajni i neophodni ako se želi postići sigurnost forsiranja.

Pri korišćenju vazdušnog prelaza preko reka treba voditi računa ne samo o protivavionskoj odbrani, već i o uticaju noći na taktička dejstva i sam prelaz reke. Treba računati i sa vozilima amfibijama i vozilima koja gaze ili gnjuraju pri forsiranju, naročito pri savlađivanju velikih i širokih reka.

U toku ove vežbe sasvim je razjašnjen postupak u napadu oklopnih jedinica, kao i vatrena snaga upotrebljenih jedinica, i to tenkovskih topova i raketa, zatim oklopne-samohodne artiljerije naoružane teškim haubicama kalibra 155 mm.

Na ovoj vežbi se prvi put pojavio i nov „laki višecevni bacač raketa“; to je novo nemačko oruđe koje se sada uvodi u naoružanje jedinica. U stvari, radi se o bacaču raketa, postavljenom na lako oklopno vozilo, koji se sastoji od dva „paketa“ po 18 cevi za izbacivanje raketa, kalibra 110 mm, i to jedinačnom, rafalnom i serijskom vatrom, na daljinu koja odgovara dometu ostalih cevnih bacača.

Od ovog oruđa formiraju se posebne baterije od po 8 bacača i pridaju, kao formacijski sastav, artiljeriji brigada i divizionu.

Opšti zaključci i neka iskustva. Kao i u drugim slučajevima i ovde je uzet — kao najverovatniji — protivnik sa Istoka i u odnosu na njega su bila usmerena i planirana sva borbena dejstva. I ovom prilikom održan je kontinuitet u pogledu taktičke koncepcije upotrebe vrlo pokretljivih, mehanizovanih i oklopnih jedinica, osposobljenih za brzo forsiranje reka, čije su sposobnosti sada povećane uvođenjem treće dimenzije (vazdušne pokretljivosti kopnenih snaga). Sva

dejstva u ovom manevru odvijala su se pod pretpostavkom upotrebe nuklearnih oružja, a i konvencionalnog načina ratovanja. Šta treba očekivati prilikom upotrebe tako velike udarne snage, i pri takvoj mobilnosti, kada se nuklearna oružja ne upotrebljavaju, odnosno još nisu upotrebljena — predstavljalo je osnovnu zamisao taktičke koncepcije i suštinu vežbe. Na ovom manevru proizašli su sledeći zaključci:

a) vazдушna pokretljivost predstavlja neophodnost i njoj treba i dalje težiti;

b) mora se ići na stalno povećavanje brzine samog forsiranja reka;

c) sadejstvo između kopnenih i vazduhoplovnih snaga, u praktičnim okvirima, povećava opšti uspeh;

d) na operativnom i taktičkom planu treba zadržati i podizati duh pokretljivosti.

Na ovom manevru upotrebljena je samo jedna četa za teritorijalnu odbranu, sastavljena isključivo od pešadije; pokazala se potreba za povećanjem broja ovakvih jedinica. Problemi koji su se ukazali u toku ovog manevra i koji su za Bundesver posebno značajni, su sledeći:

u kadrovskom pogledu treba, pre svega, ići na rešenje podoficirskog pitanja, odnosno hitno stvaranje podoficirskog kadra. Međutim, taj kadar je potrebno najpre popuniti ljudstvom (za sada je popunjen svega 80⁰/₀), što bi svakako izazvalo nove troškove;

treba nastaviti sa ostvarivanjem programa izgradnje Bundesvera u roku od tri do deset godina;

svi problemi Bundesvera treba da se razjasne u okviru NATO-a.

U toku poslednjih godina za kopnenu vojsku Bundesvera nabavljeno je: 1.500 tenkova „Leopard”, 750 pt-samohodnih oruđa naoružanih topom, 300 pt-samohodnih oruđa naoružanih pt-raketama, 350 tenkova za izvlačenje, 70 amfibijskih mostnih vozila. Isto tako i artiljerija je ojačana novim haubicama.

Pa ipak, za kopnenu vojsku i vazduhoplovstvo Bundesvera ostaje otvoreno pitanje:

izgradnje konvencionalne protivavionske odbrane za zaštitu jedinica KoV-a i aerodroma;

nabavke aviona za noćna izviđanja i dejstva.

Još jedno iskustvo izvučeno je sa ove vežbe; naime, ovako veliki manevri treba da budu povezani i sa ostalim područjima odbrane kako bi se dobila, koliko je to moguće, praktična rešenja raznih problema. Koliko se time uspelo u ovom slučaju teško je zaključiti iz ovog članka.

U. V.

VOJNI GLASNIK Br. 5/69.

Pukovnik Ivan Simunić i major Aleksandar Tolimir: *Taktičko-vatrene mogućnosti tenkova u međusobnoj borbi.*

Pukovnik Danilo Nenadić i major Vojislav Subotić, prof.: *Objekti izviđanja*

Kapetan I kl. Branko Nešić: *Upotreba pokretne obalske artiljerijske grupe*

Potpukovnik Dobrivoje Milovanović: *Jurišna grupa u forsiranju reke*

Potpukovnik Slavko Čujić: *Obuka radio-telegrafista na kasarnskom poligonu*

Grupa autora: *Nastavak diskusije o koncepciji opštenarodne odbrane*

A. R. *Uz rođendan Vrhovnog komandanta*

Pored ovoga, *Vojni glasnik* u ovom broju donosi i rubriku »Sa vijetnamskog ratišta«, »Prikazi knjiga« i »Iz inostranih armija«.

VOJNI GLASNIK Br. 6/69.

Pukovnik Božo Šašić: *Povodom Prvog zasedanja konferencije SK u JNA*

General-major Nikola Borić: *Dvadeset i pet godina oklopnih jedinica*

Potpukovnik Marko Balić: *Sadržaj vatrene obuke u artiljeriji*

Major Dmitar Vukelić: *Neki problemi formiranja i dejstva grupe za zaprečavanje*

Potpukovnik Zlatko Slobodjanac: *Obuka u vožnji tenkovima i oklopnim transporterima na vodi*

Potpukovnik Bogdan Bubalo: *Neke složenosti forsiranja reka*

Pukovnik Mihajlo Georgijeovski: *Diverzantska dejstva i sredstva u opštenarodnom odbrambenom ratu*

Pored ovoga, *Vojni glasnik* u ovom broju donosi i rubriku »50 godina SKJ« i »Iz inostranih armija«.

VAZDUHOPLOVNI GLASNIK Br. 2/69.

General-major Nikola Lekić: *Funkcije komandira u vezi sa borbenim osposobljavanjem eskadrile*

Pukovnik Stevan Roglić: *Način komandovanja u jedinicama PVO*

Potpukovnici Bojan Savnik i Zoran Teodorović: *Borba lovaca protiv lovaca — bombardera na malim visinama*

Dr Stojan Cmelić: *Hipoksija u vazduhoplovstvu kao psihološki problem*

Major dr Ranko Popović, psiholog: *Ocenjivanje profesionalne osposobljenosti pilota*

Pored ovoga, *Vazduhoplovni glasnik* u ovom broju donosi i druge interesantne priloge, kao i rubrike »Iz stranih RV«, »Vesti i novosti« i »Naše knjige i časopisi«.

Neiscrpne mogućnosti otpora agresoru

Kapetan b. broda Stevo Vujnić: *Odbrana brodova od pomorskih diverzanata*

Major Ismet Imamović: *Perspektive razvoja podmornica*

Kapetan fregate Milosav Kostić: *Neki problemi protivpodmorničke odbrane*

Potpukovnik Tomislav Lamza, dipl. inž.: *Standardizacija u RM — sastavni dio opće standardizacije*

Poručnik b. broda Dragoljub Arnautović, dipl. psiholog: *Mesto i zadaci psihologa u vojnopomorskim školama*

Kapetan fregate Mate Paun: *Međunarodni signalni kodeks — dokument sporazumevanja u pomorstvu*

Pored ovoga, *Mornarički glasnik* u ovom broju donosi i rubrike »Iz naše pomorske prošlosti«, »Odzivi i diskusije«, »Vojnopomorska literatura«, »Nauka i tehnika«, »Vesti i novosti« i »Bibliografija«.

VOJNOISTORIJSKI GLASNIK Br. 3/68.

Potpukovnik Petar Opačić: *Pedeset godina od proboja solunskog fronta*

Pukovnik Boro Mitrovski: *Netačno prikazivanje u bugarskoj historiografiji uloge Bugarske i Jugoslavije u drugom svetskom ratu*

Dr Ferdo Čulinović: *Organizacija vlasti i oružane snage u »Nezavisnoj Državi Hrvatskoj«*

Dr Branko Petranović: *O metodološkom pristupu izučavanju istorije narodne vlasti*

Dragomir Bulatović: *Niš — značajan centar ustanka u Srbiji 1941. godine*

Pored ovoga, *Vojnoistorijski glasnik* u ovom broju donosi i sledeće rubrike »Kritike i prikazi«, »Informacije« i »Bibliografija«.

VOJNOSANITETSKI PREGLED Br. 3/69.

E. Ginzberg i sar.: *Oživljavanje iz kliničke smrti van operacione sale*

B. Sokolovski: *Značaj prisustva slobodnog dizenteričnog faga u vodi*

M. Petrović: *Gastrojejunokolična fistula kao komplikacija parcijalne resekcije želuca zbog ulkusa*

B. Tasić i sar.: *Osetljivost penicilin G otpornih stafilokoka na prostaflin A i piostacin*

S. Piščević i sar.: *Mehanizam ranjavanja projektilima velike početne brzine*

Pored ovoga, *Vojnosanitetski pregled* u ovom broju donosi i rubrike »Kazuistika«, »Seminar praktičkog lekara«, »Kongresi i konferencije«, »Prikazi knjiga i »Referati«.

VOJNOSANITETSKI PREGLED Br. 4/69.

M. Popović: *Sistematska prevencija reumatske groznice u trupnoj ambulanti*

B. Bošković i sar.: *Savremene mogućnosti profilakse i terapije pri trovanju životinja različitim vrstama nervnih bojnih otrova*

G. Kapor i sar.: *Naša iskustva sa EEG manifestacijama u psihopatskih ličnosti*

E. Peci Popović i sar.: *Foremećaji magnezijemije u hroničnih oboljenja bubrega*

M. Jašović i sar.: *Dijagnostika ređe malformacije trikuspidalnih zalistaka*

Pored ovoga, *Vojnosanitetski pregled* u ovom broju donosi i rubrike »Kazuistika«, »Seminar praktičkog lekara«, »Kongresi i konferencije« i »Referati«.